John Adams Library,

IN THE CUSTODY OF THE
BOSTON PUBLIC LIBRARY.

SHELF No
ADAMS
144.2
v.4

C. CORNELII TACITI *OPERA.*

TOMUS QUARTUS.

C. CORNELII TACITI OPERA

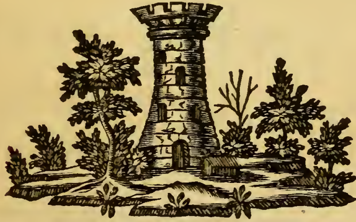
SUPPLEMENTIS,

NOTIS ET DISSERTATIONIBUS

ILLUSTRAVIT

GABRIEL BROTIER.

TOMUS QUARTUS.

PARISIIS,
Ex Typographia L. F. DELATOUR, viâ San-Jacobeâ.

M. DCC. LXXVI.

Cum Approbatione & Privilegio Regis.

Adams
194.1
v. 4

C. CORNELII
TACITI
HISTORIARUM
PRIORES LIBRI QUATUOR.

ACCESSIT

FRAGMENTUM LIBRI XCI.

TITI LIVII,

SUPPLEMENTO ET NOTIS ILLUSTRATUM.

BREVIARIUM

LIBRI PRIMI.

I. *Historiarum præfatio, rerumque ſumma.* IV. *Status Urbis, mens exercituum.* VI. *Galbæ & ejus aulæ vitia.* VIII. *Hiſpaniæ, Galliæ, utriuſque Germaniæ, Orientis, Ægypti, ceterarumque provinciarum habitus.* XII. *Legionum Germaniæ ſuperioris defectio. Galba de adoptando Cæſare cogitat.* XIII. *Hac de re diſcordes T. Vinius & Cornelius Laco. Othonis ſpes.* XIV. *Piſo adoptatur.* XV. *Galbæ oratio.* XVII. *Moderatio Piſonis.* XVIII. *Intempeſtiva Galbæ ſeveritas.* XIX. *Legati ad defectores mittuntur.* XX. *Neronis prodigæ donationes reſciſſæ.* XXI. *Otho res novas molitur; ani-*

moſus militum corruptor. XXIV. *Laconis, præfecti prætorianorum, ſocordia.* XXV. *Suſcipiunt duo manipulares, Proculus & Veturius, imperium populi Romani transferendum, & transferunt.* XXVII. *Otho, conſalutatus Imperator, caſtris infertur.* XXIX. *Interim ſenex Galba, ſacris intentus, alieni imperii fatigat deos. Piſo cohortem, quæ in palatio ſtationem agebat, hortatur ad fidem.* XXXI. *Illa parat ſigna: reliquæ copiæ deſciſcunt.* XXXII. *Plebis adulatio & levitas. Cunctatur Galba, incertus manendum, an occurrendum diſcrimini.* XXXIV. *Vanus rumor occiſum in caſtris Othonem.* XXXV. *Inde in Galbam populi, equitum, ſenatorum, immodica ſtudia.* XXXVI. *At caſtra tenet Otho, flagranteſque militum animos oratione accendit.* XXXVIII. *Arma militi dividit,*

XXXIX. *Piſo, crebreſcentis ſeditionis fremitu exterritus, egreſſum Galbam & foro appropinquantem adſequitur. Trepidæ plebis languent ſtudia: proximorum diffugia.* XL. *Othoniani milites, disjectâ plebe, proculcato ſenatu, forum inrumpunt.* XLI. *Galba juxta Curtium lacum occiditur.* XLII. *Vinii cædes.* XLIII. *Sempronii Denſi fides egregia. Piſo trucidatur.* XLV. *Alius ſtatim ſenatus, alius populus. Ruunt cuncti in Othonis venerationem.* XLVI. *Omnia militum arbitrio aguntur. Variæ cædes.* XLVII. *Corpora Piſonis, Vinii, Galbæ, ſepulturæ conceſſa. Eorum ingenia & mores.* L. *Otho & Vitellius vitiis inviſi: ambigua de Veſpaſiano fama.* LI. *Initia cauſæque motûs Vitelliani. A Germanici exercitibus Vitellius Imperator conſalutatur. Ejus iter in Italiam inerti*

luxu & prodigis epulis fœdum. Belli duces Alienus Cæcina & Fabius Valens. LXIII. *Galli, partim formidine, partim gaudio, Vitellii ſacramentum accipiunt.* LXVII. *Helvetiorum ſtrages.* LXXI. *Otho imperii munia, quædam ex dignitate reipublicæ, pleraque contra decus, obit.* LXXII. *Tigellini exitium.* LXXIII. *Criſpinilla, magiſtra libidinum Neronis, periculo exempta.* LXXIV. *Mutuis epiſtolis Otho ac Vitellius concordiam tentant. Sed, diſtractis inter utrumque exercitibus ac provinciis, bello opus.* LXXVII. *Largitionibus voluptatibuſque animos Otho adgreditur.* LXXIX. *Inter civilis belli motus, Rhoxolani, Sarmatica gens, Mœſiam inrumpunt: primùm victores, mox victi.* LXXX. *Ortam in Urbe ſeditionem Otho ægre componit.* LXXXIII. *Ejus oratio,*

LXXXVI. *Prodigia imminentium cladium prænuntia.* LXXXVII. *Belli conſilia ; Othoniſque duces.* LXXXVIII. *Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem ſepoſitus.* LXXXIX. *Otho proficiſcitur, quiete Urbis curiſque imperii Salvio Titiano fratri permiſſis.*

Hæc geſta paucis menſibus,

A.U.C. J.C.

DCCCXXII. 69. Coſſ. { SER. SULPICIO Galbâ Aug. II. T. VINIO Rufino.

C. CORNELII
TACITI
HISTORIÆ.

LIBER PRIMUS.

Initium mihi operis Ser. Galba iterum, T. Vinius, conſules erunt. Nam poſt conditam Urbem octingentos & viginti prioris ævi annos multi auctores retulerunt: dum res populi Romani memorabantur, pari eloquentiâ ac libertate; poſtquam bellatum apud Actium, atque omnem poteſtatem ad unum conferri pacis interfuit, magna illa ingenia ceſſere,

A. U. C. 822. J. C. 69.

Simul veritas pluribus modis infracta; A. U. C. 822. J. C. 69. primùm inſcitiâ reipublicæ, ut alienæ, mox libidine aſſentandi, aut rurſus odio adversùs dominantes. Ita neutris cura poſteritatis, inter infenſos, vel obnoxios. Sed ambitionem ſcriptoris facilè averſeris: obtrectatio & livor pronis auribus accipiuntur. Quippe adulationi fœdum crimen ſervitutis, malignitati falſa ſpecies libertatis ineſt. Mihi Galba, Otho, Vitellius, nec beneficio, nec injuriâ cogniti. Dignitatem noſtram a Veſpaſiano inchoatam, a Tito auctam, a Domitiano longiùs provectam non abnuerim: ſed incorruptam fidem profeſſis, nec amore quiſquam, & ſine odio dicendus eſt. Quòd ſi vita ſuppeditet, principatum divi Nervæ, & imperium Trajani, uberiorem ſecurioremque materiam ſenectuti ſepoſui: rarâ temporum felicitate, ubi ſentire quæ velis, & quæ ſentias dicere licet.

II. Opus adgredior opimum caſibus, atrox prœliis, diſcors ſeditionibus, ipsâ etiam pace ſævum. Quatuor Principes ferro interempti. Tria bella civilia, plura externa, ac plerumque permixta. Proſperæ, in Oriente; adverſæ, in Occidente res. Turbatum Illyricum: Galliæ nutantes: perdomita Britannia, & ſtatim miſſa:

coortæ in nos Sarmatarum ac Suevorum gentes: nobilitatus cladibus mutuis Dacus: mota etiam propè Parthorum arma falſi Neronis ludibrio. Jam verò Italia novis cladibus, vel poſt longam ſæculorum ſeriem repetitis, addicta. Hauſtæ aut obrutæ urbes fecundiſſimâ Campaniæ orâ: & Urbs incendiis vaſtata, conſumptis antiquiſſimis delubris, ipſo Capitolio civium manibus incenſo: pollutæ cærimoniæ: magna adulteria: plenum exſiliis mare: infecti cædibus ſcopuli: atrociùs in Urbe ſævitum. Nobilitas, opes, omiſſi geſtique honores pro crimine; & ob virtutes, certiſſimum exitium. Nec minùs præmia delatorum inviſa, quàm ſcelera: cùm alii ſacerdotia & conſulatus, ut ſpolia, adepti, procurationes alii, & interiorem potentiam, agerent, ferrent cuncta. Odio & terrore corrupti in dominos ſervi, in patronos liberti: & quibus deerat inimicus, per amicos oppreſſi. Non tamen adeò virtutum ſterile ſæculum, ut non & bona exempla prodiderit.

A. U. C. 822. J. C. 69.

III. Comitatæ profugos liberos matres: ſecutæ maritos in exſilia conjuges: propinqui audentes: conſtantes generi: contumax, etiam adversùs tormenta, ſervorum fides: ſupremæ clarorum virorum

A. U. C. 822. J. C. 69.

neceſſitates: ipſa neceſſitas fortiter tolerata: & laudatis antiquorum mortibus pares exitus. Præter multiplices rerum humanarum caſus, cælo terrâque prodigia, & fulminum monitus, & futurorum præſagia, læta, triſtia, ambigua, manifeſta. Nec enim umquam atrocioribus populi Romani cladibus, magiſve juſtis indiciis approbatum eſt, non eſſe curæ deis ſecuritatem noſtram, eſſe ultionem.

IV. CETERUM antequam deſtinata componam, repetendum videtur, qualis ſtatus Urbis, quæ mens exercituum, quis habitus provinciarum, quid in toto terrarum orbe validum, quid ægrum fuerit: ut non modò caſus eventuſque rerum, qui plerumque fortuiti ſunt, ſed ratio etiam cauſæque noſcantur. Finis Neronis ut lætus primo gaudentium impetu fuerat, ita varios motus animorum, non modò in Urbe apud patres, aut populum, aut Urbanum militem, ſed omnes legiones duceſque conciverat, evulgato imperii arcano, poſſe Principem alibi, quàm Romæ fieri. Sed patres læti, uſurpatâ ſtatim libertate, licentiùs, ut erga Principem novum & abſentem: primores equitum proximi gaudio patrum: pars

populi integra, & magnis domibus adnexa, clientes libertique damnatorum & exſulum, in ſpem erecti: plebs ſordida, & circo ac theatris ſueta, ſimul deterrimi ſervorum, aut qui, adeſis bonis, per dedecus Neronis alebantur, mæſti & rumorum avidi. A. U. C. 822. J. C. 69.

V. Miles Urbanus, longo Cæſarum ſacramento imbutus, & ad deſtituendum Neronem arte magis & impulſu, quàm ſuo ingenio traductus, poſtquam neque dari donativum, ſub nomine Galbæ promiſſum, neque magnis meritis ac præmiis eumdem in pace, quem in bello, locum, præventamque gratiam, intelligit, apud Principem a legionibus factum, pronus ad novas res, ſcelere inſuper Nymphidii Sabini, præfecti, imperium ſibi molientis, agitatur. Et Nymphidius quidem in ipſo conatu oppreſſus. Sed, quamvis capite defectionis ablato, manebat pleriſque militum conſcientia: nec deerant ſermones « ſenium atque avaritiam Galbæ » increpantium. Laudata olim, & militari famâ celebrata ſeveritas ejus, angebat aſpernantes veterem diſciplinam, atque ita quatuordecim annis a Nerone adſuefactos, ut haud minùs vitia Principum amarent, quàm olim virtutes verebantur,

A. U. C. 822. J. C. 69. Acceſſit Galbæ vox pro republicâ honeſta, ipſi anceps, «legi a ſe militem, non »emi». Nec enim ad hanc formam cetera erant.

VI. INVALIDUM ſenem T. Vinius, & Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignaviſſimus, odio flagitiorum onerabant, contemptu inertiæ deſtruebant. Tardum Galbæ iter, & cruentum, interfectis Cingonio Varrone, conſule deſignato, & Petronio Turpiliano, conſulari: ille ut Nymphidii ſocius, hic ut dux Neronis, inauditi atque indefenſi, tamquam innocentes perierant. Introitus in Urbem, trucidatis tot millibus inermium militum, infauſtus omine, atque ipſis etiam, qui occiderant, formidoloſus. Inductâ legione Hiſpanâ, remanente eâ, quam e claſſe Nero conſcripſerat, plena Urbs exercitu inſolito: multi ad hoc numeri e Germaniâ ac Britannia, & Illyrico, quos idem Nero electos præmiſſoſque ad clauſtra Caſpiarum, & bellum, quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis cœptis revocaverat: ingens novis rebus materia, ut non in unum aliquem prono favore, ita audenti parata.

VII. FORTE congruerat, ut Clodii

Macri, & Fonteii Capitonis cædes nunciarentur. Macrum in Africâ haud dubiè turbantem, Trebonius Garucianus, procurator, juſſu Galbæ; Capitonem in Germaniâ, cùm ſimilia cœptaret, Cornelius Aquinus, & Fabius Valens, legati legionum interfecerant, antequam juberentur. Fuere qui crederent, Capitonem ut avaritiâ & libidine fœdum, ac maculoſum, ita cogitatione rerum novarum abſtinuiſſe: ſed a legatis, bellum ſuadentibus, poſtquam impellere nequiverint, crimen ac dolum compoſitum ultro: & Galbam mobilitate ingenii, an, ne altiùs ſcrutaretur, quoquo modo acta, quia mutari non poterant, comprobaſſe. Ceterùm utraque cædes ſiniſtre accepta: & inviſo ſemel Principe, ſeu bene, ſeu malè facta premunt. Jam adferebant venalia cuncta præpotentes liberti: ſervorum manus ſubitis avidæ, & tamquam apud ſenem feſtinantes: eademque novæ aulæ mala, æquè gravia, non æquè excuſata. Ipſa ætas Galbæ & inriſui, ac faſtidio erat, adſuetis juventæ Neronis, & Imperatores formâ ac decore corporis (ut eſt mos vulgi) comparantibus.

A. U. C. 822. J. C. 69.

VIII. Et hic quidem Romæ, tamquam in tantâ multitudine habitus animorum

A. U. C. 822. J. C. 69.

fuit. E provinciis, Hiſpaniæ præerat Cluvius Rufus, vir facundus, & pacis artibus, bellis inexpertus. Galliæ, ſuper memoriam Vindicis, obligatæ recenti dono Romanæ civitatis, & in poſterum tributi levamento. Proximæ tamen Germanis exercitibus Galliarum civitates, non eodem honore habitæ, quædam etiam finibus ademptis, pari dolore commoda aliena, ac ſuas injurias metiebantur. Germani exercitus, quod periculoſiſſimum in tantis viribus, ſolliciti & irati ſuperbiâ recentis victoriæ, & metu, tamquam alias partes foviſſent. Tardè a Nerone deſciverant: nec ſtatim pro Galbâ Verginius: an imperare voluiſſet dubium: delatum ei a milite imperium conveniebat. Fonteium Capitonem occiſum, etiam qui queri non poterant, tamen indignabantur. Dux deerat, abducto Verginio per ſimulationem amicitiæ: quem non remitti, atque etiam reum eſſe, tamquam ſuum crimen accipiebant.

IX. SUPERIOR exercitus legatum, Hordeonium Flaccum, ſpernebat, ſenectâ ac debilitate pedum invalidum, ſine conſtantiâ, ſine auctoritate: ne quieto quidem milite, regimen; adeò furentes infirmitate retinentis ultro accendebantur.

Inferioris Germaniæ legiones diutiùs ſine conſulari fuere : donec, miſſu Galbæ, A. Vitellius aderat, cenſoris Vitellii, ac ter conſulis, filius. Id ſatis videbatur. In Britannico exercitu nihil irarum. Non ſanè aliæ legiones, per omnes civilium bellorum motus, innocentiùs egerunt : ſeu quia procul, & Oceano diviſæ ; ſeu, crebris expeditionibus, doctæ hoſtem potiùs odiſſe. Quies & Illyrico : quamquam excitæ a Nerone legiones, dum in Italiâ cunctantur, Verginium legationibus adiſſent. Sed longis ſpatiis diſcreti exercitus, quod ſaluberrimum eſt ad continendam militarem fidem, nec vitiis, nec viribus miſcebantur.

A. U. C. 822. J. C. 69.

X. ORIENS adhuc immotus. Syriam & quatuor legiones obtinebat Licinius Mucianus, vir ſecundis adverſiſque juxtà famoſus. Inſignes amicitias juvenis ambitiosè coluerat : mox, attritis opibus, lubrico ſtatu, ſuſpectâ etiam Claudii iracundiâ, in ſecretum Aſiæ repoſitus, tam propè ab exſule fuit, quàm poſtea a Principe. Luxuriâ, induſtriâ, comitate, arrogantiâ, malis boniſque artibus mixtus : nimiæ voluptates, cùm vacaret : quotiens expedierat, magnæ virtutes. Palam laudares, ſecreta malè audiebant. Sed apud

A. U. C. 822. J. C. 69.

ſubjectos, apud proximos, apud collegas, variis inlecebris potens: & cui expeditius fuerit tradere imperium, quàm obtinere. Bellum Judaicum Flavius Veſpaſianus (ducem eum Nero delegerat) tribus legionibus adminiſtrabat. Nec Veſpaſiano adversùs Galbam votum, aut animus. Quippe Titum filium, ad venerationem cultumque ejus miſerat, ut ſuo loco memorabimus. Occultâ lege fati, & oſtentis, ac reſponſis, deſtinatum Veſpaſiano liberiſque ejus imperium, poſt fortunam credidimus.

XI. Ægyptum copiaſque, quibus coerceretur, jam inde a divo Auguſto, equites Romani obtinent, loco regum. Ita viſum expedire, provinciam aditu difficilem, annonæ fecundam, ſuperſtitione, ac laſciviâ diſcordem & mobilem, inſciam legum, ignaram magiſtratuum domi retinere. Regebat tum Tiberius Alexander ejuſdem nationis. Africa, ac legiones in eâ, interfecto Clodio Macro, contentæ qualicumque Principe, poſt experimentum domini minoris. Duæ Mauretaniæ, Rætia, Noricum, Thracia, & quæ aliæ procuratoribus cohibentur, ut cuique exercitui vicinæ, ita in favorem, aut odium, contactu valentiorum agebantur.

Inermes provinciæ, atque ipſa in primis Italia, cuicumque ſervitio expoſita, in pretium belli ceſſuræ erant. Hic fuit rerum Romanarum ſtatus: cùm Ser. Galba iterum, Titus Vinius conſules, inchoavere annum ſibi ultimum, reipublicæ propè ſupremum.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XII. Paucis poſt Kalendas Januarias diebus Pompeii Propinqui, procuratoris, e Belgicâ literæ afferuntur, « ſuperioris » Germaniæ legiones, ruptâ ſacramenti » reverentiâ, Imperatorem alium flagitare, » & ſenatui ac populo Romano arbitrium » eligendi permittere », quò ſeditio molliùs acciperetur. Maturavit ea res conſilium Galbæ, jam pridem de adoptione ſecum & cum proximis agitantis. Non ſanè crebrior totâ civitate ſermo per illos menſes fuerat: primùm licentiâ, ac libidine talia loquendi, dein feſsâ jam ætate Galbæ. Paucis judicium, aut reipublicæ amor: multi occultâ ſpe, prout quis amicus vel cliens, hunc vel illum ambitioſis rumoribus deſtinabant, etiam in T. Vinii odium diverterant, qui in dies quantò potentior, eodem actu inviſior erat. Quippe hiantes, in magnâ fortunâ, amicorum cupiditates, ipſa Galbæ facilitas intendebat: cùm apud infirmum & credulum, minore

metu, & majore præmio peccaretur.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XIII. POTENTIA principatûs diviſa in T. Vinium, conſulem, & Cornelium Laconem, prætorii præfectum. Nec minor gratia Icelo, Galbæ liberto, quem anulis donatum, equeſtri nomine *Martianum* vocitabant. Hi diſcordes, & rebus minoribus ſibi quiſque tendentes, circa conſilium eligendi ſucceſſoris in duas factiones ſcindebantur. Vinius pro M. Othone: Laco atque Icelus conſenſu non tam unum aliquem fovebant; quàm alium. Neque erat Galbæ ignota Othonis ac T. Vinii amicitia; & rumoribus nihil ſilentio tranſmittentium (quia vidua Vinio filia, cælebs Otho) gener ac ſocer deſtinabantur. Credo & reipublicæ curam ſubiſſe, fruſtra a Nerone tranſlatæ, ſi apud Othonem relinqueretur. Namque Otho pueritiam incuriosè, adoleſcentiam petulanter egerat; gratus Neroni æmulatione luxûs: eóque jam Poppæam Sabinam, Principale ſcortum, ut apud conſcium libidinum, depoſuerat, donec Octaviam uxorem amoliretur: mox ſuſpectum in eâdem Poppæâ, in provinciam Luſitaniam, ſpecie legationis, ſepoſuit. Otho, comiter adminiſtratâ provinciâ, primus in partes tranſgreſſus, nec ſegnis, & donec bellum

fuit, inter præſentes ſplendidiſſimus, ſpem adoptionis, ſtatim conceptam, acriùs in dies rapiebat: faventibus pleriſque militum; pronâ in eum aulâ Neronis, ut ſimilem.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XIV. SED Galba, poſt nuntios Germanicæ ſeditionis, quamquam nihil adhuc de Vitellio certum, anxius, quónam exercituum vis erumperet, ne Urbano quidem militi confiſus, quod remedium unicum rebatur, comitia imperii tranſigit. Adhibitoque, ſuper Vinium, ac Laconem, Mario Celſo, conſule deſignato, ac Ducennio Gemino, præfecto Urbis, pauca præfatus «de ſuâ ſenectute, Piſo»nem Licinianum arceſſi» jubet: ſeu propriâ electione, ſive, ut quidam tradiderunt, Lacone inſtante, cui, apud Rubellium Plautum, exercita cum Piſone amicitia: ſed callidè, ut ignotum, fovebat, & proſpera de Piſone fama conſilio ejus fidem addiderat. Piſo, M. Craſſo & Scriboniâ genitus, nobilis utrimque, vultu habituque moris antiqui, & æſtimatione rectâ ſeverus, deteriùs interpretantibus triſtior habebatur: ea pars morum ejus, quò ſuſpectior ſollicitis, adoptanti placebat.

XV. IGITUR Galba, apprehensâ Pi-

A. U. C. 822. J. C. 69.

ſonis manu, in hunc modum locutus fertur: « Si te privatus, lege curiatâ, » apud pontifices, ut moris eſt, adopta» rem; & mihi egregium erat Cn. Pom» peii & M. Craſſi ſubolem in penates » meos adſciſcere; & tibi inſigne, Sul» piciæ ac Lutatiæ decora, nobilitati tuæ » adjeciſſe. Nunc me, deorum homi» numque conſenſu ad imperium voca» tum, præclara indoles tua, & amor » patriæ impulit, ut Principatum, de » quo majores noſtri armis certabant, » bello adeptus, quieſcenti offeram, » exemplo divi Auguſti, qui ſororis fi» lium Marcellum, dein generum Agrip» pam, mox nepotes ſuos, poſtremò Ti» berium Neronem, privignum, in pro» ximo ſibi faſtigio collocavit. Sed Au» guſtus in domo ſucceſſorem quæſivit; » ego, in republicâ: non, quia propin» quos, aut ſocios belli non habeam: ſed » neque ipſe imperium ambitione acce» pi, & judicii mei documentum ſint, » non meæ tantùm neceſſitudines, quas » tibi poſtpoſui, ſed & tuæ. Eſt tibi frater » pari nobilitate, natu major, dignus » hac fortunâ, niſi tu potior eſſes. Ea ætas » tua, quæ cupiditates adoleſcentiæ jam » effugerit: ea vita, in quâ nihil præ-

»teritum excuſandum habeas. Fortunam A. U. C. 822. J. C. 69.
»adhuc tantùm adverſam tuliſti. Secundæ
»res acrioribus ſtimulis animos explo-
»rant : quia miſeriæ tolerantur, felici-
»tate corrumpimur. Fidem, libertatem,
»amicitiam, præcipua humani animi
»bona, tu quidem eâdem conſtantiâ re-
»tinebis : ſed alii per obſequium immi-
»nuent. Inrumpet adulatio, blanditiæ,
»peſſimum veri affectûs venenum, ſua
»cuique utilitas. Etiam ego, ac tu, ſim-
»pliciſſimè inter nos hodie loquimur :
»ceteri, libentiùs cum fortunâ noſtrâ,
»quàm nobiſcum. Nam ſuadere Principi,
»quod oporteat, multi laboris : aſſenta-
»tio erga Principem quemcumque, ſine
»affectu peragitur».

XVI. « Si immenſum imperii corpus
»ſtare, ac librari, ſine rectore poſſet,
»dignus eram, a quo reſpublica incipe-
»ret. Nunc eò neceſſitatis jampridem
»ventum eſt, ut nec mea ſenectus con-
»ferre plus populo Romano poſſit, quàm
»bonum ſucceſſorem ; nec tua plus ju-
»venta, quàm bonum Principem. Sub
»Tiberio, & Caio, & Claudio, unius
»familiæ quaſi hereditas fuimus : loco
»libertatis erit, quod eligi cœpimus. Et
»finitâ Juliorum Claudiorumque domo,

A. U. C. 822. J. C. 69.

»optimum quemque adoptio inveniet. »Nam generari, & naſci a Principi»bus, fortuitum, nec ultrà æſtimatur; »adoptandi judicium integrum; &, ſi »velis eligere, conſenſu monſtratur. Sit »ante oculos Nero, quem, longâ »Cæſarum ſerie tumentem, non Vin»dex, cum inermi provinciâ, aut ego, »cum unâ legione, ſed ſua immanitas, »ſua luxuria cervicibus publicis depulere: »neque erat adhuc damnati Principis »exemplum. Nos bello, & ab æſtiman»tibus adſciti, cum invidiâ, quamvis »egregii, erimus. Ne tamen territus fue»ris, ſi duæ legiones, in hoc concuſſi »orbis motu, nondum quieſcunt. Ne »ipſe quidem ad ſecuras res acceſſi: & »auditâ adoptione, deſinam videri ſe»nex, quod nunc mihi unum objicitur. »Nero a peſſimo quoque ſemper deſide»rabitur: mihi ac tibi providendum eſt, »ne etiam a bonis deſideretur. Monere »diutiùs, neque temporis hujus; & im»pletum eſt omne conſilium, ſi te bene »elegi. Utiliſſimus idem, ac breviſſimus »bonarum malarumque rerum delectus, »cogitare, quid aut volueris ſub alio »Principe, aut nolueris. Neque enim »hìc, ut in ceteris gentibus, quæ re-

»gnantur,

» gnantur, certa dominorum domus, & » ceteri ſervi : ſed imperaturus es homi- » nibus, qui nec totam ſervitutem pati » poſſunt, nec totam libertatem ». Et Galba quidem, hæc ac talia, tamquam Principem faceret ; ceteri, tamquam cum facto loquebantur.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XVII. PISONEM ferunt ſtatim intuentibus, & mox conjectis in eum om- » nium oculis, nullum turbati, aut exſultantis, animi motum prodidiſſe. Sermo erga patrem Imperatoremque reverens, de ſe moderatus, nihil in vultu habituque mutatum : quaſi imperare poſſet magis, quàm vellet. Conſultatum inde, « pro roſtris, an in ſenatu, an in » caſtris adoptio nuncuparetur ». « Iri in » caſtra » placuit : « honorificum id mili- » tibus fore, quorum favorem, ut lar- » gitione & ambitu malè adquiri, ita per » bonas artes haud ſpernendum ». Circumſteterat interim palatium publica exſpectatio, magni ſecreti impatiens, & malè coercitam famam ſupprimentes augebant.

XVIII. QUARTUM Idus Januarias, fœdum imbribus diem, tonitrua, & fulgura, & cæleſtes minæ ultra ſoli-

A. U. C. 822. J. C. 69.

tum, turbaverant. Obſervatum id antiquitus comitiis dirimendis, non terruit Galbam quominus in caſtra pergeret, contemptorem talium, ut fortuitorum; ſeu, quæ fato manent, quamvis ſignificata, non vitarentur. Apud frequentem militum concionem, Imperatoriâ brevitate, « adoptari a ſe Piſonem, more » divi Auguſti, & exemplo militari, quo » vir virum legeret », pronuntiat. Ac ne diſſimulata ſeditio in majus crederetur, ultrò adſeverat, « quartam & duoetvi» ceſimam legiones, paucis ſeditionis » auctoribus, non ultra verba ac voces » erraſſe, & brevì in officio fore ». Nec ullum orationi aut lenocinium addit, aut pretium. Tribuni tamen centurioneſque, & proximi militum, grata auditu reſpondent: per ceteros mæſtitia ac ſilentium, tanquam uſurpatam etiam in pace donativi neceſſitatem, bello perdidiſſent. Conſtat potuiſſe conciliari animos quantulâcumque parci ſenis liberalitate. Nocuit antiquus rigor, & nimia ſeveritas; cui jam pares non ſumus.

XIX. INDE apud ſenatum non comptior Galbæ, non longior, quàm apud militem, ſermo: Piſonis comis oratio: & patrum favor aderat: multi voluntate;

effuſiùs, qui noluerant; mediè, at plurimi, obvio obſequio privatas ſpes agitantes, ſine publicâ curâ. Nec aliud ſequenti quatriduo (quod medium inter adoptionem & cædem fuit) dictum a Piſone in publico, factumve. Crebrioribus in dies Germanicæ defectionis nuntiis, & facili civitate ad accipienda credendaque omnia nova, cùm triſtia ſunt, cenſuerant patres mittendos ad Germanicum exercitum legatos: agitatum ſecretò, num & Piſo proficiſceretur; majore prætextu: illi auctoritatem ſenatûs, hic dignationem Cæſaris laturus. Placebat & Laconem, prætorii præfectum, ſimul mitti. Is conſilio interceſſit. Legati quoque (nam ſenatus electionem Galbæ permiſerat) fœdâ inconſtantiâ nominati, excuſati, ſubſtituti, ambitu remanendi, aut eundi, ut quemque metus, vel ſpes, impulerat.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XX. Proxima pecuniæ cura: & cuncta ſcrutantibus juſtiſſimum viſum eſt, inde repeti, unde inopiæ cauſa erat. Bis & vicies millies ſeſtertium donationibus Nero effuderat. Appellari ſingulos juſſit, decumâ parte liberalitatis apud quemque eorum relictâ. At illis vix decumæ ſuper portiones erant, iiſdem erga aliena ſumptibus, qui-

A. U. C. 822. J. C. 69.

bus ſua prodegerant; cùm rapaciſſimo cuique ac perditiſſimo, non agri, aut fenus, ſed ſola inſtrumenta vitiorum manerent. Exactioni triginta equites Romani præpoſiti; novum officii genus, & ambitu ac numero oneroſum: ubique haſta, & ſector; & inquieta urbs auctionibus. Attamen grande gaudium, quòd tam pauperes forent, quibus donaſſet Nero, quàm quibus abſtuliſſet. Exauctorati per eos dies tribuni, e prætorio Antonius Taurus, & Antonius Naſo: ex Urbanis cohortibus, Æmilius Pacenſis: e vigiliis, Julius Fronto. Nec remedium in ceteros fuit, ſed metûs initium: tanquam per artem & formidinem ſinguli pellerentur, omnibus ſuſpectis.

XXI. INTEREA Othonem, cui, compoſitis rebus, nulla ſpes, omne in turbido conſilium, multa ſimul exſtimulabant: luxuria etiam Principi oneroſa, inopia vix privato toleranda, in Galbam ira, in Piſonem invidia. Fingebat & metum, quo magis concupiſceret. « Prægravem ſe Neroni fuiſſe: nec Luſitaniam rurſus, & alterius exſilii honorem exſpectandum: ſuſpectum ſemper inviſumque dominantibus, qui proximus deſtinaretur. Nocuiſſe id ſibi

» apud ſenem Principem : magis nocitu- A. U. C.
» rum apud juvenem, ingenio trucem, 822.
» & longo exſilio efferatum. Occidi Otho- J. C.
» nem poſſe : proinde agendum auden- 69.
» dumque, dum Galbæ auctoritas fluxa,
» Piſonis nondum coaluiſſet. Opportunos
» magnis conatibus tranſitus rerum : nec
» cunctatione opus, ubi pernicioſior ſit
» quies, quàm temeritas. Mortem omni-
» bus ex naturâ æqualem, oblivione apud
» poſteros, vel gloriâ diſtingui. Ac ſi no-
» centem innocentemque idem exitus
» maneat, acrioris viri eſſe, meritò
» perire ».

XXII. Non erat Othonis mollis, & corpori ſimilis animus. Et intimi libertorum ſervorumque corruptiùs, quàm in privatâ domo, habiti, aulam Neronis, & luxus, adulteria, matrimonia, ceteraſque regnorum libidines, avido talium, ſi auderet, ut ſua oſtentantes; quieſcenti, ut aliena exprobabant : urgentibus etiam mathematicis, dum « novos motus, & » clarum Othoni annum, obſervatione » ſiderum », adfirmant : genus hominum, potentibus infidum, ſperantibus fallax, quod in civitate noſtrâ & vetabitur ſemper, & retinebitur. Multos ſecreta Poppææ mathematicos, peſſimum

A. U. C. 822. J. C. 69.

Principalis matrimonii inſtrumentum, habuerant: e quibus, Ptolemæus, Othoni in Hiſpaniâ comes, cùm « ſuperfuturum » eum Neroni » promiſiſſet, poſtquam ex eventu fides, conjecturâ jam, & rumore, ſenium Galbæ, & juventam Othonis computantium, perſuaſerat, « fore, ut in imperium adſciſceretur ». Sed Otho, tamquam peritiâ & monitu fatorum prædicta, accipiebat, cupidine ingenii humani libentiùs obſcura credentis. Nec deerat Ptolemæus, jam & ſceleris inſtinctor, ad quod facillimè ab ejuſmodi voto tranſitur.

XXIII. Sed ſceleris cogitatio, incertum an repens: ſtudia militum jam pridem, ſpe ſucceſſionis, aut paratu facinoris, adfectaverat: in itinere, in agmine, in ſtationibus, vetuſtiſſimum quemque militum nomine vocans, ac memoriâ Neroniani comitatûs, *contubernales* appellando: alios agnoſcere, quoſdam requirere, & pecuniâ, aut gratiâ, juvare: inſerendo ſæpius querelas, & ambiguos de Galbâ ſermones, quæque alia turbamenta vulgi. Labores itinerum, inopia commeatuum, duritia imperii, atrociùs accipiebantur: cùm Campaniæ lacus & Achaiæ urbes claſſi-

bus adire ſoliti, Pirenæum, & Alpes, & A. U. C.
immenſa viarum ſpatia, ægre ſub armis 822.
eniterentur. J. C. 69.

XXIV. Flagrantibus jam militum animis, velut faces addiderat Mævius Pudens, e proximis Tigellini: is mobiliſſimum quemque ingenio, aut pecuniæ indigum, & in novas cupiditates præcipitem alliciendo, eò paullatim progreſſus eſt, ut, per ſpeciem convivii, quotiens Galba apud Othonem epularetur, cohorti, excubias agenti, viritim centenos nummos divideret: quam velut publicam largitionem, Otho, ſecretioribus apud ſingulos præmiis, intendebat: adeò animoſus corruptor, ut Cocceio Proculo, ſpeculatori, de parte finium cum vicino ambigenti, univerſum vicini agrum, ſuâ pecuniâ emptum, dono dederit, per ſocordiam præfecti, quem nota pariter & occulta fallebant.

XXV. Sed tum e libertis Onomaſtum futuro ſceleri præfecit, a quo Barbium Proculum, teſſerarium ſpeculatorum, & Veturium, optionem eorumdem, perductos, poſtquam vario ſermone callidos audaceſque cognovit, pretio, & promiſſis onerat, datâ pecuniâ ad pertentandos plurium animos. Suſcepere duo

A. U. C. 822. J. C. 69.

manipulares imperium populi Romani transferendum, & tranſtulerunt. In conſcientiam facinoris pauci adſciti: ſuſpenſos ceterorum animos diverſis artibus ſtimulant: primores militum, « per beneficia Nymphidii ut ſuſpectos »: vulgus & ceteros, irâ & deſperatione « dilati » totiens donativi »: erant quos memoria Neronis, ac deſiderium prioris licentiæ accenderet: in commune omnes metu mutandæ militiæ terrebantur.

XXVI. INFECIT ea tabes legionum quoque, & auxiliorum motas jam mentes, poſtquam vulgatum erat « labare » Germanici exercitûs fidem ». Adeóque parata apud malos ſeditio, etiam apud integros diſſimulatio fuit, ut poſtero Iduum die, redeuntem a cenâ Othonem rapturi fuerint, niſi incerta noctis, & totâ Urbe ſparſa militum caſtra, nec facilem inter temulentos conſenſum timuiſſent: non reipublicæ curâ, quam fœdare Principis ſui ſanguine ſobrii parabant, ſed ne per tenebras, ut quiſque Pannonici, vel Germanici exercitûs militibus oblatus eſſet, ignorantibus pleriſque, pro Othone deſtinaretur. Multa erumpentis ſeditionis indicia, per conſcios oppreſſa: quædam apud Galbæ aures

præfectus Laco eluſit, ignarus militarium animorum, conſiliique, quamvis egregii, quod non ipſe adferret, inimicus, & adversùs peritos pervicax. A. U. C. 822. J. C. 69.

XXVII. Octavodecimo Kalendas Februarii ſacrificanti pro æde Apollinis Galbæ, haruſpex Umbricius « triſtia exta, » & inſtantes inſidias, ac domeſticum » hoſtem » prædicit : audiente Othone (nam proximus adſtiterat) idque, ut lætum e contrario, & ſuis cogitationibus proſperum, interpretante. Nec multò pòſt libertus Onomaſtus nuntiat, « ex» ſpectari eum ab architecto, & redemp» toribus » : quæ ſignificatio coeuntium jam militum, & paratæ conjurationis convenerat. Otho, « cauſam digreſſûs » requirentibus, cùm « emi ſibi prædia ve» tuſtate ſuſpecta, eóque priùs explo» randa », finxiſſet, innixus liberto, per Tiberianam domum, in Velabrum, inde ad Milliarium aureum, ſub ædem Saturni pergit. Ibi tres & viginti ſpeculatores conſalutatum *Imperatorem*, ac paucitate ſalutantium trepidum, & ſellæ feſtinanter impoſitum, ſtrictis mucronibus, rapiunt. Totidem ferme milites in itinere aggregantur ; alii conſcientiâ, plerique miraculo : pars clamore & gla-

diis, pars ſilentio, animos ex eventu ſumpturi.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XXVIII. STATIONEM in caſtris agebat Julius Martialis, tribunus. Is, magnitudine ſubiti ſceleris, an corrupta latiùs caſtra, ac ſi contrà tenderet, exitium metuens, præbuit pleriſque ſuſpicionem conſcientiæ. Antepoſuere ceteri quoque tribuni, centurioneſque, præſentia dubiis, & honeſtis. Iſque habitus animorum fuit, ut peſſimum facinus auderent pauci, plures vellent, omnes paterentur.

XXIX. IGNARUS interim Galba, & ſacris intentus, fatigabat alieni jam imperii deos: cùm adfertur rumor « rapi » in caſtra, incertum quem ſenatorem »: mox, « Othonem eſſe, qui raperetur ». Simul ex totâ Urbe, ut quiſque obvius fuerat, alii formidinem augentes, quidam minora vero, ne tum quidem obliti adulationis. Igitur conſultantibus placuit, « tentari animum cohortis, quæ in pala» tio ſtationem agebat »: nec per ipſum Galbam, cujus integra auctoritas majoribus remediis ſervabatur. Piſo pro gradibus domûs vocatos, in hunc modum adlocutus eſt: « Sextus dies agitur, com» militones, ex quo, ignarus futuri, &

» ſive optandum hoc nomen, ſive timen- A. U. C.
» dum erat, Cæſar adſcitus ſum : quo 822.
» domûs noſtræ, aut reipublicæ fato, J. C.
» in veſtrâ manu poſitum eſt : non quia, 69.
» meo nomine, triſtiorem caſum paveam,
» ut qui adverſas res expertus, cùm
» maximè diſcam, ne ſecundas quidem
» minus diſcriminis habere : patris, &
» ſenatûs, & ipſius imperii, vicem do-
» leo, ſi nobis, aut perire hodie ne-
» ceſſe eſt, aut, quod æquè apud bonos
» miſerum eſt, occidere. Solatium pro-
» ximi metûs habeamus, incruentam
» Urbem, & res ſine diſcordiâ tranſla-
» tas. Proviſum adoptione videbatur, ut
» ne poſt Galbam quidem bello locus
» eſſet ».

XXX. « Nihil arrogabo mihi nobi-
» litatis, aut modeſtiæ : neque enim re-
» latu virtutum, in comparatione Otho-
» nis, opus eſt. Vitia, quibus ſolis glo-
» riatur, evertêre imperium, etiam cùm
» amicum Imperatoris ageret. Habitune
» & inceſſu, an illo muliebri ornatu,
» mereretur imperium ? Falluntur, qui-
» bus luxuria ſpecie liberalitatis imponit.
» Perdere iſte ſciet, donare neſciet. Stu-
» pra nunc, & comeſſationes, & femi-
» narum cœtus, volvit animo : hæc Prin-

A. U. C. 822. J. C. 69.

»cipatûs præmia putat ; quorum libido »ac voluptas penes ipſum ſit, rubor ac »dedecus penes omnes. Nemo enim um»quam imperium, flagitio quæſitum, »bonis artibus exercuit. Galbam con»ſenſus generis humani, me Galba, »conſentientibus vobis, Cæſarem dixit. »Si reſpublica, & ſenatus, & populus, »vana nomina ſunt : veſtrâ, commilito»nes, intereſt, ne Imperatorem peſſimi »faciant. Legionum ſeditio adversùm du»ces ſuos audita eſt aliquando : veſtra »fides, famaque, inlæſa ad hunc diem »manſit : & Nero quoque vos deſtituit, »non vos Neronem. Minùs triginta tranſ»fugæ, & deſertores, quos centurio»nem, aut tribunum, ſibi eligentes »nemo ferret, imperium adſignabunt? »Admittitis exemplum? & quieſcendo »commune crimen facitis? Tranſcendet »hæc licentia in provincias : & ad nos »ſcelerum exitus, bellorum ad vos per»tinebunt. Nec eſt plus, quod pro cæde »Principis, quàm quod innocentibus da»tur : ſed perinde a nobis donativum ob »fidem, quàm ab aliis pro facinore ac»cipietis».

XXXI. Dilapsis ſpeculatoribus, certa cohors, non aſpernata concionantem,

ut turbidis rebus evenit, forte magis, & nullo adhuc conſilio, parat ſigna, quàm quod poſtea creditum eſt, inſidiis & ſimulatione. Miſſus & Celſus Marius ad electos Illyrici exercitûs, Vipſaniâ in porticu tendentes. Præceptum Amulio Sereno & Domitio Sabino, primipilaribus, «ut Germanicos milites e Libertatis »atrio arceſſerent». Legioni claſſicæ diffidebatur, infeſtæ ob cædem commilitonum, quos primo ſtatim introitu trucidaverat Galba. Pergunt etiam in caſtra prætorianorum tribuni, Cetrius Severus, Subrius Dexter, Pompeius Longinus; ſi incipiens adhuc, & necdum adulta, ſeditio melioribus conſiliis flecteretur. Tribunorum Subrium & Cetrium milites adorti minis, Longinum manibus coercent, exarmantque: quia non ordine militiæ, ſed e Galbæ amicis, fidus Principi ſuo, & deſciſcentibus ſuſpectior erat. Legio claſſica, nihil cunctata, prætorianis adjungitur. Illyrici exercitûs electi, Celſum infeſtis pilis proturbant. Germanica vexilla diu nutavere; invalidis adhuc corporibus, & placatis animis, quòd eos, a Nerone Alexandriam præmiſſos, atque inde rurſus longâ navigatione ægros, impenſiore curâ Galba refovebat.

A. U. C. 822.
J. C. 69.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XXXII. UNIVERSA jam plebs palatium implebat, mixtis ſervitiis, & diſſono clamore, « cædem Othonis, & conjuratorum exitium poſcentium, ut ſi in circo, ac theatro, ludicrum aliquod poſtularent ». Neque illis judicium, aut veritas: quippe eodem die diverſa pari certamine poſtulaturis: ſed tradito more, quemcumque Principem adulandi, licentiâ acclamationum, & ſtudiis inanibus. Interim Galbam duæ ſententiæ diſtinebant. Titus Vinius « manendum intra domum, opponenda ſervitia, firmandos aditus, non eundum ad iratos » cenſebat: « daret malorum pænitentiæ, daret bonorum conſenſui ſpatium: ſcelera impetu, bona conſilia morâ valeſcere. Denique eundi ultro, ſi ratio ſit, eamdem mox facultatem: regreſſus, ſi pæniteat, in alienâ poteſtate ».

XXXIII. « FESTINANDUM » ceteris videbatur, « antequam creſceret invalida adhuc conjuratio paucorum. Trepidaturum etiam Othonem, qui furtim digreſſus, ad ignaros inlatus, cunctatione nunc, & ſegnitiâ terentium tempus, imitari Principem diſcat. Non exſpectandum, ut, compoſitis caſtris, forum invadat, & proſpectante Galbâ,

»Capitolium adeat: dum egregius Im- A. U. C.
»perator, cum fortibus amicis, januâ ac 822.
»limine tenus domum cludit, obſidionem J. C.
»nimirum toleraturus. Et præclarum in 69.
»ſervis auxilium, ſi conſenſus tantæ multitudinis, & quæ plurimùm valet, prima »indignatio langueſcat. Proinde intuta, »quæ indecora: vel, ſi cadere neceſſe »ſit, occurendum diſcrimini. Id Othoni »invidioſius, & ipſis honeſtum». Repugnantem huic ſententiæ Vinium, Laco minaciter invaſit, ſtimulante Icelo, privati odii pertinaciâ, in publicum exitium.

XXXIV. Nec diutiùs Galba cunctatus, ſpecioſiora ſuadentibus acceſſit. Præmiſſus tamen in caſtra Piſo, ut juvenis magno nomine, recenti favore, & infenſus T. Vinio; ſeu quia erat, ſeu quia irati ita volebant: & faciliùs de odio creditur. Vix dum egreſſo Piſone, «occiſum in »caſtris Othonem», vagus primùm & incertus rumor, mox, ut in magnis mendaciis, «interfuiſſe ſe» quidam, «& »vidiſſe» adfirmabant, credulâ famâ, inter gaudentes, & incurioſos. Multi arbitrabantur compoſitum auctumque rumorem, mixtis jam Othonianis, qui ad evocandum Galbam, læta falsò vulgaverint.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XXXV. Tum verò non populus tantùm, & imperita plebs in plauſus, & immodica ſtudia, ſed equitum plerique, ac ſenatorum, poſito metu incauti, refractis palatii foribus, ruere intus, ac ſe Galbæ oſtentare, « præreptam ſibi ultio» nem » querentes. Ignaviſſimus quiſque, &, ut res docuit, in periculo non auſurus, nimii verbis, linguæ feroces: nemo ſcire, & omnes adfirmare: donec inopiâ veri, & conſenſu errantium victus, ſumpto thorace, Galba, inruenti turbæ, neque ætate, neque corpore ſiſtens, ſellâ levaretur. Obvius, in palatio Julius Atticus ſpeculator, cruentum gladium oſtentans, « occiſum a ſe Othonem » exclamavit. Et Galba, « Commilito », inquit, « quis » juſſit »? inſigni animo ad coercendam militarem licentiam, minantibus intrepidus, adversùs blandientes incorruptus.

XXXVI. Haud dubiæ jam in caſtris omnium mentes; tantuſque ardor, ut non contenti agmine, & corporibus, in ſuggeſtu, in quo paullo antè aurea Galbæ ſtatua fuerat, medium inter ſigna Othonem vexillis circumdarent. Nec tribunis, aut centurionibus, adeundi locus: gregarius miles « caveri » inſuper « præpoſitos » jubebat. Strepere cuncta clamoribus, &

tumultu, & exhortatione mutuâ, non tamquam in populo, ac plebe, variis ſegni adulatione vocibus, ſed, ut quemque adfluentium militum aſpexerant, prenſare manibus, complecti armis, collocare juxtà, præire ſacramentum, modò Imperatorem militibus, modò Imperatori milites commendare. Nec deerat Otho protendens manus, adorare vulgum, jacere oſcula, & omnia ſerviliter pro dominatione. Poſtquam univerſa claſſicorum legio ſacramentum ejus accepit, fidens viribus, & quos adhuc ſingulos exſtimulaverat, accendendos in commune ratus, pro vallo caſtrorum ita cœpit.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XXXVII. « Quis ad vos proceſſerim, » commilitones, dicere non poſſum: quia » nec privatum me vocare ſuſtineo, Prin» ceps a vobis nominatus; nec Principem, » alio imperante. Veſtrum quoque nomen » in incerto erit, donec dubitabitur Im» peratorem populi Romani in caſtris, an » hoſtem habeatis. Auditiſne, ut pœna » mea, & ſupplicium veſtrum ſimul poſtu» lentur? adeò manifeſtum eſt, neque » perire nos, neque ſalvos eſſe, niſi unà, » poſſe. Et, cujus lenitatis eſt Galba, » jam fortaſſe promiſit: ut qui, nullo ex» poſcente, tot millia innocentiſſimorum

A. U. C. 822. J. C. 69.

»militum trucidaverit. Horror animum »ſubit, quotiens recordor feralem introi»tum, & hanc ſolam Galbæ victoriam, »cùm in oculis Urbis decumari deditos »juberet, quos deprecantes in fidem ac»ceperat. His auſpiciis Urbem ingreſſus, »quam gloriam ad Principatum adtulit, »niſi occiſi Obultronii Sabini, & Cornelii »Marcelli in Hiſpaniâ, Betui Chilonis in »Galliâ, Fonteii Capitonis in Germaniâ, »Clodii Macri in Africâ, Cingonii in »viâ, Turpiliani in Urbe, Nymphidii »in caſtris? Quæ uſquam provincia, quæ »caſtra ſunt, niſi cruenta & maculata? »aut, ut ipſe prædicat, emendata & cor»recta? Nam quæ alii ſcelera, hic reme»dia vocat: dum falſis nominibus, ſeve»ritatem pro ſævitiâ, parſimoniam pro »avaritiâ, ſupplicia & contumelias veſ»tras, diſciplinam appellat. Septem a »Neronis fine menſes ſunt, & jam plus »rapuit Icelus, quàm quod Polycleti, & »Vatinii, & Helii, & Haloti paraverunt. »Minore avaritiâ ac licentiâ graſſatus eſſet »T. Vinius, ſi ipſe imperaſſet: nunc & »ſubjectos nos habuit, tamquam ſuos: »& viles, ut alienos. Una illa domus »ſufficit donativo, quod vobis numquam »datur, & quotidie exprobratur».

XXXVIII. «Ac ne qua ſaltem in ſuc- A. U. C.
» ceſſore Galbæ ſpes eſſet, arceſſit ab ex- 822.
» ſilio, quem triſtitiâ & avaritiâ ſui ſimil- J. C.
» limum judicabat. Vidiſtis, commilito- 69.
» nes, notabili tempeſtate, etiam deos » infauſtam adoptionem averſantes. Idem » ſenatûs, idem populi Romani animus » eſt. Veſtra virtus exſpectatur, apud quos » omne honeſtis conſiliis robur, & ſine » quibus, quamvis egregia, invalida ſunt. » Non ad bellum vos, nec ad periculum » voco : omnium arma nobiſcum ſunt. » Nec una cohors togata defendit nunc » Galbam, ſed detinet. Cùm vos aſpexe- » rit, cùm ſignum meum acceperit, hoc » ſolum erit certamen, quis mihi pluri- » mum imputet. Nullus cunctationi locus » eſt in eo conſilio, quod non poteſt lau- » dari, niſi peractum ». Aperire deinde armamentarium juſſit : rapta ſtatim arma, ſine more & ordine militiæ, ut prætorianus, aut legionarius inſignibus ſuis diſtingueretur. Miſcentur auxiliaribus, galeis ſcutiſque. Nullo tribunorum centurionumve adhortante, ſibi quiſque dux, & inſtigator : & præcipuum peſſimorum incitamentum, quòd boni mærebant.

XXXIX. Jam exterritus Piſo fremitu crebreſcentis ſeditionis, & vocibus in

A. U. C. 822. J. C. 69.

Urbem uſque reſonantibus, egreſſum interim Galbam, & foro appropinquantem, aſſecutus erat: jam Marius Celſus, haud læta retulerat: cùm alii, « in palatium redire », alii « Capitolium petere », plerique « roſtra occupanda » cenſerent, plures tantùm ſententiis aliorum contradicerent, utque evenit in conſiliis infelicibus, optima viderentur, quorum tempus effugerat. Agitaſſe Laco, ignaro Galbâ, de occidendo T. Vinio dicitur, ſive ut pœnâ ejus animos militum mulceret, ſeu conſcium Othonis credebat, ad poſtremum vel odio. Hæſitationem adtulit tempus ac locus, quia, initio cædis orto, difficilis modus: & turbavere conſilium trepidi nuntii, ac proximorum diffugia, languentibus omnium ſtudiis, qui primò alacres fidem atque animum oſtentaverant.

XL. AGEBATUR huc illuc Galba, vario turbæ fluctuantis impulſu; completis undique baſilicis ac templis, lugubri proſpectu: neque populi, aut plebis ulla vox: ſed attoniti vultus, & converſæ ad omnia aures: non tumultus, non quies: quale magni metûs & magnæ iræ ſilentium eſt. Othoni tamen « armari plebem » nuntiabatur. Ire præcipites, & occupare pericula

jubet. Igitur milites Romani, quaſi Vologeſen, aut Pacorum, avito Arſacidarum ſolio depulſuri, ac non Imperatorem ſuum, inermem & ſenem, trucidare pergerent, disjectâ plebe, proculcato ſenatu, truces armis, rapidis equis forum inrumpunt: nec illos Capitolii aſpectus, & imminentium templorum religio, & priores & futuri Principes terruere, quominus facerent ſcelus, cujus ultor eſt quiſquis ſucceſſit.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XLI. Viso cominus armatorum agmine, vexillarius comitantis Galbam cohortis («Atilium Vergilionem fuiſſe» tradunt) dereptam Galbæ imaginem ſolo adflixit. Eo ſigno manifeſta in Othonem omnium militum ſtudia, deſertum fugâ populi forum, deſtricta adversùs dubitantes tela. Juxta Curtii lacum, trepidatione ferentium Galba projectus e ſellâ, ac provolutus eſt. Extremam ejus vocem, ut cuique odium, aut admiratio fuit, variè prodidere. Alii ſuppliciter interrogaſſe, «quid mali meruiſſet»? «paucos dies ex»ſolvendo donativo» deprecatum. Plures obtuliſſe ultro percuſſoribus jugulum, «agerent ac ferirent, ſi ita e republicâ »videretur» Non interfuit occidentium quid diceret. De percuſſore non ſatis

A. U. C. 822. J. C. 69.

conſtat: quidam «Terentium, evocatum»: alii «Lecanium»: crebrior fama tradidit «Camurium, quintædecimæ legionis mi»litem, impreſſo gladio, jugulum ejus »hauſiſſe». Ceteri crura brachiaque (nam pectus tegebatur) fœdè laniavere: pleraque vulnera, feritate & ſævitiâ, trunco jam corpori adjecta.

XLII. TITUM inde Vinium invaſere: de quo & ipſo ambigitur, conſumpſerit ne vocem ejus inſtans metus, an proclamaverit, «non eſſe ab Othone manda»tum, ut occideretur». Quod ſeu finxit formidine, ſeu conſcientiâ conjurationis confeſſus eſt: huc potiùs ejus vita famaque inclinat, ut conſcius ſceleris fuerit, cujus cauſa erat. Ante ædem divi Julii jacuit, primo ictu in poplitem, mox ab Julio Caro, legionario milite, in utrumque latus tranſverberatus.

XLIII. INSIGNEM illâ die virum Sempronium Denſum ætas noſtra vidit. Centurio is prætoriæ cohortis, a Galbâ cuſtodiæ Piſonis additus, ſtricto pugione, occurrens armatis, & ſcelus exprobrans, ac modò manu, modò voce, vertendo in ſe percuſſores, quamquam vulnerato Piſoni effugium dedit. Piſo in ædem Veſtæ pervaſit, exceptuſque miſericordiâ publici

ſervi, & contubernio ejus abditus, non religione, nec cærimoniis, ſed latebrâ imminens exitium differebat: cùm advenere, miſſu Othonis, nominatim in cædem ejus ardentes, Sulpicius Florus, e Britannicis cohortibus, nuper a Galbâ civitate donatus, & Statius Murcus, ſpeculator: a quibus protractus Piſo, in foribus templi trucidatur.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XLIV. NULLAM cædem Otho majore lætitiâ excepiſſe, nullum caput tam inſatiabilibus oculis perluſtraſſe dicitur: ſeu tum primùm levata omni ſollicitudine mens, vacare gaudio cœperat: ſeu recordatio majeſtatis in Galbâ, amicitiæ in T. Vinio, quamvis immitem animum imagine triſti confuderat. Piſonis, ut inimici & æmuli, cæde lætari, jus faſque credebat. Præfixa contis capita geſtabantur, inter ſigna cohortium, juxta Aquilam legionis, certatim oſtentantibus cruentas manus, qui occiderant, qui interfuerant, qui verè, qui falsò, ut pulchrum & memorabile facinus, jactabant. Plures quàm centum & viginti libellos præmia expoſcentium, ob aliquam notabilem illâ die operam, Vitellius poſtea invenit: omneſque conquiri & interfici juſſit; non honore Galbæ, ſed tradito Principibus more,

munimentum ad præſens, in poſterum ultionem.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XLV. ALIUM crederes ſenatum, alium populum: ruere cuncti in caſtra, anteire proximos, certare cum præcurrentibus, increpare Galbam, laudare militum judicium, exoſculari Othonis manum, quantóque magis falſa erant, quæ fiebant, tantò plura facere. Nec aſpernabatur ſingulos Otho, avidum & minacem militum animum, voce vultuque temperans. Marium Celſum, conſulem deſignatum, & Galbæ uſque in extremas res amicum fidumque, ad ſupplicium expoſtulabant, induſtriæ ejus innocentiæque, quaſi malis artibus, infenſi. Cædis & prædarum initium, & optimo cuique perniciem quæri apparebat: ſed Othoni nondum auctoritas inerat ad prohibendum ſcelus; jubere jam poterat. Ita, ſimulatione iræ, « vinciri » juſſum, & « majores pœnas daturum » adfirmans, præſenti exitio ſubtraxit.

XLVI. OMNIA deinde arbitrio militum acta. Prætorii præfectos ſibi ipſi legêre; Plotium Firmum, e manipularibus quondam, tum vigilibus præpoſitum, &, incolumi adhuc Galbâ, partes Othonis ſecutum. Adjungitur Licinius Proculus, intimâ familiaritate Othonis, ſuſpectus

conſilia

conſilia ejus foviſſe. Urbi Flavium Sabinum præfecere, judicium Neronis ſecuti, ſub quo eamdem curam obtinuerat, pleriſque Veſpaſianum fratrem in eo reſpicientibus. Flagitatum, « ut vacationes, » præſtari centurionibus ſolitæ, remitte» rentur ». Namque gregarius miles, ut tributum annuum, pendebat. Quarta pars manipuli, ſparſa per commeatus, aut in ipſis caſtris vaga, dum mercedem centurioni exſolveret; neque modum oneris quiſquam, neque genus quæſtûs penſi habebat: per latrocinia & raptus, aut ſervilibus miniſteriis, militare otium redimebant. Tum locupletiſſimus quiſque miles, labore ac ſævitiâ fatigari, donec vacationem emeret: ubi ſumptibus exhauſtus, ſocordiâ inſuper elanguerat, inops pro locuplete, & iners pro ſtrenuo, in manipulum redibat: ac rurſus alius atque alius, eâdem egeſtate ac licentiâ corrupti, ad ſeditiones & diſcordias, & ad extremum, bella civilia ruebant. Sed Otho, ne vulgi largitione, centurionum animos averteret, « fiſcum ſuum vacatio» nes annuas exſoluturum » promiſit: rem haud dubiè utilem, & a bonis poſtea Principibus, perpetuitate diſciplinæ, firmatam. Laco præfectus, tamquam in

A. U. C. 822.
J. C. 69.

A. U. C. 822. J. C. 69.

inſulam ſeponeretur, ab evocato, quem ad cædem ejus Otho præmiſerat, confoſſus. In Martianum Icelum, ut in libertum, palam animadverſum.

XLVII. EXACTO per ſcelera die, noviſſimum malorum fuit lætitia. Vocat ſenatum prætor Urbanus: certant adulationibus ceteri magiſtratus. Accurrunt patres: decernitur Othoni « tribunicia » poteſtas, & nomen Auguſti, & omnes » Principum honores », adnitentibus cunctis abolere convicia ac probra, quæ promiſcuè jacta, hæſiſſe animo ejus nemo ſenſit: omiſiſſet offenſas, an diſtuliſſet, brevitate imperii in incerto fuit. Otho, cruento adhuc foro, per ſtragem jacentium, in Capitolium, atque inde in palatium vectus, « concedi corpora ſepul» turæ, cremarique » permiſit. Piſonem Verania uxor, ac frater Scribonianus, T. Vinium Criſpina filia compoſuere, quæſitis redemptiſque capitibus, quæ venalia interfectores ſervaverant.

XLVIII. PISO unum & triceſimum ætatis annum explebat, famâ meliore, quàm fortunâ. Fratres ejus Magnum Claudius, Craſſum Nero interfecerant. Ipſe diu exſul, quatriduo Cæſar, properatâ adoptione, ad hoc tantum majori fratri

prælatus eſt, ut prior occideretur. T. Vinius quinquaginta ſeptem annos variis moribus egit. Pater illi e prætoriâ familiâ, maternus avus e proſcriptis. Primâ militiâ infamis, legatum Calviſium Sabinum habuerat: cujus uxor, malâ cupidine viſendi ſitum caſtrorum, per noctem militari habitu ingreſſa, cùm vigilias & cetera militiæ munia eâdem laſciviâ temeraſſet, in ipſis principiis ſtuprum auſa: & criminis hujus reus T. Vinius arguebatur. Igitur juſſu C. Cæſaris oneratus catenis: mox, mutatione temporum, dimiſſus, curſu honorum inoffenſo, legioni poſt præturam præpoſitus, probatuſque, ſervili deinceps probro reſperſus eſt, tamquam ſcyphum aureum in convivio Claudii furatus; & Claudius poſterâ die ſoli omnium Vinio fictilibus miniſtrari juſſit. Sed Vinius proconſulatu Galliam Narbonenſem ſeverè integreque rexit: mox Galbæ amicitiâ in abruptum tractus, audax, callidus, promptus, &, prout animum intendiſſet, pravus, aut induſtrius, eâdem vi. Teſtamentum T. Vinii magnitudine opum inritum: Piſonis ſupremam voluntatem paupertas firmavit.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XLIX. GALBÆ corpus diu neglectum, & licentiâ tenebrarum plurimis ludibriis

A. U. C. 822. J. C. 69.

vexatum, diſpenſator Argius, e prioribus ſervis, humili ſepulturâ, in privatis ejus hortis contexit. Caput per lixas caloneſque ſuffixum, laceratumque ante Patrobii tumulum (libertus is Neronis punitus a Galbâ fuerat) poſterâ demum die repertum, & cremato jam corpori admixtum eſt. Hunc exitum habuit Ser. Galba, tribus & ſeptuaginta annis, quinque Principes proſperâ fortunâ emenſus, & alieno imperio felicior, quàm ſuo. Vetus in familiâ nobilitas, magnæ opes: ipſi medium ingenium, magis extra vitia, quàm cum virtutibus. Famæ nec incurioſus, nec venditator. Pecuniæ alienæ non appetens, ſuæ parcus, publicæ avarus. Amicorum libertorumque, ubi in bonos incidiſſet, ſine reprehenſione patiens: ſi mali forent, uſque ad culpam ignarus. Sed claritas natalium, & metus temporum obtentui, ut, quod ſegnitia erat, ſapientia vocaretur. Dum vigebat ætas, militari laude apud Germanias floruit: proconſul Africam moderatè: jam ſenior, citeriorem Hiſpaniam pari juſtitiâ continuit: major privato viſus, dum privatus fuit, & omnium conſenſu capax imperii, niſi imperaſſet.

L. Trepidam Urbem, ac ſimul atro-

citatem recentis ſceleris, ſimul veteres Othonis mores paventem, novus inſuper « de Vitellio, » nuntius exterruit, ante cædem Galbæ ſuppreſſus, ut tantùm ſuperioris Germaniæ exercitum deſciviſſe crederetur. Tum « duos, omnium mor-»talium impudicitiâ, ignaviâ, luxuriâ, »deterrimos, velut ad perdendum im-»perium fataliter electos», non ſenatus modò & eques, quîs aliqua pars & cura reipublicæ, ſed vulgus quoque palam mærere. Nec jam recentia ſævæ pacis exempla, ſed repetitâ bellorum civilium memoriâ, « captam totiens ſuis exerciti-»bus Urbem, vaſtitatem Italiæ, direp-»tiones provinciarum, Pharſaliam, Phi-»lippos, & Peruſiam ac Mutinam», nota publicarum cladium nomina, loquebantur. « Propè everſum orbem etiam cùm »de principatu inter bonos certaretur: ſed »manſiſſe C. Julio, manſiſſe Cæſare Au-»guſto victore, imperium; manſuram »fuiſſe, ſub Pompeio Brutoque, rempu-»blicam. Nunc pro Othone, an pro Vi-»tellio, in templa ituros? Utraſque impias »preces, utraque deteſtanda vota, inter »duos, quorum bello ſolum id ſcires, »deteriorem fore, qui viciſſet». Erant, qui Veſpaſianum, & arma Orientis au-

A. U. C. 822.
J. C. 69.

A U. C. 822. J. C. 69.

gurarentur : &, ut potior utroque Veſpaſianus, ita bellum aliud, atque alias clades horrebant. Et ambigua de Veſpaſiano fama : ſoluſque omnium ante ſe Principum, in melius mutatus eſt.

LI. Nunc initia cauſaſque motûs Viteiliani expediam. Cæſo cum omnibus copiis Julio Vindice, ferox prædâ gloriâque exercitus, ut cui, ſine labore ac periculo, ditiſſimi belli victoria eveniſſet, expeditionem & aciem, præmia quàm ſtipendia malebat : diuque infructuoſam & aſperam militiam toleraverat, ingenio loci cælique, & ſeveritate diſciplinæ; quam in pace inexorabilem diſcordiæ civium reſolvunt, paratis utrimque corruptoribus, & perfidiâ impunitâ. Viri, arma, equi, ad uſum, & ad decus, ſupererant. Sed ante bellum, centurias tantùm ſuas turmaſque noverant : exercitus finibus provinciarum diſcernebantur. Tum adversùs Vindicem contractæ legiones, ſeque & Gallias expertæ, quærere rurſus arma, novaſque diſcordias : nec « ſocios », ut olim, ſed « hoſtes & victos » vocabant. Nec deerat pars Galliarum, quæ Rhenum adcolit, eaſdem partes ſecuta, ac tum acerrima inſtigatrix adversùs *Galbianos* : hoc enim nomen, faſtidito

Vindice, indiderant. Igitur Sequanis Æduiſque, ac deinde, prout opulentia civitatibus erat, infenſi, expugnationes urbium, populationes agrorum, raptus penatium hauſerunt animo: ſuper avaritiam & arrogantiam, præcipua validiorum vitia, contumaciâ Gallorum inritati, qui « remiſſam ſibi a Galbâ quartam tributorum partem, & publicè donatos, in ignominiam exercitûs » jactabant. Acceſſit callidè vulgatum, temere creditum, « decumari legiones, & promptiſſimum quemque centurionum dimitti »: undique atroces nuntii, ſiniſtra ex Urbe fama; infenſa Lugdunenſis colonia, & pertinaci pro Nerone fide fecunda rumoribus. Sed plurima ad fingendum credendumque materies in ipſis caſtris, odio, metu, &, ubi vires ſuas reſpexerant, ſecuritate.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LII. Sub ipſas ſuperioris anni Kalendas Decembres Aulus Vitellius, inferiorem Germaniam ingreſſus, hiberna legionum cum curâ adierat: redditi pleriſque ordines, remiſſa ignominia, adlevatæ notæ: plura ambitione, quædam judicio: in quibus ſordem & avaritiam Fonteii Capitonis, adimendis adſignandiſve militiæ ordinibus, integre mutaverat. Nec con-

ſularis legati menſurâ, ſed in majus omnia
A. U. C. accipiebantur. Et Vitellius apud ſeveros
822. humilis. Ita comitatem bonitatemque
J. C. faventes vocabant, quòd ſine modo, ſine
69. judicio, donaret ſua, largiretur aliena: ſimul, aviditate imperandi, ipſa vitia pro virtutibus interpretabantur. Multi in utroque exercitu ſicut modeſti quietique, ita mali & ſtrenui: ſed profusâ cupidine, & inſigni temeritate, legati legionum, Alienus Cæcina, & Fabius Valens: e quibus Valens, infenſus Galbæ, tamquam detectam a ſe Verginii cunctationem, oppreſſa Capitonis conſilia, ingratè tuliſſet, inſtigare Vitellium, « ardorem » militum » oſtentans. « Ipſum celebri » ubique famâ, nullam in Flacco Hor» deonio moram: adfore Britanniam: ſe» cutura Germanorum auxilia: malè fidas » provincias: precarium ſeni imperium, » & brevi tranſiturum: panderet modò » ſinum, & venienti fortunæ occurreret. » Meritò dubitaſſe Verginium, equeſtri » familiâ, ignoto patre: imparem, ſi re» cepiſſet imperium: tutum, ſi recuſaſſet. » Vitellio tres patris conſulatus, cenſuram, » collegium Cæſaris, & imponere jam» pridem Imperatoris dignationem, & » auferre privati ſecuritatem ». Quatieba-

tur his ſegne ingenium, ut concupiſceret magis, quàm ut ſperaret. A. U. C. 822. J. C. 69.

LIII. At in ſuperiore Germaniâ, Cæcina, decorâ juventâ, corpore ingens, animi immodicus, ſcito ſermone, erecto inceſſu, ſtudia militum inlexerat. Hunc juvenem Galba, quæſtorem in Bæticâ, impigre in partes ſuas tranſgreſſum, legioni præpoſuit: mox compertum publicam pecuniam avertiſſe, ut peculatorem flagitari juſſit. Cæcina ægre paſſus, miſcere cuncta, & privata vulnera reipublicæ malis operire ſtatuit. Nec deerant in exercitu ſemina diſcordiæ, quòd & bello adversùs Vindicem univerſus adfuerat, nec, niſi occiſo Nerone, tranſlatus in Galbam, atque in eo ipſo ſacramento vexillis inferioris Germaniæ præventus erat. Et Treveri ac Lingones, quaſque alias civitates atrocibus edictis, aut damno finium Galba perculerat, hibernis legionum propiùs miſcentur. Unde ſeditioſa colloquia, & inter paganos corruptior miles, & in Verginium favor, cuicumque alii profuturus.

LIV. Miserat civitas Lingonum, vetere inſtituto, dona legionibus, dextras, hoſpitii inſigne. Legati eorum, in ſqualorem mæſtitiamque compoſiti, per

A. U. C. 822. J. C. 69.

principia, per contubernia, modò « ſuas » injurias », modò « civitatum vicinarum » præmia », &, ubi pronis militum auribus accipiebantur « ipſius exercitûs pericula & » contumelias » conquerentes, accendebant animos. Nec procul ſeditione aberant, cùm Hordeonius Flaccus « abire » legatos », utque occultior digreſſus eſſet, « nocte caſtris excedere » jubet. Inde atrox rumor, adfirmantibus pleriſque, « inter» fectos, ac niſi ipſi conſulerent, fore, » ut acerrimi militum, & præſentia con» queſti, per tenebras, & inſcitiam cete» rorum, occiderentur ». Obſtringuntur inter ſe tacito fœdere legiones. Adſciſcitur auxiliorum miles, primò ſuſpectus, tamquam, circumdatis cohortibus aliſque, impetus in legiones pararetur, mox eadem acriùs volvens; faciliore inter malos conſenſu ad bellum, quàm in pace ad concordiam.

LV. Inferioris tamen Germaniæ legiones, ſollemni Kalendarum Januariarum ſacramento pro Galbâ adactæ, multâ cunctatione, & raris primorum ordinum vocibus: ceteri ſilentio, proximi cujuſque audaciam exſpectantes; inſitâ mortalibus naturâ, properè ſequi, quæ piget inchoare. Sed ipſis legionibus inerat di-

verſitas animorum. Primani, quintanique turbidi adeò, ut quidam ſaxa in Galbæ imagines jecerint: quintadecima ac ſextadecima legiones, nihil, ultra fremitum & minas, auſæ, initium erumpendi circumſpectabant. At in ſuperiori exercitu, quarta ac duoetviceſima legiones, iiſdem hibernis tendentes, ipſo Kalendarum Januariarum die dirumpunt imagines Galbæ: quarta legio promptiùs, duoetviceſima cunctanter, mox conſenſu, ac ne reverentiam imperii exuere viderentur, *ſenatûs populique Romani* obliterata jam nomina, ſacramento advocabant: nullo legatorum tribunorumve pro Galbâ nitente; quibuſdam, ut in tumultu, notabiliùs turbantibus. Non tamen quiſquam in modum concionis, aut ſuggeſtu locutus: neque enim erat adhuc, cui imputaretur.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LVI. Spectator flagitii Hordeonius Flaccus, conſularis legatus, aderat, non compeſcere ruentes, non retinere dubios, non cohortari bonos auſus; ſed ſegnis, pavidus, & ſocordiâ innocens. Quatuor centuriones duoetviceſimæ legionis, Nonius Receptus, Donatius Valens, Romilius Marcellus, Calpurnius Repentinus, cùm protegerent Galbæ imagines, impetu militum abrepti, vinctique. Nec cuiquam

A. U. C. 822. J. C. 69.

ultrà fides, aut memoria prioris ſacramenti: ſed, quod in ſeditionibus accidit, unde plures erant, omnes fuere. Nocte, quæ Kalendas Januarias ſecuta eſt, in coloniam Agrippinenſem aquilifer quartæ legionis epulanti Vitellio nuntiat, « quartam & duoetviceſimam legiones, projectis Galbæ imaginibus, in ſenatûs & populi Romani verba juraſſe ». Id ſacramentum inane viſum: « occupari nutantem fortunam, & offerri Principem » placuit. Miſſi a Vitellio ad legiones legatoſque, qui « deſciviſſe a Galbâ ſuperiorem exercitum » nuntiarent: « proinde aut bellandum adversùs deſciſcentes, aut ſi concordia & pax placeat, faciendum Imperatorem: & minore diſcrimine ſumi Principem, quàm quæri ».

LVII. PROXIMA legionis primæ hiberna erant, & promptiſſimus e legatis Fabius Valens. Is die poſtero coloniam Agrippinenſem cum equitibus legionis, auxiliariorumque ingreſſus, *Imperatorem* Vitellium conſalutavit. Secutæ ingenti certamine ejuſdem provinciæ legiones: & ſuperior exercitus, ſpecioſis ſenatûs populique Romani nominibus relictis, tertium Nonas Januarias Vitellio acceſſit: ſcires illum priore biduo non penes rem-

publicam fuiſſe. Ardorem exercituum Agrippinenſes, Treveri, Lingones æquabant, « auxilia, equos, arma, pecunias » offerentes, ut quiſque corpore, opibus, ingenio validus. Nec principes modò coloniarum, aut caſtrorum, quibus præſentia ex affluenti, & partâ victoriâ magnæ ſpes: ſed manipuli quoque, & gregarius miles, viatica ſua, & balteos, phaleraſque, inſignia armorum argento decora, loco pecuniæ tradebant: inſtinctu, & impetu, & avaritiâ. A. U. C. 822. J. C. 69.

LVIII. Igitur, laudatâ militum alacritate, Vitellius, miniſteria principatûs, per libertos agi ſolita, in equites Romanos diſponit: vacationes centurionibus ex fiſco numerat: ſævitiam militum, pleroſque ad pœnam expoſcentium, ſæpius approbat, partim ſimulatione vinculorum fruſtratur. Pompeius Propinquus, procurator Belgicæ, ſtatim interfectus. Julium Burdonem, Germanicæ claſſis præfectum, aſtu ſubtraxit. Exarſerat in eum iracundia exercitûs, tanquam crimen, ac mox inſidias, Fonteio Capitoni ſtruxiſſet. Grata erat memoria Capitonis: & apud ſævientes occidere palam, ignoſcere non niſi fallendo licebat. Ita cuſtodiâ habitus: & poſt

A. U. C. 822. J. C. 69.

victoriam demum, ſtratis jam militum odiis, dimiſſus eſt. Interim, ut piaculum, objicitur centurio Criſpinus, qui ſe ſanguine Capitonis cruentaverat: eoque & poſtulantibus manifeſtior, & punienti vilior fuit.

LIX. JULIUS deinde Civilis periculo exemptus, præpotens inter Batavos, ne ſupplicio ejus ferox gens alienaretur. Et erant in civitate Lingonum octo Batavorum cohortes, quartædecimæ legionis auxilia, tum diſcordiâ temporum a legione digreſſæ: prout inclinaſſent, grande momentum, ſociæ aut adverſæ. Nonium, Donatium, Romilium, Calpurnium, centuriones, de quibus ſuprà retulimus, occidi juſſit, damnatos fidei crimine, graviſſimo inter deſciſcentes. Acceſſere partibus Valerius Aſiaticus, Belgicæ provinciæ legatus, quem mox Vitellius generum adſcivit: & Junius Blæſus, Lugdunenſis Galliæ rector, cum Italicâ legione, & alâ Taurinâ, Lugduni tendentibus. Nec in Ræticis copiis mora, quominus ſtatim adjungerentur. Ne in Britanniâ quidem dubitatum.

LX. PRÆERAT Trebellius Maximus, per avaritiam & ſordes contemptus exercitui inviſuſque. Accendebat odium

ejus Roſcius Cælius, legatus viceſimæ legionis, olim diſcors, ſed occaſione civilium armorum atrociùs proruperat. Trebellius « ſeditionem & confuſum ordinem diſciplinæ » Cælio; « ſpoliatas » & inopes legiones » Cælius Trebellio objectabat: cùm interim, fœdis legatorum certaminibus, modeſtia exercitûs corrupta, eóque diſcordiæ ventum, ut auxiliarium quoque militum conviciis proturbatus, & aggregantibus ſe Cælio cohortibus aliiſque, deſertus Trebellius ad Vitellium perfugerit: quies provinciæ, quamquam remoto conſulari, manſit: rexere legati legionum, pares jure, Cælius audendo potentior. A. U. C. 822. J. C. 69.

LXI. Adjuncto Britannico exercitu, ingens viribus opibuſque Vitellius, duos duces, duo itinera bello deſtinavit. Fabius Valens « allicere, vel ſi abnuerent, vaſtare » Gallias, & Cottianis Alpibus Italiam in» rumpere »; Cæcina « propiore tranſitu, » Peninis jugis degredi » juſſus. Valenti inferioris exercitûs electi, cum aquilâ quintæ legionis & cohortibus aliſque, ad quadraginta millia armatorum data: triginta millia Cæcina e ſuperiore Germaniâ ducebat, quorum robur legio unaetviceſima fuit: addita utrique Ger-

A. U. C. 822. J. C. 69.

manorum auxilia, e quibus Vitellius ſuas quoque copias ſupplevit, totâ mole belli ſecuturus.

LXII. Mira inter exercitum Imperatoremque diverſitas. Inſtare miles, « arma » poſcere, « dum Galliæ trepident, » dum Hiſpaniæ cunctentur: non obſtare » hiemem, neque ignavæ pacis moras: » invadendam Italiam, occupandam Ur» bem: nihil in diſcordiis civilibus feſti» natione tutius, ubi facto magis, quàm » conſulto, opus eſſet. » Torpebat Vitellius, & fortunam principatûs inerti luxu ac prodigis epulis præſumebat, medio diei temulentus, & saginâ gravis: cùm tamen ardor & vis militum ultro ducis munia implebat, ut ſi adeſſet Imperator, & ſtrenuis, vel ignavis, ſpem metumque adderet. Inſtructi intentique » ſignum profectionis » expoſcunt. Nomen *Germanici* Vitellio ſtatim additum: *Cæſarem* ſe appellari, etiam victor prohibuit. Lætum augurium Fabio Valenti, exercituique, quem in bellum agebat, ipſo profectionis die, aquila leni meatu, prout agmen incederet, velut dux viæ, prævolavit: longumque per ſpatium, is gaudentium militum clamor, ea quies interritæ alitis fuit, ut haud dubium

magnæ & proſperæ rei omen acciperetur.

LXIII. Et Treveros quidem, ut ſocios, ſecuri adiere. Divoduri (Mediomatricorum id oppidum eſt) quamquam omni comitate exceptos, ſubitus pavor exterruit, raptis repentè armis, ad cædem innoxiæ civitatis; non ob prædam, aut ſpoliandi cupidine, ſed furore & rabie, & cauſis incertis, eóque difficilioribus remediis; donec precibus ducis mitigati, ab excidio civitatis temperavere; cæſa tamen ad quatuor millia hominum. Iſque terror Gallias invaſit, ut venienti mox agmini univerſæ civitates, cum magiſtratibus & precibus, occurrerent, ſtratis per vias pueris feminiſque; quæque alia placamenta hoſtilis iræ, non quidem in bello, ſed pro pace tendebantur.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LXIV. Nuntium de cæde Galbæ, & imperio Othonis, Fabius Valens in civitate Leucorum accepit. Nec militum animus in gaudium, aut formidinem permotus: bellum volvebat. Gallis cunctatio exempta, & in Othonem ac Vitellium odium par, ex Vitellio & metus. Proxima Lingonum civitas erat, fida partibus: benignè excepti, modeſtiâ certavere: ſed brevis lætitia fuit, cohor-

A. U. C. 822. J. C. 69. tium intemperie, quas a legione quartadecimâ, ut ſuprà memoravimus, digreſſas, exercitui ſuo Fabius Valens adjunxerat. Jurgia primùm : mox rixa inter Batavos & legionarios. Dum his, aut illis, ſtudia militum adgregantur, propè in prœlium exarſere; ni Valens, animadverſione paucorum, oblitos jam Batavos imperii admonuiſſet. Fruſtra adversùs Æduos quæſita belli cauſa. Juſſi « pecuniam atque arma deferre », gratuitos inſuper commeatus præbuere : quod Ædui formidine, Lugdunenſes gaudio fecere. Sed legio Italica & ala Taurina abductæ. Cohortem duodeviceſimam Lugduni, ſolitis ſibi hibernis, relinqui placuit. Manlius Valens, legatus Italicæ legionis, quamquam bene de partibus meritus, nullo apud Vitellium honore fuit : ſecretis eum criminationibus infamaverat Fabius ignarum, & quò incautior deciperetur, palam laudatum.

LXV. Veterem inter Lugdunenſes Viennenſeſque diſcordiam proximum bellum accenderat : multæ invicem clades, crebriùs infeſtiúſque, quàm ut tantùm propter Neronem Galbamque pugnaretur. Et Galba reditus Lugdu-

nenſium, occaſione iræ, in fiſcum verterat. Multus contrà in Viennenſes honor: unde æmulatio, & invidia, & uno amne diſcretis connexum odium. Igitur Lugdunenſes exſtimulare ſingulos militum, & in everſionem Viennenſium impellere, « obſeſſam ab illis coloniam » ſuam, adjutos Vindicis conatus, con» ſcriptas nuper legiones in præſidium » Galbæ » referendo. Et ubi cauſas odiorum prætenderant, magnitudinem prædæ oſtendebant. Nec jam ſecreta exhortatio, ſed publicæ preces: « Irent ulto» res, exſcinderent ſedem Gallici belli: » cuncta illic externa & hoſtilia: ſe co» loniam Romanam, & partem exercitûs, » & proſperarum adverſarumque rerum » ſocios: ſi fortuna contrà daret, iratis » ne relinquerentur ».

A. U. C. 822. J. C. 69.

LXVI. His & pluribus in eumdem modum perpulerant, ut ne legati quidem, ac duces partium, reſtingui poſſe iracundiam exercitûs arbitrarentur: cùm haud ignari diſcriminis ſui Viennenſes, velamenta & infulas præferentes, ubi agmen inceſſerat, arma, genua, veſtigia prenſando, flexere militum animos. Addidit Valens trecenos ſingulis militibus ſeſtertios: tum vetuſtas dignitaſque

A. U. C. 822. J. C. 69.

coloniæ valuit, & verba Fabii, ſalutem incolumitatemque Viennenſium commendantis, æquis auribus accepta: publicè tamen armis mulctati, privatis & promiſcuis copiis, juvere militem. Sed fama conſtans fuit, « ipſum Valentem magnâ pecuniâ emptum ». Is diu ſordi-»dus, repentè dives, mutationem fortunæ malè tegebat, accenſis egeſtate longâ cupidinibus, immoderatus, & inopi juventâ, ſenex prodigus. Lento deinde agmine, per fines Allobrogum & Vocontiorum ductus exercitus: ipſa itinerum ſpatia, & ſtativorum mutationes venditante duce; fœdis pactionibus adversùs poſſeſſores agrorum, & magiſtratus civitatum, adeò minaciter, ut Luco (municipium id Vocontiorum eſt) faces admoverit, donec pecuniâ mitigaretur: quotiens pecuniæ materia deeſſet, ſtupris & adulteriis exorabatur. Sic ad Alpes perventum.

LXVII. PLUS prædæ ac ſanguinis Cæcina hauſit. Inritaverant turbidum ingenium Helvetii, Gallica gens, olim armis viriſque, mox memoriâ nominis clara, de cæde Galbæ ignari, & Vitellii imperium abnuentes. Initium bello fuit avaritia ac feſtinatio unaetviceſimæ le-

gionis : rapuerant pecuniam miſſam in ſtipendium caſtelli, quod olim Helvetii ſuis militibus ac ſtipendiis tuebantur : ægre id paſſi Helvetii, interceptis epiſtolis, quæ nomine Germanici exercitûs ad Pannonicas legiones ferebantur, centurionem & quoſdam militum in cuſtodiâ retinebant. Cæcina, belli avidus, proximam quamque culpam, antequam pœniteret, ultum ibat. Mota properè caſtra : vaſtati agri : direptus, longâ pace in modum municipii exſtructus, locus, amœno ſalubrium aquarum uſu frequens : miſſi ad Rætica auxilia nuntii, ut verſos in legionem Helvetios a tergo adgrederentur.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LXVIII. Illi, ante diſcrimen feroces, in periculo pavidi, quamquam primo tumultu Claudium Severum ducem legerant, non arma noſcere, non ordines ſequi, non in unum conſulere : exitioſum adversùs veteranos prœlium, intuta obſidio, dilapſis vetuſtate mœnibus : hinc Cæcina cum valido exercitu, inde Ræticæ alæ cohorteſque, & ipſorum Rætorum juventus, ſueta armis, & more militiæ exercita : undique populatio & cædes : ipſi in medio vagi, abjectis armis, magna pars ſaucii, aut palantes,

in montem Vocetium perfugere. Ac ſtatim, immiſsâ cohorte Thracum, depulſi, &, conſectantibus Germanis Ræ-

A. U. C. 822. J. C. 69.

tiſque, per ſilvas atque in ipſis latebris trucidati. Multa hominum millia cæſa, multa ſub coronâ venumdata. Cùmque, dirutis omnibus, Aventicum, gentis caput, juſto agmine peteretur, miſſi qui dederent civitatem, & deditio accepta. In Julium Alpinum e principibus, ut concitorem belli, Cæcina animadvertit: ceteros veniæ, vel ſævitiæ Vitellii reliquit.

LXIX. Haud facile dictu eſt, legati Helvetiorum minùs placabilem Imperatorem, an militem invenerint: « civitatis » excidium » poſcunt; tela ac manus in ora legatorum intentant. Ne Vitellius quidem minis ac verbis temperabat: cùm Claudius Coſſus, unus ex legatis, notæ facundiæ, ſed dicendi artem aptâ trepidatione occultans, atque eò validior, militis animum mitigavit: ut eſt mos vulgo; mutabile ſubitis, & tam pronum in miſericordiam, quàm immodicum ſævitiâ fuerat: effuſis lacrimis, & meliora conſtantiùs poſtulando, impunitatem ſalutemque civitati impetravere.

LXX. Cæcina paucos in Helvetiis

moratus dies, dum ſententiæ Vitellii certior fieret, ſimul tranſitum Alpium parans, lætum ex Italiâ nuntium accipit, « alam Syllanam circa Padum agen» tem, ſacramento Vitellii acceſſiſſe ». Proconſulem Vitellium Syllani in Africâ habuerant: mox a Nerone, ut in Ægyptum præmitterentur, exciti, & ob bellum Vindicis revocati, ac tum in Italiâ manentes, inſtinctu decurionum, qui Othonis ignari, Vitellio obſtricti, robur adventantium legionum & famam Germanici exercitûs attollebant, tranſiere in partes: & ut donum aliquod novo Principi, firmiſſima Tranſpadanæ regionis municipia, Mediolanum, ac Novariam, & Eporediam, ac Vercellas, adjunxere. Id Cæcinæ per ipſos compertum. Et quia præſidio alæ unius latiſſima pars Italiæ defendi nequibat, præmiſſis Gallorum, Luſitanorum, Britannorumque cohortibus, & Germanorum vexillis, cum alâ Petrinâ, ipſe paullulum cunctatus, num Ræticis jugis in Noricum flecteret, adversùs Petronium ibi procuratorem, qui concitis auxiliis, & interruptis fluminum pontibus, fidus Othoni putabatur. Sed metu, ne amitteret præmiſſas jam cohortes alaſque, ſimul reputans plus glo-

A. U. C. 822.
J. C. 69.

riæ retentâ Italiâ, & ubicumque certa-
A. U. C. tum foret, Noricos in cetera victoriæ præ-
822. mia ceſſuros, Penino ſubſignanum mili-
J. C. tem itinere, & grave legionum agmen,
69. hibernis adhuc Alpibus traduxit.

LXXI. OTHO interim, contra ſpem omnium, non deliciis, neque deſidiâ torpeſcere: dilatæ voluptates, diſſimulata luxuria, & cuncta ad decorem imperii compoſita. Eòque plus formidinis adferebant falſæ virtutes, & vitia reditura. Marium Celſum, conſulem deſignatum, per ſpeciem vinculorum, ſævitiæ militum ſubtractum acciri in Capitolium jubet: clementiæ titulus, e viro claro, & partibus inviſo, petebatur. Celſus, conſtanter ſervatæ erga Galbam fidei crimen confeſſus, exemplum ultro imputavit. Nec Otho, quaſi ignoſceret, ſed, ne hoſtis metum reconciliationis adhiberet, ſtatim inter intimos amicos habuit, & mox bello inter duces delegit: manſitque Celſo, velut fataliter, etiam pro Othone fides integra, & infelix. Læta primoribus civitatis, celebrata in vulgus Celſi ſalus, ne militibus quidem ingrata fuit, eamdem virtutem admirantibus, cui iraſcebantur.

LXXII.

LXXII. Par inde exſultatio, diſparibus cauſis conſecuta, impetrato Tigellini exitio. Sophonius Tigellinus, obſcuris parentibus, fœdâ pueritiâ, impudicâ ſenectâ, præfecturam vigilum & prætorii, & alia præmia virtutum, quia velociùs erat vitiis adeptus, crudelitatem mox, deinde avaritiam, & virilia ſcelera exercuit: corrupto ad omne facinus Nerone, quædam ignaro auſus, ac poſtremò ejuſdem deſertor ac proditor. Unde non alium pertinaciùs ad pœnam flagitavere, diverſo adfectu, quibus odium Neronis inerat, & quibus deſiderium. Apud Galbam T. Vinii potentiâ defenſus, prætexentis « ſervatam ab » eo filiam »: & haud dubiè ſervaverat, non clementiâ (quippe tot interfectis) ſed effugio in futurum: quia peſſimus quiſque, diffidentiâ præſentium mutationem pavens, adversùs publicum odium privatam gratiam præparat: unde nulla innocentiæ cura, ſed vices impunitatis. Eò infenſior populus, additâ ad vetus Tigellini odium recenti T. Vinii invidiâ, concurrere e totâ Urbe in palatium ac fora, &, ubi plurima vulgi licentia, in circum ac theatra effuſi,

A. U.C. 822. J. C. 69.

ſeditioſis vocibus obſtrepere : donec Ti-
A. U. C. 822. J. C. 69. gellinus, accepto apud Sinueſſanas aquas ſupremæ neceſſitatis nuntio, inter ſtupra concubinarum, & oſcula, & deformes moras, ſectis novaculâ faucibus, infamem vitam fœdavit etiam exitu ſero & inhoneſto.

LXXIII. PER idem tempus expoſtulata ad ſupplicium Calvia Criſpinilla, variis fruſtrationibus, & adversâ diſſimulantis Principis famâ, periculo exempta eſt : magiſtra libidinum Neronis, tranſgreſſa in Africam ad inſtigandum in arma Clodium Macrum, famem populo Romano haud obſcurè molita, totius poſtea civitatis gratiam obtinuit, conſulari matrimonio ſubnixa, & apud Galbam, Othonem, Vitellium inlæſa : mox potens pecuniâ, & orbitate, quæ bonis maliſque temporibus juxtà valent.

LXXIV. CREBRÆ interim, & muliebribus blandimentis infectæ, ab Othone ad Vitellium epiſtolæ, offerebant « pecuniam & gratiam, & quemcumque quietis locum prodigæ vitæ legiſſet ». Paria Vitellius oſtentabat, primò molliùs, ſtultâ utrimque & indecorâ ſimulatione : mox, quaſi rixantes,

ſtupra & flagitia invicem objectavere, neuter falsò. Otho, revocatis, quos Galba miſerat, legatis, rurſus alios ad utrumque Germanicum exercitum, & ad legionem Italicam, eaſque, quæ Lugduni agebant, copias, ſpecie ſenatûs miſit. Legati apud Vitellium remanſere, promptiùs, quàm ut retenti viderentur. Prætoriani, quos, per ſimulationem officii, legatis Otho adjunxerat, remiſſi, antequam legionibus miſcerentur. Addidit epiſtolas Fabius Valens, nomine Germanici exercitûs, ad prætorias & Urbanas cohortes, de viribus partium magnificas, & concordiam offerentes. Increpabat ultro, « quòd tantò antè traditum Vitellio imperium ad Othonem vertiſſent ». Ita promiſſis ſimul, ac minis tentabantur; « ut bello impares, in pace nihil amiſſuri » : neque ideo prætorianorum fides mutata.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LXXV. Sed inſidiatores ab Othone in Germaniam, a Vitellio in Urbem miſſi : utriſque fruſtra fuit; Vitellianis impunè, per tantam hominum multitudinem, mutuâ ignorantiâ fallentibus : Othoniani, novitate vultûs, omnibus invicem ignaris, prodebantur. Vitellius literas ad Titianum, fratrem Othonis,

compoſuit, « exitium ipſi filioque ejus »
A. U. C minitans, « ni incolumes ſibi mater ac
822. » liberi ſervarentur ». Et ſtetit domus
J. C. utraque : ſub Othone, incertum an
69. metu; Vitellius victor, clementiæ gloriam tulit.

LXXVI. PRIMUS Othoni fiduciam addidit ex Illyrico nuntius, juraſſe in eum Dalmatiæ, ac Pannoniæ, & Mœſiæ legiones. Idem ex Hiſpaniâ allatum : laudatuſque per edictum Cluvius Rufus : & ſtatim cognitum eſt, converſam ad Vitellium Hiſpaniam. Ne Aquitania quidem, quamquam a Julio Cordo in verba Othonis obſtricta, diu manſit. Nuſquam fides, aut amor : metu ac neceſſitate huc illuc mutabantur. Eadem formido provinciam Narbonenſem ad Vitellium vertit, facili tranſitu ad proximos & validiores. Longinquæ provinciæ, & quidquid armorum mari dirimitur, penes Othonem manebant, non partium ſtudio; ſed erat grande momentum in nomine Urbis, ac prætextu ſenatûs : & occupaverat animos prior auditus. Judaicum exercitum Veſpaſianus, Syriæ legiones Mucianus ſacramento Othonis adegere. Simul Ægyptus, omneſque verſæ in Orientem provinciæ, nomine ejus tenebantur. Idem

Africæ obſequium, initio a Carthagine orto. Neque exſpectatâ Vipſtani Aproniani, proconſulis, auctoritate, Creſcens, Neronis libertus (nam & hi malis temporibus partem ſe reipublicæ faciunt) epulum plebi, ob lætitiam recentis imperii, obtulerat: & populus pleraque ſine modo feſtinavit. Carthaginem ceteræ civitates ſecutæ. Sic diſtractis exercitibus ac provinciis, Vitellio quidem ad capeſſendam principatûs fortunam bello opus erat.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LXXVII. Otho, ut in multâ pace, munia imperii obibat: quædam ex dignitate reipublicæ, pleraque contra decus, ex præſenti uſu properando. Conſul, cum Titiano fratre, in Kalendas Martias ipſe; proximos menſes Verginio deſtinat, ut aliquod exercitui Germanico delinimentum. Jungitur Verginio Pompeius Vopiſcus, prætextu veteris amicitiæ; plerique Viennenſium honori datum interpretabantur. Ceteri conſulatus ex deſtinatione Neronis, aut Galbæ, manſere. Cælio ac Flavio Sabinis, in Julias; Arrio Antonino & Mario Celſo, in Septembres: quorum honori ne Vitellius quidem victor interceſſit. Sed Otho, pontificatus auguratuſque ho-

A. U. C. 822. J. C. 69.

noratis jam ſenibus, cumulum dignitatis, addidit; & recèns ab exſilio reverſos nobiles adoleſcentulos, avitis ac paternis ſacerdotiis in ſolatium recoluit. Redditus Cadio Rufo, Pedio Blæſo, Sevino Pomptino ſenatorius locus, qui repetundarum criminibus, ſub Claudio ac Nerone, ceciderant. Placuit ignoſcentibus, verſo nomine, quod avaritia fuerat, videri majeſtatem: cujus tum odio, etiam bonæ leges peribant.

LXXVIII. EADEM largitione civitatum quoque ac provinciarum animos adgreſſus, Hiſpalienſibus & Emeritenſibus familiarum adjectiones, Lingonibus univerſis civitatem Romanam, provinciæ Bæticæ Maurorum civitates dono dedit: nova jura Cappadociæ, nova Africæ, oſtentui magis, quàm manſura. Inter quæ, neceſſitate præſentium rerum & inſtantibus curis excuſata, ne tum quidem immemor amorum, ſtatuas Poppææ per ſenatuſconſultum repoſuit. Creditus eſt etiam de celebrandâ Neronis memoriâ agitaviſſe, ſpe vulgum alliciendi: & fuere, qui imagines Neronis proponerent: atque etiam Othoni, quibuſdam diebus populus & miles, tamquam nobilitatem ac decus adſtrue-

rent, NERONI OTHONI adclamavit. Ipſe in ſuſpenſo tenuit, vetandi metu, vel agnoſcendi pudore. A. U. C. 822. J. C. 69.

LXXIX. CONVERSIS ad civile bellum animis, externa ſine curâ habebantur. Eò audentiùs Rhoxolani, Sarmatica gens, priore hieme cæſis duabus cohortibus, magnâ ſpe ad Mœſiam inruperant: novem millia equitum, ex ferociâ & ſucceſſu, prædæ magis, quàm pugnæ intenta. Igitur vagos & incurioſos, tertia legio, adjunctis auxiliis, repentè invaſit: apud Romanos omnia prœlio apta: Sarmatæ diſperſi cupidine prædæ, aut graves onere ſarcinarum, & lubrico itinerum ademptâ equorum pernicitate, velut vincti cædebantur. Namque mirum dictu, ut ſit omnis Sarmatarum virtus, velut extra ipſos: nihil ad pedeſtrem pugnam tam ignavum; ubi per turmas advenere, vix ulla acies obſtiterit. Sed tum humido die, & ſoluto gelu, neque conti, neque gladii, quos prælongos utrâque manu regunt, uſui, lapſantibus equis, & cataphractarum pondere. Id principibus & nobiliſſimo cuique tegmen, ferreis laminis, aut præduro corio conſertum; ut adversùs ictus impenetrabile, ita impetu hoſtium provolutis

A. U. C. 822. J. C. 69.

inhabile ad reſurgendum : ſimul altitudine, & mollitiâ nivis, hauriebantur. Romanus miles facili loricâ, & miſſili pilo, aut lanceis adſultans, ubi res poſceret, levi gladio inermem Sarmatam, (neque enim defendi ſcuto mos eſt) cominus fodiebat : donec pauci, qui prœlio ſuperfuerant, paludibus abderentur. Ibi ſævitiâ hiemis, & vi vulnerum abſumpti. Poſtquam id Romæ compertum, M. Aponius Mœſiam obtinens, triumphali ſtatuâ, Fulvius Aurelius, & Julianus Tertius, ac Numiſius Lupus, legati legionum, conſularibus ornamentis donantur : læto Othone, & gloriam in ſe trahente, « tanquam & ipſe felix » bello, & ſuis ducibus ſuiſque exerciti» bus rempublicam auxiſſet ».

LXXX. Parvo interim initio, unde nihil timebatur, orta ſeditio, propè Urbi excidio fuit. Septimamdecimam cohortem, e coloniâ Oſtienſi, in Urbem acciri Otho juſſerat : armandæ ejus cura Vario Criſpino, tribuno e prætorianis, data. Is, quò magis vacuus, quietis caſtris, juſſa exſequeretur, vehicula cohortis, incipiente nocte, onerari, aperto armamentario, jubet. Tempus, in ſuſpicionem ; cauſa, in crimen ; aſ-

ſectatio quietis, in tumultum evaluit: & viſa inter temulentos arma, cupidinem ſuî movêre. Fremit miles, & tribunos centurioneſque « proditionis » arguit, « tamquam familiæ ſenatorum ad » perniciem Othonis armarentur » : pars ignari, & vino graves : peſſimus quiſque in occaſionem prædarum : vulgus, ut mos eſt, cujuſcumque motûs novi cupidum : & obſequia meliorum nox abſtulerat. Reſiſtentem ſeditioni tribunum, & ſeveriſſimos centurionum obtruncant : rapta arma, nudati gladii, inſidentes equis Urbem ac palatium petunt.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LXXXI. Erat Othoni celebre convivium, primoribus feminis viriſque; qui trepidi, fortuituſne militum furor, an dolus Imperatoris, manere ac deprehendi, an fugere & diſpergi, periculoſius foret; modò conſtantiam ſimulare, modò formidine detegi, ſimul Othonis vultum intueri : utque evenit, inclinatis ad ſuſpicionem mentibus, cùm timeret Otho, timebatur. Sed haud ſecus diſcrimine ſenatûs, quàm ſuo territus, & præfectos prætorii, ad mitigandas militum iras, ſtatim miſerat, & « abire » properè omnes e convivio » juſſit. Tum verò paſſim magiſtratus, projectis in-

A. U. C. 822. J. C. 69.

ſignibus, vitatâ comitum & ſervorum frequentiâ, ſenes feminæque, per tenebras, diverſa Urbis itinera, rari domos, plurimi amicorum tecta, &, ut cuique humillimus cliens, incertas latebras petivere.

LXXXII. Militum impetus ne foribus quidem palatii coercitus, quominus convivium inrumperent, « oſtendi ſibi » Othonem » expoſtulantes : vulnerato Julio Martiale, tribuno, & Vitellio Saturnino, præfecto legionis, dum ruentibus obſiſtunt. Undique arma & minæ, modò in centuriones tribunoſque, modò in ſenatum univerſum : lymphatis cæco pavore animis, & quia neminem unum deſtinare iræ poterant, licentiam in omnes poſcentibus : donec Otho, contra decus imperii, thoro inſiſtens, precibus & lacrimis ægre cohibuit : redieruntque in caſtra inviti, neque innocentes. Poſterâ die, velut captâ Urbe, clauſæ domus, rarus per vias populus; mæſta plebs; dejecti in terram militum vultus, ac plus triſtitiæ, quàm pænitentiæ. Manipulatim adlocuti ſunt Licinius Proculus, & Plotius Firmus, præfecti : ex ſuo quiſque ingenio, mitiùs aut horridiùs. Finis ſermonis in eo, ut quina millia num-

mûm ſingulis militibus numerarentur. Tum Otho ingredi caſtra auſus : atque illum tribuni centurioneſque circumſiſtunt, abjectis militiæ inſignibus, « otium » & ſalutem » flagitantes. Senſit invidiam miles, & compoſitus in obſequium « auctores ſeditionis ad ſupplicium » ultro poſtulabat.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LXXXIII. Otho, quamquam turbidis rebus, & diverſis militum animis, cùm optimus quiſque « remedium præ» ſentis licentiæ » poſceret ; vulgus, & plures, ſeditionibus & ambitioſo imperio læti, per turbas & raptus faciliùs ad civile bellum impellerentur : ſimul reputans non poſſe principatum, ſcelere quæſitum, ſubitâ modeſtiâ, & priſcâ gravitate retineri : ſed diſcrimine Urbis & periculo ſenatûs anxius, poſtremò ita diſſeruit. « Neque ut affectus veſtros in » amorem meî accenderem, commilito» nes, neque ut animum ad virtutem » cohortarer : utraque enim egregiè ſu» perſunt : ſed veni poſtulaturus a vobis » temperamentum veſtræ fortitudinis, & » erga me modum caritatis. Tumultûs » proximi initium, non cupiditate, vel » odio, quæ multos exercitus in diſcor» diam egêre, ac ne detrectatione quidem

A. U. C. 822. J. C. 69.

» aut formidine periculorum : nimia » pietas veſtra, acriùs quàm conſideratiùs, excitavit. Nam ſæpe honeſtas rerum cauſas, ni judicium adhibeas, » pernicioſi exitus conſequuntur. Imus ad » bellum : num omnes nuntios palam audiri, omnia conſilia cunctis præſentibus » tractari, ratio rerum, aut occaſionum » velocitas patitur ? Tam neſcire quædam » milites, quàm ſcire oportet. Ita ſe » ducum auctoritas, ſic rigor diſciplinæ » habet, ut multa etiam centuriones tribunoſque tantùm juberi expediat. Si, » ubi jubeantur, quærere ſingulis liceat; » pereunte obſequio, etiam imperium » intercidit. An & illic nocte intempeſtâ » rapientur arma ? Unus alterve perditus » ac temulentus (neque enim plures » conſternatione proximâ inſaniſſe crediderim) centurionis ac tribuni ſanguine » manus imbuet ? Imperatoris ſui tentorium inrumpet » ?

LXXXIV. « Vos quidem iſtud pro » me : ſed in diſcurſu ac tenebris, & rerum omnium confuſione, patefieri occaſio etiam adversùs me poteſt. Si Vitellio & ſatellitibus ejus eligendi facultas detur, quem nobis animum, quas » mentes imprecentur ? quid aliud,

»quàm ſeditionem & diſcordiam, opta- A. U. C.
»bunt? ne miles centurioni, ne centu- 822.
»rio tribuno obſequatur: hinc confuſi J. C.
»pedites equiteſque, in exitium ruamus. 69.
»Parendo potius, commilitones, quàm »imperia ducum ſciſcitando, res mili»tares continentur: & fortiſſimus in ipſo »diſcrimine exercitus eſt, qui ante diſ»crimen quietiſſimus. Vobis arma & »animus ſit: mihi conſilium, & virtutis veſtræ regimen relinquite. Paucorum culpa fuit, duorum pœna erit. Ceteri »abolete memoriam fœdiſſimæ noctis: »nec illas adverſùs ſenatum voces ullus »unquam exercitus audiat. Caput impe»rii, & decora omnium provinciarum, »ad pœnam vocare, non hercle illi, »quos cùm maximè Vitellius in nos »ciet, Germani audeant. Ulline Italiæ »alumni, & Romana verè juventus, ad »ſanguinem & cædem depoſcerent or»dinem, cujus ſplendore & gloriâ, ſor»des & obſcuritatem Vitellianarum par»tium perſtringimus? Nationes aliquas »occupavit Vitellius, imaginem quam»dam exercitûs habet: ſenatus nobiſcum »eſt. Sic fit, ut hinc reſpublica, inde »hoſtes reipublicæ conſtiterint. Quid? »vos pulcherrimam hanc Urbem, do-

»mibus & tectis, & congeſtu lapidum,
A. U. C. »ſtare creditis ? Muta iſta & inanima in-
822. »tercidere, ac reparari promiſcua ſunt :
J. C. 69. »æternitas rerum, & pax gentium, &
»mea cum veſtrâ ſalus, incolumitate
»ſenatûs firmatur. Hunc auſpicatò a pa-
»rente & conditore Urbis noſtræ inſti-
»tutum, & a regibus uſque ad Principes
»continuum, & immortalem, ſicut a
»majoribus accepimus, ſic poſteris tra-
»damus. Nam ut ex vobis ſenatores, ita
»ex ſenatoribus Principes naſcuntur ».

LXXXV. EA oratio ad perſtringendos mulcendoſque militum animos, & ſeveritatis modus (neque enim in plures, quàm in duos animadverti juſſerat) gratè accepta, compoſitique ad præſens, qui coerceri non poterant. Non tamen quies Urbis redierat : ſtrepitus telorum, & facies belli erat : militibus, ut nihil in commune turbantibus, ita ſparſis per domos, occulto habitu, & malignâ curâ in omnes, quos nobilitas, aut opes, aut aliqua inſignis claritudo rumoribus objecerat. Vitellianos quoque milites veniſſe in Urbem, ad ſtudia partium noſcenda, plerique credebant. Unde plena omnia ſuſpicionum, & vix ſecreta domuum ſine formidine : ſed plurimum

trepidationis in publico. Ut quemque nuntium fama attuliſſet, animum vultumque converſi, ne diffidere dubiis, ac parum gaudere proſperis viderentur. Coacto verò in curiam ſenatu, arduus rerum omnium modus, ne contumax ſilentium, ne ſuſpecta libertas. Et privato Othoni nuper, atque eadem dicenti, nota adulatio. Igitur verſare ſententias, & huc atque illuc torquere, « hoſtem & parricidam » Vitellium vocantes. Providentiſſimus quiſque, vulgaribus conviciis; quidam, vera probra jacere, in clamore tamen, & ubi plurimæ voces, aut tumultu verborum ſibi ipſi obſtrepentes. A. U. C. 822. J. C. 69.

LXXXVI. Prodigia inſuper terrebant, diverſis auctoribus vulgata. « In » veſtibulo Capitolii, omiſſas habenas » bigæ, cui Victoria inſtiterat: erupiſſe » cellâ Junonis, majorem humanâ ſpe» ciem: ſtatuam divi Julii, in inſulâ Ti» berini amnis, ſereno & immoto die, » ab Occidente in Orientem converſam: » prolocutum in Etruriâ bovem: inſolitos » animalium partus »: & plura alia, rudibus ſæculis, etiam in pace obſervata, quæ nunc tantùm in metu audiuntur. Sed præcipuus, & cum præſenti exitio,

A. U. C. 822. J. C. 69.

etiam futuri pavor, ſubitâ inundatione Tiberis: qui immenſo auctu, proruto ponte Sublicio, ac ſtrage obſtantis molis refuſus, non modò jacentia & plana Urbis loca, ſed ſecura hujuſmodi caſuum implevit. Rapti e publico plerique, plures in tabernis & cubilibus intercepti. Fames in vulgus, inopiâ quæſtûs, & penuriâ alimentorum: corrupta ſtagnantibus aquis inſularum fundamenta, dein, remeante flumine, dilapſa. Utque primùm vacuus a periculo animus fuit, id ipſum, quod paranti expeditionem Othoni, campus Martius, & via Flaminia, iter belli eſſet obſtructum, a fortuitis vel naturalibus cauſis, in prodigium & omen imminentium cladium vertebatur.

LXXXVII. OTHO, luſtratâ Urbe, & expenſis belli conſiliis, quando Peninæ Cottiæque Alpes, & ceteri Galliarum aditus Vitellianis exercitibus claudebantur, Narbonenſem Galliam adgredi ſtatuit, claſſe validâ & partibus fidâ, quòd reliquos cæſorum ad pontem Milvium, & ſævitiâ Galbæ in cuſtodiam habitos, in numeros legionis compoſuerat: facta & ceteris ſpes honoratioris in poſterum militiæ. Addidit claſſi Ur-

banas cohortes, & pleroſque e prætorianis, vires & robur exercitûs, atque ipſis ducibus conſilium & cuſtodes. Summa expeditionis Antonio Novello, Suedio Clementi, primipilaribus, Æmilio Pacenſi, cui ademptum a Galbâ tribunatum reddiderat, permiſſa. Curam navium Oſcus libertus retinebat, ad obſervandam honeſtiorum fidem invitatus. Peditum equitumque copiis Suetonius Paullinus, Marius Celſus, Annius Gallus, rectores deſtinati. Sed plurima fides Licinio Proculo, prætorii præfecto: is Urbanæ militiæ impiger, bellorum inſolens, auctoritatem Paullini, vigorem Celſi, maturitatem Galli, ut cuique erat criminando, quod facillimum factu eſt, pravus & callidus, bonos & modeſtos anteibat.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LXXXVIII. Sepositus per eos dies Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem, neque arctâ cuſtodiâ, neque obſcurâ: nullum ob crimen, ſed vetuſto nomine, & propinquitate Galbæ monſtratus. Multos e magiſtratibus, magnam conſularium partem, Otho, non participes aut miniſtros bello, ſed comitum ſpecie, ſecum expedire jubet. In quîs & L. Vitellium, eodem quo ceteros cultu, nec

ut Imperatoris fratrem, nec ut hoſtis.
A. U. C. 822. J. C. 69. Igitur motæ Urbis curæ: nullus ordo metu, aut periculo vacuus: primores ſenatûs ætate invalidi, & longâ pace deſides; ſegnis, & oblita bellorum, nobilitas; ignarus militiæ eques; quantò magis occultare & abdere pavorem nitebantur, manifeſtiùs pavidi. Nec deerant e contrario, qui ambitione ſtolidâ, conſpicua arma, inſignes equos, quidam luxurioſos apparatus conviviorum, & inritamenta libidinum, ut inſtrumenta belli, mercarentur. Sapientibus quietis & reipublicæ cura, leviſſimus quiſque, & futuri improvidus, ſpe vanâ tumens. Multi adflictâ fide in pace, ac turbatis rebus alacres, & per incerta tutiſſimi.

LXXXIX. SED vulgus, & magnitudine nimiâ communium curarum expers populus, ſentire paullatim belli mala, converſâ in militum uſum omni pecuniâ, intentis alimentorum pretiis: quæ, motu Vindicis, haud perinde plebem attriverant, ſecurâ tum Urbe, & provinciali bello, quod inter legiones Galliaſque velut externum fuit. Nam, ex quo divus Auguſtus res Cæſarum compoſuit, procul & in unius ſollicitudinem, aut decus, populus Romanus bellaverat. Sub Tibe-

rio, & Caio, tantùm pacis adverſa per- A. U. C.
timuere: Scriboniani contra Claudium 822.
incepta, ſimul audita, & coercita: Nero J. C.
nuntiis magis & rumoribus, quàm armis 69.
depulſus. Tum legiones claſſeſque, & quod rarò aliàs, prætorianus Urbanuſque miles, in aciem deducti. Oriens Occidenſque, & quidquid utrimque virium eſt a tergo: ſi ducibus aliis bellatum foret, longo bello materia. Fuere, qui proficiſcenti Othoni moras, « religionemque » nondum conditorum ancilium » adferrent. Aſpernatus eſt omnem cunctationem, ut Neroni quoque exitioſam: & Cæcina, jam Alpes tranſgreſſus, exſtimulabat.

XC. Pridie Idus Martias, commendatâ patribus republicâ, reliquias Neronianarum ſectionum nondum in fiſcum converſas, revocatis ab exſilio conceſſit: juſtiſſimum donum, & in ſpeciem magnificum, ſed feſtinatâ jam pridem exactione, uſu ſterile. Mox vocatâ concione, « majeſtatem Urbis, & conſenſum populi » ac ſenatûs » pro ſe attollens, adversùm Vitellianas partes modeſtè diſſeruit: « inſ» citiam potiùs legionum, quàm auda» ciam » increpans, nullâ Vitellii mentione: ſive ipſius ea moderatio; ſeu ſcriptor

A. U. C. 822. J. C. 69.

orationis, ſibi metuens, contumeliis in Vitellium abſtinuit: quando, ut in conſiliis militiæ Suetonio Paullino & Mario Celſo, ita in rebus Urbanis Galerii Trachali ingenio Othonem uti credebatur: & erant, qui genus ipſum orandi noſcerent, crebro fori uſu celebre, & ad implendas aures, latum & ſonans. Clamor voceſque vulgi, ex more adulandi, nimiæ & falſæ: quaſi dictatorem Cæſarem, aut Imperatorem Auguſtum proſequerentur, ita ſtudiis votiſque certabant: nec metu, aut amore, ſed ex libidine ſervitii, ut in familiis, privata cuique ſtimulatio, & vile jam decus publicum. Profectus Otho, quietem Urbis curaſque imperii, Salvio Titiano, fratri, permiſit.

BREVIARIUM
LIBRI SECUNDI.

I. T*ITUS, ad Galbam miſſus, acceptis de ejus interitu nuntiis, vertit iter.* II. *Paphiæ Veneris templum adit.* IV. *Ibi futura edoctus, & ſpe ingens, ad patrem, qui bellum Judaicum profligaverat, redit.* V. *Veſpaſiani ingenium & mores. Mores quoque Muciani. Ii, poſitis odiis, inter ſe conſentiunt. Inde nova civilium bellorum initia, intumeſcentibus Orientis legionibus.* VIII. *Falſi Neronis ludibrium, ab Aſprenate compreſſum.* X. *In Urbe parvæ res magnis motibus aguntur. Vibius Criſpus Annium Fauſtum, delatorem, accuſat; ipſe accuſandus.* XI. *Interim belli principia Othoni læta.*

XII. *At licentiùs agit ejus miles : in Alpinos, municipiumque Albium Intemelium ſævit. Egregia matris pietas.* XIV. *Provinciæ Narbonenſi imminet Othoniana claſſis. Prœlia Vitellianis improſpera.* XVI. *Pacarius, res Corſicœ inſulæ ad Vitellium trahens, a Corſis interficitur.* XVII. *Arma Vitellianorum in Italiâ.* XVIII. *Ibi inconſulta Othonianorum temeritas.* XIX. *Spurinna Placentiam munit ; quam oppugnat Cæcina : at, irrito conatu, obſidionem ſolvit, Cremonamque petit.* XXIII. *Proſpera Othonianis ad Cremonam pugna.* XXIV. *Cæcina inſidias ſtruit, quas in ipſum vertit Suetonius Paullinus. Rex Epiphanes, pro Othone pugnans, vulneratur.* XXVI. *In urgendo hoſte haud ſatis acer Paullinus.* XXVII. *Valens in Italiam venit. Gravis in ejus exer-*

citu Batavorum ſeditio, Alpheni Vari conſilio compoſita. Junctis armis, Valens & Cæcina Vitellium fovent, probraque Othoni objectant. XXXI. *Vitellii atque Othonis comparatio. Otho de genere belli conſultat. Moras alii, alii feſtinationem ſtultè ſuadent, & prævalent.* XXXIII. *Funeſtiore adhuc conſilio, Otho cum validâ copiarum manu Brixellum concedit.* XXXIV. *Vitelliani tranſitum Padi ſimulant.* XXXV. *Leve prælium Othonianis adverſum.* XXXVII. *Vanus rumor, pavore belli, faſtidiove Principum, pacis conſilia inter exercitus fuiſſe agitata.* XXXIX. *Titianus & Proculus ad quartum a Bebriaco caſtra imperitè promovent, & de prælio dubitant.* XL. *Otho, morâ æger, ſpei impatiens, rem in diſcrimen mitti jubet.* XLI. *Bebriacenſis pugna.* XLIV.

Othonianorum ſuga , & adversùs duces ſuos ira. XLV. *Vitelliani victa caſtra intrant : victi victoreſque , in lacrimas effuſi, civilia bella deteſtantur.* XLV. *Accepto cladis nuntio , Otho , conſilii certus , milites amicoſque ſolatia tentantes adloquitur ; graſſantem ſeditionem coercet : dein mortem ſibi ipſe conſciſcit. Juxta ejus rogum quidam militum ſe interficiunt.* L. *Othonis ætas , origo , fama.* LI. *Novata luctu ac dolore militum ſeditio.* LII. *Magna pars ſenatûs , Othonem ſecuta , extremum diſcrimen adit.* LV. *In tanto rerum motu , nihil Romæ trepidationis : ſpectantur ludi : auditâ Othonis morte , omnes Vitellio plauſere.* LVI. *Gravis tamen Italiæ victor exercitus.* LVII. *Vitellio victoria ſua nuntiatur , ſimulque tranſgreſſa in partes*

utraque

utraque Mauretania. LX. *Is centuriones promptiſſimos Othonianorum interficit : duces abſolvit.* LXI. *Marici, inſerere ſeſe fortunæ auſi, ſupplicium.* LXII. *Vitellii gula, & leges.* LXIII. *Dolabellæ cædes. Triariæ licentia : Galeriæ & Sextiæ modeſtia.* LXV. *Cluvius abſolvitur.* LXVI. *Victæ legiones ferociunt. Quartadecimanorum & Batavorum jurgia.* LXVII. *Prætorianorum honeſta miſſio : ſparguntur legiones.* LXVIII. *Ticini tumultus alio tumultu ſedatus. Verginii periculum.* LXIX. *Batavorum cohortes in Germaniam remiſſæ : amputati legionum auxiliorumque numeri : reliquum militiæ luxu corrumpitur.* LXX. *Vitellius Cremonam adventat, luſtratque avidè Bebriacenſes campos ; nec tot millia inſepultorum civium exhorret.* LXXI. *Neronis*

libidines æmulatur : conſulatus divi-dit. LXXII. *Falſus Scribonianus mendacium cruce luit.* LXXIII. *Superbia ſocordiaque Vitellii, ob adactum in verba ejus Orientem.* LXXIV. *At Veſpaſianus bellum armaque parat.* LXXVI. *Quem nutantem firmat inceditque Mucianus.* LXXVII. *Incitant quoque vatum reſponſa. Carmeli, montis deique, ara & reverentia.* LXXIX. *In Ægypto, mox in Syriâ, Imperator ſalutatur Veſpaſianus.* LXXXI. *Ad ejus partes accedunt reges Sohemus, Antiochus, Agrippa, & regina Berenice.* LXXXII. *Belli conſilia. Veſpaſianus occupat Ægyptum : Titus Judææ inſtat : Mucianus ad bellum proficiſcitur; pecuniaſque, belli civilis nervos, conquirit.* LXXXV. *Mœſicæ ac Pannonicæ legiones, in partes tranſgreſſæ, Dalmaticum mi-*

litem trahunt. Belli faces Antonius Primus & Cornelius Fuſcus. LXXXVII. *Vitellius, in dies ſegnior corruptiorque, gravi ac luxuriante agmine Romæ propinquat.* LXXXVIII. *Poſt militum plebiſque cædes, Urbem, ut captam, ingreditur.* XC. *Magnificam de ſemetipſo orationem habet.* XCI. *Humani divinique juris expers, quædam tamen popularia uſurpat.* XCII. *Munia imperii Cæcina & Valens obeunt.* XCIII. *Militis in Urbe otium, libidines, morbi ac mortes. Sedecim prætoriæ cohortes, quatuor Urbanæ ſcribuntur.* XCIV. *Inſolentia militis, & paucitas. Inopia ſimul & prodigentia Vitellii. Aſiatici, liberti, opes. Urbis miſeria.* XCV. *Ingenti tamen paratu Vitellii dies natalis celebratur: ipſe Neroni inferias facit.* XCVI. *Nuntiatæ defec-*

tionis Flavianæ rumores malè coercet. XCVII. *Excita tamen auxilia, ſed neceſſitas diſſimulata.* XCIX. *Inrumpentibus hoſtibus, Cæcina ad bellum præmittitur.* C. *At is cum Lucilio Baſſo, Ravennati Miſenenſique claſſibus præpoſito, proditionem componit.*

Hæc, conſulibus Galbâ Aug. II. & T. Vinio cæſis, geſta paucis menſibus,

	Suff. Coſſ.	M. Salvio Othone Aug. L. Salvio Othone Titiano.
A. U. C. DCCCXXII.	Suff. Coſſ.	L. Verginio Rufo II, Pompeio Vopiſco.
J. C. 69.	Suff. Coſſ.	Cælio Sabino, T. Flavio Sabino.
	Suff. Coſſ.	T. Arrio Antonino, P. Mario Celſo.

C. CORNELII
TACITI
HISTORIÆ.

LIBER SECUNDUS.

STRUEBAT jam fortuna, in diverſâ parte terrarum, initia cauſaſque imperio: quod variâ ſorte, lætum reipublicæ, aut atrox, ipſis Principibus proſperum, aut exitio fuit. Titus Veſpaſianus e Judæâ, incolumi adhuc Galbâ, miſſus a patre, cauſam profectionis « officium erga Prin» cipem, & maturam petendis honoribus » juventam » ferebat. Sed vulgus fingendi avidum, diſperſerat, « accitum in adop» tionem »: materia ſermonibus, ſenium

A. U. C. 822. J. C. 69.

A. U. C. 822. J. C. 69.

& orbitas Principis, & intemperantia civitatis, donec unus eligatur, multos deſtinandi. Augebat famam, ipſius Titi ingenium quantæcumque fortunæ capax, decor oris cum quadam majeſtate, proſperæ Veſpaſiani res, præſaga reſponſa, & inclinatis ad credendum animis, loco ominum etiam fortuita. Ubi Corinthi, Achaiæ urbe, certos nuntios accepit de interitu Galbæ, & aderant, qui arma Vitellii bellumque adfirmarent: anxius animo, paucis amicorum adhibitis, cuncta utrimque perluſtrat. «Si pergeret in Urbem, nullam officii gratiam, in alterius honorem ſuſcepti: ac ſe Vitellio, ſive Othoni, obſidem fore. Sin rediret, offenſam haud dubiam victoris: ſed incertâ adhuc victoriâ, & concedente in partes patre, filium excuſatum. Sin Veſpaſianus rempublicam ſuſciperet, obliviſcendum offenſarum, de bello agitantibus».

II. HIS ac talibus inter ſpem metumque jactatum, ſpes vicit. Fuere qui «accenſum deſiderio Berenices reginæ, vertiſſe iter» crederent. Neque abhorrebat a Berenice juvenilis animus: ſed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum: lætam voluptatibus adoleſcentiam egit, ſuo

quàm patris imperio modeſtior. Igitur oram Achaiæ, & Aſiæ, ac læva maris prævectus, Rhodum & Cyprum inſulas, inde Syriam audentioribus ſpatiis petebat. Atque illum cupido inceſſit, adeundi viſendique templum Paphiæ Veneris, inclitum per indigenas advenaſque. Haud fuerit longum initia religionis, templi ſitum, formam deæ, neque enim alibi ſic habetur, paucis diſſerere.

A. U. C. 822. J. C. 69.

III. « Conditorem templi » regem Aeriam vetus memoria, quidam « ipſius » deæ nomen id » perhibent. Fama recentior tradit, « a Cinyrâ ſacratum templum, » deamque ipſam conceptam mari, huc » appulſam. Sed ſcientiam artemque ha» ruſpicum accitam, & Cilicem Tha» miram intuliſſe. Atque ita pactum, ut » familiæ utriuſque poſteri cærimoniis præ» ſiderent ». Mox, ne honore nullo regium genus peregrinam ſtirpem antecelleret, ipsâ, quam intulerant, ſcientiâ hoſpites ceſſere : tantùm Cinyrades ſacerdos conſulitur. Hoſtiæ, ut quiſque vovit; ſed mares deliguntur. Certiſſima fides hædorum fibris. Sanguinem aræ obfundere vetitum : precibus & igne puro altaria adolentur, nec ullis imbribus, quamquam in aperto, madeſcunt. Simulacrum

deæ non effigie humanâ : continuus orbis
A. U. C. latiore initio tenuem in ambitum, metæ
822. modo, exſurgens : & ratio in obſcuro.
J. C. IV. TITUS, ſpectatâ opulentiâ doniſ-
69. que regum, quæque alia lætum antiquitatibus Græcorum genus incertæ vetuſtati adfingit, « de navigatione primùm » conſuluit. Poſtquam « pandi viam, & mare » proſperum » accepit, de ſe per ambages interrogat, cæſis compluribus hoſtiis. Soſtratus, ſacerdotis id nomen erat, ubi læta & congruentia exta, magniſque conſultis annuere deam videt, pauca in præſens & ſolita reſpondens, petito ſecreto, futura aperit. Titus, aucto animo, ad patrem pervectus, ſuſpenſis provinciarum & exercituum mentibus, ingens rerum fiduciâ acceſſit. Profligaverat bellum Judaicum Veſpaſianus, oppugnatione Hieroſolymorum reliquâ; duro magis & arduo opere ob ingenium montis & pervicaciam ſuperſtitionis, quàm quò ſatis virium obſeſſis ad tolerandas neceſſitates ſupereſſet. Tres, ut ſuprà memoravimus, ipſi Veſpaſiano legiones erant, exercitæ bello : quatuor Mucianus obtinebat in pace : ſed æmulatio, & proximi exercitûs gloria repulerat ſegnitiam : quantúmque illis roboris diſcrimina & labor, tantùm his

vigoris addiderat integra quies, & inexpertus belli labor: auxilia utrique cohortium alarumque, & claſſes regeſque, ac nomen diſpari famâ celebre. A. U. C. 822. J. C. 69.

V. Vespasianus, acer militiæ, anteire agmen, locum caſtris capere, noctu diuque conſilio, ac, ſi res poſceret, manu hoſtibus obniti, cibo fortuito, veſte habituque vix a gregario milite diſcrepans: prorſus, ſi avaritia abeſſet, antiquis ducibus par. Mucianum e contrario magnificentia, & opes, & cuncta privatum modum ſupergreſſa extollebant: aptior ſermone, diſpoſitu proviſuque, civilium rerum peritus: egregium principatûs temperamentum, ſi demptis utriuſque vitiis, ſolæ virtutes miſcerentur. Ceterùm hic Syriæ, ille Judææ præpoſitus, vicinis provinciarum adminiſtrationibus, invidiâ diſcordes, exitu demum Neronis, poſitis odiis, in medium conſuluere: primùm per amicos; dein præcipua concordiæ fides Titus, prava certamina communi utilitate aboleverat: naturâ atque arte compoſitus adliciendis etiam Muciani moribus. Tribuni centurioneſque, & vulgus militum, induſtriâ, licentiâ, per virtutes, per voluptates, ut cuique ingenium, adſciſcebantur.

A. U. C. 822. J. C. 69.

VI. ANTEQUAM Titus adventaret, ſacramentum Othonis acceperat uterque exercitus, præcipitibus, ut adſolet, nuntiis, & tardâ mole civilis belli, quod longâ concordiâ quietus Oriens, tunc primùm parabat. Namque olim validiſſima inter ſe civium arma, in Italiâ, Galliâve, viribus Occidentis cœpta. Et Pompeio, Caſſio, Bruto, Antonio, quos omnes trans mare ſecutum eſt civile bellum, haud proſperi exitus fuerant. Auditique ſæpius in Syriâ Judæâque Cæſares, quàm inſpecti. Nulla ſeditio legionum: tantùm adversùs Parthos minæ, vario eventu. Et proximo civili bello, turbatis aliis, inconcuſſa ibi pax: dein fides erga Galbam. Mox, ut « Othonem ac Vitellium ſceleſtis » armis res Romanas raptum ire », vulgatum eſt, ne penes ceteros imperii præmia, penes ipſos tantùm ſervitii neceſſitas eſſet, fremere miles, & vires ſuas circumſpicere. Septem legiones ſtatim, & cum ingentibus auxiliis Syria Judæaque: inde continua Ægyptus, duæque legiones: hinc Cappadocia Pontuſque, & quidquid caſtrorum Armeniis prætenditur. Aſia, & ceteræ provinciæ, nec virorum inopes, & pecuniæ opulentæ: quantum inſularum mari cingitur, & parando interim bello

ſecundum tutumque ipſum mare.

A. U. C. 822. J. C. 69.

VII. Non fallebat duces impetus militum. Sed, bellantibus aliis, placuit exſpectari bellum: « victores victoſque » numquam ſolidâ fide coaleſcere: nec » referre Vitellium, an Othonem, ſuper- » ſtitem fortuna faceret. Rebus ſecundis » etiam egregios duces inſoleſcere: diſ- » cordiam his, ignaviam, luxuriem: & » ſuiſmet vitiis, alterum bello, alterum » victoriâ periturum ». Igitur arma in occaſionem diſtulere, Veſpaſianus Mucianuſque nuper, ceteri olim mixtis conſiliis: optimus quiſque amore reipublicæ: multos dulcedo prædarum ſtimulabat: alios ambiguæ domi res. Ita boni malique, cauſis diverſis, ſtudio pari, bellum omnes cupiebant.

VIII. Sub idem tempus Achaia atque Aſia falsò exterritæ, velut Nero adventaret: vario ſuper exitu ejus rumore, eóque pluribus vivere eum fingentibus, credentibuſque. Ceterorum caſus conatuſque in contextu operis dicemus. Tunc ſervus e Ponto, ſive, ut alii tradidere, libertinus ex Italiâ, citharæ & cantûs peritus (unde illi, ſuper ſimilitudinem oris, propior ad fallendum fides) adjunctis deſertoribus, quos inopiâ vagos ingentibus

A. U. C. 822. J. C. 69.

promiſſis corruperat, mare ingreditur: ac vi tempeſtatum Cythnum inſulam detruſus, & militum quoſdam ex Oriente commeantium adſcivit, vel abnuentes interfici juſſit, & ſpoliatis negotiatoribus, mancipiorum valentiſſimum quemque armavit. Centurionemque Siſennam, dextràs, concordiæ inſignia, Syriaci exercitûs nomine ad prætorianos ferentem, variis artibus adgreſſus eſt: donec Siſenna, clam relictâ inſulâ, trepidus & vim metuens aufugeret: inde latè terror, multis ad celebritatem nominis erectis, rerum novarum cupidine, & odio præſentium.

IX. GLISCENTEM in dies famam fors diſcuſſit. Galatiam ac Pamphyliam provincias, Calpurnio Aſprenati regendas Galba permiſerat: datæ e claſſe Miſenenſi duæ triremes ad proſequendum, cum quibus Cythnum inſulam tenuit. Nec defuere, qui trierarchos nomine Neronis accirent: is in mæſtitiam compoſitus, & « fidem ſuorum quondam militum » invocans, « ut eum in Syriâ, aut Ægypto » ſiſterent » orabat. Trierarchi nutantes, ſeu dolo, « adloquendos ſibi milites, & » paratis omnium animis reverſuros » firmaverunt. Sed Aſprenati cuncta ex fide nuntiata: cujus cohortatione expugnata

navis, & interfectus quiſquis ille erat. Corpus inſigne oculis, comâque & torvitate vultûs, in Aſiam, atque inde Romam pervectum eſt. A. U. C. 822. J. C. 69.

X. In civitate diſcordi, &, ob crebras Principum mutationes, inter libertatem ac licentiam incertâ, parvæ quoque res magnis motibus agebantur. Vibius Criſpus, pecuniâ, potentiâ, ingenio inter claros magis, quàm inter bonos, Annium Fauſtum, equeſtris ordinis, qui temporibus Neronis delationes factitaverat, ad cognitionem ſenatûs vocabat. Nam recèns, Galbæ principatu, cenſuerant patres, « ut » accuſatorum cauſæ noſcerentur ». Id ſenatuſconſultum, variè jactatum, &, prout potens, vel inops reus inciderat, infirmum aut validum, retinebatur. Ad hæc terrore & propriâ vi Criſpus incubuerat, delatorem fratris ſui pervertere: traxeratque magnam ſenatûs partem, « ut inde» fenſum & inauditum dedi ad exitium » poſtularent. Contrà apud alios nihil æquè reo proderat, quàm nimia potentia accuſatoris: « dari tempus, edi crimina, » quamvis inviſum ac nocentem, more » tamen audiendum » cenſebant. Et valuere primò, dilataque in paucos dies cognitio: mox damnatus eſt Fauſtus, ne-

A. U. C. 822. J. C. 69.

quaquam eo adſenſu civitatis, quem peſſimis moribus meruerat: quippe ipſum Criſpum eaſdem accuſationes cum præmio exercuiſſe meminerant: nec pœna criminis, ſed ultor diſplicebat.

XI. LÆTA interim Othoni principia belli, motis ad imperium ejus e Dalmatiâ Pannoniâque exercitibus. Fuere quatuor legiones, e quibus bina millia præmiſſa; ipſæ modicis intervallis ſequebantur: ſeptima, a Galbâ conſcripta; veteranæ, undecima, ac tertiadecima, & præcipuâ famâ quartadecumani, rebellione Britanniæ compreſsâ. Addiderat gloriam Nero, eligendo, ut potiſſimos. Unde longa illis erga Neronem fides, & erecta in Othonem ſtudia. Sed quò plus virium ac roboris, e fiduciâ tarditas inerat: agmen legionum, alæ cohorteſque præveniebant. Ex ipsâ Urbe haud ſpernenda manus, quinque prætoriæ cohortes, & equitum vexilla cum legione primâ, ac deforme inſuper auxilium, duo millia gladiatorum, ſed per civilia arma etiam ſeveris ducibus uſurpatum. His copiis rector additus Annius Gallus, cum Veſtricio Spurinnâ ad occupandas Padi ripas præmiſſus: quoniam prima conſiliorum fruſtra ceciderant, tranſgreſſo jam Alpes Cæcinâ, quem

ſiſti intra Gallias poſſe ſperaverat. Ipſum Othonem comitabantur ſpeculatorum lecta corpora, cum ceteris prætoriis cohortibus, veterani e prætorio, claſſicorum ingens numerus. Nec illi ſegne aut corruptum luxu iter: ſed loricâ ferreâ uſus eſt, & ante ſigna pedeſter, horridus, incomptus, famæque diſſimilis. A. U. C. 822. J. C. 69.

XII. Blandiebatur cœptis fortuna, poſſeſsâ per mare & naves majore Italiæ parte, penitus uſque ad initium maritimarum Alpium: quibus tentandis, adgrediendæque provinciæ Narbonenſi, Suedium Clementem, Antonium Novellum, Æmilium Pacenſem duces dederat. Sed Pacenſis per licentiam militum vinctus: Antonio Novello nulla auctoritas: Suedius Clemens ambitioſo imperio regebat, ut adversùs modeſtiam diſciplinæ corruptus, ita prœliorum avidus. Non Italia adiri, nec loca ſedeſque patriæ videbantur: tamquam externa litora, & urbes hoſtium, urere, vaſtare, rapere: eò atrociùs, quòd nihil uſquam proviſum adversùm metus: pleni agri, apertæ domus: occurſantes domini juxta conjuges & liberos, ſecuritate pacis, & belli malo cicumveniebantur. Maritimas tum Alpes tenebat procurator Marius Maturus. Is concitâ gente,

A. U. C. 822. J. C. 69.

(nec deeſt juventus) arcere provinciæ finibus Othonianos intendit. Sed primo impetu cæſi disjectique montani, ut quibus, temere collectis, non caſtra, non ducem noſcitantibus, neque in victoriâ decus eſſet, neque in fugâ flagitium.

XIII. Inritatus eo prœlio Othonis miles, vertit iras in municipium Albium Intemelium: quippe in acie nihil prædæ: inopes agreſtes, & vilia arma: nec capi poterant, pernix genus, & gnari locorum: ſed calamitatibus inſontium expleta avaritia. Auxit invidiam præclaro exemplo femina Ligus, quæ filio abdito, cùm ſimul pecuniam occultari milites credidiſſent, eóque per cruciatus interrogarent «ubi filium occuleret», uterum oſtendens, «latêre» reſpondit. Nec ullis deinde terroribus, aut morte, conſtantiam vocis egregiæ mutavit.

XIV. «Imminere provinciæ Narbo»nenſi, in verba Vitellii adactæ, claſſem »Othonis», Fabio Valenti trepidi nuntii adtulere. Aderant legati coloniarum, auxilium orantes. Duas Tungrorum cohortes, quatuor equitum turmas, univerſam Treverorum alam, cum Julio Claſſico, præfecto, miſit: e quibus pars in coloniâ Forojulienſi retenta, ne, om-

nibus copiis in terreſtre iter verſis, vacuo mari claſſis adceleraret Duodecim equitum turmæ, & lecti e cohortibus, adversùs hoſtem iere: quibus adjuncta Ligurum cohors, vetus loci auxilium, & quingenti Pannonii nondum ſub ſignis. Nec mora prœlio: ſed acie ita inſtructâ, ut pars claſſicorum, mixtis paganis, in colles mari propinquos exſurgeret, quantum inter colles ac litus æqui loci, prætorianus miles expleret, in ipſo mari ut adnexa claſſis & pugnæ parata, conversâ, & minaci fronte prætenderetur. Vitelliani, quibus minor peditum vis, in equite robur, Alpinos proximis jugis, cohortes denſis ordinibus poſt equitem locant. Treverorum turmæ obtulere ſe hoſti incautè, cùm exciperet contrà veteranus miles, ſimul a latere ſaxis urgeret apta ad jaciendum etiam paganorum manus: qui ſparſi inter milites, ſtrenui ignavique in victoriâ idem audebant. Additus perculſis terror, invectâ in terga pugnantium claſſe. Ita undique clauſi: deletæque omnes copiæ forent, ni victorem exercitum attinuiſſet obſcurum noctis, obtentui fugientibus.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XV. Nec Vitelliani, quamquam victi, quievere: accitis auxiliis, ſecurum hoſtem, ac ſucceſſu rerum ſocordiùs agentem

A. U. C. 822. J. C. 69.

invadunt: cæſi vigiles, perrupta caſtra; trepidatum apud naves: donec, ſidente paullatim metu, occupato juxtà colle defenſi, mox inrupere. Atrox ibi cædes, & Tungrarum cohortium præfecti, ſuſtentatâ diu acie, telis obruuntur. Ne Othonianis quidem incruenta victoria fuit, quorum improvidè ſecutos, converſi equites circumvenerunt. Ac velut pactis induciis, ne hinc claſſis, inde eques ſubitam formidinem inferrent, Vitelliani retro Antipolim, Narbonenſis Galliæ municipium, Othoniani Albingaunum, interioris Liguriæ, revertêre.

XVI. CORSICAM ac Sardiniam, ceteraſque proximi maris inſulas, fama victricis claſſis in partibus Othonis tenuit. Sed Corſicam propè adflixit Decumi Pacarii procuratoris temeritas, tantâ mole belli, nihil in ſummam profutura, ipſi exitioſa. Namque, Othonis odio, juvare Vitellium Corſorum viribus ſtatuit, inani auxilio, etiamſi proveniſſet. Vocatis principibus inſulæ, conſilium aperit: & contradicere auſos, Claudium Phirricum, trierarchum liburnicarum ibi navium, Quinctium Certum, equitem Romanum, interfici jubet: quorum morte exterriti, qui aderant, ſimul ignara, & alieni

metûs ſocia imperitorum turba, in verba Vitellii juravere. Sed ubi delectum agere Pacarius, & inconditos homines fatigare militiæ muneribus occœpit, laborem inſolitum peroſi, infirmitatem ſuam reputabant: «inſulam eſſe quam incolerent», & «longè Germaniam, vireſque legio-»num: direptos vaſtatoſque claſſe, etiam »quos cohortes alæque protegerent». Et averſi repentè animi; nec tamen apertâ vi: aptum tempus inſidiis legêre. Digreſſis, qui Pacarium frequentabant, nudus & auxilii inops, balineis interficitur: trucidati & comites. Capita, ut hoſtium, ipſi interfectores ad Othonem tulere. Neque eos aut Otho præmio adfecit, aut punivit Vitellius, in multâ colluvie rerum majoribus flagitiis permixtos.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XVII. Aperuerat jam Italiam, bellumque tranſmiſerat, ut ſuprà memoravimus, ala Syllana, nullo apud quemquam Othonis favore, nec quia Vitellium mallent; ſed longa pax ad omne ſervitium fregerat, faciles occupantibus, & melioribus incurioſos. Florentiſſimum Italiæ latus, quantum inter Padum Alpeſque camporum & urbium, armis Vitellii (namque & præmiſſæ a Cæcinâ cohortes

A. U. C. 822. J. C. 69.

advenerant) tenebatur. Capta Pannoniorum cohors apud Cremonam. Intercepti centum equites, ac mille claſſici, inter Placentiam Ticinumque: quo ſucceſſu Vitellianus miles, non jam flumine aut ripis arcebatur. Inritabat quin etiam Batavos Tranſrhenanoſque Padus ipſe: quem repentè contra Placentiam tranſgreſſi, raptis quibuſdam exploratoribus, ita ceteros terruere, ut « adeſſe omnem Cæcinæ » exercitum » trepidi ac falſi nuntiarent.

XVIII. CERTUM erat Spurinnæ (is enim Placentiam obtinebat) necdum veniſſe Cæcinam, &, ſi propinquaret, coercere intra munimenta militem, nec tris prætorias cohortes, & mille vexillarios, cum paucis equitibus, veterano exercitui objicere. Sed indomitus miles, & belli ignarus, correptis ſignis vexilliſque, ruere, & retinenti duci tela intentare, ſpretis centurionibus tribuniſque, qui « proditionem, & accitum Cæcinam » clamitabant. Fit temeritatis alienæ comes Spurinna, primò coactus, mox velle ſimulans, quò plus auctoritatis ineſſet conſiliis, ſi ſeditio miteſceret.

XIX. POSTQUAM in conſpectu Padus, & nox appetebat, vallari caſtra placuit. Is labor Urbano militi inſolitus contudit

animos. Tum vetuſtiſſimus quiſque caſtigare «credulitatem ſuam, metum ac »diſcrimen» oſtendere,« ſi cum exercitu »Cæcina, patentibus campis, tam paucas »cohortes circumfudiſſet». Jamque totis caſtris modeſti ſermones, &, inſerentibus ſe centurionibus tribuniſque, laudare «providentiam ducis, quòd coloniam, »virium & opum validam, robur ac ſe»dem bello legiſſet». Ipſe poſtremò Spurinna, non tam culpam exprobrans, quàm ratione oſtendens, relictis exploratoribus, ceteros Placentiam reduxit, minùs turbidos, & imperia accipientes. Solidati muri, propugnacula addita, auctæ turres, proviſa parataque non arma modò, ſed obſequium & parendi amor; quod ſolum illis partibus defuit, cùm virtutis haud pœniteret.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XX. At Cæcina, velut relictâ poſt Alpes ſævitiâ ac licentiâ, modeſto agmine per Italiam inceſſit. Ornatum ipſius, municipia & coloniæ in ſuperbiam trahebant: quòd verſicolore ſagulo, braccas, tegmen barbarum, indutus, togatos adloqueretur. Uxorem quoque ejus, Saloninam, quamquam in nullius injuriam, inſignis equo oſtroque veheretur, tamquam læſi gravabantur. Inſitâ mortalibus

A. U. C. 822. J. C. 69.

naturâ, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introſpicere, modumque fortunæ a nullis magis exigere, quàm quos in æquo vidêre. Cæcina, Padum tranſgreſſus, tentatâ Othonianorum fide per colloquium & promiſſa, iiſdem petitus, poſtquam pax & concordia ſpecioſis & inritis nominibus jactata ſunt, conſilia curaſque in oppugnationem Placentiæ magno terrore vertit: gnarus, ut initia belli proveniſſent, famam in cetera fore.

XXI. SED primus dies, impetu magis, quàm veterani exercitûs artibus, tranſactus: aperti incautique muros ſubiere, cibo vinoque prægraves. In eo certamine, pulcherrimum amphitheatri opus, ſitum extra muros, conflagravit: ſive ab oppugnatoribus incenſum, dum faces, & glandes, ac miſſilem ignem in obſeſſos jaculantur; ſive ab obſeſſis, dum regerunt. Municipale vulgus, pronum ad ſuſpiciones, fraude illata ignis alimenta credidit, a quibuſdam e vicinis coloniis, invidiâ & æmulatione, quòd nulla in Italiâ moles tam capax foret: quocumque caſu accidit, dum atrociora metuebantur, in levi habitum: redditâ ſecuritate, tamquam nihil gravius pati potuiſſent, mærebant. Ceterùm, multo ſuorum cruo-

re, pulſus Cæcina; & nox parandis operibus abſumpta. Vitelliani pluteos, crateſque, & vineas ſuffodiendis muris, protegendiſque oppugnatoribus; Othoniani ſudes & immenſas lapidum ac plumbi æriſque moles, perfringendis obruendiſque hoſtibus, expediunt. Utrimque pudor, utrimque gloria, & diverſæ exhortationes, hinc « legionum & Germa- » nici exercitûs robur », inde « Urbanæ » militiæ, & prætoriarum cohortium de- » cus attollentium ». Illi, « ut ſegnem ac » deſidem, & circo ac theatris corruptum » militem »; hi, « peregrinum & exter- » num » increpabant: ſimul Othonem, ac Vitellium, celebrantes culpanteſque, uberioribus inter ſe probris, quàm laudibus ſtimulabantur.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XXII. Vix dum orto die, plena propugnatoribus mœnia, fulgentes armis viriſque campi, denſum legionum agmen, ſparſa auxiliorum manus, altiora murorum ſagittis aut ſaxis inceſſere; neglecta aut ævo fluxa cominus adgredi: ingerunt deſuper Othoniani pila, librato magis & certo ictu, adversùs temere ſubeuntes cohortes Germanorum, cantu truci, & more patrio, nudis corporibus, ſuper humeros ſcuta quatientium. Legio-

A. U. C. 822. J. C. 69.

narius, pluteis & cratibus tectus, ſubruit muros, inſtruit aggerem, molitur portas. Contrà prætoriani diſpoſitos ad id ipſum molares, ingenti pondere ac fragore, provolvunt: pars ſubeuntium obruti: pars confixi, & exſangues, aut laceri, cùm augeret ſtragem trepidatio, eóque acriùs e mœnibus vulnerarentur, rediere, infractâ partium famâ. Et Cæcina, pudore cœptæ temere oppugnationis, ne inriſus ac vanus iiſdem caſtris adſideret, trajecto rurſus Pado, Cremonam petere intendit. Tradidere ſeſe abeunti Turullius Cerialis, cum compluribus claſſicis, & Julius Briganticus, cum paucis equitum: hic præfectus alæ, in Batavis genitus; ille primipilaris, & Cæcinæ haud alienus, quòd ordines in Germaniâ duxerat.

XXIII. SPURINNA, comperto itinere hoſtium, defenſam Placentiam, quæque acta, & quid Cæcina pararet, Annium Gallum per literas docet. Gallus legionem primam in auxilium Placentiæ ducebat, diffiſus paucitate cohortium, ne longius obſidium, & vim Germanici exercitûs parum tolerarent: ubi pulſum Cæcinam pergere Cremonam accepit, ægre coercitam legionem, & pugnandi ardore uſque ad ſeditionem progreſſam, Bebriaci

ſiſtit.

ſiſtit. Inter Veronam Cremonamque ſitus eſt vicus, duabus jam Romanis cladibus notus, infauſtuſque. Iiſdem diebus, a Martio Macro, haud procul Cremonâ, proſpere pugnatum: namque promptus animi Martius, tranſvectos navibus gladiatores, in adverſam Padi ripam, repentè effudit. Turbata ibi Vitellianorum auxilia, & ceteris Cremonam fugientibus, cæſi qui reſtiterant. Sed repreſſus vincentium impetus, ne novis ſubſidiis firmati hoſtes, fortunam prœlii mutarent. Suſpectum id Othonianis fuit, omnia quæcumque facta pravè æſtimantibus. Certatim, ut quiſque animo ignavus, procax ore, Annium Gallum, & Suetonium Paullinum, & Marium Celſum (nam eos Otho quoque præfecerat) variis criminibus inceſſebant. Acerrima ſeditionum ac diſcordiæ incitamenta, interfectores Galbæ: ſcelere & metu vecordes, miſcere cuncta, modò palam turbidis vocibus, modò occultis ad Othonem literis: qui humillimo cuique credulus, bonos metuens, trepidabat; rebus proſperis incertus, & inter adverſa melior. Igitur Titianum fratrem accitum, bello præpoſuit. Interea, Paullini & Celſi ductu, res egregiæ geſtæ.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XXIV. Angebant Cæcinam, ne quid

A. U. C. 822. J. C. 69.

quam omnia cœpta, & ſeneſcens exercitûs ſui fama: pulſus Placentiâ, cæſis nuper auxiliis, etiam per concurſum exploratorum, crebra magis quàm digna memoratu prœlia, inferior, propinquante Fabio Valente, ne omne belli decus illuc concederet, reciperare gloriam, avidiùs quàm conſultiùs, properabat. Ad duodecimum a Cremonâ (locus Caſtorum vocatur) ferociſſimos auxiliarium imminentibus viæ lucis occultos componit: equites « procedere longiùs » juſſi, « & » inritato prœlio ſpontè refugi, feſtina» tionem ſequentium elicere, donec inſi» diæ coorirentur ». Proditum id Othonianis ducibus: & curam peditum Paullinus, equitum Celſus, ſumpſere. Tertiædecimæ legionis vexillum, quatuor auxiliorum cohortes, & quingenti equites in ſiniſtro locantur: aggerem viæ tres prætoriæ cohortes, altis ordinibus obtinuere: dextrâ fronte prima legio inceſſit, cum duabus auxiliaribus cohortibus, & quingentis equitibus. Super hos e prætorio auxiliiſque mille equites, cumulus proſperis, aut ſubſidium laborantibus, ducebantur.

XXV. Antequam miſcerentur acies, terga vertentibus Vitellianis, Celſus doli

prudens, repreſſit ſuos. Vitelliani temere exſurgentes, cedente ſenſim Celſo, longiùs ſecuti; ultro in inſidias præcipitantur: nam a lateribus cohortes, legionum adverſa frons, & ſubito diſcurſu terga cinxerant equites. Signum pugnæ non ſtatim a Suetonio Paullino pediti datum: cunctator naturâ, & cui cauta potiùs conſilia cum ratione, quàm proſpera ex caſu placerent, « compleri foſſas, aperiri campum, pandi aciem » jubebat; « ſatis citò incipi victoriam, ubi proviſum foret ne vincerentur ». Eâ cunctatione, ſpatium Vitellianis datum, in vineas, nexu traducum impeditas, refugiendi. Et modica ſilva adhærebat, unde rurſus auſi, promptiſſimos prætorianorum equitum interfecere: vulneratur rex Epiphanes, impigre pro Othone pugnam ciens. A. U. C. 822. J. C. 69.

XXVI. Tum Othonianus pedes erupit: protritâ hoſtium acie, verſi in fugam; etiam qui ſubveniebant: nam Cæcina non ſimul cohortes, ſed ſingulas acciverat: quæ res in prœlio trepidationem auxit, cùm diſperſos, nec uſquam validos, pavor fugientium abriperet. Orta & in caſtris ſeditio, quòd non univerſi ducerentur. Vinctus præfectus caſtrorum Julius Gratus, « tamquam fratri apud

A. U. C. 822. J. C. 69.

»Othonem militanti proditionem age»ret» : cùm fratrem ejus Julium Frontonem, tribunum, Othoniani ſub eodem crimine vinxiſſent. Ceterùm ea ubique formido fuit, apud fugientes, occurſantes, in acie, pro vallo, ut « deleri cum univerſo exercitu Cæcinam potuiſſe, ni »Suetonius Paullinus receptui ceciniſſet», utriſque in partibus percrebuerit. «Timuiſſe ſe» Paullinus ferebat, « tantum »inſuper laboris atque itineris, ne Vitellianus miles, recens e caſtris, feſſos »adgrederetur, & perculſis nullum retro »ſubſidium foret»: apud paucos ea ducis ratio probata, in vulgus adverſo rumore fuit.

XXVII. HAUD perinde id damnum Vitellianos in metum compulit, quàm ad modeſtiam compoſuit : nec ſolùm apud Cæcinam, qui « culpam in militem» conferebat, « ſeditioni magis quàm prœlio »paratum»: Fabii quoque Valentis copiæ (jam enim Ticinum venerat) poſito hoſtium contemptu, & recuperandi decoris cupidine, reverentiùs & æqualiùs duci parebant. Gravis alioquin ſeditio exarſerat, quam altiore initio (neque enim rerum a Cæcinâ geſtarum ordinem interrumpi oportuerat) repetam. Cohortes

Batavorum, quas bello Neronis a quartadecimâ legione digreſſas, cùm Britanniam peterent, audito Vitellii motu, in civitate Lingonum Fabio Valenti adjunctas retulimus, ſuperbè agebant, ut cujuſque legionis tentoria acceſſiſſent, « coercitos » a ſe quartadecimanos, ablatam Neroni » Italiam, atque omnem belli fortunam » in ipſorum manu ſitam », jactantes. Contumelioſum id militibus, acerbum duci: corrupta jurgiis aut rixis diſciplina: ad poſtremum Valens e petulantiâ etiam perfidiam ſuſpectabat.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XXVIII. Igitur nuntio allato, « pulſam Treverorum alam Tungroſque a » claſſe Othonis, & Narbonenſem Galliam circumiri »; ſimul curâ ſocios tuendi, & militari aſtu, cohortes turbidas, ac, ſi unà forent, prævalidas, diſpergendi, partem Batavorum « ire in ſubſidium » jubet. Quod ubi auditum, vulgatumque, mærere ſocii, fremere legiones, « orbari » ſe fortiſſimorum virorum auxilio: veteres » illos & tot bellorum victores, poſtquam » in conſpectu ſit hoſtis, velut ex acie ab» duci: ſi provincia Urbe & ſalute imperii » potior ſit, omnes illuc ſequerentur: ſin » victoriæ ſanitas, ſuſtentaculum, colu» men in Italiâ verteretur, non abrum-

» pendos, ut corpori, validiſſimos artus ».

A. U. C. 822. J. C. 69.

XXIX. Hæc ferociter jactando, poſtquam, immiſſis lictoribus, Valens coercere ſeditionem cœptabat, ipſum invadunt, ſaxa jaciunt, fugientem ſequuntur. « Spolia Galliarum, & Vienneſium au» rum, & pretia laborum ſuorum occul» tare » clamitantes, direptis ſarcinis, tabernacula ducis, ipſamque humum pilis & lanceis rimabantur: nam Valens, ſervili veſte, apud decurionem equitum tegebatur. Tum Alphenus Varus, præfectus caſtrorum, deflagrante paullatim ſeditione, addit conſilium, vetitis obire vigilias centurionibus, omiſſo tubæ ſono, quo miles ad belli munia cietur. Igitur torpere cuncti, circumſpectare inter ſe attoniti: & id ipſum, quòd nemo regeret, paventes; ſilentio, patientiâ, poſtremò precibus ac lacrimis veniam quærebant. Ut verò deformis & flens, & præter ſpem incolumis Valens proceſſit, gaudium, miſeratio, favor: verſi in lætitiam (ut eſt vulgus utròque immodicum) laudantes gratanteſque, circumdatum aquilis ſigniſque, in tribunal ferunt. Ille, utili moderatione, non ſupplicium cujuſquam popoſcit: ac ne diſſimulans ſuſpectior foret, paucos incuſavit: gnarus civilibus

bellis plus militibus, quàm ducibus, licere.

XXX. MUNIENTIBUS caſtra apud Ticinum, de adversâ Cæcinæ pugnâ allatum, & propè renovata ſeditio, « tamquam » fraude & cunctationibus Valentis prœlio » defuiſſent ». Nolle requiem, non exſpectare ducem, anteire ſigna, urgere ſigniferos : rapido agmine Cæcinæ junguntur. Improſpera Valentis fama apud exercitum Cæcinæ erat : « expoſitos ſe » tantò pauciores integris hoſtium viribus » querebantur, ſimul in ſuam excuſationem, & adventantium robur per adulationem attollentes, ne ut victi & ignavi deſpectarentur. Et quamquam plus virium, propè duplicatus legionum auxiliorumque numerus erat Valenti, ſtudia tamen militum in Cæcinam inclinabant ; ſuper benignitatem animi, quâ promptior habebatur, etiam vigore ætatis, proceritate corporis, & quodam inani favore. Hinc æmulatio ducibus. Cæcina, « ut fœdum » & maculoſum » : ille, « ut vanum ac » tumidum », inridebant. Sed condito odio, eamdem utilitatem fovere, crebris epiſtolis, ſine reſpectu veniæ, probra Othoni objectantes : cùm duces partium Othonis, quamvis uberrimâ conviciorum in Vitellium materiâ, abſtinerent.

A. U. C. 822. J. C. 69.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XXXI. Sane ante utriuſque exitum, quo egregiam Otho famam, Vitellius flagitioſiſſimam, meruere, minùs Vitellii ignavæ voluptates, quàm Othonis flagrantiſſimæ libidines timebantur. Addiderat huic terrorem atque odium cædes Galbæ; contrà, illi initium belli nemo imputabat. Vitellius, ventre & gulâ ſibi ipſi hoſtis; Otho, luxu, ſævitiâ, audaciâ, reipublicæ exitioſior ducebatur. Conjunctis Cæcinæ ac Valentis copiis, nulla ultrà penes Vitellianos mora, quin totis viribus certarent. Otho conſultavit, « trahi bellum, an fortunam experiri placeret ». Tum Suetonius Paullinus, dignum famâ ſuâ ratus, quâ nemo illâ tempeſtate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli cenſere; « feſtinationem hoſtibus, moram ipſis utilem » diſſeruit.

XXXII. « Exercitum Vitellii univerſum adveniſſe, nec multum virium a tergo, quoniam Galliæ tumeant, & deſerere Rheni ripam, inrupturis tam infeſtis nationibus, non conducat: Britannicum militem hoſte & mari diſtineri: Hiſpanias armis non ita redundare: provinciam Narbonenſem incurſu claſſis & adverſo prœlio contremuiſſe: clauſam Alpibus, & nullo maris ſubſidio, Tranſ-

»padanam Italiam, atque ipſo tranſitu A. U. C.
»exercitûs vaſtam: non frumentum uſ- 822.
»quam exercitui: nec exercitum ſine copiis J. C.
»retineri poſſe. Jam Germanos, quod 69.
»genus militum apud hoſtes atrociſſimum
»ſit, tracto in æſtatem bello, fluxis cor-
»poribus, mutationem ſoli cælique haud
»toleraturos. Multa bella impetu valida,
»per tædia & moras evanuiſſe. Contrà,
»ipſis omnia opulenta, & fida: Panno-
»niam, Mœſiam, Dalmatiam, Orien-
»tem, cum integris exercitibus; Italiam,
»& caput rerum Urbem; ſenatumque &
»populum, numquam obſcura nomina,
»etſi aliquando obumbrentur: publicas
»privataſque opes, & immenſam pecu-
»niam, inter civiles diſcordias ferro vali-
»diorem: corpora militum aut Italiæ
»ſueta, aut æſtibus. Objacere flumen
»Padum, tutas viris muriſque urbes; e
»quibus nullam hoſti ceſſuram, Placentiæ
»defenſione exploratum. Proinde duceret
»bellum: paucis diebus quartamdecimam
»legionem, magnâ ipſam famâ, cum
»Mœſiacis copiis adfore: tum rurſus de-
»liberaturum, &, ſi prœlium placuiſſet,
»auctis viribus certaturos».

XXXIII. Accedebat ſententiæ Paul-
lini Marius Celſus: « idem placere Annio

F v

A. U. C. 822. J. C. 69.

»Gallo», paucos ante dies lapſu equi adflicto, miſſi, qui conſilium ejus ſciſcitarentur, retulerant. Otho pronus ad decertandum: frater ejus Titianus, & præfectus prætorii Proculus, imperitiâ properantes, « fortunam, & deos, & »numen Othonis adeſſe conſiliis, adfore »conatibus», teſtabantur: neu quis obviàm ire ſententiæ auderet, in adulationem conceſſerant. Poſtquàm pugnari placitum, « intereſſe pugnæ Imperatorem, »an ſeponi melius foret», dubitavere. Paullino & Celſo jam non adverſantibus, ne Principem objectare periculis viderentur, iidem illi deterioris conſilii auctores perpulere, « ut Brixellum concederet, ac »dubiis prœliorum exemptus, ſummæ »rerum & imperii ſe ipſum reſervaret». Is primus dies Othonianas partes adflixit: namque & cum ipſo prætoriarum cohortium, & ſpeculatorum, equitumque, valida manus diſceſſit; & remanentium fractus animus: quando ſuſpecti duces, & Otho, cui uni apud militem fides, dum & ipſe non niſi militibus credit, imperia ducum in incerto reliquerat.

XXXIV. NIHIL eorum Vitellianos fallebat, crebris, ut in civili bello, transfugiis; & exploratores curâ diverſa ſciſ-

citandi, ſua non occultabant. Quieti intentique Cæcina ac Valens, quando hoſtis imprudentiâ rueret, quod loco ſapientiæ eſt, alienam ſtultitiam opperiebantur, inchoato ponte tranſitum Padi ſimulantes, adversùs oppoſitam gladiatorum manum, ac ne ipſorum miles ſegne otium tereret. Naves, pari inter ſe ſpatio, validis utrimque trabibus connexæ, adverſum in flumen dirigebantur, jactis ſuper ancoris, quæ firmitatem pontis continerent. Sed ancorarum funes non extenti fluitabant, ut, augeſcente flumine, inoffenſus ordo navium attolleretur. Claudebat pontem impoſita turris, & in extremam navem educta: unde tormentis ac machinis hoſtes propulſarentur. A. U. C. 822. J. C. 69.

XXXV. Othoniani in ripâ turrim ſtruxerant, ſaxaque & faces jaculabantur. Et erat inſula amne medio, in quam gladiatores navibus molientes, Germani nando prælabebantur. Ac fortè plures tranſgreſſos, completis liburnicis, per promptiſſimos gladiatorum Macer adgreditur. Sed neque ea conſtantia gladiatoribus ad prœlia, quæ militibus; nec perinde nutantes e navibus, quàm ſtabili gradu e ripâ, vulnera dirigebant. Et cùm variis trepidantium inclinationibus, mixti

remiges propugnatoreſque turbarentur ;
A. U. C. deſilire in vada ultro Germani, retentare
822. puppes, ſcandere foros, aut cominus
J. C. mergere : quæ cuncta in oculis utriuſque
69. exercitûs, quantò lætiora Vitellianis, tantò acriùs Othoniani cauſam auctoremque cladis deteſtabantur.

XXXVI. Et prœlium quidem, abruptis quæ ſupererant navibus, fugâ diremptum : Macer ad exitium poſcebatur. Jamque vulneratum eminus lanceâ, ſtrictis gladiis invaſerant, cùm intercurſu tribunorum centurionumque protegitur. Nec multò pòſt, Veſtricius Spurinna, juſſu Othonis, relicto Placentiæ modico præſidio, cum cohortibus ſubvenit. Dein Flavium Sabinum, conſulem deſignatum, Otho rectorem copiis miſit, quibus Macer præfuerat ; læto milite ad mutationem ducum, & ducibus, ob crebras ſeditiones, tam infeſtam militiam aſpernantibus.

XXXVII. Invenio apud quoſdam auctores, « pavore belli, ſeu faſtidio » utriuſque Principis, quorum flagitia ac » dedecus apertiore in dies famâ noſce» bantur, dubitaſſe exercitus, num, po» ſito certamine, vel ipſi in medium con» ſultarent, vel ſenatui permitterent le» gere Imperatorem. Atque eò duces

» Othonianos ſpatium ac moras ſuaſiſſe, A. U. C.
» præcipuè Paullinum; quòd vetuſtiſſimus 822.
» conſularium, & militiâ clarus, gloriam J. C.
» nomenque Britannicis expeditionibus 69.
» meruiſſet ». Ego ut conceſſerim, apud paucos, tacito voto, quietem pro diſcordiâ, bonum & innocentem Principem, pro peſſimis ac flagitioſiſſimis expetitum: ita neque Paullinum, quâ prudentiâ fuit, ſperaſſe, corruptiſſimo ſæculo, tantam vulgi moderationem, reor, ut, qui pacem belli amore turbaverant, bellum pacis caritate deponerent: neque aut exercitus linguis moribuſque diſſonos, in hunc conſenſum potuiſſe coaleſcere, aut legatos ac duces, magnâ ex parte luxûs, egeſtatis, ſcelerum ſibi conſcios, niſi pollutum obſtrictumque meritis ſuis Principem paſſuros.

XXXVIII. Vetus, ac jam pridem inſita mortalibus potentiæ cupido, cum imperii magnitudine adolevit, erupitque. Nam rebus modicis, æqualitas facilè habebatur: ſed ubi ſubacto orbe, & æmulis urbibus regibuſve exciſis, ſecuras opes concupiſcere vacuum fuit, prima inter patres plebemque certamina exarſere. Modò turbulenti tribuni, modò conſules prævalidi, & in Urbe ac foro tentamenta

A. U. C. 822. J. C. 69.

civilium bellorum. Mox e plebe infimâ; C. Marius, & nobilium ſæviſſimus L. Sulla, victam armis libertatem in dominationem verterunt. Poſt quos Cn. Pompeius occultior, non melior. Et numquam poſtea, niſi de principatu quæſitum. Non diſceſſere ab armis in Pharſaliâ ac Philippis civium legiones; nedum Othonis ac Vitellii exercitus ſponte poſituri bellum fuerint. Eadem illos deûm ira, eadem hominum rabies, eædem ſcelerum cauſæ in diſcordiam egêre. Quòd ſingulis velut ictibus tranſacta ſunt bella, ignaviâ Principum factum eſt. Sed me veterum novorumque morum reputatio longiùs tulit: nunc ad rerum ordinem venio.

XXXIX. PROFECTO Brixellum Othone, honor imperii penes Titianum fratrem, vis ac poteſtas penes Proculum, præfectum. Celſus & Paullinus, cùm prudentiâ eorum nemo uteretur, inani nomine ducum, alienæ culpæ prætendebantur: tribuni centurioneſque ambigui, quòd, ſpretis melioribus, deterrimi valebant: miles alacer, qui tamen juſſa ducum interpretari, quàm exſequi, mallet. Promoveri ad quartum a Bebriaco caſtra placuit, adeò imperitè, ut quamquam verno tempore anni, & tot circùm amnibus,

penuriâ aquæ fatigarentur. Ibi de prœlio dubitatum, Othone per literas flagitante, ut maturarent; militibus, ut Imperator pugnæ adeſſet, poſcentibus: plerique copias trans Padum agentes acciri poſtulabant. Nec perinde dijudicari poteſt, quid optimum factu fuerit, quàm peſſimum fuiſſe, quod factum eſt.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XL. Non ut ad pugnam, ſed ad bellandum profecti, confluentes Padi & Adduæ fluminum, ſedecim inde millium ſpatio diſtantes, petebant. Celſo & Paullino abnuentibus, « militem itinere feſſum, ſarcinis gravem, objicere hoſti, non admiſſuro, quominus expeditus, & vix quatuor millia paſſuum progreſſus, aut incompoſitos in agmine, aut diſperſos, & vallum molientes adgrederetur ». Titianus & Proculus, ubi conſiliis vincerentur, ad jus imperii tranſibant. Aderat ſanè citus equo Numida, cum atrocibus mandatis, quibus Otho, increpitâ « ducum ſegnitiâ, rem in diſcrimen mitti » jubebat; æger morâ, & ſpei impatiens.

XLI. Eadem die, ad Cæcinam, operi pontis intentum, duo prætoriarum cohortium tribuni, colloquium ejus poſtulantes, venerunt. Audire conditiones, ac reddere parabat, cùm præcipites ex-

A. U. C. 822. J. C. 69.

ploratores adeſſe hoſtem nuntiavere. Interruptus tribunorum ſermo : eóque incertum fuit, inſidias, an proditionem, vel aliquod honeſtum conſilium cœptaverint. Cæcina, dimiſſis tribunis, revectus in caſtra, datum, juſſu Fabii Valentis, pugnæ ſignum, & militem in armis invenit. Dum legiones de ordine agminis ſortiuntur, equites prorupere: &, mirum dictu, a paucioribus Othonianis, quominus in vallum impingerentur, Italicæ legionis virtute deterriti ſunt: ea ſtrictis mucronibus, redire pulſos, & pugnam reſumere coegit. Diſpoſita Vitellianarum legionum acies, ſine trepidatione: etenim, quamquam vicino hoſte, aſpectus armorum denſis arbuſtis prohibebatur: apud Othonianos, pavidi duces, miles ducibus infenſus, mixta vehicula & lixæ, & præruptis utrimque foſſis, via quieto quoque agmini anguſta. Circumſiſtere alii ſigna ſua, quærere alii: incertus undique clamor, adcurrentium, vocitantium: &, ut cuique audacia, vel formido, in primam poſtremamve aciem prorumpebant, vel revehebantur.

XLII. ATTONITAS ſubito terrore mentes, falſum gaudium in languorem vertit, repertis, qui « deſciviſſe a Vitellio exer-

»citum» ementirentur. Is rumor, ab exploratoribus Vitellii diſperſus, an in ipsâ Othonis parte, ſeu dolo, ſeu fortè ſurrexerit, parum compertum. Omiſſo pugnæ ardore, Othoniani ultro ſalutavere: & hoſtili murmure excepti, pleriſque ſuorum ignaris, quæ cauſa ſalutandi, metum proditionis fecere. Tum incubuit hoſtium acies, integris ordinibus, robore & numero præſtantior. Othoniani, quamquam diſperſi, pauciores, feſſi, prœlium tamen acriter ſumpſere: & per locos, arboribus ac vineis impeditos, non una pugnæ facies: cominus, eminuſque, catervis & cuneis, concurrebant: in aggere viæ, collato gradu, corporibus & umbonibus niti, omiſſo pilorum jactu, gladiis & ſecuribus galeas loricaſque perrumpere: noſcentes inter ſe, ceteris conſpicui, in eventum totius belli certabant.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XLIII. Forte inter Padum viamque, patenti campo, duæ legiones congreſſæ ſunt: pro Vitellio unaetviceſima, cui cognomen *Rapaci*, vetere gloriâ inſignis: e parte Othonis, prima Adjutrix, non antè in aciem deducta, ſed ferox, & novi decoris avida. Primani, ſtratis unaetviceſimanorum principiis, aquilam abſtulere: quo dolore accenſa legio, & im-

A. U. C. 822. J. C. 69.

pulit rurſus primanos, interfecto Orphidio Benigno legato, & plurima ſigna vexillaque ex hoſtibus rapuit. A parte aliâ, propulſa quintanorum impetu tertiadecima legio: circumventi plurium accurſu quartadecimani. Et ducibus Othonis jam pridem profugis, Cæcina ac Valens ſubſidiis ſuos firmabant. Acceſſit recens auxilium, Varus Alphenus cum Batavis, fusâ gladiatorum manu, quam navibus tranſvectam, oppoſitæ cohortes in ipſo flumine trucidaverant. Ita victores latus hoſtium invecti.

XLIV. Et mediâ acie perruptâ, fugêre paſſim Othoniani, Bebriacum petentes. Immenſum id ſpatium: obſtructæ ſtrage corporum viæ: quò plus cædis fuit: neque enim civilibus bellis, capti in prædam vertuntur. Suetonius Paullinus, & Licinius Proculus, diverſis itineribus, caſtra vitavere. Vedium Aquilam, tertiædecimæ legionis legatum, iræ militum inconſultus pavor obtulit. Multo adhuc die vallum ingreſſus, clamore ſeditioſorum & fugacium circumſtrepitur: non probris, non manibus abſtinent: « deſertorem pro» ditoremque » increpant; nullo proprio crimine ejus, ſed, more vulgi, ſuum quiſque flagitium aliis objectantes. Titia-

num & Celſum nox juvit, diſpoſitis jam excubiis, compreſſiſque militibus, quos Annius Gallus precibus, conſilio, auctoritate flexerat, « ne ſuper cladem adverſæ » pugnæ, ſuiſmet ipſi cædibus ſævirent: » ſive finis bello veniſſet, ſeu reſumere » arma mallent, unicum victis in conſenſu » levamentum ». Ceteris fractus animus. Prætorianus miles, « non virtute ſe, ſed » proditione victum » fremebat. « Ne Vi- » tellianis quidem incruentam fuiſſe vic- » toriam, pulſo equite, raptâ legionis » aquilâ: ſupereſſe cum ipſo Othone mi- » litum quod trans Padum fuerit: venire » Mœſicas legiones: magnam exercitûs » partem Bebriaci remanſiſſe: hos certè » nondum victos; &, ſi ita ferret, ho- » neſtiùs in acie perituros ». His cogitationibus truces aut pavidi, extremâ deſperatione ad iram ſæpius, quàm in formidinem, ſtimulabantur.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XLV. At Vitellianus exercitus, ad quintum a Bebriaco lapidem conſedit, non auſis ducibus eâdem die oppugnationem caſtrorum: ſimul voluntaria deditio ſperabatur. Sed expeditis, & tantùm ad prœlium egreſſis, munimentum fuere arma & victoria. Poſterâ die, haud ambiguâ Othoniani exercitûs voluntate, &

A. U. C. 822. J. C. 69.

qui ferociores fuerant ad pænitentiam inclinantibus, miſſa legatio, nec apud duces Vitellianos dubitatum, quominus pacem concederent. Legati paullisper retenti: ea res hæſitationem attulit, ignaris adhuc an impetraſſent. Mox remiſsâ legatione, patuit vallum. Tum victi victoreſque in lacrimas effuſi, ſortem civilium armorum miſerâ lætitiâ deteſtantes. Iiſdem tentoriis, alii fratrum, alii propinquorum vulnera fovebant. Spes & præmia in ambiguo; certa funera & luctus. Nec quiſquam adeò mali expers, ut non aliquam mortem mæreret. Requiſitum Orphidii legati corpus, honore ſolito crematur. Paucos neceſſarii ipſorum ſepelivere: ceterum vulgus, ſuper humum relictum.

XLVI. OPPERIEBATUR Otho nuntium pugnæ, nequaquam trepidus, & conſilii certus: mæſta primùm fama, dein profugi e prœlio perditas res patefaciunt. Non exſpectavit militum ardor vocem Imperatoris: « bonum habere animum »: jubebant: « ſupereſſe adhuc novas vires, » & ipſos extrema paſſuros, auſuroſque »: neque erat adulatio. Ire in aciem, excitare partium fortunam, furore quodam & inſtinctu flagrabant: qui procul adſti-

terant, tendere manus, & proximi prenſare genua; promptiſſimo Plotio Firmo. Is prætorii præfectus, identidem orabat, « ne fidiſſimum exercitum, ne optimè » meritos milites deſereret: majore animo » tolerari adverſa, quàm relinqui. Fortes » & ſtrenuos, etiam contra fortunam, » inſiſtere ſpei; timidos & ignavos ad deſ» perationem formidine properare ». Quas inter voces, ut flexerat vultum, aut induraverat Otho, clamor & gemitus. Nec prætoriani tantùm, proprius Othonis miles, ſed præmiſſi e Mœſiâ, « eamdem » obſtinationem adventantis exercitûs, » legiones Aquileiam ingreſſas », nuntiabant: ut nemo dubitet potuiſſe renovari bellum atrox, lugubre, incertum victis, & victoribus.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XLVII. Ipse averſus a conſiliis belli, « Hunc » inquit, « animum, hanc virtu» tem veſtram ultrà periculis objicere, » nimis grande vitæ meæ pretium puto. » Quantò plus ſpei oſtenditis, ſi vivere » placeret, tantò pulchrior mors erit. Ex» perti invicem ſumus, ego ac fortuna: » nec tempus computaveritis: difficilius » eſt temperare felicitati, quâ te non » putes diu uſurum. Civile bellum a Vi» tellio cœpit: & ut de principatu certa-

A. U. C. 822. J. C. 69.

» remus armis, initium illic fuit: ne pluſ» quam ſemel certemus, penes me exem» plum erit: hinc Othonem poſteritas » æſtimet. Fruetur Vitellius fratre, con» juge, liberis: mihi non ultione, neque » ſolatiis opus eſt. Alii diutius imperium » tenuerint; nemo tam fortiter reliquerit. » An ego tantum Romanæ pubis, tot » egregios exercitus, ſterni rurſus, & rei» publicæ eripi patiar? Eat hic mecum » animus, tamquam perituri pro me fue» ritis; ſed eſte ſuperſtites: nec diu mo» remur, ego incolumitatem veſtram, » vos conſtantiam meam. Plura de extre» mis loqui, pars ignaviæ eſt: præcipuum » deſtinationis meæ documentum habete, » quòd de nemine queror; nam incuſare » deos, vel homines, ejus eſt, qui vivere » velit ».

XLVIII. TALIA locutus, ut cuique ætas aut dignitas, comiter appellatos, « irent properè, neu remanendo iram » victoris aſperarent », juvenes auctoritate, ſenes precibus movebat: placidus ore, intrepidus verbis, intempeſtivas ſuorum lacrimas coercens. « Dari naves ac vehi» cula » abeuntibus jubet: libellos epiſtolaſque, ſtudio erga ſe, aut in Vitellium contumeliis inſignes, abolet: pecunias

diſtribuit, parcè, nec ut periturus. Mox Salvium Cocceianum, fratris filium, primâ juventâ, trepidum & mærentem, ultro ſolatus eſt, laudando « pietatem » ejus, caſtigando « formidinem » : « an » Vitellium tam immitis animi fore, ut » pro incolumi totâ domo, ne hanc qui- » dem ſibi gratiam redderet? mereri ſe » feſtinato exitu clementiam victoris. Non » enim ultimâ deſperatione, ſed poſcente » prœlium exercitu, remiſiſſe reipublicæ » noviſſimum caſum. Satis ſibi nominis, » ſatis poſteris ſuis nobilitatis quæſitum : » poſt Julios, Claudios, Servios, ſe pri- » mum in familiam novam imperium in- » tuliſſe : proinde erecto animo capeſſeret » vitam, neu patruum ſibi Othonem » fuiſſe, aut oblivisceretur umquam, aut » nimiùm meminiſſet».

A. U. C. 822.
J. C. 69.

XLIX. Post quæ, dimotis omnibus, paullum requievit : atque illum, ſupremas jam curas animo volutantem, repens tumultus avertit, nuntiatâ conſternatione ac licentiâ militum : namque abeuntibus exitium minitabantur; atrociſſimâ in Verginium vi, quem clausâ domo obſidebant : increpitis ſeditionis auctoribus regreſſus, vacavit abeuntium alloquiis, donec omnes inviolati digrederentur.

A. U. C. 822. J. C. 69.

Veſperaſcente die, ſitim hauſtu gelidæ aquæ ſedavit: tum allatis pugionibus duobus, cùm utrumque pertentaſſet, alterum capiti ſubdidit: & explorato jam profectos amicos, noctem quietam, utque adfirmatur, non inſomnem egit. Luce primâ, in ferrum pectore incubuit: ad gemitum morientis, ingreſſi liberti, ſervique, & Plotius Firmus, prætorii præfectus, unum vulnus invenere. Funus maturatum: ambitioſis id precibus petierat, « ne amputaretur caput, ludibrio » futurum ». Tulere corpus prætoriæ cohortes, cum laudibus & lacrimis, vulnus manuſque ejus exoſculantes. Quidam militum, juxta rogum interfecere ſe; non noxâ, neque ob metum, ſed æmulatione decoris, & caritate Principis: ac poſtea, promiſcuè Bebriaci, Placentiæ, aliiſque in caſtris, celebratum id genus mortis. Othoni ſepulcrum exſtructum eſt, modicum, & manſurum.

L. HUNC vitæ finem habuit ſeptimo & triceſimo ætatis anno. Origo illi e municipio Ferentino. Pater conſularis; avus prætorius: maternum genus impar, nec tamen indecorum: pueritiâ ac juventâ, qualem monſtravimus: duobus facinoribus, altero flagitioſiſſimo, altero egregio

egregio, tantumdem apud poſteros meruit bonæ famæ, quantum malæ. Ut conquirere fabuloſa, & fictis oblectare legentium animos, procul gravitate cœpti operis crediderim; ita vulgatis traditiſque demere fidem non auſim. «Die, »quo Bebriaci certabatur, avem inviſitatâ »ſpecie, apud Regium Lepidum celebri »vico conſediſſe», incolæ memorant; «nec deinde cœtu hominum, aut circum»volitantium alitum, territam pulſamve, »donec Otho ſe ipſe interficeret: tum »ablatam ex oculis: & tempora reputan»tibus, initium finemque miraculi, cum »Othonis exitu competiſſe». A. U.C. 822. J. C. 69.

LI. In funere ejus, novata luctu ac dolore militum ſeditio: nec erat, qui coerceret. Ad Verginium verſi, modò «ut reciperet imperium», nunc «ut le»gatione apud Cæcinam ac Valentem »fungeretur», minitantes orabant. Verginius per averſam domûs partem furtim degreſſus, inrumpentes fruſtratus eſt. Earum, quæ Brixelli egerant, cohortium preces Rubrius Gallus tulit. Et venia ſtatim impetrata, concedentibus ad victorem, per Flavium Sabinum, iis copiis, quibus præfuerat.

LII. Posito ubique bello, magna pars

A. U. C. 822. J. C. 69.

ſenatûs extremum diſcrimen adiit, profecta cum Othone ab Urbe, dein Mutinæ relicta. Illuc adverſo de prœlio allatum: ſed milites, ut falſum rumorem aſpernantes, quòd infenſum Othoni ſenatum arbitrabantur, cuſtodire ſermones, vultum habitumque trahere in deterius: conviciis poſtremò ac probris cauſam & initium cædis quærebant: cùm alius inſuper metus ſenatoribus inſtaret, ne prævalidis jam Vitellii partibus, cunctanter excepiſſe victoriam crederentur: ita trepidi & utrimque anxii coeunt; nemo privatim expedito conſilio, inter multos ſocietate culpæ tutior. Onerabat paventium curas ordo Mutinenſis, « arma & » pecuniam » offerendo, appellabatque « Patres conſcriptos » intempeſtivo honore.

LIII. NOTABILE inde jurgium fuit, quo Licinius Cæcina Marcellum Eprium, « ut ambigua differentem », invaſit. Nec ceteri ſententias aperiebant: ſed inviſum memoriâ delationum, expoſitumque ad invidiam Marcelli nomen, irritaverat Cæcinam, ut novus adhuc, & in ſenatum nuper adſcitus, magnis inimicitiis clareſceret. Moderatione meliorum dirempti. Et rediere omnes Bononiam, rurſus con-

ſiliaturi : ſimul, medio temporis, plures nuntii ſperabantur. Bononiæ, diviſis per itinera, qui recentiſſimum quemque percunctarentur, interrogatus Othonis libertus « cauſam digreſsûs, habere ſe ſuprema » ejus mandata » reſpondit : « ipſum vi- » ventem quidem relictum, ſed ſolâ poſ- » teritatis curâ, & abruptis vitæ blandi- » mentis ». Hinc admiratio, & plura interrogandi pudor. Atque omnium animi in Vitellium inclinavere. A. U. C. 822. J. C. 69.

LIV. Intererat conſiliis frater ejus, L. Vitellius, ſeque jam adulantibus offerebat, cùm repentè Cœnus, libertus Neronis, atroci mendacio univerſos perculit, adfirmans, « ſuperventu quartæ- » decimæ legionis, junctis a Brixello vi- » ribus, cæſos victores, verſam partium » fortunam ». Cauſa fingendi fuit, ut diplomata Othonis, quæ negligebantur, lætiore nuntio revaleſcerent. Et Cœnus quidem rapidè in Urbem vectus, paucos poſt dies, juſſu Vitellii pœnas luit. Senatorum periculum auctum, credentibus Othonianis militibus vera eſſe, quæ adferebantur. Intendebat formidinem, quòd publici conſilii facie, diſceſſum Mutinâ, deſertæque partes forent. Nec ultrà in commune congreſſi, ſibi quiſque conſu-

luere : donec miſſæ a Fabio Valente epiſtolæ, demerent metum. Et mors Othonis, quò laudabilior, eò velociùs audita.

A. U. C 822. J. C. 69.

LV. At Romæ nihil trepidationis : Cereales ludi ex more ſpectabantur. Ut « ceſſiſſe vitâ Othonem, & a Flavio Sa» bino, præfecto Urbis, quod erat in » Urbe militum ſacramento Vitellii adac» tum », certi auctores in theatrum attulerunt, Vitellio plauſere : populus, cum lauru ac floribus, Galbæ imagines circum templa tulit, congeſtis in modum tumuli coronis, juxta lacum Curtii, quem locum Galba moriens ſanguine infecerat. In ſenatu, cuncta longis aliorum principatibus compoſita ſtatim decernuntur. Additæ « erga Germanicos exercitus laudes, » grateſque » : & miſſa legatio, quæ gaudio fungeretur. Recitatæ Fabii Valentis epiſtolæ, ad conſules ſcriptæ haud immoderatè : gratior Cæcinæ modeſtia fuit, quòd non ſcripſiſſet.

LVI. Ceterum Italia graviùs atque atrociùs, quàm bello adflictabatur : diſperſi per municipia & colonias Vitelliani, ſpoliare, rapere, vi & ſtupris polluere : in omne fas nefaſque avidi, aut venales, non ſacro, non profano abſtinebant. Et fuere, qui inimicos ſuos ſpecie militum

interficerent : ipſique milites, regionum gnari, refertos agros, dites dominos in prædam, aut ſi repugnatum foret, ad excidium deſtinabant, obnoxiis ducibus, & prohibere non auſis : minus avaritiæ in Cæcinâ, plus ambitionis : Valens, ob lucra & quæſtus infamis, eóque alienæ etiam culpæ diſſimulator. Jam pridem attritis Italiæ rebus, tantum peditum equitumque, vis, damnaque, & injuriæ, ægre tolerabantur.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LVII. INTERIM Vitellius, victoriæ ſuæ neſcius, ut ad integrum bellum, reliquas Germanici exercitûs vires trahebat. Pauci veterum militum in hibernis relicti, feſtinatis per Gallias delectibus, ut remanentium legionum nomina ſupplerentur. Cura ripæ Hordeonio Flacco permiſſa : ipſe e Britannico delectu octo millia ſibi adjunxit : & paucorum dierum iter progreſſus, « proſperas apud Bebriacum res, » ac morte Othonis concidiſſe bellum », accepit. Vocatâ concione, virtutem militum laudibus cumulat. Poſtulante exercitu, « ut libertum ſuum, Aſiaticum, » equeſtri dignitate donaret », inhoneſtam adulationem compeſcit. Dein, mobilitate ingenii, quod palam abnuerat, inter ſecreta convivii largitur : honoravitque

A. U. C. 822. J. C. 69.

Aſiaticum anulis, fœdum mancipium, & malis artibus ambitioſum.

LVIII. IISDEM diebus, « acceſſiſſe partibus utramque Mauretaniam, interfecto procuratore Albino », nuntii venêre. Luceius Albinus, a Nerone Mauretaniæ Cæſarienſi præpoſitus, additâ per Galbam Tingitanæ provinciæ adminiſtratione, haud ſpernendis viribus agebat: novemdecim cohortes, quinque alæ, ingens Maurorum numerus aderat, per latrocinia & raptus apta bello manus. Cæſo Galbâ, in Othonem pronus, nec Africâ contentus, Hiſpaniæ, anguſto freto diremptæ, imminebat. Inde Cluvio Rufo metus; & « decimam legionem propinquare litori », ut tranſmiſſurus, juſſit: præmiſſi centuriones, qui Maurorum animos Vitellio conciliarent: neque arduum fuit, magnâ per provincias Germanici exercitûs famâ. Spargebatur inſuper, « ſpreto procuratoris vocabulo, Albinum inſigne regis, & Jubæ nomen uſurpare ».

LIX. ITA mutatis animis, Aſinius Pollio, alæ præfectus, e fidiſſimis Albino, & Feſtus ac Scipio, cohortium præfecti, opprimuntur. Ipſe Albinus, dum e Tingitanâ provinciâ Cæſarienſem Mauretа-

niam petit, appulſus litori, trucidatur: uxor ejus, cùm ſe percuſſoribus obtuliſſet, ſimul interfecta eſt; nihil eorum, quæ fierent, Vitellio anquirente: brevi auditu, quamvis magna tranſibat, impar curis gravioribus. « Exercitum itinere ter» reſtri » pergere jubet: ipſe Arare flumine devehitur, nullo Principali paratu, ſed vetere egeſtate conſpicuus: donec Junius Blæſus, Lugdunenſis Galliæ rector, genere inluſtri, largus animo, & par opibus, circumdaret Principis miniſteria, comitaretur liberaliter, eo ipſo ingratus, quamvis odium Vitellius vernilibus blanditiis velaret. Præſtò fuere Lugduni victricium victarumque partium duces. Valentem & Cæcinam pro concione laudatos, curuli ſuæ circumpoſuit. Mox « univerſum exercitum occurrere infanti » filio » jubet: perlatumque, & paludamento opertum, ſinu retinens, *Germanicum* appellavit, cinxitque cunctis fortunæ Principalis inſignibus: nimius honos inter ſecunda, rebus adverſis in ſolatium ceſſit. A. U. C. 822. J. C. 69.

LX. Tum interfecti centuriones promptiſſimi Othonianorum: unde præcipua in Vitellium alienatio, per Illyricos exercitus. Simul ceteræ legiones contactu, &

adversùs Germanicos milites invidiâ, bellum meditabantur. Suetonium Paullinum, ac Licinium Proculum, triſti morâ ſqualidos tenuit: donec auditi, neceſſariis magis defenſionibus, quàm honeſtis uterentur. Proditionem ultro imputabant: « ſpatium longi ante prœlium itineris, » fatigationem Othonianorum, permixtum vehiculis agmen, ac pleraqüe fortuita, fraudi ſuæ » adſignantes: & Vitellius credidit de perfidiâ, & fidem abſolvit. Salvius Titianus, Othonis frater, nullum diſcrimen adiit, pietate & ignaviâ excuſatus. Mario Celſo conſulatus ſervatur: ſed creditum famâ, objectumque mox in ſenatu Cæcilio Simplici, « quòd » eum honorem pecuniâ mercari, nec » ſine exitio Celſi voluiſſet » : reſtitit Vitellius, deditque poſtea conſulatum Simplici, innoxium & inemptum. Trachalum adversùs criminantes Galeria, uxor Vitellii, protexit.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LXI. INTER magnorum virorum diſcrimina (pudendum dictu) Mariccus quidam, e plebe Boiorum, inſerere ſeſe fortunæ, & provocare arma Romana, ſimulatione numinum auſus eſt. Jamque « adſertor Galliarum, & deus » (nomen id ſibi indiderat) concitis octo millibus

hominum, proximos Æduorum pagos trahebat; cùm graviſſima civitas, electâ juventute, adjectis a Vitellio cohortibus, fanaticam multitudinem disjecit. Captus in eo prœlio Mariccus, ac mox feris objectus, quia non laniabatur, ſtolidum vulgus inviolabilem credebat, donec, ſpectante Vitellio, interfectus eſt. A. U. C. 822. J. C. 69.

LXII. Nec ultrà in defectores, aut bona cujuſquam, ſævitum. Rata fuere eorum, qui acie Othonianâ ceciderant, teſtamenta, aut lex inteſtatis. Prorſus, ſi luxuriæ temperaret, avaritiam non timeres. Epularum fœda & inexplebilis libido: ex Urbe atque Italiâ, irritamenta gulæ geſtabantur, ſtrepentibus ab utroque mari itineribus: exhauſti conviviorum apparatibus principes civitatum: vaſtabantur ipſæ civitates: degenerabat a labore ac virtute miles, adſuetudine voluptatum, & contemptu ducis. Præmiſit in Urbem edictum, quo vocabulum *Auguſti* differret, *Cæſaris* non reciperet, cùm de poteſtate nihil detraheret. Pulſi Italiâ mathematici. Cautum ſeverè, «ne equites »Romani ludo & arenâ polluerentur». Priores id Principes pecuniâ, & ſæpius vi, perpulerant: ac pleraque municipia, & coloniæ, æmulabantur corruptiſſimum

G v

quemque adoleſcentium, pretio inlicere.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LXIII. SED Vitellius, adventu fratris, & inrepentibus dominationis magiſtris, ſuperbior & atrocior, occidi Dolabellam juſſit, quem in coloniam Aquinatem ſepoſitum ab Othone retulimus. Dolabella, auditâ morte Othonis, Urbem introierat. Id ei Plancius Varus, præturâ functus, ex intimis Dolabellæ amicis, apud Flavium Sabinum, præfectum Urbis, objecit, « tamquam ruptâ cuſtodiâ, ducem » ſe victis partibus oſtentaſſet » : addidit « tentatam cohortem, quæ Oſtiæ ageret » : nec ullis tantorum criminum probationibus, in pænitentiam verſus, ſeram veniam poſt ſcelus quærebat. Cunctantem ſuper tantâ re Flavium Sabinum, Triaria, L. Vitellii uxor, ultra feminam ferox, terruit ne « periculo Principis famam » clementiæ adfectaret ». Sabinus, ſuopte ingenio mitis, ubi formido inceſſiſſet, facilis mutatu, & in alienò diſcrimine ſibi pavens, ne adlevaſſe videretur, impulit ruentem.

LXIV. IGITUR Vitellius, metu & odio, quòd Petroniam, uxorem ejus, mox Dolabella in matrimonium accepiſſet, « vocatum per epiſtolas, vitatâ » Flaminiæ viæ celebritate, devertere In-

»teramnium, atque ibi interfici» juſſit. Longum interfectori viſum : in itinere ac tabernâ projectum humi jugulavit : magnâ cum invidiâ novi principatûs, cujus hoc primum ſpecimen noſcebatur. Et Triariæ licentiam, modeſtum e proximo exemplum onerabat, Galeria Imperatoris uxor, non immixta triſtibus : & pari probitate, mater Vitelliorum, Sextilia, antiqui moris. Dixiſſe quin etiam, ad primas filii ſui epiſtolas, ferebatur, « non Germanicum a ſe, ſed Vitellium » genitum ». Nec ullis poſtea fortunæ inlecebris, aut ambitu civitatis, in gaudium evicta, domûs ſuæ tantùm adverſa ſenſit.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LXV. Digressum a Lugduno Vitellium, M. Cluvius Rufus adſequitur, omiſsâ Hiſpaniâ; lætitiam & gratulationem vultu ferens, animo anxius, & petitum ſe criminationibus gnarus. Hilarius, Cæſaris libertus, detulerat, « tamquam audito Vitellii & Othonis principatu, propriam ipſe potentiam, & » poſſeſſionem Hiſpaniarum tentaſſet : eóque diplomatibus nullum Principem » præſcripſiſſet ». Interpretabatur quædam ex orationibus ejus, contumelioſa in Vitellium, & pro ſe ipſo popularia. Auctoritas Cluvii prævaluit, ut puniri

ultro libertum ſuum Vitellius juberet.
A. U. C. 822. J. C. 69. Cluvius comitatui Principis adjectus, non ademptâ Hiſpaniâ, quam rexit abſens, exemplo L. Arruntii: eum Tiberius Cæſar ob metum, Vitellius Cluvium nullâ formidine retinebat. Non idem Trebellio Maximo honos: profugerat Britanniâ, ob iracundiam militum: miſſus eſt in locum ejus, Vettius Bolanus e præſentibus.

LXVI. ANGEBAT Vitellium victarum legionum haudquaquam fractus animus: ſparſæ per Italiam, & victoribus permixtæ, hoſtilia loquebantur: præcipua quartadecimanorum ferocia, qui « ſe » victos » abnuebant: « quippe Bebria» cenſi acie, vexillariis tantùm pulſis, » vires legionis non adfuiſſe ». Remitti eos in Britanniam, unde a Nerone exciti erant, placuit; atque interim Batavorum cohortes unà tendere, ob veterem adversùs quartadecimanos diſcordiam: nec diu in tantis armatorum odiis quies fuit. Auguſtæ Taurinorum, dum opificem quemdam Batavus, ut fraudatorem, inſectatur, legionarius, ut hoſpitem, tuetur, ſui cuique commilitones aggregati, a conviciis ad cædem tranſiere: & prœlium atrox arſiſſet, ni

duæ prætoriæ cohortes, cauſam quartadecimanorum ſecutæ, his fiduciam, A. U. C.
& metum Batavis feciſſent: « quos » 822.
Vitellius « agmini ſuo jungi », ut fidos; J. C. 69.
« legionem, Graiis Alpibus traductam, » eo flexu itineris ire » jubet, « quo » Viennam vitarent »: namque & Viennenſes timebantur. Nocte, quâ proficiſcebatur legio, relictis paſſim ignibus pars Taurinæ coloniæ ambuſta: quod damnum, ut pleraque belli mala, majoribus aliarum urbium cladibus obliteratum. Quartadecimani, poſtquam Alpibus degreſſi ſunt, ſeditioſiſſimus quiſque ſigna Viennam ferebant: conſenſu meliorum compreſſi; & legio in Britanniam tranſvecta.

LXVII. Proximus Vitellio e prætoriis cohortibus metus erat: ſeparati primùm, deinde, addito honeſtæ miſſionis lenimento, arma ad tribunos ſuos deferebant: donec motum a Veſpaſiano bellum crebreſceret: tum, reſumptâ militiâ, robur Flavianarum partium fuere. Prima claſſicorum legio in Hiſpaniam miſſa, ut pace & otio miteſceret: undecima ac ſeptima, ſuis hibernis redditæ: tertiadecimani ſtruere amphitheatra juſſi: nam Cæcina Cremonæ, Valens Bononiæ,

A. U. C. 822. J. C. 69.

ſpectaculum gladiatorum edere parabant : numquam ita ad curas intento Vitellio, ut voluptatum obliviſceretur.

LXVIII. ET quidem partes modeſtè diſtraxerat : apud victores orta ſeditio, ludicro initio, niſi numerus cæſorum invidiam bello auxiſſet. Diſcubuerat Vitellius Ticini, adhibito ad epulas Verginio. Legati tribunique, ex moribus imperatorum, ſeveritatem æmulantur, vel tempeſtivis conviviis gaudent : perinde miles intentus, aut licenter agit. Apud Vitellium omnia indiſpoſita, temulenta, pervigiliis ac Bacchanalibus, quàm diſciplinæ & caſtris propiora. Igitur duobus militibus, altero legionis quintæ, altero e Gallis auxiliaribus, per laſciviam ad certamen luctandi accenſis, poſtquam legionarius prociderat, inſultante Gallo, & iis, qui ad ſpectandum convenerant, in ſtudia diductis; erupere legionarii in perniciem auxiliorum, ac duæ cohortes interfectæ. Remedium tumultûs fuit alius tumultus : pulvis procul, & arma aſpiciebantur : conclamatum repentè « quartamdecimam legionem, verſo itinere, ad prœlium venire » : ſed erant agminis coactores : agniti, dempſere ſollicitudinem. Inte-

rim Verginii ſervus fortè obvius, ut « percuſſor Vitellii » inſimulatur: & ruebat ad convivium miles, « mortem Verginii » expoſcens. Ne Vitellius quidem, quamquam ad omnes ſuſpiciones pavidus, de innocentiâ ejus dubitavit: ægre tamen cohibiti, qui exitium viri conſularis, & quondam ducis ſui flagitabant. Nec quemquam ſæpius, quàm Verginium, omnis ſeditio infeſtavit: manebat admiratio viri, & fama; ſed oderant, ut faſtiditi. A. U. C. 822. J. C. 69.

LXIX. POSTERO die, Vitellius, ſenatûs legatione, quam ibi opperiri juſſerat, auditâ, tranſgreſſus in caſtra, ultro « pietatem militum » collaudavit: frementibus auxiliis, « tantum impunitatis atque arrogantiæ legionariis acceſſiſſe ». Cohortes Batavorum, ne quid truculentius auderent, in Germaniam remiſſæ; principium interno ſimul externoque bello parantibus fatis. Reddita civitatibus Gallorum auxilia, ingens numerus, & primâ ſtatim defectione, inter inania belli adſumptus. Ceterùm, ut largitionibus adfectæ jam imperii opes ſufficerent, « amputari legionum auxiliorumque numeros » jubet, vetitis ſupplementis: & promiſcuæ miſſiones

A. U. C. 822. J. C. 69.

offerebantur : exitiabile id reipublicæ ; ingratum militi, cui eadem munia inter paucos, periculaque ac labor crebriùs redibant : & vires luxu corrumpebantur, contra veterem diſciplinam, & inſtituta majorum, apud quos virtute, quàm pecuniâ, res Romana meliùs ſtetit.

LXX. INDE Vitellius Cremonam flexit, & ſpectato munere Cæcinæ, inſiſtere Bebriacenſibus campis, ac veſtigia recentis victoriæ luſtrare oculis, concupivit. Fœdum atque atrox ſpectaculum : intra quadrageſimum pugnæ diem, lacera corpora, trunci artus, putres virorum equorumque formæ, infecta tabo humus, protritis arboribus ac frugibus, dira vaſtitas : nec minùs inhumana pars viæ, quam Cremonenſes lauru roſiſque conſtraverant, exſtructis altaribus, cæſisque victimis, regium in morem : quæ læta in præſens, mox perniciem ipſis fecere. Aderant Valens & Cæcina, monſtrabantque pugnæ locos : « hinc » erupiſſe legionum agmen, hinc equi» tes coortos : inde circumfuſas auxilio» rum manus ». Jam tribuni præfectique, ſua quiſque facta extollentes, falſa, vera, aut majora vero miſcebant. Vulgus quoque militum, clamore & gaudio, de-

flectere viâ, ſpatia certaminum recognoſcere, aggerem armorum, ſtrues corporum intueri, mirari. Et erant, quos varia ſors rerum, lacrimæque & miſericordia ſubiret: at non Vitellius flexit occulos, nec tot millia inſepultorum civium exhorruit: lætus ultro, & tam propinquæ ſortis ignarus, inſtaurabat ſacrum diis loci.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LXXI. Exin Bononiæ a Fabio Valente gladiatorum ſpectaculum editur, advecto ex Urbe cultu. Quantóque magis propinquabat, tantò corruptius iter, immixtis hiſtrionibus & ſpadonum gregibus, & cetero Neronianæ aulæ ingenio: namque & Neronem ipſum Vitellius admiratione celebrabat, ſectari cantantem ſolitus, non neceſſitate, quâ honeſtiſſimus quiſque, ſed luxu, & ſaginæ mancipatus emptuſque. Ut Valenti & Cæcinæ vacuos honoris menſes aperiret, coarctati aliorum conſulatus, diſſimulatus Martii Macri, tamquam Othonianarum partium ducis: & Valerium Marinum, deſtinatum a Galbâ conſulem, diſtulit, nullâ offensâ, ſed mitem, & injuriam ſegniter laturum. Pedanius Coſta omittitur, ingratus Principi, ut adversùs Neronem auſus, & Verginii

exſtimulator. Sed alias protulit cauſas : actæque inſuper Vitellio gratiæ, conſuetudine ſervitii.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LXXII. Non ultra paucos dies, quamquam acribus initiis cœptum, mendacium valuit. Exſtiterat quidam, « Scribonianum ſe Camerinum » ferens, « Neronianorum temporum metu in Iſtriâ occultatum, quòd illic clientelæ & agri veterum Craſſorum, ac nominis favor manebat ». Igitur deterrimo quoque in argumentum fabulæ adſumpto, vulgus credulum, & quidam militum, errore veri, ſeu turbarum ſtudio, certatim aggregabantur : cùm pertractus ad Vitellium, interrogatuſque « quiſnam mortalium eſſet », poſtquam nulla dictis fides, & a domino noſcebatur, conditione fugitivus, nomine *Geta*, ſumptum de eo ſupplicium in ſervilem modum.

LXXIII. Vix credibile memoratu eſt, quantum ſuperbiæ ſocordiæque Vitellio adoleverit, poſtquam ſpeculatores e Syriâ Judæâque, « adactum in verba ejus Orientem » nuntiavere. Nam etſi vagis adhuc & incertis auctoribus, erat tamen in ore famâque Veſpaſianus, ac plerumque ad nomen ejus Vitellius excitabatur. Tum

ipſe, exercituſque, ut nullo æmulo, ſævitiâ, libidine, raptu, in externos mores proruperunt. A. U. C. 822. J. C. 69.

LXXIV. At Veſpaſianus bellum armaque, procul vel juxta ſitas vires, circumſpectabat. Miles ipſi adeò paratus, ut præeuntem ſacramentum, & fauſta Vitellio omnia precantem, per ſilentium audierint. Muciani animus, nec Veſpaſiano alienus, & in Titum pronior: præfectus Ægypti, Alexander, conſilia ſociaverat. Tertiam legionem, quòd e Syriâ in Mœſiam tranſiſſet, ſuam numerabat: ceteræ Illyrici legiones, ſecuturæ ſperabantur. Namque omnes exercitus flammaverat arrogantia venientium a Vitellio militum; quòd truces corpore, horridi ſermone, ceteros, ut impares, inridebant. Sed in tantâ mole belli plerumque cunctatio; & Veſpaſianus, modò in ſpem erectus, aliquando adverſa reputabat: « Quis ille dies foret, quo ſexa» ginta ætatis annos, & duos filios juvenes » bello permitteret? Eſſe privatis cogita» tionibus regreſſum: &, prout velint, » plus minúſve ſumi ex fortunâ: imperium » cupientibus, nihil medium inter ſumma » & præcipitia ».

LXXV. Versabatur ante oculos

A. U. C. 822. J. C. 69.

Germanici exercitûs robur, notum viro militari: « Suas legiones, civili bello » inexpertas; Vitellii, victrices: & apud » victos, plus querimoniarum, quàm vi» rium: fluxam per diſcordias militum » fidem; & periculum ex ſingulis. Quid » enim profuturas cohortes alaſque, ſi » unus alterque, præſenti facinore pa» ratum ex diverſo præmium petat? Sic » Scribonianum ſub Claudio interfectum: » ſic percuſſorem ejus Volaginium, e » gregario ad ſumma militiæ provectum. » Faciliùs univerſos impelli, quàm ſin» gulos vitari ».

LXXVI. His pavoribus nutantem; & alii legati amicique firmabant, & Mucianus poſt multos ſecretoſque ſermones, jam & coram ita locutus: « Omnes, qui » magnarum rerum conſilia ſuſcipiunt, » æſtimare debent, an, quod inchoatur, » reipublicæ utile, ipſis glorioſum, aut » promptum effectu, aut certè non ar» duum ſit. Simul ipſe, qui ſuadet, con» ſiderandus eſt, adjiciatne conſilio peri» culum ſuum: &, ſi fortuna cœptis ad» fuerit, cui ſummum decus adquiratur. » Ego te, Veſpaſiane, ad imperium voco, » tam ſalutare reipublicæ, quàm tibi » magnificum. Juxta deos, in tuâ manu

»poſitum eſt. Nec ſpeciem adulantis ex-
»paveris : a contumeliâ, quàm a laude A. U. C.
»propius fuerit, poſt Vitellium eligi. 822.
»Non adversùs divi Auguſti acerrimam J. C.
»mentem, nec adversùs cautiſſimam Ti- 69.
»berii ſenectutem, ne contra Caii qui-
»dem, aut Claudii, vel Neronis, fun-
»datam longo imperio domum, exſurgi-
»mus : ceſſiſti etiam Galbæ imaginibus.
»Torpere ultrà, & polluendam perden-
»damque rempublicam relinquere, ſopor
»& ignavia videretur, etiam ſi tibi, quàm
»inhoneſta, tam tuta ſervitus eſſet. Abiit
»jam, & tranſvectum eſt tempus, quo
»poſſes videri concupiſſe : confugiendum
»eſt ad imperium. An excidit trucidatus
»Corbulo ? ſplendidior origine, quàm
»nos ſumus, fateor : ſed & Nero, no-
»bilitate natalium, Vitellium anteibat.
»Satis clarus eſt apud timentem, quiſ-
»quis timetur. Et poſſe ab exercitu Prin-
»cipem fieri, ſibi ipſe Vitellius docu-
»mento, nullis ſtipendiis, nullâ militari
»famâ, Galbæ odio provectus. Ne Otho-
»nem quidem, ducis arte, aut exercitûs
»vi, ſed præproperâ ipſius deſperatione
»victum, jam deſiderabilem & magnum
»Principem fecit. Cùm interim ſpargit
»legiones, exarmat cohortes, nova quo-

A. U. C. 822. J. C. 69.

» tidie bello ſemina miniſtrat : ſi quid » ardoris ac ferociæ miles habuit, popinis, » & comeſſationibus, & Principis imita» tione, deteritur. Tibi e Judæâ & Syriâ » & Ægypto novem legiones integræ, » nullâ acie exhauſtæ, non diſcordiâ cor» ruptæ : ſed firmatus uſu miles, & belli » domitor externi. Claſſium, alarum, » cohortium robora ; & fidiſſimi reges ; » & tua ante omnes experientia ».

LXXVII. « NOBIS nihil ultrà arrogabo, » quàm ne poſt Valentem ac Cæcinam » numeremur. Ne tamen Mucianum ſo» cium ſpreveris, quia æmulum non ex» periris : me Vitellio antepono, te mihi. » Tuæ domui triumphale nomen, duo » juvenes, capax jam imperii alter, & » primis militiæ annis apud Germanicos » quoque exercitus clarus. Abſurdum fue» rit, non cedere imperio ei, cujus filium » adoptaturus eſſem, ſi ipſe imperarem. » Ceterùm inter nos non idem proſpera» rum adverſarumque rerum ordo erit. » Nam ſi vincimus, honorem, quem de» deris, habebo : diſcrimen ac pericula » ex æquo patiemur : immo, ut melius » eſt, tu hos exercitus rege, mihi bellum, » & prœliorum incerta trade. Acriore » hodie diſciplinâ victi, quàm victores

»agunt : hos ira, odium, ultionis cu- »piditas ad virtutem accendit : illi per »faſtidium & contumaciam hebeſcunt. »Aperiet & recludet contecta & tumeſ- »centia victricium partium vulnera bel- »lum ipſum. Nec mihi major in tuâ vigi- »lantiâ, parcimoniâ, ſapientiâ, fiducia »eſt, quàm in Vitellii torpore, inſcitiâ, »ſævitiâ. Sed & meliorem in bello cau- »ſam, quàm in pace habemus : nam »qui deliberant, deſciverunt.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LXXVIII. Post Muciani orationem ceteri audentiùs circumſiſtere, « reſponſa »vatum, & ſiderum motus » referre. Nec erat intactus tali ſuperſtitione, ut qui mox, rerum dominus, Seleucum quemdam, mathematicum, rectorem & præſcium palam habuerit. Recurſabant animo vetera omina : cupreſſus arbor in agris ejus, conſpicuâ altitudine, repentè prociderat ; ac poſterâ die, eodem veſtigio reſurgens, procera & latior virebat ; grande id, proſperumque, conſenſu haruſpicum : & ſumma claritudo juveni admodum Veſpaſiano promiſſa. Sed primò triumphalia, & conſulatus, & Judaicæ victoriæ decus, impleſſe fidem ominis videbantur : ut hæc adeptus eſt, portendi ſibi imperium credebat. Eſt Judæam inter

A. U. C. 822. J. C. 69.

Syriamque Carmelus, ita vocant montem, deumque: nec ſimulacrum deo, aut templum, ſic tradidere majores: ara tantùm & reverentia. Illic ſacrificanti Veſpaſiano, cùm ſpes occultas verſaret animo, Baſilides ſacerdos, inſpectis idemtidem extis, «Quidquid eſt», inquit, «Veſpaſiane, quod paras, ſeu domum »exſtruere, ſeu prolatare agros, ſive am»pliare ſervitia; datur tibi magna ſedes, »ingentes termini, multum hominum». Has ambages & ſtatim exceperat fama, & tunc aperiebat; nec quidquam magis in ore vulgi: crebriores apud ipſum ſermones, quantò ſperantibus plura dicuntur.

LXXIX. Haud dubiâ deſtinatione diſceſſere, Mucianus Antiochiam, Veſpaſianus Cæſaream: illa Syriæ, hæc Judææ caput eſt. Initium ferendi ad Veſpaſianum imperii Alexandriæ cœptum, feſtinante Tiberio Alexandro, qui Kalendis Juliis ſacramento ejus legiones adegit. Iſque primus principatûs dies in poſterum celebratus, quamvis Judaicus exercitus quinto Nonas Julias apud ipſum juraſſet, eo ardore, ut ne Titus quidem filius exſpectaretur, Syriâ remeans, & conſiliorum inter Mucianum ac patrem nuntius: cuncta

impetu

impetu militum acta: non paratâ concione, non conjunctis legionibus. A. U. C. 822. J. C. 69.

LXXX. Dum quæritur tempus locuſque, quodque in re tali difficillimum eſt, prima vox; dum animo ſpes, timor, ratio, caſus obverſantur; egreſſum cubiculo Veſpaſianum, pauci milites ſolito adſiſtentes ordine, ut legatum ſalutaturi, *Imperatorem* ſalutavere. Tum ceteri, accurrere, *Cæſarem*, & *Auguſtum*, & omnia principatûs vocabula cumulare: mens a metu ad fortunam tranſierat. In ipſo nihil tumidum, arrogans, aut in rebus novis novum fuit; ut primùm tantæ multitudinis obfuſam oculis caliginem disjecit, militariter locutus, læta omnia, & adfluentia excepit: jamque id ipſum opperiens Mucianus, alacrem militem in verba Veſpaſiani adegit. Tum Antiochenſium theatrum ingreſſus, ubi illis conſultare mos eſt, concurrentes, & in adulationem effuſos adloquitur: ſatis decorus etiam Græcâ facundiâ, omniumque quæ diceret, atque ageret, arte quâdam oſtentator. Nihil æquè provinciam exercitumque accendit, quàm quòd adſeverabat Mucianus, « ſtatuiſſe Vitellium, ut Germanicas legiones in Syriam, ad militiam opulentam quietamque, transferret:

A. U. C. 822. J. C. 69.

»contrà Syriacis legionibus Germanica »hiberna, cælo ac laboribus dura, mu»tarentur». Quippe & provinciales ſueto militum contubernio gaudebant, plerique neceſſitudinibus & propinquitatibus mixti; & militibus, vetuſtate ſtipendiorum, nota & familiaria caſtra, in modum penatium diligebantur.

LXXXI. Ante Idus Julii Syria omnis in eodem ſacramento fuit. Acceſſere cum regno, Sohemus, haud ſpernendis viribus, Antiochus, vetuſtis opibus ingens, & inſervientium regum ditiſſimus: mox per occultos ſuorum nuntios excitus ab Urbe Agrippa, ignaro adhuc Vitellio, celeri navigatione properaverat; nec minore animo, regina Berenice partes juvabat, florens ætate formâque, & ſeni quoque Veſpaſiano magnificentiâ munerum grata. Quidquid provinciarum alluitur mari, Aſiâ atque Achaiâ tenus, quantumque introrſus in Pontum & Armenios pateſcit, juravere: ſed inermes legati regebant, nondum additis Cappadociæ legionibus. Conſilium de ſummâ rerum, Beryti habitum: illuc Mucianus, cum legatis tribuniſque, & ſplendidiſſimo quoque centurionum ac militum, venit: & e Judaico exercitu, lecta decora. Tantum

ſimul peditum equitumque, & æmulantium inter ſe regum paratus, ſpeciem fortunæ Principalis effecerant.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LXXXII. Prima belli cura, agere delectus; revocare veteranos: deſtinantur validæ civitates exercendis armorum officinis: apud Antiochenſes, aurum argentumque ſignatur: eaque cuncta per idoneos miniſtros, ſuis quæque locis, feſtinabantur. Ipſe Veſpaſianus, adire, hortari; bonos laude, ſegnes exemplo, incitare ſæpius, quàm coercere: vitia magis amicorum, quàm virtutes diſſimulans. Multos præfecturis & procurationibus, pleroſque ſenatorii ordinis honore percoluit, egregios viros, & mox ſumma adeptos: quibuſdam, fortuna pro virtutibus fuit. Donativum militi, neque Mucianus primâ concione, niſi modicè oſtenderat; ne Veſpaſianus quidem, plus civili bello obtulit, quàm alii in pace, egregiè firmus adversùs militarem largitionem, eóque exercitu meliore. Miſſi ad Parthum Armeniumque legati, proviſumque, ne verſis ad civile bellum legionibus, terga nudarentur. Titum inſtare Judææ, Veſpaſianum obtinere clauſtra Ægypti placuit: ſufficere videbantur adversùs Vitellium, pars copiarum,

A. U. C. 822.
J. C. 69.

& dux Mucianus, & Veſpaſiani nomen; ac nihil arduum fatis. Ad omnes exercitus legatoſque ſcriptæ epiſtolæ, præceptumque, « ut prætorianos, Vitellio infenſos, » reciperandæ militiæ præmio invitarent ».

LXXXIII. MUCIANUS cum expeditâ manu, ſocium magis imperii, quàm miniſtrum agens, non lento itinere, ne cunctari videretur, neque tamen properans, gliſcere famam ipſo ſpatio ſinebat: gnarus modicas vires ſibi, & majora credi de abſentibus. Sed legio ſexta, & tredecim vexillariorum millia, ingenti agmine ſequebantur. Claſſem e Ponto, Byzantium adigi juſſerat: ambiguus conſilii, num omiſsâ Mœſiâ, Dyrrachium pedite atque equite, ſimul longis navibus verſum in Italiam mare clauderet, tutâ pone tergum Achaiâ Aſiâque: quas inermes exponi Vitellio, ni præſidiis firmarentur: atque ipſum Vitellium in incerto fore, quam partem Italiæ protegeret, ſi ſibi Brundiſium Tarentumque, & Lucaniæ Calabriæque litora, infeſtis claſſibus peterentur.

LXXXIV. IGITUR navium, militum, armorum paratu ſtrepere provinciæ. Sed nihil æquè fatigabat, quàm pecuniarum conquiſitio: « eos eſſe belli civilis nervos ».

dictitans Mucianus, non jus aut verum in cognitionibus, ſed ſolam magnitudinem opum ſpectabat: paſſim delationes; & locupletiſſimus quiſque in prædam correpti: quæ gravia atque intoleranda, ſed neceſſitate armorum excuſata, etiam in pace manſere; ipſo Veſpaſiano, inter initia imperii, ad obtinendas iniquitates haud perinde obſtinante: donec, indulgentiâ fortunæ, & pravis magiſtris, didicit, auſuſque eſt. Propriis quoque opibus Mucianus bellum juvit, largus privatim, quòd avidiùs de republicâ ſumeret. Ceteri conferendarum pecuniarum exemplum ſecuti; rariſſimus quiſque eamdem in reciperando licentiam habuerunt. A. U. C. 822. J. C. 69.

LXXXV. Adcelerata interim Veſpaſiani cœpta, Illyrici exercitûs ſtudio, tranſgreſſi in partes. Tertia legio exemplum ceteris Mœſiæ legionibus præbuit. Octava erat ac ſeptima Claudiana, imbutæ favore Othonis, quamvis prœlio non interfuiſſent: Aquileiam progreſſæ, proturbatis, qui de Othone nuntiabant, laceratiſque vexillis, nomen *Vitellii* præferentibus, raptâ poſtremò pecuniâ, & inter ſe divisâ, hoſtiliter egerant. Unde metus, & ex metu conſilium: « poſſe » imputari Veſpaſiano, quæ apud Vitel-

A. U. C. 822. J. C. 69.

»lium excuſanda erant». Ita tres Mœſicæ legiones per epiſtolas adliciebant Pannonicum exercitum, aut abnuenti vim parabant. In eo motu Aponius Saturninus, Mœſiæ rector, peſſimum facinus audet, miſſo centurione ad interficiendum Tertium Julianum, ſeptimæ legionis legatum, ob ſimultates, quibus cauſam partium prætendebat. Julianus, comperto diſcrimine, & gnaris locorum adſcitis, per avia Mœſiæ, ultra montem Hæmum profugit: nec deinde civili bello interfuit, per varias moras ſuſceptum ad Veſpaſianum iter trahens, & ex nuntiis cunctabundus, aut properans.

LXXXVI. AT in Pannoniâ tertiadecima legio, ac ſeptima Galbiana, dolorem iramque Bebriacenſis pugnæ retinentes, haud cunctanter Veſpaſiano acceſſere, vi præcipuâ Primi Antonii. Is legibus nocens, & tempore Neronis falſi damnatus, inter alia belli mala, ſenatorium ordinem reciperaverat. Præpoſitus a Galbâ ſeptimæ legioni, ſcriptitaſſe Othoni credebatur, ducem ſe partibus offerens; a quo neglectus, in nullo Othoniani belli uſu fuit: labantibus Vitellii rebus, Veſpaſianum ſecutus, grande momentum addidit, ſtrenuus manu, ſermone promptus, ſe-

rendæ in alios invidiæ artifex, diſcordiis & ſeditionibus potens, raptor, largitor, pace peſſimus, bello non ſpernendus. Juncti inde Mœſici ac Pannonici exercitus, Dalmaticum militem traxere, quamquam conſularibus legatis nihil turbantibus. Titus Ampius Flavianus Pannoniam, Pompeius Silvanus Dalmatiam tenebant, divites ſenes. Sed procurator aderat Cornelius Fuſcus, vigens ætate, claris natalibus: primâ juventâ, quietis cupidine, ſenatorium ordinem exuerat: idem pro Galbâ dux coloniæ ſuæ, eâque operâ procurationem adeptus, ſuſceptis Veſpaſiani partibus, acerrimam bello facem prætulit; non tam præmiis periculorum, quàm ipſis periculis lætus: pro certis & olim partis, nova, ambigua & ancipitia malebat. Igitur movere & quatere, quidquid uſquam ægrum foret, adgrediuntur. Scriptæ in Britanniam ad quartadecimanos, in Hiſpaniam ad primanos epiſtolæ; quòd utraque legio pro Othone, adverſa Vitellio fuerat: ſparguntur per Gallias literæ; momentoque temporis flagrabat ingens bellum, Illyricis exercitibus palam deſciſcentibus, ceteris fortunam ſecuturis.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LXXXVII. Dum hæc, per provincias, a Veſpaſiano ducibuſque partium gerun-

A U. C. 822. J. C. 69.

tur; Vitellius contemptior in dies ſegniorque, ad omnes municipiorum villarumque amœnitates reſiſtens, gravi Urbem agmine petebat. Sexaginta millia armatorum ſequebantur, licentiâ corrupta. Calonum numerus amplior; procaciſſimis etiam inter ſervos lixarum ingeniis: tot legatorum amicorumque comitatus inhabilis ad parendum, etiam ſi ſummâ modeſtiâ regeretur. Onerabant multitudinem obvii ex Urbe ſenatores equiteſque: quidam metu, multi per adulationem, ceteri, ac paullatim omnes, ne, aliis proficiſcentibus, ipſi remanerent. Adgregabantur e plebe, flagitioſa per obſequia Vitellio cogniti, ſcurræ, hiſtriones, aurigæ, quibus ille amicitiarum dehoneſtamentis mirè gaudebat. Nec coloniæ modò, aut municipia, congeſtu copiarum, ſed ipſi cultores, arvaque, maturis jam frugibus, ut hoſtile ſolum, vaſtabantur.

LXXXVIII. MULTÆ & atroces inter ſe militum cædes, poſt ſeditionem Ticini cœptam; manente legionum auxiliorumque diſcordiâ; ubi adversùs paganos certandum foret, conſenſu. Sed plurima ſtrages, ad ſeptimum ab Urbe lapidem: ſingulis ibi militibus Vitellius paratos cibos, ut gladiatoriam ſaginam, dividebat.

Et effuſa plebes, totis ſe caſtris miſcuerat. Incurioſos milites, vernaculâ, ut rebantur, urbanitate, quidam ſpoliavere, abſciſis furtim balteis, « an accincti fo-» rent » rogitantes. Non tulit ludibrium inſolens contumeliæ animus: inermem populum gladiis invaſere: cæſus inter alios pater militis, cùm filium comitaretur, deinde agnitus; & vulgatâ cæde, temperatum ab innoxiis. In Urbe tamen trepidatum, præcurrentibus paſſim militibus. Forum maximè petebant, cupidine viſendi locum, in quo Galba jacuiſſet. Nec minus ſævum ſpectaculum erant ipſi, tergis ferarum & ingentibus telis horrentes, cùm turbam populi per inſcitiam parum vitarent, aut ubi lubrico viæ, vel occurſu alicujus procidiſſent, ad jurgium, mox ad manus & ferrum tranſirent. Quin & tribuni præfectique, cum terrore & armatorum catervis volitabant.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LXXXIX. Ipse Vitellius, a Ponte Milvio, inſigni equo, paludatus accinctuſque, ſenatum & populum ante ſe agens, quominus, ut captam, Urbem ingrederetur; amicorum conſilio deterritus, ſumptâ prætextâ & compoſito agmine, inceſſit. Quatuor legionum aquilæ per frontem, totidemque circà e legio-

A. U. C. 822. J. C. 69.

nibus aliis vexilla, mox duodecim alarum ſigna, & poſt peditum ordines, eques: dein quatuor & triginta cohortes, ut nomina gentium, aut ſpecies armorum forent, diſcretæ. Ante aquilam præfecti caſtrorum tribunique, & primi centurionum, candidâ veſte: ceteri, juxta ſuam quiſque centuriam, armis doniſque fulgentes. Et militum phaleræ torqueſque ſplendebant: decora facies, & non Vitellio Principe dignus exercitus. Sic Capitolium ingreſſus, atque ibi matrem complexus, *Auguſtæ* nomine honoravit.

XC. Postera die, tamquam apud alterius civitatis ſenatum populumque, magnificam orationem de ſemetipſo prompſit, induſtriam temperantiamque ſuam laudibus attollens; conſciis flagitiorum ipſis, qui aderant, omnique Italiâ, per quam ſomno & luxu pudendus inceſſerat. Vulgus tamen, vacuum curis, & ſine falſi verique diſcrimine ſolitas adulationes edoctum, clamore & vocibus adſtrepebat: abnuentique nomen *Auguſti*, expreſſere ut adſumeret, tam fruſtra, quàm recuſaverat.

XCI. Apud civitatem cuncta interpretantem, funeſti ominis loco acceptum eſt, quòd maximum pontificatum adeptus

Vitellius, de cærimoniis publicis quintodecimo Kalendas Auguſti edixiſſet, antiquitus infauſto die Cremerenſi Allienſique cladibus: adeò omnis humani divinique juris expers, pari libertorum amicorumque ſocordiâ, velut inter temulentos agebat. Sed comitia conſulum cum candidatis civiliter celebrans, omnem infimæ plebis rumorem, in theatro ut ſpectator, in circo ut fautor, adfectavit. Quæ, grata ſanè & popularia, ſi a virtutibus proficiſcerentur; memoriâ vitæ prioris, indecora & vilia accipiebantur. Ventitabat in ſenatum, etiam cùm parvis de rebus patres conſulerentur. Ac fortè Priſcus Helvidius, prætor deſignatus, contra ſtudium ejus cenſuerat. Commotus primò Vitellius, non tamen ultrà, quàm «tribunos plebis »in auxilium ſpretæ poteſtatis» advocavit. Mox mitigantibus amicis, qui altiorem ejus iracundiam verebantur, «nihil novi »accidiſſe» reſpondit, «quòd duo ſena»tores in republicâ diſſentirent: ſolitum »ſe etiam Thraſeæ contradicere». Inriſere plerique impudentiam æmulationis: aliis id ipſum placebat, quòd neminem ex præpotentibus, ſed Thraſeam ad exemplar veræ gloriæ legiſſet.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XCII. PRÆPOSUERAT prætorianis P.

A. U. C. 822. J. C. 69.

Sabinum, a præfecturâ cohortis, Julium Priſcum, tum centurionem: Priſcus, Valentis; Sabinus, Cæcinæ gratiâ pollebant. Inter diſcordes, Vitellio nihil auctoritatis: munia imperii Cæcina ac Valens obibant; olim anxii odiis, quæ, bello & caſtris malè diſſimulata, pravitas amicorum, & fecunda gignendis inimicitiis civitas auxerat, dum ambitu, comitatu, & immenſis ſalutantium agminibus contendunt, comparanturque; variis in hunc aut illum Vitellii inclinationibus. Nec umquam ſatis fida potentia, ubi nimia eſt. Simul ipſum Vitellium, ſubitis offenſis aut intempeſtivis blanditiis mutabilem, contemnebant metuebantque. Nec eò ſegniùs invaſerant domos, hortos, opeſque imperii: cùm flebilis & egens nobilium turba, quos ipſos liberoſque patriæ Galba reddiderat, nullâ Principis miſericordiâ juvarentur. Gratum primoribus civitatis, etiam plebes adprobavit, quòd reverſis ab exſilio jura libertorum conceſſiſſet: quamquam id omni modo ſervilia ingenia corrumpebant, abditis pecuniis per occultos, aut ambitioſos ſinus: & quidam in domum Cæſaris tranſgreſſi, atque ipſis dominis potentiores.

XCIII. SED miles, plenis caſtris, &

redundante multitudine, in porticibus, aut delubris, & Urbe totâ vagus, non principia noſcere, non ſervare vigilias, neque labore firmari: per inlecebras Urbis, & inhoneſta dictu, corpus otio, animum libidinibus imminuebant. Poſtremò, ne ſalutis quidem cura: infamibus Vaticani locis magna pars tetendit; unde crebræ in vulgus mortes. Et, adjacente Tiberi, Germanorum Gallorumque obnoxia morbis corpora fluminis aviditas, & æſtûs impatientia labefecit. Inſuper confuſus, pravitate vel ambitu, ordo militiæ. Sedecim prætoriæ, quatuor Urbanæ cohortes ſcribebantur, quîs ſingula millia ineſſent. Plus in eo delectu Valens audebat, tamquam ipſum Cæcinam periculo exemiſſet: ſanè adventu ejus partes convaluerant, & ſiniſtrum lenti itineris rumorem proſpero prœlio verterat: omniſque inferioris Germaniæ miles Valentem adſectabatur: unde primùm creditur Cæcinæ fides fluitaſſe.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XCIV. CETERUM non ita ducibus indulſit Vitellius, ut non plus militi liceret: ſibi quiſque militiam ſumpſere: quamvis indignus, ſi ita maluerat, Urbanæ militiæ adſcribebatur: rurſus bonis, remanere inter legionarios, aut alares volentibus,

A. U. C. 822. J. C. 69.

permiſſum : nec deerant qui vellent, feſſi morbis, & intemperiem cæli incuſantes. Robora tamen legionibus aliſque ſubtracta : convulſum caſtrorum decus, viginti millibus e toto exercitu permixtis magis, quàm electis. Concionante Vitellio, poſtulantur « ad ſupplicium Aſiaticus, & » Flavius, & Rufinus, duces Galliarum, » quòd pro Vindice bellaſſent ». Nec coercebat ejuſmodi voces Vitellius ; ſuper inſitam animo ignaviam, conſcius ſibi inſtare donativum, & deeſſe pecuniam, omnia alia militi largiebatur. Liberti Principum, « conferre pro numero man» cipiorum », ut tributum, juſſi. Ipſe, ſolâ perdendi curâ, ſtabula aurigis exſtruere : circum gladiatorum ferarumque ſpectaculis opplere : tamquam in ſummâ abundantiâ, pecuniæ inludere.

XCV. QUIN & natalem Vitellii diem, Cæcina ac Valens, editis totâ Urbe vicatim gladiatoribus, celebravere, ingenti paratu, & ante illum diem inſolito. Lætum fœdiſſimo cuique, apud bonos invidiæ fuit, quòd, exſtructis in campo Martio aris, inferias Neroni feciſſet : cæſæ publicè victimæ crematæque : facem Auguſtales ſubdidere : quod ſacerdotium, ut Romulus Tatio regi, ita Cæſar Tiberius

Juliæ genti ſacravit. Nondum quartus a victoriâ menſis, & libertus Vitellii Aſiaticus, Polycletos, Patrobios, & vetera odiorum nomina æquabat. Nemo in illâ aulâ, probitate aut induſtriâ certavit: unum ad potentiam iter, prodigis epulis, & ſumptu ganeâque ſatiare inexplebiles Vitellii libidines. Ipſe abundè ratus, ſi præſentibus frueretur, nec in longius conſultans, novies millies ſeſtertium pauciſſimis menſibus intervertiſſe creditur. Magna & miſera civitas, eodem anno Othonem Vitelliumque paſſa, inter Vinios, Fabios, Icelos, Aſiaticos, variâ & pudendâ ſorte agebat; donec ſucceſſere Mucianus & Marcellus, & magis alii homines, quàm alii mores.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XCVI. Prima Vitellio « tertiæ legionis » defectio » nuntiatur, miſſis ab Aponio Saturnino epiſtolis, antequam is quoque Veſpaſiani partibus adgregaretur. Sed neque Aponius cuncta, ut trepidans re ſubitâ, perſcripſerat; & amici adulantes, molliùs interpretabantur: « unius legionis » eam ſeditionem; ceteris exercitibus » conſtare fidem ». In hunc modum etiam Vitellius apud milites diſſeruit, prætorianos nuper exauctoratos inſectatus, « a » quibus falſos rumores diſpergi; nec ul-

A. U. C. 822. J. C. 69.

»lum civilis belli metum» adſeverabat; ſuppreſſo Veſpaſiani nomine, & vagis per Urbem militibus, qui ſermones populi coercerent: id præcipuum alimentum famæ erat.

XCVII. Auxilia tamen e Germaniâ, Britanniâque, & Hiſpaniis excivit, ſegniter, & neceſſitatem diſſimulans. Perinde legati, provinciæque cunctabantur. Hordeonius Flaccus, ſuſpectis jam Batavis, anxius proprio bello, Vettius Bolanus, numquam ſatis quietâ Britanniâ; & uterque ambigui: neque ex Hiſpaniis properabatur, nullo tum ibi conſulari: trium legionum legati, pares jure, &, proſperis Vitellii rebus, certaturi ad obſequium, adverſam ejus fortunam ex æquo detrectabant. In Africâ legio cohorteſque, delectæ a Clodio Macro, mox a Galbâ dimiſſæ, rurſus juſſu Vitellii militiam cepere: ſimul cetera juventus dabat impigre nomina: quippe integrum illic ac favorabilem proconſulatum Vitellius, famoſum inviſumque Veſpaſianus egerat: perinde ſocii de imperio utriuſque conjectabant: ſed experimentum contrà fuit.

XCVIII. Ac primò Valerius Feſtus, legatus, ſtudia provincialium cum fide

juvit: mox nutabat, palam epiſtolis edictiſque Vitellium, occultis nuntiis Veſpaſianum fovens, & hæc illave defenſurus, prout invaluiſſent. Deprehenſi cum literis edictiſque Veſpaſiani, per Rætiam & Gallias, militum & centurionum quidam, ad Vitellium miſſi, necantur: plures fefellere, fide amicorum, aut ſuomet aſtu occultati. Ita Vitellii paratus noſcebantur: Veſpaſiani conſiliorum pleraque ignota, primùm ſocordiâ Vitellii; deinde Pannonicæ Alpes, præſidiis inſeſſæ, nuntios retinebant: mare quoque Eteſiarum flatu in Orientem navigantibus ſecundum, inde adverſum erat.

A. U. C. 822.
J. C. 69.

XCIX. TANDEM, inruptione hoſtium, atrocibus undique nuntiis exterritus, Cæcinam & Valentem expediri ad bellum jubet: præmiſſus Cæcina: Valentem, e gravi corporis morbo tum primùm adſurgentem, infirmitas tardabat. Longè alia proficiſcentis ex Urbe Germanici exercitûs ſpecies: non vigor corporibus, non ardor animis: lentum & rarum agmen, fluxa arma, ſegnes equi: impatiens ſolis, pulveris, tempeſtatum: quantúmque hebes ad ſuſtinendum laborem miles, tantò ad diſcordias promptior. Accedebat huc Cæcinæ ambitio vetus, torpor recens,

nimiâ fortunæ indulgentiâ ſoluti in luxum: A. U. C. 822. J. C. 69. ſeu perfidiam meditato, infringere exercitûs virtutem, inter artes erat. Credidere plerique, Flavii Sabini conſiliis concuſſam Cæcinæ mentem, miniſtro ſermonum Rubrio Gallo, «rata apud Veſ»paſianum fore pacta tranſitionis»: ſimul odiorum invidiæque erga Fabium Valentem admonebatur, «ut impar apud Vi»tellium, gratiam vireſque apud novum »Principem pararet».

C. Cæcina, complexu Vitellii multo cum honore digreſſus, partem equitum ad occupandam Cremonam præmiſit. Mox vexillarii quartædecimæ & ſextædecimæ legionum; dein quinta & duoetviceſima ſecutæ: poſtremo agmine unaetviceſima Rapax & prima Italica inceſſere, cum vexillariis trium Britannicarum legionum, & electis auxiliis. Profecto Cæcinâ, ſcripſit Fabius Valens exercitui, quem ipſe ductaverat, «ut in itinere op»periretur; ſic ſibi cum Cæcinâ conve»niſſe»: qui præſens, eóque validior, «immutatum id conſilium» finxit, «ut »ingruenti bello, totâ mole occurreretur». «Ita adcelerare» legiones «Cremonam», pars «Hoſtiliam petere» juſſæ: ipſe Ravennam devertit, prætexto claſſem adlo-

quendi : mox Patavii ſecretum compo- nendæ proditionis quæſitum. Namque Lucilius Baſſus, poſt præfecturam alæ, Ravennati ſimul ac Miſenenſi claſſibus a Vitellio præpoſitus, quòd non ſtatim præfecturam prætorii adeptus foret, iniquam iracundiam flagitiosâ perfidiâ ulciſcebatur : nec ſciri poteſt, traxeritne Cæcinam, an (quod evenit inter malos, ut & ſimiles ſint) eadem illos pravitas impulerit. A. U. C. 822. J. C. 69.

CI. Scriptores temporum, qui, potiente rerum Flaviâ domo, monumenta hujuſce belli compoſuerunt, « curam pacis & amorem reipublicæ » corruptas in adulationem « cauſas », tradidere. Nobis, ſuper inſitam levitatem, & prodito Galbâ, vilem mox fidem, æmulatione etiam invidiâque, ne ab aliis apud Vitellium anteiretur, pervertiſſe ipſum Vitellium videtur. Cæcina, legiones adſecutus, centurionum militumque animos obſtinatos pro Vitellio, variis artibus ſubruebat : Baſſo eadem molienti minor difficultas erat, lubricâ ad mutandam fidem claſſe, ob memoriam recentis pro Othone militiæ.

BREVIARIUM LIBRI TERTII.

I. *Deliberantibus Flavianarum partium ducibus, feſtinationem ſuadet Antonius Primus, acerrimus belli concitator.* IV. *Proxima Cornelii Fuſci auctoritas.* V. *Trahuntur in partes Sido atque Italicus, reges Suevorum.* VI. *Antonio Italiam invadenti comes Arrius Varus. Urbes multas occupant; Veronamque bello ſedem legunt: moras fruſtra, aut ſerò, molientibus Veſpaſiano ac Muciano.* IX. *Hoſtiles Vitellianorum & Flavianorum epiſtolæ.* X. *Seditiones in Flavianorum caſtris ab Antonio compoſitæ.* XII. *Lucilius Baſſus & Cœcina Vitellium produnt; & a militibus vinciuntur.* XIV. *An-*

tonius Bebriacum venit : diſcordes Vitellianos adgreditur. Dubium primò , mox Antonii arte , Flavianis proſperum prœlium. XIX. *Cremonam pergere volunt Flaviani.* XX. *Inconſultum eorum ardorem retinet Antonius.* XXI. *Vitelliani Cremonam conveniunt, in prœlium accincti. Se quoque ad pugnam parant Flaviani.* XXII. *Atrox pugna ; partaque Antonii virtute & conſilio victoria. Filius patrem interficit.* XXVI. *Cremona obſeſſa, capta, & incenſa. Cæcina , vinculis exſolutus , ad Veſpaſianum dimittitur.* XXXV. *Victæ legiones diſperſæ.* XXXVI. *Interea luxu torpet Vitellius.* XXXVII. *Is tamen ſenatum habet. In Cæcinam ſententia. Eâdem die conſulatum init & ejurat Roſius Regulus.* XXXVIII. *Mors Junii Blæſi , L. Vitellii artibus præparata. Blæſi laus.* XL. *Valens*

libidine, cunctatione, Vitellianorum res ſubruit: in Gallias egredi fruſtra tentat. XLII. *Flaviani Italiam occupant.* XLIII. *Interim Valens, adverſâ tempeſtate Stœchadas, Maſſilienſium inſulas, delatus, capitur.* XLIV. *Hiſpaniæ, Galliæ, Britannia, omnia ſtatim ad Flavianorum opes converſa.* XLV. *Turbat tamen in Britanniâ Venuſius; variâque ſorte pugnatum.* XLVI. *Turbata quoque Germania. Mota & Dacorum gens. Adeſt opportunè Mucianus, & tranquillitas reſtituta.* XLVII. *Aniceti ſervilia per Pontum arma; brevì oppreſſa.* XLVIII. *Veſpaſianus Alexandriam venit, ut Romam fame urgeat.* XLIX. *Antonius, poſt Cremonam ſuperbior, copiarum partem Veronæ relinquit, partem in Vitellianos expedit.* LI. *Inreverentia militis, ob occiſum a ſe fratrem*

præmium petentis. LII. *Feſtinationem Antonii apud Veſpaſianum criminatur Mucianus.* LIII. *Antonius ſuperbis ad Veſpaſianum literis id queritur. Inde graves Mucianum inter & Antonium ſimultates.* LIV. *Vitellius, ſtultâ diſſimulatione, fractarum apud Cremonam rerum nuntios occultat. Notabilis conſtantia centurionis.* LV. *Vitellius, ut e ſomno excitus, Apenninum obſideri jubet: honores largitur: tandem ipſe in caſtra venit.* LVI. *Prodigia. Præcipuum ipſe Vitellius oſtentum: ignarus militiæ, improvidus conſilii, Romam revertit.* LVII. *Puteolanorum in Veſpaſianum ſtudia. Contrà Capua Vitellio fida. Claudius Julianus Vitellium prodit, & Tarracinam occupat.* LVIII. *L. Vitellius ingruenti per Campaniam bello opponitur. Ex plebe & ſervitiis legitur*

in

in Urbe exercitus. At paullatim ſenatores & equites dilabuntur. LIX. *Flaviani Apenninum tranſeunt : Petilium Cerialem, illic obvium, & Vitellii cuſtodias elapſum, inter duces adſumunt.* LX. *Iidem, pugnæ avidi, oratione Antonii mitigantur.* LXI. *Unum tunc apud Vitellianos perfidiæ certamen. Priſcus & Alphenus caſtra deſerunt.* LXII. *Nullo jam proditionis pudore, cæſoque Valente, Vitellianus miles in Flavianas partes tranſit.* LXIII. *Agitur cum Vitellio, ut imperio cedat ; nec reluctatur.* LXIV. *Ad arma incitatur Flavius Sabinus, Veſpaſiani frater : ſed invalidus ſenectâ, conditiones pacis cum Vitellio agitat.* LXVI. *Vitellius ad fortitudinem exſtimulatur.* LXVII. *At ignavus, concionem habet, & imperio cedit. Reclamantibus tamen, qui adſtiterant, in*

palatium redire cogitur. LXIX. *Interim Sabinus rempublicam ſuſceperat; aderantque primores ſenatûs, plerique equeſtris ordinis, miles Urbanus & vigiles. Id ægre ferunt Germanicæ cohortes. Leve prœlium Vitellianis proſperum. Capitolium tamen occupat Sabinus.* LXXI. *Oppugnatur & incenditur Capitolium.* LXXII. *Super eo facinore querela; & Capitolii uſque ad Vitellium vices.* LXXIII. *Sabinus, & Atticus, conſul, capti.* LXXIV. *Domitianus, ſollertiâ liberti occultatus, deliteſcit. Sabinus ad Vitellium ductus, eoque invito confoſſus, in Gemonias trahitur.* LXXV. *Sabini laus. Atticus, incendiſſe ſe Capitolium confeſſus, aut mentitus, ſervatur.* LXXVI. *Tarracinâ a L. Vitellio obſeſſâ, & captâ, jugulatur Julianus.* LXXVIII. *Flaviani, Antonii incertum an*

Muciani culpâ cunctantes, obſeſſi Capitolii famâ exciti, ad Urbem properant. LXXIX. *Haud procul Urbe equeſtre prœlium iis adverſum.* LXXX. *Pro pace tamen aut induciis fruſtra a Vitellianis miſſi legati & virgines Veſtales.* LXXXI. *Flaviani, tripartito agmine, Urbi propinquant. Prœlia ante Urbem multa & varia, Flavianis ſæpius proſpera. Vitelliani in Urbe congregantur.* LXXXIII. *Recrudeſcunt prœlia. Fœda laſcivientis Urbis facies: pugnantes ſpectante populo, & plaudente.* LXXXIV. *Caſtra prætoria oppugnata.* LXXXV. *Vitellius, captâ Urbe, e pudendâ latebrâ protrahitur; cæſuſque, ad Gemonias propellitur.* LXXXVI. *Vita moreſque Vitellii. Domitianus conſalutatur Cæſar.*

Hæc geſta paucis menſibus,

Suff. Coſſ. { C. Fabio Valente, A. Alieno Cæcinâ.

A. U. C. DCCCXXI J. C. 1. 69. Suf. Coſ. { Roſio Regulo.

Suff. Coſſ. { Cn. Cæcilio Simplici C. Quinctio Attico.

C. CORNELII *TACITI* HISTORIÆ.

LIBER TERTIUS.

MELIORE fato fideque partium Flavianarum duces conſilia belli tractabant. A. U. C. 822. J. C. 69. Pœtovionem in hiberna tertiædecimæ legionis convenerant : illic agitavere, « placeretne obſtrui Pannoniæ Alpes, donec » a tergo vires univerſæ conſurgerent ; an » ire cominus, & certare pro Italiâ conſ» tantius foret ». Quibus opperiri auxilia & trahere bellum videbatur, « Germani» carum legionum vim famamque » extollebant « & adveniſſe mox cum Vitellio

A. U. C. 822. J. C. 69.

»Britannici exercitûs robora: ipſis nec »numerum parem pulſarum nuper legio»num; & quamquam atrociter loque»rentur, minorem eſſe apud victos ani»mum. Sed inſeſſis interim Alpibus, ven»turum cum copiis Orientis Mucianum. »Supereſſe Veſpaſiano mare, claſſes, »ſtudia provinciarum, per quas velut al»terius belli molem cieret. Ita ſalubri »morâ, novas vires adfore, & præſentibus »nihil periturum».

II. Ad ea Antonius Primus (is acerrimus belli concitator) « feſtinationem ipſis »utilem, Vitellio exitioſam» diſſeruit: « plus ſocordiæ, quàm fiduciæ, acceſſiſſe »victoribus: neque enim in procinctu & »caſtris habitos: per omnia Italiæ muni»cipia deſides, tantùm hoſpitibus me»tuendos: quantò ferociùs antè ſe egerint, »tantò cupidiùs inſolitas voluptates hau»ſiſſe: circo quoque, ac theatris, & »amœnitate Urbis emollitos, aut valetu»dinibus feſſos. Sed addito ſpatio, redi»turum & his robur meditatione belli: »nec procul Germaniam, unde vires: »Britanniam freto dirimi: juxtà Gallias, »Hiſpaniaſque: utrimque viros, equos, »tributa: ipſamque Italiam, & opes Urbis: »ac ſi inferre arma ultrò velint, duas

» claſſes, vacuumque Illyricum mare. » Quid tum clauſtra montium profutura? » quid tractum in æſtatem aliam bellum? » unde interim pecuniam, & commeatus? » Quin potiùs eo ipſo uterentur, quòd » Pannonicæ legiones deceptæ magis, » quàm victæ, reſurgere in ultionem pro» perent: Mœſici exercitus integras vires » attulerint. Si numerus militum potiùs, » quàm legionum putetur; plus hinc ro» boris, nihil libidinum, & profuiſſe diſ» ciplinæ ipſum pudorem. Equites verò, » ne tum quidem victos; ſed, quamquam » rebus adverſis, disjectam Vitellii aciem. » Duæ tunc Pannonicæ ac Mœſicæ alæ » perrupere hoſtem. Nunc ſedecim alarum » conjuncta ſigna, pulſu ſonituque, & » nube ipsâ operient ac ſuperfundent obli» tos prœliorum equites equoſque. Niſi » quis retinet, idem ſuaſor auctorque con» ſilii ero. Vos, quibus fortuna in integro » eſt, legiones continete, mihi expeditæ » cohortes ſufficient. Jam reſeratam Ita» liam, impulſas Vitellii res audietis: » juvabit ſequi, & veſtigiis vincentis in» ſiſtere ».

A. U. C. 822. J. C. 69.

III. HÆC & talia, flagrans oculis, truci voce, quò latiùs audiretur, (etenim ſe centuriones & quidam militum conſilio

A. U. C. 822. J. C. 69.

miſcuerant) ita effudit, ut cautos quoque ac providos permoveret; vulgus, & ceteri, « unum virum ducemque » ſpretâ « aliorum ſegnitia », laudibus ferrent. Hanc ſuî famam eâ ſtatim concione commoverat, quâ, recitatis Veſpaſiani epiſtolis, non, ut plerique, incerta diſſeruit, huc illuc tracturus interpretationem, prout conduxiſſet; apertè deſcendiſſe in cauſam videbatur: eóque gratior militibus erat, culpæ vel gloriæ ſocius.

IV. Proxima Cornelii Fuſci procuratoris auctoritas: is quoque inclementer in Vitellium invehi ſolitus, nihil ſpei ſibi inter adverſa reliquerat. T. Ampius Flavianus, naturâ ac ſenectâ cunctatior, ſuſpiciones militum inritabat, tamquam adfinitatis cum Vitellio meminiſſet: idemque, quòd, cœptante legionum motu, profugus, dein ſponte remeaverat, perfidiæ locum quæſiſſe credebatur. Nam Flavianum, omiſsâ Pannoniâ, ingreſſum Italiam, & diſcrimini exemptum, rerum novarum cupido legati nomen reſumere, & miſceri civilibus armis impulerat, ſuadente Cornelio Fuſco; non quia induſtriâ Flaviani egebat, ſed ut conſulare nomen, ſurgentibus cùm maximè partibus, honeſtâ ſpecie prætenderetur.

V. CETERUM, ut tranſmittere in Italiam impune & uſui foret, ſcriptum Aponio Saturnino, « cum exercitu Mœſico » celeraret ». Ac ne inermes provinciæ, barbaris nationibus exponerentur, principes Sarmatarum Jazygum, penes quos civitatis regimen, in commilitium adſciti; « plebem » quoque, & vim equi» tum », quâ ſolâ valent, offerebant: remiſſum id munus, ne inter diſcordias externa molirentur, aut majore ex diverſo mercede, jus faſque exuerent. Trahuntur in partes Sido atque Italicus, reges Suevorum, quîs vetus obſequium erga Romanos; & gens fidei commiſſæ patientior: poſita in latus auxilia, infeſtâ Ræetiâ, cui Porcius Septiminus procurator erat, incorruptæ erga Vitellium fidei. Igitur Sextilius Felix cum alâ Aurianâ & octo cohortibus, ac Noricorum juventute, ad occupandam ripam Æni fluminis, quod Rætos Noricoſque interfluit, miſſus: nec his, aut illis, prœlium tentantibus, fortuna partium alibi tranſacta. A. U. C. 822. J. C. 69.

VI. ANTONIO, vexillarios e cohortibus, & partem equitum ad invadendam Italiam rapienti, comes fuit Arrius Varus, ſtrenuus bello; quam gloriam & dux Corbulo, & proſperæ in Armeniâ res

A. U. C. 822. J. C. 69.

addiderant. Idem, « ſecretis apud Neronem ſermonibus », ferebatur « Corbulonis » virtutes criminatus ». Unde infami gratiâ primum pilum adepto, læta ad præſens malè parta, mox in perniciem vertêre. Sed Primus ac Varus, occupatâ Aquileiâ, in proxima quæque, & Opitergii & Altini lætis animis accipiuntur: relictum Altini præſidium, adversùs claſſem Ravennatem, nondum defectione ejus auditâ: inde Patavium & Ateſte partibus adjunxere: illic cognitum, « tres Vitellianas » cohortes, & alam, cui Scribonianæ » nomen, ad Forum Allieni, ponte juncto, » conſediſſe ». Placuit occaſio invadendi incurioſos; nam id quoque nuntiabatur: luce primâ, inermos pleroſque oppreſſere. Prædictum, « ut, paucis interfectis, ce» teros pavore ad mutandam fidem coge» rent »: & fuere, qui ſe ſtatim dederent: plures, abrupto ponte, inſtanti hoſti viam abſtulerunt.

VII. VULGATA victoriâ, poſt principia belli ſecundùm Flavianos, duæ legiones, ſeptima Galbiana, tertiadecima Gemina, cum Vedio Aquilâ, legato, Patavium alacres veniunt: ibi pauci dies ad requiem ſumpti: & Minucius Juſtus, præfectus caſtrorum legionis ſeptimæ, quia adduc-

tiùs, quàm civili bello, imperitabat, ſubtractus militum iræ, ad Veſpaſianum miſſus eſt. Deſiderata diu res, interpretatione gloriæ, in majus accipitur, poſtquam « Galbæ imagines, diſcordiâ temporum ſubverſas, in omnibus municipiis recoli » juſſit Antonius: decorum pro causâ ratus, ſi placere Galbæ principatus, & partes revireſcere crederentur.

A. U. C. 822. J. C. 69.

VIII. QUÆSITUM inde « quæ ſedes bello legeretur »? Verona potior viſa, « patentibus circùm campis ad pugnam equeſtrem », quâ prævalebant: « ſimul coloniam copiis validam, auferre Vitellio, in rem famamque » videbatur. Poſſeſſa ipſo tranſitu Vicetia: quod per ſe parum (etenim modicæ municipio vires) magni momenti locum obtinuit, reputantibus « illic Cæcinam genitum, & patriam hoſtium duci ereptam ». In Veronenſibus pretium fuit; exemplo opibuſque, partes juvere. Et interjectus exercitus Rætiam Juliaſque Alpes, ne pervium illà Germanicis exercitibus foret, obſepſerat: quæ ignara Veſpaſiano, aut vetita: quippe « Aquileiæ ſiſti bellum, exſpectarique Mucianum » jubebat; adjiciebatque imperio conſilium, « quando Ægyptus, clauſtra annonæ, vectigalia opu-

»lentiſſimarum provinciarum obtinerentur, poſſe Vitellii exercitum egeſtate »ſtipendii frumentique ad deditionem »ſubigi». Eadem Mucianus crebris epiſtolis monebat, «incruentam & ſine luctu »victoriam», & alia hujuſcemodi prætexendo; ſed gloriæ avidus, atque omne belli decus ſibi retinens. Ceterùm ex diſtantibus terrarum ſpatiis, conſilia poſt res adferebantur.

A. U. C. 822.
J. C. 69.

IX. IGITUR repentino incurſu Antonius ſtationes hoſtium inrùmpit, tentatiſque levi prœlio animis, ex æquo diſceſſum. Mox Cæcina inter Hoſtiliam, vicum Veronenſium, & paludes Tartari fluminis, caſtra permuniit: tutus loco, cùm terga flumine, latera objectu paludis tegerentur: quòd ſi adfuiſſet fides, aut opprimi univerſis Vitellianorum viribus duæ legiones, nondum conjùncto Mœſico exercitu, potuere, aut retro actæ, deſertâ Italiâ, turpem fugam conſciviſſent. Sed Cæcina, per varias moras, prima hoſtibus prodidit tempora belli, dum quos armis pellere promptum erat, epiſtolis increpat, donec per nuntios pacta perfidiæ firmaret. Interim Aponius Saturninus cum legione ſeptimâ Claudianâ advenit: legioni tribunus Vipſtanius Meſſala præerat, claris

majoribus, egregius ipſe, & qui ſolus ad id bellum artes bonas attuliſſet. Has ad copias, nequaquam Vitellianis pares (quippe tres adhuc legiones erant) miſit epiſtolas Cæcina, « temeritatem victa » arma tractantium » incuſans : ſimul « virtus Germanici exercitûs », laudibus attollebatur, Vitellii modicâ & vulgari mentione, nullâ in Veſpaſianum contumeliâ : nihil prorſus, quod aut corrumperet hoſtem, aut terreret. Flavianarum partium duces, omiſsâ prioris fortunæ defenſione, pro Veſpaſiano magnificè, pro causâ fidenter, de exitu ſecuri, in Vitellium ut inimici, præſumpſere; factâ tribunis centurionibuſque « retinendi, » quæ Vitellius indulſiſſet », ſpe : atque ipſum Cæcinam non obſcurè ad tranſitionem hortabantur. Recitatæ pro concione epiſtolæ addidere fiduciam, quòd ſubmiſsè Cæcina, velut offendere Veſpaſianum timens, ipſorum duces contemptim, tamquam inſultantes Vitellio, ſcripſiſſent.

A. U. C. 822. J. C. 69.

X. ADVENTU deinde duarum legionum, e quibus tertiam Dillius Aponianus, octavam Numiſius Lupus ducebant, oſtentare vires, & militari vallo Veronam circumdare placuit. Fortè Galbianæ le-

A U. C. 822. J. C. 69.

gioni in adverſâ fronte valli opus ceſſerat, & viſi procul ſociorum equites, vanam formidinem, ut hoſtes, fecere. Rapiuntur arma, &, ut proditionis, ira militum in T. Ampium Flavianum incubuit, nullo criminis argumento, ſed jam pridem inviſus, turbine quodam ad exitium poſcebatur: « propinquum Vitellii, proditorem Othonis, interceptorem donativi » clamitabant. Nec defenſioni locus, quamquam ſupplices manus tenderet, humi plerumque ſtratus, lacerâ veſte, pectus atque ora ſingultu quatiens: id ipſum apud infenſos incitamentum erat, tamquam nimius pavor conſcientiam argueret. Obturbabatur militum vocibus Aponius, cùm loqui cœptaret: fremitu & clamore ceteros aſpernantur: uni Antonio apertæ militum aures: Namque & facundia aderat, mulcendique vulgum artes, & auctoritas. Ubi crudeſcere ſeditio, & a conviciis ac probris, ad tela & manus tranſibant, « injici catenas Flaviano » jubet. Senſit ludibrium miles, disjectiſque, qui tribunal tuebantur, extrema vis parabatur. Oppoſuit ſinum Antonius, ſtricto ferro, « aut militum ſe manibus, aut ſuis moriturum » obteſtans: ut quemque notum, & aliquo militari decore inſignem aſ-

pexerat, ad ferendam opem nomine
ciens: mox converſus ad ſigna & bellorum A. U. C.
deos « hoſtium potiùs exercitibus illum 822.
» furorem, illam diſcordiam injicerent », J. C.
orabat; donec fatiſceret ſeditio, &, ex- 69.
tremo jam die, ſua quiſque in tentoria dilaberentur. Profectus eâdem nocte Flavianus, obviis Veſpaſiani literis, diſcrimini exemptus eſt.

XI. Legiones, veluti tabe infectæ, Aponium Saturninum, Mœſici exercitûs legatum, eò atrociùs adgrediuntur, quòd non, ut priùs, labore & opere feſſæ, ſed medio diei exarſerant; vulgatis epiſtolis, quas Saturninus ad Vitellium ſcripſiſſe credebatur. Ut olim virtutis modeſtiæque, tunc procacitatis & petulantiæ certamen erat, ne minus violenter Aponium, quàm Flavianum, ad ſupplicium depoſcerent. Quippe Mœſicæ legiones, « adjutam a ſe Pannoniorum ultionem », referentes; & Pannonici, velut abſolverentur aliorum ſeditione, iterare culpam gaudebant. In hortos, in quibus devertebatur Saturninus, pergunt: nec tam Primus, Aponianus, & Meſſala (quamquam omni modo niſi) eripuere Saturninum, quàm obſcuritas latebrarum, quibus occulebatur, vacantium fortè bal-

A. U. C. 822. J. C. 69.

nearum fornacibus abditus: mox, omiſſis lictoribus, Patavium conceſſit. Digreſſu conſularium, uni Antonio vis & poteſtas in utrumque exercitum fuit, cedentibus collegis, & obverſis militum ſtudiis: nec deerant qui crederent, utramque ſeditionem fraude Antonii cœptam, ut ſolus bello frueretur.

XII. Ne in Vitellii quidem partibus quietæ mentes, exitioſiore diſcordiâ, non ſuſpicionibus vulgi, ſed perfidiâ ducum, turbabantur. Lucilius Baſſus, claſſis Ravennatis præfectus, ambiguos militum animos, quòd magna pars Dalmatæ Pannoniique erant, quæ provinciæ Veſpaſiano tenebantur, partibus ejus adgregaverat. Nox proditioni electa, ut, ceteris ignaris, ſoli in principia defectores coirent. Baſſus pudore, ſeu metu quiſnam exitus foret, intra domum opperiebatur. Trierarchi, magno tumultu, Vitellii imagines invadunt, & paucis reſiſtentium obtruncatis, ceterum vulgus, rerum novarum ſtudio, in Veſpaſianum inclinabat. Tum progreſſus Lucilius auctorem ſe palam præbet: claſſis Cornelium Fuſcum præfectum ſibi deſtinat, qui properè adcucurrit. Baſſus, honoratâ cuſtodiâ, liburnicis navibus Atriam pervectus a præfecto alæ Mennio

Rufino, præſidium illic agitante, vincitur. Sed exſoluta ſtatim vincula, interventu Hormi, Cæſaris liberti: is quoque inter duces habebatur. A. U. C. 822. J. C. 69.

XIII. At Cæcina, defectione claſſis vulgatâ, primores centurionum, & paucos militum, ceteris per militiæ munera diſperſis, ſecreta caſtrorum adfectans, in principia vocat. Ibi «Veſpaſiani virtutem, »vireſque partium» extollit: «transfugiſſe »claſſem, in arcto commeatum: adverſas »Gallias Hiſpaniaſque: nihil in Urbe »fidum»: atque omnia de Vitellio in deterius. Mox incipientibus, qui conſcii aderant, ceteros re novâ attonitos, in verba Veſpaſiani adigit: ſimul Vitellii imagines dereptæ, & miſſi qui Antonio nuntiarent. Sed ubi totis caſtris in famâ proditio, recurrens in principia miles, præſcriptum Veſpaſiani nomen, projectas Vitellii effigies aſpexit; vaſtum primò ſilentium, mox cuncta ſimul erumpunt: «Huc cecidiſſe Germanici exercitûs glo»riam, ut ſine prœlio, ſine vulnere, »vinctas manus, & capta traderent arma? »Quas enim ex diverſo legiones? Nempe »victas, & abeſſe unicum Othoniani »exercitûs robur, primanos, quartade»cimanoſque: quos tamen iiſdem illis

A. U. C. 822. J. C. 69.

»campis fuderint ſtraverintque, ut tot »armatorum millia, velut grex venalium, »exſuli Antonio donum darentur. Octo »nimirum legiones unius claſſis acceſſio»nem fore. Id Baſſo, id Cæcinæ viſum; »poſtquam domos, hortos, opes, Principi »abſtulerint, etiam militibus Principem »auferre, licèt integros incruentoſque, »Flavianis quoque partibus viles. Quid »dicturos repoſcentibus aut proſpera, aut »adverſa»?

XIV. Hæc ſinguli, hæc univerſi, ut quemque dolor impulerat, vociferantes, initio a quintâ legione orto, repoſitis Vitellii imaginibus, vincla Cæcinæ injiciunt: Fabium Fabullum, quintæ legionis legatum, & Caſſium Longum, præfectum caſtrorum, duces deligunt: fortè oblatos trium liburnicarum milites, ignaros & inſontes trucidant: relictis caſtris, abrupto ponte, Hoſtiliam rurſus, inde Cremonam pergunt, ut legionibus primæ Italicæ & unietviceſimæ Rapaci jungerentur: quas Cæcina, ad obtinendam Cremonam, cum parte equitum præmiſerat.

XV. Ubi hæc comperta Antonio, diſcordes animis, diſcretos viribus hoſtium exercitus adgredi ſtatuit, antequam ducibus auctoritas, militi obſequium, &

junctis legionibus fiducia rediret: namque Fabium Valentem, profectum ab Urbe, adceleraturumque, cognitâ Cæcinæ proditione, conjectabat: & fidus Vitellio Fabius, nec militiæ ignarus. Simul ingens Germanorum vis, per Rætiam timebatur: & ex Britanniâ Galliâque & Hiſpaniâ auxilia Vitellius acciverat, immenſam belli luem, ni Antonius, id ipſum metuens, feſtinato prœlio victoriam præcepiſſet. Univerſo cum exercitu, ſecundis a Veronâ caſtris, Bebriacum venit: poſtero die, legionibus ad muniendum retentis, auxiliares cohortes in Cremonenſem agrum miſſæ, ut ſpecie parandarum copiarum, civili prædâ miles imbueretur. Ipſe, cum quatuor millibus equitum, ad octavum a Bebriaco progreſſus, quò licentiùs popularentur: exploratores (ut mos eſt) longiùs curabant. A. U. C. 822. J. C. 69.

XVI. QUINTA ferme hora diei erat, cùm citus eques, « adventare hoſtes, » prægredi paucos, motum fremitumque » latè audiri », nuntiavit. Dum Antonius, « quidnam agendum », conſultat, aviditate navandæ operæ Arrius Varus cum promptiſſimis equitum prorupit, impulitque Vitellianos modicâ cæde; nam plurium adcurſu, verſa fortuna, & acerrimus

quiſque ſequentium, fugæ ultimus erat : nec ſponte Antonii properatum, & fore, quæ acciderant, rebatur. Hortatus ſuos, « ut magno animo capeſſerent pugnam », diductis in latera turmis, vacuum medio reliquit iter, quo Varum equiteſque ejus reciperet. Juſſæ armari legiones : datum per agros ſignum, ut, quà cuique proximum, omiſsâ prædâ, prœlio occurrerent. Pavidus interim Varus, turbæ ſuorum miſcetur, intulitque formidinem : pulſi cum ſauciis integri, ſuometipſi metu, & anguſtiis viarum conflictabantur.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XVII. NULLUM in illâ trepidatione Antonius conſtantis ducis, aut fortiſſimi militis, officium omiſit : occurſare paventibus; retinere cedentes : ubi plurimus labor, unde aliqua ſpes, conſilio, manu, voce, inſignis hoſti, conſpicuus ſuis : eò poſtremò ardoris provectus eſt, ut vexillarium fugientem haſtâ tranſverberaret : mox raptum vexillum in hoſtem vertit : quo pudore, haud plures, quàm centum equites, reſtitere. Juvit locus, arctiore illic viâ, & fracto interfluentis rivi ponte, qui incerto alveo, & præcipitibus ripis, fugam impediebat : ea neceſſitas, ſeu fortuna, lapſas jam partes reſtituit. Firmati inter ſe, denſis ordinibus, excipiunt

Vitellianos temere effuſos: atque illi conſternantur. Antonius inſtare perculſis, ſternere obvios. Simul ceteri, ut cuique ingenium, ſpoliare, capere, arma, equoſque abripere: & exciti proſpero clamore, qui modò per agros fugâ palabantur, victoriæ ſe miſcebant. A. U. C. 822. J. C. 69.

XVIII. Ad quartum a Cremonâ lapidem, fulſere legionum ſigna, Rapacis atque Italicæ, læto inter initia equitum ſuorum prœlio, illuc uſque provecta. Sed ubi fortuna contrà fuit, non laxare ordines, non recipere turbatos, non obviàm ire; ultroque adgredi hoſtem, tantum per ſpatium curſu & pugnando feſſum: fortè victi, haud perinde rebus proſperis ducem deſideraverant, atque in adverſis deeſſe intelligebant. Nutantem aciem victor equitatus incurſat: & Vipſtanius Meſſala, tribunus, cum Mœſicis auxiliaribus adſequitur, quos militiæ gloriâ legionariis, quamquam raptim ductos, æquabat. Ita mixtus pedes equeſque, rupere legionum agmen. Et propinqua Cremonenſium mœnia, quantò plus ſpei ad effugium, tantò minorem ad reſiſtendum animum dabant.

XIX. Nec Antonius ultrà inſtitit; memor laboris ac vulnerum, quibus tam

A. U. C. 822. J. C. 69.

anceps prœlii fortuna, quamvis proſpero fine, equites equoſque adflictaverat. Inumbrante veſperâ, univerſum Flaviani exercitûs robur advenit. Utque cumulos ſuper, & recentia cæde veſtigia inceſsêre, quaſi debellatum foret, « pergere Cre» monam, & victos in deditionem acci» pere, aut expugnare » depoſcunt. Hæc in medio, pulchra dictu. Illa ſibi quiſque: « Poſſe coloniam plano ſitam impetu » capi. Idem audaciæ per tenebras inrum» pentibus, & majorem rapiendi licen» tiam: quòd ſi lucem opperiantur, jam » pacem, jam preces, & pro labore ac » vulneribus, clementiam & gloriam, » inania, laturos: ſed opes Cremonen» ſium, in ſinu præfectorum legatorum» que fore. Expugnatæ urbis prædam, ad » militem; deditæ, ad duces pertinere ». Spernuntur centuriones tribunique, ac ne vox cujuſquam audiatur, quatiunt arma, rupturi imperium, ni ducantur.

XX. Tum Antonius, inſerens ſe manipulis, ubi aſpectu & auctoritate ſilentium fecerat: « Non ſe decus neque » pretium eripere tam bene meritis » adfirmabat; « ſed diviſa inter exercitum » duceſque munia: militibus pugnandi cu» pidinem convenire; duces providendo,

» conſultando, cunctatione ſæpius, quàm » temeritate prodeſſe. Ut pro virili por- A. U. C. » tione, armis ac manu victoriam juverit; 822. » ratione & conſilio, propriis ducis arti- J. C. » bus, profuturum. Neque enim ambigua 69. » eſſe, quæ occurrant, noctem, & ignotæ » ſitum urbis, intus hoſtes, & cuncta in- » ſidiis opportuna: non, ſi pateant portæ, » niſi exploratò, niſi die, intrandum. An » oppugnationem inchoaturos, adempto » omni proſpectu, quis æquus locus, » quanta altitudo mœnium? tormentiſne » & telis, an operibus & vineis adgre- » dienda urbs foret »? Mox converſus ad ſingulos, « num ſecures, dolabras, & » cetera expugnandis urbibus, ſecum ad- » tuliſſent »? rogitabat. Et cùm abnuerent, « gladiis ne », inquit, « & pilis, perfrin- » gere ac ſubruere muros ullæ manus poſ- » ſunt? Si aggerem ſtruere, ſi pluteis » cratibuſve protegi neceſſe fuerit, ut » vulgus improvidum inriti ſtabimus, » altitudinem turrium, & aliena muni- » menta mirantes? Quin potiùs morâ » noctis unius, advectis tormentis machi- » niſque, vim victoriamque nobiſcum » ferimus »? Simul lixas caloneſque, cum recentiſſimis equitum, Bebriacum mittit, copias, ceteraque uſui allaturos.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XXI. Id verò ægre tolerante milite, prope ſeditionem ventum, cùm progreſſi equites ſub ipſa mœnia, vagos ex Cremonenſibus corripiunt: quorum indicio noſcitur, « ſex Vitellianas legiones, omnemque exercitum, qui Hoſtiliæ egerat, eo ipſo die triginta millia paſſuum emenſum, compertâ ſuorum clade, in prœlium accingi, ac jam adfore ». Is terror obſtructas mentes conſiliis ducis aperuit. Siſtere tertiamdecimam legionem in ipſo viæ Poſtumiæ aggere jubet, cui juncta a lævo ſeptima Galbiana, patenti campo ſtetit, dein ſeptima Claudiana, agreſti foſsâ (ita locus erat) præmunita; dextro, octava per apertum limitem, mox tertia, denſis arbuſtis interſepta: hic aquilarum ſignorumque ordo: milites mixti per tenebras, ut fors tulerat: prætorianum vexillum proximum tertianis; cohortes auxiliorum, in cornibus: latera ac terga, equite circumdata. Sido atque Italicus, Suevi, cum delectis popularium, primori in acie verſabantur.

XXII. At Vitellianus exercitus, cui acquieſcere Cremonæ, & reciperatis cibo ſomnoque viribus, confectum algore atque inediâ hoſtem, poſterâ die profligare ac proruere ratio fuit; indigus rectoris, inops

inops conſilii, tertiâ ferme noctis horâ, paratis jam diſpoſitiſque Flavianis impingitur. Ordinem agminis, disjecti per iram ac tenebras, adſeverare non auſim: quamquam alii tradiderunt, « quartam » Macedonicam, dextro ſuorum cornu; » quintam, & quintamdecimam, cum » vexillis nonæ, ſecundæque, & viceſimæ, Britannicarum legionum, mediam » aciem; ſextadecimanos, duoetviceſimanoſque, & primanos, lævum cornu » compleſſe ». Rapaces atque Italici, omnibus ſe manipulis miſcuerant. Eques, auxiliaque, ſibi ipſi locum legêre. Prœlium totâ nocte varium, anceps, atrox; his, rurſum illis, exitiabile. Nihil animus, aut manus, ne oculi quidem proviſu juvabant: eadem utrâque acie arma: crebris interrogationibus notum pugnæ ſignum: permixta vexilla, ut quiſque globus, capta ex hoſtibus, huc vel illuc raptabat. Urgebatur maximè ſeptima legio, nuper a Galbâ conſcripta. Occiſi ſex primorum ordinum centuriones; abrepta quædam ſigna. Ipſam Aquilam Atilius Verus, primipili centurio, multâ cum hoſtium ſtrage, & ad extremum moriens, ſervaverat. A. U. C. 822. J. C. 69.

XXIII. Sustinuit labantem aciem

A. U. C. 822. J. C. 69.

Antonius, accitis prætorianis: qui ubi excepere pugnam, pellunt hoſtem, dein pelluntur. Namque Vitelliani, tormenta in aggerem viæ contulerant, ut tela vacuo atque aperto excuterentur, diſperſa primò, & arbuſtis, ſine hoſtium noxâ, inliſa. Magnitudine eximiâ quintædecimæ legionis baliſta, ingentibus ſaxis hoſtilem aciem proruebat: latéque cladem intuliſſet, ni duo milites, præclarum facinus auſi, arreptis e ſtrage ſcutis ignorati, vincla ac libramenta tormentorum abſcidiſſent: ſtatim confoſſi ſunt, eóque intercidêre nomina: de facto haud ambigitur. Neutrò inclinaverat fortuna, donec, adultâ nocte, luna ſurgens oſtenderet acies, falleretque. Sed Flavianis æquior a tergo: hinc majores equorum virorumque umbræ, & falſo, ut in corpora, ictu, tela hoſtium citrà cadebant: Vitelliani, adverſo lumine collucentes, velut ex occulto jaculantibus, incauti offerebantur.

XXIV. IGITUR Antonius, ubi noſcere ſuos, noſcique poterat, alios pudore & probris, multos laude & hortatu, omnes ſpe promiſſiſque accendens, « cur rari » ſumpſiſſent arma »? Pannonicas legiones interrogabat. « Illos eſſe campos, in qui» bus abolere labem prioris ignominiæ,

»ubi reciperare gloriam poſſent». Tum ad Mœſicos converſus, «principes aucto-»reſque belli» ciebat: «fruſtra minis & »verbis provocatos Vitellianos, ſi manus »eorum oculoſque non tolerent». Hæc ut quoſque acceſſerat: plura ad tertianos, veterum recentiumque admonens: ut «ſub »M. Antonio Parthos, ſub Corbulone »Armenios, nuper Sarmatas» pepuliſſent. Mox infenſus prætorianis: «Vos» inquit, «niſi vincitis, pagani, quis alius Impe-»rator, quæ caſtra alia excipient? Illic »ſigna armaque veſtra ſunt, & mors »victis: nam ignominiam conſumpſiſtis». Undique clamor, & orientem ſolem (ita in Syriâ mos eſt) tertiani ſalutavere.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XXV. Vagus inde, an conſilio ducis ſubditus rumor, «adveniſſe Mucianum; »exercitus invicem ſalutaſſe»: gradum inferunt, quaſi recentibus auxiliis aucti, rariore jam Vitellianorum acie, ut quos, nullo rectore, ſuus quemque impetus vel pavor contraheret, diduceretve. Poſtquam perculſos ſenſit Antonius, denſo agmine obturbabat: laxati ordines abrumpuntur: nec reſtitui quivere, impedientibus vehiculis tormentiſque. Per limitem viæ ſparguntur, conſectandi feſtinatione, victores. Eò notabilior cædes fuit, quia

A. U. C. 822. J. C. 69.

filius patrem interfecit. Rem nominaque, auctore Vipſtanio Meſſalâ, tradam. Julius Manſuetus, ex Hiſpaniâ, Rapaci legioni additus, impubem filium domi liquerat: is mox adultus, inter ſeptimanos a Galbâ conſcriptus, oblatum fortè patrem, & vulnere ſtratum, dum ſemianimem ſcrutatur, agnitus, agnoſcenſque, & exſanguem amplexus, voce flebili precabatur « placatos patris manes, neve ſe ut parricidam averſarentur: publicum id facinus; & unum militem quotam civilium armorum partem »? Simul attollere corpus, aperire humum, ſupremo erga parentem officio fungi. Advertêre proximi, deinde plures: hinc per omnem aciem miraculum, & queſtus, & ſæviſſimi belli exſecratio: nec eo ſegniùs propinquos, adfines, fratres trucidatos ſpoliant: factum eſſe ſcelus loquuntur, faciuntque.

XXVI. UT Cremonam venêre, novum immenſumque opus occurrit. Othoniano bello, Germanicus miles mœnibus Cremonenſium caſtra ſua, caſtris vallum circumjecerat; eaque munimenta rurſus auxerat: quorum aſpectu hæſere victores, incertis ducibus, quid juberent. Incipere oppugnationem, feſſo per diem noctemque exercitu, arduum, &, nullo juxtà

ſubſidio, anceps: ſin Bebriacum redirent, intolerandus tam longi itineris labor, & victoria ad inritum revolvebatur: munire caſtra; id quoque propinquis hoſtibus formidoloſum, ne diſperſos, & opus molientes ſubitâ eruptione turbarent. Quæ ſuper cuncta, terrebat ipſorum miles, periculi quàm moræ patientior: Quippe ingrata, quæ tuta; ex temeritate ſpes: omniſque cædes, & vulnera, & ſanguis, aviditate prædæ penſabantur. A. U. C. 822. J. C. 69.

XXVII. Huc inclinavit Antonius, « cingique vallum coronâ » juſſit: primò ſagittis ſaxiſque eminus certabant, majore Flavianorum pernicie, in quos tela deſuper librabantur: mox vallum portaſque legionibus adtribuit, ut diſcretus labor fortes ignavoſque diſtingueret, atque ipsâ contentione decoris accenderentur. Proxima Bebriacenſi viæ, tertiani ſeptimanique ſumpſere; dexteriora valli, octava ac ſeptima Claudiana; tertiadecimanos, ad Brixianam portam impetus tulit. Paullum inde moræ, dum e proximis agris ligones, dolabras, & alii falces, ſcalaſque convectant: tum, elatis ſuper capita ſcutis, densâ teſtudine ſuccedunt. Romanæ utrimque artes: pondera ſaxorum Vitelliani provolvunt; disjectam fluitantemque teſ-

A. U. C. 822. J. C. 69.

tudinem lanceis contiſque ſcrutantur; donec, ſolutâ compage ſcutorum, exſangues aut laceros proſternerent, multâ cum ſtrage.

XXVIII. INCESSERAT cunctatio, ni duces feſſo militi, & velut irritas exhortationes abnuenti, Cremonam monſtraſſent. Hormine id ingenium, ut Meſſala tradit, an potior auctor ſit C. Plinius, qui Antonium incuſat, haud facilè diſcreverim: niſi quòd neque Antonius, neque Hormus, a famâ vitâque ſuâ, quamvis peſſimo flagitio, degeneravere. Non jam ſanguis, neque vulnera morabantur, quin ſubruerent vallum, quaterentque portas, innixi humeris, & ſuper iteratam teſtudinem ſcandentes, prenſarent hoſtium tela brachiaque: integri cum ſauciis, ſemineces cum exſpirantibus volvuntur, variâ pereuntium formâ, & omni imagine mortium.

XXIX. ACERRIMUM, tertiæ ſeptimæque legionum, certamen: & dux Antonius, cum delectis auxiliaribus, eódem incubuerat. Obſtinatos inter ſe cùm ſuſtinere Vitelliani nequirent, & ſuperjecta tela teſtudine laberentur, ipſam poſtremò baliſtam in ſubeuntes propulere: quæ ut ad præſens disjecit obruitque, quos in-

ciderat; ita pinnas ac ſumma valli ruinâ ſuâ traxit: ſimul juncta turris, ictibus ſaxorum ceſſit: quâ ſeptimani dum nituntur cuneis, tertianus ſecuribus gladiiſque portam perfregit. Primum inrupiſſe C. Voluſium, tertiæ legionis militem, inter omnes auctores conſtat: is in vallum egreſſus, deturbatis qui reſtiterant, conſpicuus manu ac voce, « capta caſtra » conclamavit. Ceteri, trepidis jam Vitellianis, ſeque e vallo præcipitantibus, perrupere: completur cæde, quantum inter caſtra muroſque vacui fuit.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XXX. At rurſus nova laborum facies; ardua urbis mœnia, ſaxeæ turres, ferrati portarum obices, vibrans tela miles, frequens obſtrictuſque Vitellianis partibus Cremonenſis populus, magna pars Italiæ, ſtato in eoſdem dies mercatu congregata: quod defenſoribus auxilium ob multitudinem, oppugnantibus incitamentum ob prædam erat. « Rapi ignes » Antonius, « inferrique amœniſſimis extra urbem » ædificiis » jubet; ſi damno rerum ſuarum Cremonenſes ad mutandam fidem traherentur: propinqua muris tecta, & altitudinem mœnium egreſſa, fortiſſimo quoque militum complet: illi trabibus, te-

A. U. C. 822. J. C. 69.

guliſque, & facibus propugnatores deturbant.

XXXI. JAM legiones in teſtudinem glomerabantur, & alii ſaxa telaque incutiebant, cùm langueſcere paullatim Vitellianorum animi. Ut quiſque ordine anteibat, cedere fortunæ: ne, Cremonâ quoque excisâ, nulla ultrà venia, omniſque ira victoris, non in vulgus inops, ſed in tribunos centurioneſque, ubi pretium cædis erat, reverteretur. Gregarius miles, futuri ſocors, & ignobilitate tutior, perſtabat: vagi per vias, in domibus abditi, pacem ne tum quidem orabant, cùm bellum poſuiſſent. Primores caſtrorum, nomen atque imagines Vitellii amoliuntur: catenas Cæcinæ (nam etiam tum vinctus erat) exſolvunt, orantque, « ut cauſæ ſuæ deprecator adſiſtat »: Aſpernantem tumentemque, lacrimis fatigant. Extremum malorum, tot fortiſſimi viri, proditoris opem invocantes: mox velamenta & infulas, pro muris oſtentant. Cùm Antonius « inhiberi tela » juſſiſſet, ſigna aquilaſque extulere: mæſtum inermium agmen, dejectis in terram oculis, ſequebatur. Circumſtiterant victores, & primò ingerebant probra, intentabant

ictus : mox ut præberi ora contumeliis, & , poſitâ omni ferociâ, cuncta victi patiebantur, ſubit recordatio, illos eſſe, qui nuper Bebriaci victoriæ temperaſſent. Sed ubi Cæcina, prætextâ lictoribuſque inſignis, dimotâ turbâ, conſul inceſſit, exarſere victores: « ſuperbiam, ſævitiamque » (adeò inviſa ſcelera ſunt) etiam « perfidiam », objectabant. Obſtitit Antonius, datiſque defenſoribus, ad Veſpaſianum dimiſit. A. U. C. 822. J. C. 69.

XXXII. Plebs interim Cremonenſium inter armatos conflictabatur : nec procul cæde aberant, cùm precibus ducum mitigatus eſt miles. Et vocatos ad concionem Antonius adloquitur, magnificè victores, victos, clementer : de Cremonâ in neutrum. Exercitus, præter inſitam prædandi cupidinem, vetere odio ad excidium Cremonenſium incubuit : juviſſe partes Vitellianas, Othonis quoque bello, credebantur : mox tertiadecimanos, ad exſtruendum amphitheatrum relictos, ut ſunt procacia urbanæ plebis ingenia, petulantibus jurgiis inluſerant. Auxit invidiam editum illic a Cæcinâ gladiatorum ſpectaculum, eademque rurſus belli ſedes; & præbiti in acie Vitellianis cibi ; cæſæ quædam feminæ, ſtudio partium ad præ-

A. U. C. 822. J. C. 69.

lium progreſſæ: tempus quoque mercatûs, ditem alioquin coloniam, majore opum ſpecie complebat. Ceteri duces in obſcuro: Antonium fortuna famaque omnium oculis expoſuerat: is balineas, abluendo cruori, properè petit: excepta vox eſt, cùm teporem incuſaret; « ſtatim futurum, » ut incaleſcerent ». Vernile dictum omnem invidiam in eum vertit, « tamquam » ſignum incendendæ Cremonæ dediſſet », quæ jam flagrabat.

XXXIII. QUADRAGINTA armatorum millia inrupere, calonum lixarumque amplior numerus, & in libidinem ac ſævitiam corruptior. Non dignitas, non ætas protegebat, quominus ſtupra cædibus, cædes ſtupris miſcerentur. Grandævos ſenes, exactâ ætate feminas, viles ad prædam, in ludibrium trahebant. Ubi adulta virgo, aut quis formâ conſpicuus incidiſſet, vi manibuſque rapientium divulſus, ipſos poſtremò direptores in mutuam perniciem agebat: dum pecuniam, vel gravia auro templorum dona, ſibi quiſque trahunt, majore aliorum vi truncabantur. Quidam obvia aſpernati, verberibus tormentiſque dominorum abdita ſcrutari, defoſſa eruere. Faces in manibus: quas, ubi prædam egeſſerant, in vacuas

domos, & inania templa, per laſciviam jaculabantur: utque exercitu, vario linguis, moribus, cui cives, ſocii, externi intereſſent, diverſæ cupidines, & aliud cuique fas, nec quidquam inlicitum. Per quatriduum Cremona ſuffecit. Cùm omnia ſacra profanaque in igne conſiderent, ſolum Mephitis templum ſtetit ante mœnia, loco, ſeu numine, defenſum.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XXXIV. Hic exitus Cremonæ, anno CCLXXXVI. a primordio ſuî. Condita erat Ti. Sempronio & Cornelio conſulibus, ingruente in Italiam Hannibale, propugnaculum adversùs Gallos, trans Padum agentes, & ſi qua alia vis per Alpes rueret. Igitur numero colonorum, opportunitate fluminum, ubere agri, annexu conubiiſque gentium, adolevit floruitque, bellis externis intacta, civilibus infelix. Antonius pudore flagitii, crebreſcente invidiâ, edixit, «ne quis Cremonenſes captivos »detineret»: inritamque prædam militibus effecerat conſenſus Italiæ, emptionem talium mancipiorum aſpernantis. Occidi cœpere: quod ubi enotuit, a propinquis adfinibuſque occultè redemptabantur: mox rediit Cremonam reliquus populus: repoſita fora, templaque, munificentiâ municipum: & Veſpaſianus hortabatur.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XXXV. CETERUM adſidere ſepultæ urbis ruinis, noxia tabo humus haud diu permiſit: ad tertium lapidem progreſſi, vagos paventeſque Vitellianos, ſua quemque apud ſigna componunt. Et victæ legiones, ne, manente adhuc civili bello, ambiguè agerent, per Illyricum diſperſæ. In Britanniam inde, & Hiſpanias, nuntios famamque; in Galliam, Julium Calenum, tribunum; in Germaniam, Alpinum Montanum, præfectum cohortis, quòd hic Trevir, Calenus Æduus, uterque Vitelliani fuerant, oſtentui miſêre. Simul tranſitus Alpium, præſidiis occupati; ſuſpectâ Germaniâ, tamquam in auxilium Vitellii accingeretur.

XXXVI. AT Vitellius, profecto Cæcinâ, cùm Fabium Valentem, paucis pòſt diebus, ad bellum impuliſſet, curis luxum obtendebat: non parare arma, non adloquio exercitioque militem firmare; non in ore vulgi agere: ſed umbraculis hortorum abditus, ut ignava animalia, quibus ſi cibum ſuggeras, jacent torpentque, præterita, inſtantia, futura pari oblivione dimiſerat. Atque illum, in nemore Aricino deſidem & marcentem, proditio Lucilii Baſſi, ac defectio claſſis Ravennatis perculit. Nec multò

poſt de Cæcinâ adfertur mixtus gaudio dolor, « & deſciviſſe, & ab exercitu » vinctum »: plus apud ſocordem animum lætitia, quàm cura valuit. Multâ cum exſultatione in Urbem revectus, frequenti concione, « pietatem militum » laudibus cumulat. « P. Sabinum, prætorii præfec- » tum, ob amicitiam Cæcinæ, vinciri » jubet, ſubſtituto in locum ejus Alpheno Varo. A. U. C. 822. J. C. 69.

XXXVII. Mox ſenatum, compoſitâ in magnificentiam oratione, adlocutus, exquiſitis patrum adulationibus attollitur. Initium atrocis in Cæcinam ſententiæ a L. Vitellio factum: dein ceteri, compoſitâ indignatione « quòd conſul rempu- » blicam, dux Imperatorem, tantis opi- » bus, tot honoribus cumulatus, amicum, » prodidiſſet », velut pro Vitellio conquerentes, ſuum dolorem proferebant. Nulla, in oratione cujuſquam, erga Flavianos duces obtrectatio: « errorem impruden- » tiamque exercituum » culpantes, Veſpaſiani nomen ſuſpenſi & vitabundi circumibant. Nec defuit, qui unum conſulatûs diem (is enim, in locum Cæcinæ, ſupererat), magno cum inriſu tribuentis accipientiſque, eblandiretur. Pridie Kalendas Novembris Roſius Regulus iniit,

A. U. C. 822. J. C. 69.

ejuravitque. Adnotabant periti, « numquam antea, non abrogato magiſtratu, » neque lege latâ, alium ſuffectum »: nam conſul uno die & antè fuerat Caninius Rebilus, C. Cæſare dictatore, cùm belli civilis præmia feſtinarentur.

XXXVIII. NOTA per eos dies Junii Blæſi mors, & famoſa fuit; de quâ ſic accepimus. Gravi corporis morbo æger Vitellius, Servilianis hortis, turrim, vicino ſitam, collucere per noctem crebris luminibus animadvertit. Sciſcitanti cauſam, « apud Cæcinam Tuſcum epulari » multos, præcipuum honore Junium » Blæſum » nuntiatur: cetera in majus, de « apparatu, & ſolutis in laſciviam animis »: nec defuere, qui ipſum Tuſcum, & alios, ſed criminoſiùs Blæſum incuſarent, « quòd, » ægro Principe, lætos dies ageret ». Ubi aſperatum Vitellium, & poſſe Blæſum perverti, ſatis patuit iis, qui Principum offenſas acriter ſpeculantur, datæ L. Vitellio delationis partes. Ille, infenſus Blæſo, æmulatione pravâ, quòd eum omni dedecore maculoſum, egregiâ famâ anteibat, cubiculum Imperatoris reſerat, filium ejus ſinu complexus, & genibus accidens: cauſam confuſionis quærenti: « non ſe proprio metu, nec ſuî anxium,

»ſed pro fratre, pro liberis fratris, preces »lacrimaſque attuliſſe. Fruſtra Veſpaſia»num timeri, quem tot Germanicæ le»giones, tot provinciæ virtute ac fide, »tantum denique terrarum ac maris im»menſis ſpatiis arceat. In Urbe ac ſinu »cavendum hoſtem, Junios Antonioſque »avos jactantem, qui ſe ſtirpe imperatoriâ »comem ac magnificum militibus oſten»tet. Verſas illuc omnium mentes, dum »Vitellius amicorum inimicorumque ne»gligens, fovet æmulum, Principis la»bores e convivio proſpectantem. Red»dendam pro intempeſtivâ lætitiâ mæſtam »& funebrem noctem, quâ ſciat & ſentiat »vivere Vitellium, & imperare, & ſi »quid fato accidat, filium habere».

A. U. C. 822. J. C. 69.

XXXIX. Trepidanti inter ſcelus metumque, ne dilata Blæſi mors maturam perniciem, palam juſſa atrocem invidiam ferret, placuit veneno graſſari. Addidit facinori fidem, nobili gaudio, Blæſum viſendo: quin & audita eſt ſæviſſima Vitellii vox, quâ «ſe» (ipſa enim verba referam) «paviſſe oculos, ſpectatâ »inimici morte», jactavit. Blæſo ſuper claritatem natalium, & elegantiam morum, fidei obſtinatio fuit. Integris quoque rebus, a Cæcinâ, & primoribus

A. U. C. 822. J. C. 69. partium, jam Vitellium aſpernantibus, ambitus, abnuere perſeveravit; ſanctus, inturbidus, nullius repentini honoris, adeò non principatûs appetens: parum effugerat, ne dignus crederetur.

XL. FABIUS interim Valens, multo ac molli concubinarum ſpadonumque agmine, ſegniùs quàm ad bellum incedens, « proditam a Lucilio Baſſo Ravennatem » claſſem » pernicibus nuntiis accepit. Et, ſi cœptum iter properaſſet, nutantem Cæcinam prævenire, aut, ante diſcrimen pugnæ, adſequi legiones potuiſſet. Nec deerant, qui monerent, « ut cum fidiſſi- » mis, per occultos tramites, vitatâ Ra- » vennâ, Hoſtiliam Cremonamve per- » geret ». Aliis placebat, « accitis ex Urbe » prætoriis cohortibus, validâ manu per- » rumpere ». Ipſe, inutili cunctatione, agendi tempora conſultando conſumpſit: mox utrumque conſilium aſpernatus, quod inter ancipitia deterrimum eſt, dum media ſequitur, nec auſus eſt ſatis, nec providit.

XLI. MISSIS ad Vitellium literis, « auxilium » poſtulat. Venêre tres cohortes, cum alâ Britannicâ, neque ad fallendum aptus numerus, neque ad penetrandum. Sed Valens, ne in tanto quidem

diſcrimine, infamiâ caruit, quominus rapere inlicitas voluptates, adulteriiſque ac ſtupris polluere hoſpitum domus crederetur: aderant vis, & pecunia, & ruentis fortunæ noviſſima libido. Adventu demum peditum equitumque pravitas conſilii patuit, quia nec vadere per hoſtes tam parvâ manu poterat, etiamſi fidiſſima foret, nec integram fidem attulerant. Pudor tamen, & præſentis ducis reverentia morabatur, haud diuturna vincula apud avidos periculorum, & dedecoris ſecuros. Eo metu, & paucis, quos adverſa non mutaverant, comitantibus, cohortes Ariminum præmittit: alam «tueri terga» jubet: ipſe flexit in Umbriam, atque inde Etruriam; ubi cognito pugnæ Cremonenſis eventu, non ignavum, &, ſi proveniſſet, atrox conſilium iniit, ut arreptis navibus, in quamcumque partem Narbonenſis provinciæ egreſſus, Gallias, & exercitus, & Germaniæ gentes, novumque bellum cieret.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XLII. Digresso Valente, trepidos, qui Ariminum tenebant, Cornelius Fuſcus, admoto exercitu, & miſſis per proxima litorum liburnicis, terrâ marique circumvenit. Occupantur plana Umbriæ, & quà Picenus ager Adriâ adluitur: om-

A. U. C. 822. J. C. 69.

niſque Italia inter Veſpaſianum ac Vitellium Apennini jugis dividebatur. Fabius Valens e ſinu Piſano, ſegnitiâ maris, aut adverſante vento, Portum Herculis Monœci depellitur: haud procul inde agebat Marius Maturus, Alpium maritimarum procurator, fidus Vitellio, cujus ſacramentum, cunctis circà hoſtilibus, nondum exuerat. Is Valentem comiter exceptum, « ne Galliam Narbonenſem temere » ingrederetur » monendo terruit: ſimul ceterorum fides metu infracta: namque circumjectas civitates procurator Valerius Paullinus, ſtrenuus militiæ, & Veſpaſiano ante fortunam amicus, in verba ejus adegerat.

XLIII. CONCITISQUE omnibus, qui exauctorati a Vitellio bellum ſponte ſumebant, Forojulienſem coloniam, clauſtra maris, præſidio tuebatur; eò gravior auctor, quòd Paullino patria Forum Julii, & honos apud prætorianos, quorum quondam tribunus fuerat. Ipſique pagani, favore municipali, & futuræ potentiæ ſpe, juvare partes adnitebantur: quæ ubi paratu firma, & aucta rumore, apud varios Vitellianorum animos increbuere; Fabius Valens cum quatuor ſpeculatoribus, & tribus amicis, totidem centurio-

nibus, ad naves regreditur: Maturo, ceteriſque remanere, & in verba Veſpaſiani adigi volentibus fuit. Ceterùm ut mare tutius Valenti, quàm litora, aut urbes; ita futuri ambiguus, & magis quid vitaret, quàm cui fideret, certus, adversâ tempeſtate Stœchadas, Maſſilienſium inſulas, adfertur: ibi eum miſſæ a Paullino liburnicæ oppreſſere. A. U. C. 822. J. C. 69.

XLIV. Capto Valente, cuncta ad victoris opes converſa, initio per Hiſpaniam a primâ Adjutrice legione orto, quæ memoriâ Othonis, infenſa Vitellio, decimam quoque ac ſextam traxit. Nec Galliæ cunctabantur. Et Britanniam, inclitus erga Veſpaſianum favor, quòd illic ſecundæ legioni a Claudio præpoſitus, & bello clarus egerat, non ſine motu adjunxit ceterarum, in quibus plerique centuriones ac milites, a Vitellio provecti, expertum jam Principem anxii mutabant.

XLV. Ea diſcordiâ, & crebris belli civilis rumoribus, Britanni ſuſtulere animos, auctore Venuſio: qui ſuper inſitam ferociam, & Romani nominis odium, propriis in Cartiſmanduam reginam ſtimulis accendebatur. Cartiſmandua Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate:

A. U. C. 822. J. C. 69.

& auxerat potentiam, poſtquam, capto per dolum rege Caractaco, inſtruxiſſe triumphum Claudii Cæſaris videbatur. Inde opes, & rerum ſecundarum luxus: ſpreto Venuſio, is fuit maritus, armigerum ejus, Vellocatum, in matrimonium regnumque accepit. Concuſſa ſtatim flagitio domus. Pro marito, ſtudia civitatis; pro adultero, libido reginæ, & ſævitia. Igitur Venuſius, accitis auxiliis, ſimul ipſorum Brigantum defectione, in extremum diſcrimen Cartiſmanduam adduxit. Tum petita a Romanis præſidia: & cohortes alæque noſtræ, variis prœliis, exemere tamen periculo reginam: regnum Venuſio, bellum nobis relictum.

XLVI. TURBATA per eoſdem dies Germania, & ſocordiâ ducum, & ſeditione legionum. Externâ vi, perfidiâ ſociali, propè adflicta Romana res. Id bellum, cum cauſis & eventibus (etenim longiùs provectum eſt) mox memorabimus. Mota & Dacorum gens, numquam fida, tunc ſine metu, abducto e Mœſiâ exercitu. Sed prima rerum quieti ſpeculabantur: ubi flagrare Italiam bello, cuncta invicem hoſtilia, accepere; expugnatis cohortium alarumque hibernis, utrâque Danubii ripâ potiebantur. Jamque caſtra legionum

exſcindere parabant, ni Mucianus ſextam legionem oppoſuiſſet, Cremonenſis victoriæ gnarus, ac ne externa moles utrimque ingrueret, ſi Dacus Germanuſque diverſi inrupiſſent. Adfuit, ut ſæpe aliàs, fortuna populi Romani, quæ Mucianum vireſque Orientis illuc tulit: & quòd Cremonæ interim tranſegimus. Fonteius Agrippa ex Aſiâ (pro conſule eam provinciam annuo imperio tenuerat) Mœſiæ præpoſitus eſt: additis copiis e Vitelliano exercitu, quem ſpargi per provincias, & externo bello inligari, pars conſilii, paciſque erat.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XLVII. Nec ceteræ nationes ſilebant. Subita per Pontum arma barbarum mancipium, regiæ quondam claſſis præfectus, moverat: is fuit Anicetus, Polemonis libertus, præpotens olim, & poſtquam regnum in formam provinciæ verterat, mutationis impatiens. Igitur Vitellii nomine, adſcitis gentibus, quæ Pontum accolunt, corrupto in ſpem rapinarum egentiſſimo quoque, haud temnendæ manûs ductor, Trapezuntem, vetuſtam Aſiæ civitatem, a Græcis in extremo Ponticæ oræ conditam, ſubitus inrupit. Cæſa ibi cohors, regium auxilium olim, mox donati civitate Romanâ, ſigna ar-

A. U. C. 822. J. C. 69.

maque in noſtrum modum, deſidiam licentiamque Græcorum retinebant. Claſſi quoque faces intulit, vacuo mari eludens, quia lectiſſimas liburnicarum, omnemque militem Mucianus Byzantium adegerat. Quin & barbari contemptim vagabantur, fabricatis repentè navibus (*camaras* vocant) arctis lateribus, latâ alvo, ſine vinculo æris aut ferri connexâ: & tumido mari, prout fluctus attollitur, ſumma navium tabulis augent donec in modum tecti claudantur. Sic inter undas volvuntur, pari utrimque prorâ, & mutabili remigio, quando hinc vel illinc appellere indiſcretum & innoxium eſt.

XLVIII. Advertit ea res Veſpaſiani animum, ut vexillarios e legionibus, ducemque Virdium Geminum, ſpectatæ militiæ, deligeret. Ille incompoſitum, & prædæ cupidine vagum, hoſtem adortus, coegit in naves: effectiſque raptim liburnicis, adſequitur Anicetum in oſtio fluminis Cohibi, tutum ſub Sedochezorum regis auxilio, quem pecuniâ doniſque ad ſocietatem perpulerat. Ac primò rex minis armiſque ſupplicem tueri: poſtquam merces proditionis, aut bellum oſtendebatur, fluxâ, ut eſt barbaris, fide, pactus Aniceti exitium, per-

fugas tradidit, belloque ſervili finis impoſitus. Lætum eâ victoriâ Veſpaſianum, cunctis ſuper vota fluentibus, Cremonenſis prœlii nuntius in Ægypto adſequitur. Eò properantiùs Alexandriam pergit, ut, fracto Vitellii exercitu, Urbem quoque externæ opis indigam fame urgeret. Namque & Africam, eodem latere ſitam, terrâ marique invadere parabat, clauſis annonæ ſubſidiis, inopiam ac diſcordiam hoſti facturus.

A. U. C. 822.
J. C. 69.

XLIX. DUM hac totius orbis mutatione, fortuna imperii tranſit, Primus Antonius nequaquam pari innocentiâ poſt Cremonam agebat; ſatisfactum bello ratus, & cetera ex facili: ſeu felicitas in tali ingenio avaritiam, ſuperbiam, ceteraque occulta mala patefecit. Ut captam, Italiam perſultare; ut ſuas, legiones colere; omnibus dictis factiſque vim ſibi ad potentiam ſtruere: utque licentiâ militem imbueret, interfectorum centurionum ordines legionibus offerebat: eo ſuffragio turbidiſſimus quiſque delecti: nec miles in arbitrio ducum, ſed duces militari violentiâ trahebantur. Quæ ſeditioſa, & corrumpendæ diſciplinæ, mox in prædam vertebat, nihil adventantem

A. U. C. 822. J. C. 69.

Mucianum veritus, quod exitioſius erat, quàm Veſpaſianum ſpreviſſe.

L. CETERUM propinquâ hieme, & humentibus Pado campis, expeditum agmen incedere. Signa aquilæque victricium legionum, milites vulneribus aut ætate graves, plerique etiam integri, Veronæ relicti: ſufficere cohortes alæque, & e legionibus lecti, profligato jam bello, videbantur. Undecima legio ſeſe adjunxerat, initio cunctata; ſed, proſperis rebus, anxia, quòd defuiſſet. Sex millia Dalmatarum, recens delectus, comitabantur. Ducebat Pompeius Silvanus, conſularis: vis conſiliorum penes Annium Baſſum, legionis legatum: is Silvanum, ſocordem bello, & dies rerum verbis terentem, ſpecie obſequii regebat, ad omniaque, quæ agenda forent, quietâ cum induſtriâ aderat. Ad has copias, e claſſicis Ravennatibus legionariam militiam poſcentibus, optimus quiſque adſciti: Claſſem Dalmatæ ſupplevere. Exercitus duceſque ad Fanum Fortunæ iter ſiſtunt, de ſummâ rerum cunctantes, quòd « motas ex Urbe » prætorias cohortes » audierant, & teneri præſidiis Appenninum rebantur: & ipſos,

ipſos, in regione bello attritâ, inopia & ſeditioſæ militum voces terrebant, *Clavarium* (donativi nomen eſt) flagitantium: nec pecuniam, aut frumentum providerant: & feſtinatio atque aviditas præpediebant, dum, quæ accipi poterant, rapiuntur.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LI. Celeberrimos auctores habeo, tantam victoribus adversùs fas nefaſque inreverentiam fuiſſe, ut gregarius eques, occiſum a ſe proximâ acie fratrem profeſſus, præmium a ducibus petierit. Nec illis aut honorare eam cædem, jus hominum; aut ulciſci, ratio belli permittebat. Diſtulerant tanquam majora meritum, quàm quæ ſtatim exſolverentur: nec quidquam ultrà traditur. Ceterùm, & prioribus civium bellis, par ſcelus inciderat: nam prœlio, quo apud Janiculum adversùs Cinnam pugnatum eſt, Pompeianus miles fratrem ſuum, dein, cognito facinore, ſeipſum interfecit, ut Siſenna memorat: tantò acrior apud majores, ſicut virtutibus gloria, ita flagitiis pœnitentia fuit. Sed hæc aliaque ex veteri memoriâ petita, quotiens res locuſque exempla recti, aut ſolatia mali poſcet, haud abſurdè memorabimus.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LII. ANTONIO ducibuſque partium, « præmitti equites, omnemque Umbriam explorari » placuit, « ſi quà Apennini juga clementiùs adirentur : acciri aquilas ſignaque, & quidquid Veronæ militum foret : Padumque & mare commeatibus compleri. ». Erant inter duces, qui necterent moras : quippe nimius jam Antonius, & certiora ex Muciano ſperabantur. Namque Mucianus, tam celeri victoriâ anxius, & ni præſens Urbe potiretur, expertem ſe belli gloriæque ratus, ad Primum & Varum media ſcriptitabat, « inſtandum cœptis », aut rurſus « cunctandi utilitates » ediſſerens; atque ita compoſitus, ut ex eventu rerum adverſa abnueret, vel proſpera agnoſceret. Plotium Griphum, nuper ab Veſpaſiano in ſenatorium ordinem additum, ac legioni præpoſitum, ceteroſque ſibi fidos, apertiùs monuit. Iique omnes, de feſtinatione Primi ac Vari ſiniſtrè, & Muciano volentia reſcripſere. Quibus epiſtolis Veſpaſiano miſſis, effecerat, ut non pro ſpe Antonii, conſilia factaque ejus æſtimarentur.

LIII. ÆGRE id pati Antonius, & culpam in Mucianum conferre, cujus criminationibus eviluiſſent pericula ſua

nec ſermonibus temperabat, immodicus linguâ, & obſequii inſolens: literas ad Veſpaſianum compoſuit, jactantiùs quàm ad Principem, nec ſine occultâ in Mucianum inſectatione: « Se Pannonicas legiones in arma egiſſe: ſuis ſtimulis excitos Mœſiæ duces, ſuâ conſtantiâ perruptas Alpes, occupatam Italiam, interſepta Germanorum Rætorumque auxilia. Quòd diſcordes, diſperſaſque Vitellii legiones equeſtri procellâ, mox peditum vi, per diem noctemque fudiſſet, id pulcherrimum, & ſui operis: caſum Cremonæ, bello imputandum: majore damno, plurium urbium excidiis, veteres civium diſcordias reipublicæ ſtetiſſe. Non ſe nuntiis, neque epiſtolis, ſed manu & armis Imperatori ſuo militare: neque officere gloriæ eorum, qui Aſiam interim compoſuerint: illis Mœſiæ pacem, ſibi ſalutem ſecuritatemque Italiæ, cordi fuiſſe. Suis exhortationibus Gallias Hiſpaniaſque, validiſſimam terrarum partem, ad Veſpaſianum converſas. Sed cecidiſſe in irritum labores, ſi præmia periculorum ſoli adſequantur, qui periculis non adfuerint ». Nec fefellere ea Mucianum: inde graves ſimultates; quas Antonius

A. U. C. 822.
J. C. 69.

A. U. C. 822. J. C. 69.

ſimpliciùs, Mucianus callidè, eóque implacabiliùs nutriebat.

LIV. At Vitellius, fractis apud Cremonam rebus, nuntios cladis occultans, ſtultâ diſſimulatione, remedia potiùs malorum, quàm mala, differebat. Quippe confitenti conſultantique ſupererant ſpes vireſque : cùm e contrario læta omnia fingeret, falſis ingraveſcebat. Mirum apud ipſum de bello ſilentium : prohibiti per civitatem ſermones, eóque plures : ac, ſi liceret, vera narraturi, quia vetabantur, atrociora vulgaverant. Nec duces hoſtium augendæ famæ deerant, captos Vitellii exploratores, circumductoſque, ut robora victoris exercitûs noſcerent, remittendo : quos omnes Vitellius ſecretò percunctatus, interfici juſſit. Notabili conſtantiâ centurio, Julius Agreſtis, poſt multos ſermones, quibus Vitellium ad virtutem fruſtra accendebat, perpulit ut ad vires hoſtium ſpectandas, quæque apud Cremonam acta forent, ipſe mitteretur. Nec exploratione occultâ fallere Antonium tentavit, ſed « mandata Imperatoris ſuumque animum » profeſſus, « ut cuncta viſeret », poſtulat. Miſſi, qui locum prœlii, Cremonæ veſtigia, captas legiones oſtenderent. Agreſtis ad Vitel-

lium remeavit, abnuentique « vera eſſe » quæ adferret », atque ultro « corrup- » tum » arguenti ; « quandoquidem », inquit, « magno documento opus eſt, » nec alius jam tibi aut vitæ, aut mortis » meæ uſus, dabo cui credas » : atque ita digreſſus, voluntariâ morte dicta firmavit. Quidam « juſſu Vitellii interfectum »; de fide conſtantiâque eadem tradidere.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LV. VITELLIUS, ut e ſomno excitus, « Julium Priſcum, & Alphenum Varum, » cum quatuordecim prætoriis cohortibus, » & omnibus equitum alis obſidere Apen- » ninum » jubet. Secuta e claſſicis legio. Tot millia armatorum, lecta equis viriſque, ſi dux alius foret, inferendo quoque bello ſatis pollebant. Ceteræ cohortes, ad tuendam Urbem, L. Vitellio fratri datæ. Ipſe nihil e ſolito luxu remittens, & diffidentiâ properus, feſtinare comitia, quibus conſules in multos annos deſtinabat : fœdera ſociis, Latium externis dilargiri : his tributa dimittere : alios immunitatibus juvare : denique nullâ in poſterum curâ, lacerare imperium. Sed vulgus ad magnitudinem beneficiorum aderat : ſtultiſſimus quiſque pecuniis mercabatur : apud ſapientes caſſa habebantur, quæ neque dari, neque accipi, ſalvâ

A. U. C. 822. J. C. 69.

republicâ, poterant. Tandem, flagitante exercitu, qui Mevaniam inſederat, magno ſenatorum agmine, quorum multos ambitione, plures formidine trahebat, in caſtra venit, incertus animi, & infidis conſiliis obnoxius.

LVI. CONCIONANTI (prodigioſum dictu) tantum fœdarum volucrum ſupervolitavit, ut nube atrâ diem obtenderent. Acceſſit dirum omen, profugus altaribus taurus, disjecto ſacrificii apparatu, longè, nec ubi feriri hoſtias mos eſt, confoſſus. Sed præcipuum ipſe Vitellius oſtentum erat, ignarus militiæ, improvidus conſilii; « quis ordo agminis, quæ cura explorandi, quantus urgendo trahendove bello modus », alios rogitans, & ad omnes nuntios, vultu quoque & inceſſu trepidus, dein temulentus. Poſtremò tædio caſtrorum, & auditâ defectione Miſenenſis claſſis, Romam revertit, recentiſſimum quodque vulnus pavens, ſummi diſcriminis incurioſus. Nam cùm tranſgredi Apenninum, integro exercitûs ſui robore, & feſſos hieme atque inopiâ hoſtes adgredi, in aperto foret; dum diſpergit vires, acerrimum militem, & uſque in extrema obſtinatum, trucidandum, capiendumque tradidit, peri-

tiſſimis centurionum diſſentientibus, &, ſi conſulerentur, vera dicturis. Arcuere eos intimi amicorum Vitellii, ita formatis Principis auribus, ut aſpera, quæ utilia, nec quidquam, niſi jucundum & læſurum acciperet.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LVII. Sed claſſem Miſenenſem (tantum civilibus diſcordiis etiam ſingulorum audacia valet) Claudius Faventinus, centurio, per ignominiam a Galbâ dimiſſus, ad defectionem traxit, fictis Veſpaſiani epiſtolis pretium proditionis oſtentans. Præerat claſſi Claudius Apollinaris, neque fidei conſtans, neque ſtrenuus in perfidiâ: & Apinius Tiro, præturâ functus, ac tum fortè Minturnis agens, ducem ſe defectoribus obtulit: a quibus municipia coloniæque impulſæ: præcipuo Puteolanorum in Veſpaſianum ſtudio, contrà Capuâ Vitellio fidâ, municipalem æmulationem bellis civilibus miſcebant. Vitellius, Claudium Julianum (is nuper claſſem Miſenenſem molli imperio rexerat) permulcendis militum animis delegit: data in auxilium Urbana cohors, & gladiatores, quibus Julianus præerat. Ut collata utrimque caſtra, haud magnâ cunctatione Juliano in partes Veſpaſiani tranſgreſſo, Tarracinam occupavere,

mœnibus ſituque magis, quàm ipſorum ingenio tutam.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LVIII. Quæ ubi Vitellio cognita; parte copiarum Narniæ cum præfectis prætorii relictâ, L. Vitellium fratrem, cum ſex cohortibus & quingentis equitibus, ingruenti per Campaniam bello oppoſuit. Ipſe æger animi, ſtudiis militum & clamoribus populi arma poſcentis refovebatur: dum vulgus ignavum & nihil ultra verba auſurum, falsâ ſpecie, « exercitum & legiones » appellat. Hortantibus libertis (nam amicorum ejus quantò quis clarior, minùs fidus) « vocari » tribus » jubet; dantes nomina ſacramento adigit: ſuperfluente multitudine, curam delectûs in conſules partitur. Servorum numerum, & pondus argenti ſenatoribus indicit. Equites Romani obtulere « operam pecuniaſque », etiam libertinis idem munus ultro flagitantibus. Ea ſimulatio officii, a metu profecta, verterat in favorem. Et plerique haud perinde Vitellium, quàm caſum locumque principatûs miſerabantur: nec deerat ipſe, vultu, voce, lacrimis, miſericordiam elicere, largus promiſſis, &, quæ natura trepidantium eſt, immodicus. Quin & *Cæſarem* ſe dici voluit, aſpernatus antea;

ſed tunc, ſuperſtitione nominis, & quia in metu conſilia prudentium, & vulgi rumor juxtà audiuntur. Ceterùm, ut omnia inconſulti impetûs cœpta, initiis valida, ſpatio langueſcunt, dilabi paullatim ſenatores, equiteſque, primò cunctanter, & ubi ipſe non aderat; mox contemptim, & ſine diſcrimine, donec Vitellius pudore inriti conatûs, quæ non dabantur, remiſit. A. U. C. 822. J. C. 69.

LIX. Ut terrorem Italiæ poſſeſſa Mevania, ac velut renatum ex integro bellum, intulerat; ita haud dubium erga Flavianas partes ſtudium, tam pavidus Vitellii diſceſſus addidit: erectus Samnis, Pelignuſque, & Marſi, æmulatione, quòd Campania præveniſſet, ut in novo obſequio ad cuncta belli munia acres erant. Sed fœdâ hieme per tranſitum Apennini conflictatus exercitus: & vix quieto agmine nives eluctantibus, patuit quantum diſcriminis adeundum foret, ni Vitellium retro fortuna vertiſſet; quæ Flavianis ducibus non minùs ſæpe, quàm ratio adfuit. Obvium illic Petilium Cerialem habuere, agreſti cultu, & notitiâ locorum cuſtodias Vitellii elapſum. Propinqua adfinitas Ceriali cum Veſpaſiano, nec ipſe inglorius militiæ; eóque inter

A. U. C. 822. J. C. 69.

duces adſumptus eſt. « Flavio quoque Sa» bino, ac Domitiano patuiſſe effugium », multi tradidere. Et miſſi ab Antonio nuntii, per varias fallendi artes penetrabant, « locum ac præſidium » monſtrantes. Sabinus « inhabilem labori & audaciæ » valetudinem » cauſabatur : Domitiano aderat animus : ſed cuſtodes a Vitellio additi, quamquam « ſe ſocios fugæ » promitterent, tamquam inſidiantes timebantur. Atque ipſe Vitellius, reſpectu ſuarum neceſſitudinum, nihil in Domitianum atrox parabat.

LX. DUCES partium ut Carſulas venêre, paucos ad requiem dies ſumunt, donec aquilæ, ſignaque legionum adſequerentur : & locus ipſe caſtrorum placebat, latè proſpectans, tuto copiarum aggeſtu, florentiſſimis pone tergum municipiis : ſimul colloquia cum Vitellianis, decem millium ſpatio diſtantibus, & proditio ſperabatur. Ægre id pati miles, & victoriam malle, quàm pacem : ne ſuas quidem legiones opperiebantur, ut prædæ, quàm periculorum ſocias. Vocatos ad concionem Antonius docuit, « eſſe ad» huc Vitellio vires, ambiguas, ſi deli» berarent, acres, ſi deſperaſſent. Initia » bellorum civilium fortunæ permittenda,

»victoriam conſiliis & ratione perfici. A. U. C.
»Jam Miſenenſem claſſem, & pulcher- 822.
»rimam Campaniæ oram deſciviſſe: nec J. C.
»plus e toto terrarum orbe reliquum Vi- 69.
»tellio, quàm quod inter Tarracinam
»Narniamque jaceat. Satis gloriæ prœlio
»Cremonenſi partum, & exitio Cremo-
»næ, nimium invidiæ: ne concupiſcerent
»Romam capere potiùs, quàm ſervare:
»majora illis præmia, & multò maximum
»decus, ſi incolumitatem ſenatui populo-
»que Romano ſine ſanguine quæſiſſent».

LXI. His ac talibus mitigati animi. Nec multò pòſt legiones venêre. Et terrore famâque aucti exercitûs, Vitellianæ cohortes nutabant, nullo in bellum adhortante, multis ad tranſitionem, qui ſuas centurias turmaſque tradere, donum victori, & ſibi in poſterum gratiam, certabant. Per eos cognitum eſt, «Interamnam proximis campis præſidio quadringentorum equitum teneri». Miſſus extemplo Varus, cum expeditâ manu, paucos repugnantium interfecit: plures, abjectis armis, veniam petivere: quidam in caſtra refugi, cuncta formidine implebant, augendo rumoribus virtutem copiaſque hoſtium, quò amiſſi præſidii dedecus lenirent. Nec ulla apud Vitellia-

A. U. C. 822. J. C. 69.

nos flagitii pœna; & præmiis defectorum, vera fides; ac reliquum perfidiæ certamen: crebra transfugia tribunorum centurionumque; nam gregarius miles induruerat pro Vitellio, donec Priſcus & Alphenus, deſertis caſtris, ad Vitellium regreſſi, pudore proditionis cunctos exſolverent.

LXII. IISDEM diebus, Fabius Valens Urbini, in cuſtodiâ, interficitur. Caput ejus Vitellianis cohortibus oſtentatum, ne quam ultrà ſpem foverent: nam « perſuaſiſſe in Germanias Valentem, & »veteres illic novoſque exercitus ciere» credebant. Visâ cæde, in deſperationem verſi: & Flavianus exercitus, immane quantum animo, exitium Valentis, ut finem belli, accepit. Natus erat Valens Anagniæ, equeſtri familiâ: procax moribus, neque abſurdus ingenio, famam urbanitatis per laſciviam petere: ludicro Juvenalium ſub Nerone, velut ex neceſſitate, mox ſponte mimos actitavit, ſcitè magis, quàm probè. Legatus legionis, & fovit Verginium, & infamavit. Fonteium Capitonem corruptum, ſeu quia corrumpere nequiverat, interfecit. Galbæ proditor, Vitellio fidus, & aliorum perfidiâ inluſtratus.

LXIII. Abrupta undique ſpe, Vitellianus miles, tranſiturus in partes, id quoque non ſine dedecore, ſed ſub ſignis vexilliſque in ſubjectos Narniæ campos deſcendêre. Flavianus exercitus, ut ad prœlium, intentus armatuſque, denſis circa viam ordinibus, adſtiterat. Accepti in medium Vitelliani: & circumdatos, Primus Antonius clementer adloquitur: « pars Narniæ, pars Interamnæ » ſubſiſtere juſſi: relictæ ſimul e victricibus legiones, neque quieſcentibus graves, & adversùs contumaciam validæ. Non omiſere per eos dies Primus ac Varus crebris nuntiis « ſalutem, & pecuniam, & ſecreta Cam- » paniæ » offerre Vitellio, « ſi poſitis armis, » ſeque ac liberos ſuos Veſpaſiano permi- » ſiſſet ». In eumdem modum & Mucianus compoſuit epiſtolas: quibus plerumque fidere Vitellius, ac « de numero ſervo- » rum, electione litorum » loqui. Tanta torpedo invaſerat animum, ut, ſi Principem eum fuiſſe ceteri non meminiſſent, ipſe obliviſceretur.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LXIV. At primores civitatis, Flavium Sabinum, præfectum Urbis, ſecretis ſermonibus incitabant, « victoriæ famæque » partem capeſſeret: eſſe illi proprium » militem cohortium Urbanarum: nec

A. U. C. 822. J. C. 69.

»deſuturas vigilum cohortes, ſervitia »ipſorum, fortunam partium, & omnia »prona victoribus. Ne Antonio Varoque »de gloriâ concederet. Paucas Vitellio »cohortes, & mæſtis undique nuntiis »trepidas: populi mobilem animum; &, »ſi ſe ducem præbuiſſet, eaſdem illas »adulationes pro Veſpaſiano fore. Ipſum »Vitellium ne proſperis quidem parem; »adeò ruentibus debilitatum. Gratiam »patrati belli penes eum, qui Urbem »occupaſſet. Id Sabino convenire, ut »imperium fratri reſervaret; id Veſpa»ſiano, ut ceteri poſt Sabinum haberen»tur».

LXV. HAUD quaquam erecto animo eas voces accipiebat, invalidus ſenectâ. Erant, qui occultis ſuſpicionibus inceſſerent, tamquam «invidiâ & æmulatione »fortunam fratris moraretur». Namque Flavius Sabinus ætate prior, privatis utriuſque rebus, auctoritate pecuniâque Veſpaſianum anteibat. Et credebatur adfectam ejus fidem præjuviſſe, domo agriſque pignori acceptis. Unde, quamquam manente in ſpeciem concordiâ, offenſarum operta metuebantur. Melior interpretatio, «mitem virum abhorrere a ſan»guine & cædibus; eóque crebris cum

»Vitellio ſermonibus de pace, ponendiſ- »que per conditionem armis, agitare». Sæpe domi congreſſi, poſtremò in æde Apollinis, ut fama fuit, pepigere. Verba voceſque duos teſtes habebant, Cluvium Rufum & Silium Italicum. Vultus procul viſentibus notabantur; Vitellii projectus & degener, Sabinus non inſultans, & miſeranti propior.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LXVI. Quod ſi tam facilè ſuorum mentes flexiſſet Vitellius, quàm ipſe ceſſerat, incruentam Urbem Veſpaſiani exercitus intraſſet. Ceterùm, ut quiſque Vitellio fidus, ita pacem & conditiones abnuebant, « diſcrimen ac dedecus » oſtentantes, « & fidem in libidine victoris. »Nec tantam Veſpaſiano ſuperbiam, ut »privatum Vitellium pateretur: ne victos »quidem laturos. Ita periculum ex miſe- »ricordiâ. Ipſum ſanè ſenem, & proſperis »adverſiſque ſatiatum. Sed quod nomen, »quem ſtatum filio ejus Germanico fore? »Nunc pecuniam, & familiam, & beatos »Campaniæ ſinus promitti: ſed ubi im- »perium Veſpaſianus invaſerit, non ipſi, »non amicis ejus, non denique exerci- »tibus ſecuritatem, niſi exſtincto æmulatu »redituram. Fabium illis Valentem, cap- »tivum & caſibus dubiis reſervatum,

A. U. C. 822. J. C. 69.

» prægravem fuiſſe, nedum Primus ac » Fuſcus, & ſpecimen partium Mucianus, » ullam in Vitellium, niſi occidendi, » licentiam habeant. Non a Cæſare Pom» peium, non ab Auguſto Antonium in» columes relictos: niſi fortè Veſpaſianus » altiores ſpiritus gerat, Vitellii cliens, » cùm Vitellius collega Claudio foret. » Quin, ut cenſuram patris, ut tres con» ſulatus, ut tot egregiæ domûs honores » deceret, deſperatione ſaltem in auda» ciam accingeretur: perſtare militem, » ſupereſſe ſtudia populi. Denique nihil » atrocius eventurum, quàm in quod » ſponte ruant: moriendum victis, mo» riendum deditis: id ſolum referre, no» viſſimum ſpiritum per ludibrium, & » contumelias effundant, an per virtu» tem ».

LXVII. SURDÆ ad fortia conſilia Vitellio aures. Obruebatur animus miſeratione curâque, ne pertinacibus armis, minùs placabilem victorem relinqueret conjugi ac liberis. Erat illi & feſſa ætate parens, quæ tamen paucis antè diebus opportunâ morte excidium domûs prævênit, nihil principatu filii adſecuta, niſi luctum & bonam famam. Quintodecimo Kalendas Januarii auditâ defectione le-

gionis cohortiumque, quæ ſe Narniæ dediderant, pulloamictu palatio degreditur, mæſtâ circùm familiâ. Simul ferebatur lecticulâ parvulus filius, velut in funebrem pompam. Voces populi blandæ & intempeſtivæ: miles minaci ſilentio.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LXVIII. Nec quiſquam adeò rerum humanarum immemor, quem non commoveret illa facies, Romanum Principem, & generis humani paullo antè dominum, relictâ fortunæ ſuæ ſede, per populum, per Urbem, exire de imperio. Nihil tale viderant, nihil audierant: repentina vis dictatorem Cæſarem oppreſſerat; occultæ Caium inſidiæ: nox & ignotum rus, fugam Neronis abſconderant: Piſo & Galba tamquam in acie cecidere: in ſuâ concione Vitellius, inter ſuos milites, proſpectantibus etiam feminis, pauca & præſenti mæſtitiæ congruentia locutus: « Cedere » ſe pacis & reipublicæ causâ: retinerent » tantùm memoriam ſuî, fratremque, & » conjugem, & innoxiam liberorum æta- » tem miſerarentur ». Simul filium protendens, modò ſingulis, modò univerſis commendans, poſtremò fletu præpediente, adſiſtenti conſuli (Cæcilius Simplex erat) exſolutum a latere pugionem, velut jus necis vitæque civium, reddebat. Aſper-

A. U. C. 822. J. C. 69.

nante conſule, reclamantibus, qui in concione adſtiterant, ut in æde Concordiæ poſiturus inſignia imperii, domumque fratris petiturus, diſceſſit. Major hìc clamor obſiſtentium penatibus privatis, « in » palatium » vocantium: interclusum aliud iter, idque ſolum, quod in ſacram viam pergeret, patebat: tum conſilii inops, in palatium rediit.

LXIX. PRÆVENERAT rumor, « ejurari » ab eo imperium »: ſcripſeratque Flavius Sabinus cohortium tribunis, « ut militem » cohiberent ». Igitur tamquam omnis reſpublica in Veſpaſiani ſinum ceſſiſſet, primores ſenatûs, & plerique equeſtris ordinis, omniſque miles Urbanus, & vigiles, domum Flavii Sabini complevere: illuc de ſtudiis vulgi, & minis Germanicarum cohortium adfertur. Longiùs jam progreſſus erat, quàm ut regredi poſſet: & ſuo quiſque metu, ne disjectos, eóque minùs validos, Vitelliani conſectarentur, cunctantem in arma impellebant. Sed quod in ejuſmodi rebus accidit, conſilium ab omnibus datum eſt, periculum pauci ſumpſere. Circa lacum Fundani, deſcendentibus, qui Sabinum comitabantur, armatis, occurrunt promptiſſimi. Modicum ibi prœlium, improviſo tumultu,

ſed proſperum Vitellianis fuit. Sabinus, re trepidâ, quod tutiſſimum e præſentibus, arcem Capitolii inſedit milite, & quibuſdam ſenatorum equitumque; quorum nomina tradere haud promptum eſt, quoniam victore Veſpaſiano, multi id meritum erga partes ſimulavere. Subierunt obſidium etiam feminæ inter quas maximè inſignis, Verulana Gracilia, neque liberos, neque propinquos, ſed bellum ſecuta. Vitellianus miles, cuſtodiâ ſocordi clauſos circumdedit, eóque, concubiâ nocte, ſuos liberos Sabinus, & Domitianum fratris filium, in Capitolium accivit, miſſo per neglecta ad Flavianos duces nuntio, qui «circumſideri ipſos, &, ni »ſubveniretur, arctas res» nuntiaret. Noctem adeò quietam egit, ut degredi ſine noxâ potuerit: quippe miles Vitellii adversùs pericula ferox, laboribus & vigiliis parum intentus erat: & hibernus imber repentè fuſus, oculos aureſque impediebat.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LXX. Luce primâ, Sabinus, antequam invicem hoſtilia cœptarent, Cornelium Martialem, e primipilaribus, ad Vitellium miſit, «cum mandatis & queſtu, »quòd pacta turbarentur. Simulationem »prorſus & imaginem deponendi imperii »fuiſſe, ad decipiendos tot inluſtres viros,

A. U. C. 822. J. C. 69.

» Cur enim e roſtris fratris domum, imminentem foro, & inritandis hominum oculis, quàm Aventinum & penates uxoris petiſſet? Ita privato, & omnem principatûs ſpeciem vitanti, conveniſſe: contrà, Vitellium in palatium, in ipſam imperii arcem regreſſum. Inde armatum agmen emiſſum; ſtratam innocentium cædibus celeberrimam Urbis partem: ne Capitolio quidem abſtineri. Togatum nempe ſe, & unum e ſenatoribus, dum inter Veſpaſianum ac Vitellium prœliis legionum, captivitatibus urbium, deditionibus cohortium judicatur. Jam, Hiſpaniis, Germaniiſque, & Britanniâ, deſciſcentibus, fratrem Veſpaſiani manſiſſe in fide, donec ultro ad conditiones vocaretur. Pacem & concordiam victis utilia; victoribus tantùm pulchra eſſe. Si conventionis pæniteat, non ſe, quem perfidiâ deceperit, ferro peteret; non filium Veſpaſiani, vix puberem. Quantum, occiſis uno ſene, & uno juvene, profici? iret obviàm legionibus, de ſummâ rerum illic certaret: cetera ſecundùm eventum prœlii ceſſura ». Trepidus ad hæc Vitellius, pauca purgandi ſuî causâ reſpondit, culpam « in militem » conferens, « cujus nimio ardori imparem

»eſſe modeſtiam ſuam». Et monuit Martialem, «ut per ſecretam ædium partem »occultè abiret, ne a militibus internun»tius inviſæ pacis interficeretur». Ipſe neque jubendi, neque vetandi potens, non jam Imperator, ſed tantùm belli cauſa erat. A. U. C. 822. J. C. 69.

LXXI. Vix dum regreſſo in Capitolium Martiale, furens miles aderat, nullo duce; ſibi quiſque auctor: cito agmine, forum & imminentia foro templa prætervecti, erigunt aciem per adverſum collem, uſque ad primas Capitolinæ arcis fores. Erant antiquitus porticus in latere clivi, dextræ ſubeuntibus, in quarum tectum egreſſi, ſaxis teguliſque Vitellianos obruebant. Neque illis manus, niſi gladiis armatæ; & arceſſere tormenta, aut miſſilia tela, longum videbatur. Faces in prominentem porticum jecere; & ſequebantur ignem: ambuſtaſque Capitolii fores penetraſſent, ni Sabinus revulſas undique ſtatuas, decora majorum, in ipſo aditu, vice muri, objeciſſet. Tum diverſos Capitolii aditus invadunt, juxta lucum aſyli, & quà Tarpeia rupes centum gradibus aditur. Improviſa utraque vis; propior atque acrior per aſylum ingruebat: nec ſiſti poterant, ſcandentes per con-

A. U. C. 822. J. C. 69.

juncta ædificia : quæ, ut in multâ pace, in altum edita, ſolum Capitolii æquabant. Hìc ambigitur, « ignem tectis oppugna» tores injecerint, an obſeſſi », quæ crebrior fama eſt, « quò nitentes ac progreſ» ſos depellerent ». Inde lapſus ignis in porticus, appoſitas ædibus : mox ſuſtinentes faſtigium aquilæ, vetere ligno, traxerunt flammam, alueruntque. Sic Capitolium, clauſis foribus, indefenſum & indireptum, conflagravit.

LXXII. ID facinus poſt conditam Urbem luctuoſiſſimum fœdiſſimumque populo Romano accidit : nullo externo hoſte, propitiis, ſi per mores noſtros liceret, deis, ſedem Jovis optimi, maximi, auſpicatò a majoribus, pignus imperii, conditam, quam non Porſena deditâ Urbe, neque Galli captâ, temerare potuiſſent, furore Principum exſcindi! Arſerat & antè Capitolium civili bello, ſed fraude privatâ : nunc palam obſeſſum, palam incenſum : quibus armorum cauſis? quo tantæ cladis pretio ſtetit? pro patriâ bellavimus? Voverat Tarquinius Priſcus rex, bello Sabino; jeceratque fundamenta, ſpe magis futuræ magnitudinis, quàm quò modicæ adhuc populi Romani res ſufficerent. Mox Servius Tullius, ſocio-

rum ſtudio; deinde Tarquinius Superbus, captâ Sueſsâ Pometiâ, hoſtium ſpoliis exſtruxere. Sed gloria operis, libertati reſervata: pulſis regibus, Horatius Pulvillus, iterum conſul, dedicavit, eâ magnificentiâ, quam immenſæ poſtea populi Romani opes ornarent potiùs, quàm augerent. Iiſdem rurſus veſtigiis ſitum eſt, poſtquam interjecto CCCCXXV. annorum ſpatio, L. Scipione, C. Norbano conſulibus, flagraverat. Curam victor Sulla ſuſcepit, neque tamen dedicavit: hoc ſolum felicitati ejus negatum. Lutatii Catuli nomen, inter tanta Cæſarum opera, uſque ad Vitellium manſit. Ea tunc ædes cremabatur. A. U. C. 822. J. C. 69.

LXXIII. Sed plus pavoris obſeſſis, quàm obſeſſoribus intulit. Quippe Vitellianus miles, neque aſtu, neque conſtantiâ, inter dubia indigebat. Ex diverſo trepidi milites, dux ſegnis, & veluti captus animi, non linguâ, non auribus competere: neque alienis conſiliis regi, neque ſua expedire: huc illuc clamoribus hoſtium circumagi: quæ juſſerat vetare, quæ vetuerat jubere. Mox, quod in perditis rebus accidit, omnes præcipere, nemo exſequi: poſtremò, abjectis armis, fugam & fallendi artes circumſpectabant.

A. U. C. 822. J. C. 69.

Inrumpunt Vitelliani, & cuncta ſanguine, ferro, flammiſque miſcent. Pauci militarium virorum, inter quos maximè inſignes, Cornelius Martialis, Æmilius Pacenſis, Caſperius Niger, Didius Scæva, pugnam auſi, obtruncantur. Flavium Sabinum, inermem, neque fugam cœptantem, circumſiſtunt, & Quinctium Atticum, conſulem, umbrâ honoris & ſuâmet vanitate monſtratum, quòd edicta in populum pro Veſpaſiano magnifica, probroſa adversùs Vitellium jecerat. Ceteri per varios caſus elapſi; quidam ſervili habitu, alii fide clientium contecti, & inter ſarcinas abditi. Fuere, qui, excepto Vitellianorum ſigno, quo inter ſe noſcebantur, ultro rogitantes reſpondenteſve, audaciam pro latebrâ haberent.

LXXIV. DOMITIANUS, primâ inruptione apud æditumm occultatus, ſollertiâ liberti, lineo amictu turbæ ſacricolarum immixtus ignoratuſque, apud Cornelium Primum, paternum clientem, juxta Velabrum, delituit. Ac potiente rerum patre, disjecto æditui contubernio, modicum ſacellum IOVI CONSERVATORI, aramque poſuit, caſus ſuos in marmore expreſſam. Mox imperium adeptus, IOVI CVSTODI templum ingens, ſeque in ſinu dei

dei ſacravit. Sabinus & Atticus, onerati catenis, & ad Vitellium ducti, nequaquam infeſto ſermone vultuque excipiuntur, frementibus, qui jus cædis, & præmia navatæ operæ, petebant. Clamore a proximis orto, ſordida pars plebis ſupplicium Sabini expoſcit, minas adulationeſque miſcet. Stantem pro gradibus palatii Vitellium, & preces parantem, pervicere ut abſiſteret. Tum confoſſum conlaceratumque, & abſciſo capite truncum corpus Sabini in Gemonias trahunt.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LXXV. Hic exitus viri haud ſanè ſpernendi. Quinque & triginta ſtipendia in republicâ fecerat, domi militiæque clarus. Innocentiam juſtitiamque ejus non argueres: ſermonis nimius erat: id unum ſeptem annis, quibus Mœſiam; duodecim, quibus præfecturam Urbis obtinuit, calumniatus eſt rumor: in fine vitæ, alii ſegnem, multi moderatum, & civium ſanguinis parcum credidere. Quod inter omnes conſtiterit, ante principatum Veſpaſiani, decus domûs penes Sabinum erat. Cædem ejus lætam fuiſſe Muciano accepimus. Ferebant plerique « etiam paci » conſultum, diremptâ æmulatione inter » duos, quorum alter ſe fratrem Impe» ratoris, alter conſortem imperii cogita-

A. U. C. 822. J. C. 69.

»ret». Sed Vitellius conſulis ſupplicium poſcenti populo reſtitit, placatus, ac velut vicem reddens, quòd interrogantibus «quis Capitolium incendiſſet», ſe reum Atticus obtulerat. Eâque confeſſione, ſive aptum tempori mendacium fuit, invidiam crimenque agnoviſſe, & a partibus Vitellii amolitus videbatur.

LXXVI. Iisdem diebus L. Vitellius, poſitis apud Feroniam caſtris, excidio Tarracinæ imminebat; clauſis illic gladiatoribus remigibuſque, qui non egredi mœnia, neque periculum in aperto audebant. Præerat, ut ſuprà memoravimus, Julianus gladiatoribus, Apollinaris remigibus, laſciviâ ſocordiâque gladiatorum magis, quàm ducum ſimiles. Non vigilias agere, non intuta mœnium firmare, noctu dieque fluxi, & amœna litorum perſonantes, in miniſterium luxûs diſperſis militibus, de bello tantùm inter convivia loquebantur. Paucos ante dies diſceſſerat Apinius Tiro; doniſque ac pecuniis acerbè per municipia conquirendis, plus invidiæ quàm virium partibus addebat.

LXXVII. Interim ad L. Vitellium ſervus Verginii Capitonis perfugit, polliciturſque, «ſi præſidium acciperet, va-»cuam arcem furtim traditurum», multâ

nocte cohortes expeditas, ſummis montium jugis, ſuper caput hoſtium ſiſtit: inde miles ad cædem magis, quàm ad pugnam decurrit: ſternunt inermes, aut arma capientes, & quoſdam ſomno excitos, cùm tenebris, pavore, ſonitu tubarum, clamore hoſtili turbarentur. Pauci gladiatorum reſiſtentes, neque inulti cecidere: ceteri ad naves ruebant, ubi cuncta pari formidine implicabantur, permixtis paganis, quos nullo diſcrimine Vitelliani trucidabant. Sex liburnicæ inter primum tumultum evaſere, in quîs præfectus claſſis Apollinaris: reliquæ in litore captæ, aut nimio ruentium onere preſſas mare hauſit. Julianus ad L. Vitellium perductus, & verberibus fœdatus, in ore ejus jugulatur. Fuere, qui uxorem L. Vitellii Triariam inceſſerent, tamquam «gladio militari cincta, inter luctum »cladeſque expugnatæ Tarracinæ, ſuperbè »ſævéque egiſſet». Ipſe lauream geſtæ proſperè rei ad fratrem miſit: percunctatus, «ſtatim regredi ſe, an perdomandæ »Campaniæ inſiſtere juberet». Quod ſalutare non modò partibus Veſpaſiani, ſed reipublicæ fuit: nam ſi recens victoriâ miles, &, ſuper inſitam pervicaciam, ſecundis ferox, Romam contendiſſet,

A. U. C. 822. J. C. 69.

A. U. C. 822. J. C. 69.

haud parvâ mole certatum, nec ſine exitio Urbis foret: quippe L. Vitellio, quamvis infami, inerat induſtria: nec virtutibus, ut boni, ſed quomodo peſſimus quiſque, vitiis valebat.

LXXVIII. DUM hæc in partibus Vitellii geruntur, digreſſus Narniâ Veſpaſiani exercitus, feſtos Saturni dies, Ocriculi, per otium, agitabat. Cauſa tam pravæ moræ, ut Mucianum opperirentur. Nec defuere, qui Antonium ſuſpicionibus arguerent, tamquam «dolo cunctantem; »poſt ſecretas Vitellii epiſtolas, quibus »conſulatum, & nubilem filiam, & do»tales opes, pretium proditionis, offe»rebat». Alii, «ficta hæc, & in gratiam »Muciani compoſita». Quidam, «om»nium id ducum conſilium fuiſſe, oſten»tare potiùs Urbi bellum, quàm inferre: »quando validiſſimæ cohortes a Vitellio »deſciviſſent, & abſciſis omnibus præſi»diis, ceſſurus imperio videbatur. Sed »cuncta feſtinatione, deinde ignaviâ »Sabini corrupta: qui, ſumptis temere »armis, munitiſſimam Capitolii arcem, »& ne magnis quidem exercitibus expu»gnabilem, adversùs tris cohortes tueri »nequiviſſet». Haud facilè quis uni adſignaverit culpam, quæ omnium fuit: nam

& Mucianus ambiguis epiſtolis victores morabatur; & Antonius præpoſtero obſequio, vel dum regerit invidiam, crimen meruit; ceterique duces, dum peractum bellum putant, finem ejus inſignivere. Ne Petilius quidem Cerialis, cum mille equitibus præmiſſus, ut tranſverſis itineribus per agrum Sabinum, Salariâ viâ, Urbem introiret, ſatis maturaverat: donec obſeſſi Capitolii fama cunctos ſimul exciret. A. U. C. 822. J. C. 69.

LXXIX. Antonius per Flaminiam ad Saxa rubra, multo jam noctis, ſerum auxilium venit. Illic « interfectum Sabinum, conflagraſſe Capitolium, tremere Urbem », mæſta omnia accepit: « plebem quoque & ſervitia pro Vitellio armari », nuntiabatur. Et Petilio Ceriali equeſtre prœlium adverſum fuerat: namque incautum, & tamquam ad victos ruentem, Vitelliani, interjectus equiti pedes, excepere. Pugnatum haud procul Urbe, inter ædificia hortoſque, & anfractus viarum; quæ gnara Vitellianis, incomperta hoſtibus, metum fecerant: neque omnis eques concors, adjunctis quibuſdam, qui nuper apud Narniam dediti, fortunam partium ſpeculabantur: capitur præfectus alæ Tullius Flavianus:

A. U. C. 822. J. C. 69.

ceteri fœdâ fugâ conſternantur : non ultra Fidenas ſecutis victoribus.

LXXX. Eo ſucceſſu ſtudia populi aucta: vulgus Urbanum arma cepit. Paucis ſcuta militaria : plures, raptis, quod cuique obvium, telis, « ſignum pugnæ » expoſcunt. Agit grates Vitellius, & « ad tuendam Urbem prorumpere » jubet. Mox vocato ſenatu, deliguntur legati ad exercitus, ut prætexto reipublicæ concordiam pacemque ſuaderent. Varia legatorum ſors fuit. Qui Petilio Ceriali occurrerant, extremum diſcrimen adiere, aſpernante milite conditiones pacis : vulneratur prætor Arulenus Ruſticus : auxit invidiam, ſuper violatum legati prætoriſque nomen, propria dignatio viri : palantur comites : occiditur proximus lictor, dimovere turbam auſus ; &, ni dato a duce præſidio defenſi forent, ſacrum etiam inter exteras gentes legatorum jus, ante ipſa patriæ mœnia, civilis rabies uſque in exitium temeraſſet. Æquioribus animis accepti ſunt, qui ad Antonium venerant, non quia modeſtior miles, ſed duci plus auctoritatis.

LXXXI. MISCUERAT ſe legatis Muſonius Rufus, equeſtris ordinis, ſtudium philoſophiæ, & placita Stoicorum æmu-

latus, cœptabatque permixtus manipulis, «bona pacis ac belli diſcrimina» diſſerens, armatos monere. Id pleriſque ludibrio, pluribus tædio: nec deerant, qui propellerent proculcarentque, ni, admonitu modeſtiſſimi cujuſque, & aliis minitantibus, omiſiſſet intempeſtivam ſapientiam. Obviæ fuere & virgines Veſtales, cum epiſtolis Vitellii, ad Antonium ſcriptis: «eximi ſupremo certamini unum »diem» poſtulabat: «ſi moram interje»ciſſent, faciliùs omnia conventura». Virgines cum honore dimiſſæ: Vitellio reſcriptum, «Sabini cæde, & incendio »Capitolii, dirempta belli commercia».

A. U. C. 822. J. C. 69.

LXXXII. Tentavit tamen Antonius vocatas ad concionem legiones mitigare, «ut, caſtris juxta pontem Milvium» poſitis, poſterâ die Urbem ingrederentur. Ratio cunctandi, ne aſperatus prœlio miles, non populo, non ſenatui, ne templis quidem, ac delubris deorum conſuleret. Sed omnem prolationem, ut inimicam victoriæ, ſuſpectabant. Simul fulgentia per colles vexilla, quamquam imbellis populus ſequeretur, ſpeciem hoſtilis exercitûs fecerant. Tripartito agmine, pars ut adſtiterat, Flaminiâ viâ; pars juxta ripam Tiberis inceſſit; tertium

A. U. C. 822. J. C. 69.

agmen, per Salariam, Collinæ portæ propinquabat. Plebs invectis equitibus fuſa. Miles Vitellianus trinis & ipſe præſidiis occurrit. Prœlia ante Urbem multa, & varia; ſed Flavianis, conſilio ducum præſtantibus, ſæpius proſpera. Ii tantùm conflictati ſunt, qui in partem ſiniſtram Urbis ad Salluſtianos hortos, per anguſta & lubrica viarum flexerant. Superſtantes maceriis hortorum Vitelliani, ad ſerum uſque diem, ſaxis piliſque ſubeuntes arcebant: donec ab equitibus, qui portâ Collinâ inruperant, circumvenirentur. Concurrêre & in campo Martio infeſtæ acies. Pro Flavianis fortuna, & parta totiens victoria: Vitelliani deſperatione ſolâ ruebant; & quamquam pulſi, rurſus in Urbe congregabantur.

LXXXIII. ADERAT pugnantibus ſpectator populus, utque in ludicro certamine, hos, rurſus illos clamore & plauſu fovebat: quotiens pars altera inclinaſſet, abditos in tabernis, aut, ſi quam in domum perfugerant, « erui jugularique » expoſtulantes, parte majore prædæ potiebantur. Nam milite ad ſanguinem & cædes obverſo, ſpolia in vulgus cedebant. Sæva ac deformis Urbe totâ facies: alibi prœlia & vulnera; alibi balineæ popinæ:

que : ſimul cruor & ſtrues corporum ; juxtà ſcorta, & ſcortis ſimiles : quantum in luxurioſo otio libidinum ; quidquid in acerbiſſimâ captivitate ſcelerum : prorſus, ut eamdem civitatem & furere crederes, & laſcivire. Conflixerant antè armati exercitus in Urbe, bis L. Sullâ, ſemel Cinnâ, victoribus ; nec tunc minus crudelitatis : nunc inhumana ſecuritas, & ne minimo quidem temporis, voluptates intermiſſæ : velut feſtis diebus id quoque gaudium accederet, exſultabant, fruebantur ; nullâ partium cura, malis publicis læti.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LXXXIV. Plurimum molis in oppugnatione caſtrorum fuit, quæ acerrimus quiſque, ut noviſſimam ſpem, retinebant. Eò intentiùs victores, præcipuo veterum cohortium ſtudio, cuncta validiſſimarum urbium excidiis reperta ſimul admovent, teſtudinem, tormenta, aggeres, faceſque : « quidquid tot prœliis laboris ac » periculi hauſiſſent, opere illo conſum» mari » clamitantes. « Urbem ſenatui ac » populo Romano, templa diis reddita : » proprium eſſe militis decus in caſtris, » illam patriam, illos penates : ni ſtatim » recipiantur, noctem in armis agendam ». Contrà Vitelliani, quamquam numero

A. U. C. 822. J. C. 69.

fatoque diſpares, inquietare victoriam, morari pacem, domos araſque cruore fœdare: ſuprema victis ſolatia amplectebantur. Multi ſemianimes, ſuper turres & propugnacula mœnium, exſpiravere. Convulſis portis, reliquus globus obtulit ſe victoribus: & cecidere omnes contrariis vulneribus, verſi in hoſtem. Ea cura etiam morientibus decori exitûs fuit.

LXXXV. VITELLIUS, captâ Urbe, per averſam palatii partem, Aventinum, in domum uxoris, ſellulâ defertur; ut, ſi diem latebrâ vitaviſſet, Tarracinam ad cohortes fratremque perfugeret. Dein, mobilitate ingenii, & quæ natura pavoris eſt, cùm omnia metuenti, præſentia maximè diſplicerent, in palatium regreditur, vaſtum deſertumque: dilapſis etiam infimis ſervitiorum, aut occurſum ejus declinantibus. Terret ſolitudo, & tacentes loci: tentat clauſa: inhorreſcit vacuis: feſſuſque miſero errore, & pudendâ latebrâ ſemet occultans, ab Julio Placido, tribuno cohortis, protrahitur. Vinctæ pone tergum manus: laniatâ veſte, fœdum ſpectaculum, ducebatur, multis increpantibus, nullo inlacrimante: deformitas exitûs miſericordiam abſtulerat. Obvius e Germanicis militibus, Vitellium

inſeſto ictu, per iram, vel quò maturiùs ludibrio eximeret, an tribunum appetierit, in incerto fuit, aurem tribuni amputavit, ac ſtatim confoſſus eſt. Vitellium, infeſtis mucronibus coactum, modò erigere os, & offerre contumeliis, nunc cadentes ſtatuas ſuas, plerumque roſtra, aut Galbæ occiſi locum contueri; poſtremò ad Gemonias, ubi corpus Flavii Sabini jacuerat, propulere. Una vox non degeneris animi excepta, cùm tribuno inſultanti, « ſe tamen Imperatorem ejus » fuiſſe » reſpondit. Ac deinde ingeſtis vulneribus, concidit. Et vulgus eâdem pravitate inſectabatur interfectum, quâ foverat viventem.

A. U. C. 822. J. C. 69.

LXXXVI. PATER illi L. Vitellius: ſeptimum & quinquageſimum ætatis annum explebat: conſulatum, ſacerdotia, nomen locumque inter primores, nullâ ſuâ induſtriâ, ſed cuncta patris claritudine adeptus. Principatum ei detulere, qui ipſum non noverant. Studia exercitûs raró cuiquam, bonis artibus quæſita, perinde adfuere, quàm huic per ignaviam. Inerat tamen ſimplicitas ac liberalitas; quæ, ni adſit modus, in exitium vertuntur. Amicitias, dum magnitudine munerum, non conſtantiâ morum continere putat, meruit

magis, quàm habuit. Reipublicæ haud
A. U. C. dubiè intererat, Vitellium vinci: ſed
822. imputare perfidiam non poſſunt, qui Vi-
J. C. tellium Veſpaſiano prodidere, cùm a
69. Galbâ deſciviſſent. Præcipiti in occaſum die, ob pavorem magiſtratuum ſenatorumque, qui dilapſi ex Urbe, aut per domos clientium ſemet occultabant, vocari ſenatus non potuit. Domitianum, poſtquam nihil hoſtile metuebatur, ad duces partium progreſſum, & *Cæſarem* conſalutatum, miles frequens, utque erat in armis, in paternos penates deduxit.

BREVIARIUM
LIBRI QUARTI.

I. *V*ICTORES *Flaviani in Urbe ſæviunt.* II. *L. Vitellius, licèt deditus, interficitur.* III. *Compoſitâ Campaniâ, obſequium ſenatûs in Veſpaſianum.* IV. *Muciani, Antonii, ceterorumque belli ducum honores. Reſtituendi Capitolii conſilia. Libertati conſulit Helvidius Priſcus.* V. *Hujuſce viri vita & mores.* VI. *Inter eum & Eprium Marcellum acre jurgium.* IX. *De impenſis publicis diſſenſio.* X. *Muſonius Rufus in P. Celerem invehitur.* XI. *Mucianus, Urbem ingreſſus, cuncta in ſe trahit. Calpurnii Galeriani cædes. Servile Aſiatici, liberti, ſupplicium.* XII. *Initia belli Germanici, duce Claudio*

Civili. XIV. *Primi in arma ruunt Batavi & Canninefates.* XV. *Accitis Friſiis, occupata duarum cohortium hiberna.* XVI. *Parta Civilis dolo de Romanis victoria.* XVII. *Ejus famâ excitæ Germaniæ auxilia ultro offerunt. Civilis Galliarum ſocietatem adfectat.* XVIII. *Hordeonii Flacci ſegnitia. Victi Romani in Vetera caſtra fugiunt.* XIX. *Batavorum & Canninefatium cohortes, quæ in Urbem pergebant, corruptæ, Civili junguntur; & Bonnenſi prœlio Romanorum aciem perfringunt.* XXI. *Suos tamen in verba Veſpaſiani adegit Civilis, ut hoſtilia velaret.* XXII. *Statimque Vetera obſidet.* XXIV. *Hordeonius Flaccus, ſeditione conflictatus, ſummam rerum Voculæ permittit. Adfluunt Gallorum auxilia.* XXVI. *Herennius Gallus, in partem curarum*

Voculæ additus, re infeliciter geſtâ, verberatur. Nova ſeditio. XXVIII. *Germani prædas e Gallis agunt.* XXIX. *Varia Germanos inter & Romanos certamina.* XXXI. *Auxilia Gallorum, nuntiato Cremonenſi prœlio, a Vitellio deſciſcunt. Dictum quoque ab Hordeonio Flacco Veſpaſiani ſacramentum.* XXXII. *Tum Montanus ad Civilem mittitur, ut eum a bello retrahat. Ipſe Montanum, paratum in res novas, ad bellum impellit.* XXXIII. *Mox adversùs Voculam partem copiarum mittit. Prœlia Germanis primò, dein Romanis proſpera.* XXXV. *Vocula malè utitur victoriâ.* XXXVI. *Civilis Geldubam capit. Inter Romanos diſcordia. Hordeonium Flaccum interficiunt. Eadem tempeſtas Voculam ferme perculit.* XXXVII. *Mogontiacum obſeſſum. Treveri nunc*

ſidi, mox rebelles. XXXVIII. *Interim in Urbe falſi ab Africâ pavores.* XXXIX. *Domitianus prætor. Potentia Antonii Primi a Muciano infracta.* XL. *Reſtituuntur Galbæ honores. P. Celer, aliique famoſi delationibus, damnati.* XLII. *Aquilium Regulum, a Meſſalâ fratre defenſum, premit Curtius Montanus.* XLIII. *Eprius quoque Marcellus ab Helvidio corripitur.* XLIV. *At ne longiùs abiret hæc cognitio, abolita priorum temporum memoria. In paucos & viles ſævitum.* XLV. *Senenſes ob pulſatum ſenatorem puniti. Antonius Flamma lege repetundarum damnatus.* XLVI. *Prætorianorum ſeditio a Muciano compoſita.* XLVII. *Abrogati conſulatus, quos Vitellius dederat. Funus cenſorium Flavio Sabino ductum.* XLVIII. *L. Piſonis, Africæ proconſulis, cædes.* L. *Œen-*

ſium Leptitanorumque diſcordiæ: fuſi Garamantes. LI. *Oblata a Parthis auxilia non recipit Veſpaſianus.* LII. *Illum Domitiano infenſum Titus mitigat.* LIII. *Cura reſtituendi Capitolii in L. Veſtinum collata.* LIV. *Ob Vitellii necem, duplicatum in Germaniâ bellum: nec hoſtiles animos jam diſſimulat Civilis. Treveri ac Lingones a Romanis deficiunt, Claſſico, Tutore & Julio Sabino ducibus. Nutant reliquæ Galliæ. Incerta ipſarum legionum fides.* LIX. *Vocula occiditur; & pro Galliarum imperio juratum.* LX. *Legiones, in Veteribus caſtris obſeſſæ, eadem in verba adactæ.* LXI. *Tum Civilis, voti compos, crinem ponit. Inde quoque major Veledæ auctoritas.* LXII. *Captarum legionum mæſtum ſilenſque agmen. Alæ Picentinæ virtus.* LXIII. *Colonia Agrippinen-*

ſis, Tranſrhenanis gentibus invi-ſa, in ſummum diſcrimen adducitur. LXVI. *Civilis Claudium Labeonem, reſiſtere auſum, vincit: Bethaſios Tungroſque in fidem recipit.* LXVII. *Lingones tamen a Sequanis fuſi; victuſque Julius Sabinus latet.* LXVIII. *Tantis armorum motibus anxius Mucianus, cum Domitiano ad bellum accingitur. Legiones quatuor præmiſſæ: aliæ accitæ.* LXIX. *Galli deliberant; & plerique, æmulatione provinciarum deterriti, Romanam fidem retinent.* LXX. *Nec Civili, Claſſico, ceteriſque ducibus ſatis conſilii ac concordiæ.* LXXI. *Interea Petilius Cerialis Mogontiacum venit: Valentinum, hoſtium ducem, magnâ clade adficit.* LXXII. *Victæ antè legiones in caſtra Romana receptæ.* LXXIII. *Cerialis Treveros ac Lingonas adloquitur & componit;*

LXXV. *Atrox prœlium, quo Germani, primùm victores, dein Cerialis conſtantiâ vincuntur.* LXXIX. *Agrippinenſes a Germanis deſciſcunt.* LXXX. *Mucianus filium Vitellii interfici jubet. Antonius Primus ad Veſpaſianum venit, nec pro ſpe ſuâ excipitur.* LXXXI. *Miracula Alexandriæ a Veſpaſiano edita.* LXXXII. *Adit templum Serapidis.* LXXXIII. *Hujus dei origo.* LXXXV. *Valentinus, victus, nec degener, punitur.* LXXXVI. *Domitianus, cùm fruſtra Cerialem tentaſſet, ut ſibi exercitum imperiumque traderet, otium ſtudiaque literarum ſimulat.*

Hæc geſta, partim flagrantibus adhuc Vitellii & Veſpaſiani civilibus bellis, partim

A. U. C. J. C.

DCCCXXIII. 70. Coſſ. { FLAVIO VESPASIANO Aug. II; TITO VESPASIANO Cæſare,

C. CORNELII *TACITI* HISTORIÆ.

LIBER QUARTUS.

INTERFECTO Vitellio, bellum magis
deſierat, quàm pax cœperat. Armati per A. U. C.
Urbem victores, implacabili odio, vic- 822.
tos conſectabantur : plenæ cædibus viæ, J. C.
cruenta fora templaque, paſſim trucida- 69.
tis, ut quemque fors obtulerat. Ac mox,
augeſcente licentiâ, ſcrutari, ac protra-
here abditos : ſi quem procerum habitu,
& juventâ conſpexerant, obtruncare,
nullo militum, aut populi diſcrimine.
Quæ ſævitia, recentibus odiis, ſanguine

A. U. C. 822. J. C. 69.

explebatur; dein verterat in avaritiam: nihil uſquam ſecretum aut clauſum ſinebant, «Vitellianos occultari» ſimulantes. Initium id perſringendarum domuum; vel ſi reſiſteretur, cauſa cædis: nec deerat egentiſſimus quiſque ex plebe: & peſſimi ſervitiorum prodere ultro dites dominos: alii ab amicis monſtrabantur. Ubique lamenta, conclamationes, & fortuna captæ urbis: adeò ut Othoniani Vitellianique militis invidioſa antea petulantia deſideraretur. Duces partium, accendendo civili bello acres, temperandæ victoriæ impares: quippe in turbas & diſcordias peſſimo cuique plurima vis: pax & quies bonis artibus indigent.

II. NOMEN ſedemque Cæſaris, Domitianus acceperat; nondum ad curas intentus, ſed ſtupris & adulteriis filium Principis agebat. Præfectura prætorii, penes Arrium Varum: ſumma potentiæ, in Primo Antonio: is pecuniam familiamque e Principis domo, quaſi Cremonenſem prædam, rapere: ceteri modeſtiâ, vel ignobilitate, ut in bello obſcuri, ita præmiorum expertes. Civitas pavida, & ſervitio parata, «occupari redeuntem »Tarracinâ L. Vitellium cum cohortibus, »exſtinguique reliqua belli», poſtulabat.

Præmiſſi Ariciam equites: agmen legionum intra Bovillas ſtetit. Nec cunctatus eſt Vitellius, ſeque & cohortes arbitrio victoris permittere. Et miles infelicia arma, haud minùs irâ, quàm metu abjecit. Longus deditorum ordo, ſeptus armatis, per Urbem inceſſit. Nemo ſupplici vultu, ſed triſtes & truces, & adversùm plauſus ac laſciviam inſultantis vulgi immobiles: paucos erumpere auſos, circumjecti preſſere: ceteri in cuſtodiam conditi. Nihil quiſquam locutus indignum, &, quamquam inter adverſa, ſalva virtutis fama. Dein L. Vitellius interficitur, par vitiis fratris, in principatu ejus vigilantior; nec perinde proſperis ſocius, quàm adverſis abſtractus. A. U. C. 822. J. C. 69.

III. Iisdem diebus Lucilius Baſſus, cum expedito equite, ad componendam Campaniam mittitur: diſcordibus municipiorum animis, magis inter ſemet, quàm contumaciâ adversùs Principem. Viſo milite, quies. Et minoribus coloniis impunitas: Capuæ, legio tertia hiemandi causâ locatur, & domus inluſtres adflictæ; cùm contrà Tarracinenſes nullâ ope juvarentur. Tantò proclivius eſt injuriæ, quàm beneficio vicem exſolvere: quia gratia oneri, ultio in quæſtu habetur.

A. U. C. 822. J. C. 69.

Solatio fuit ſervus Verginii Capitonis; quem proditorem Tarracinenſium diximus, patibulo adfixus in iiſdem anulis, quos acceptos a Vitellio geſtabat. At Romæ ſenatus cuncta Principibus ſolita Veſpaſiano decernit, lætus & ſpei certus: quippe ſumpta per Gallias Hiſpaniaſque civilia arma, motis ad bellum Germanis, mox Illyrico, poſtquam Ægyptum, Judæam, Syriamque, & omnes provincias exercituſque luſtraverant, velut expiato terrarum orbe, cepiſſe finem videbantur. Addidere alacritatem Veſpaſiani literæ, tamquam manente bello ſcriptæ: ea, primâ ſpecie, forma: ceterùm ut Princeps loquebatur, civilia de ſe, & reipublicæ egregia: nec ſenatûs obſequium deerat. Ipſi «conſulatus cum Tito filio, »prætura Domitiano & conſulare impe»rium» decernuntur.

IV. Miserat & Mucianus epiſtolas ad ſenatum, quæ materiam ſermonibus præbuere: «Si privatus eſſet, cur publicè »loqueretur? potuiſſe eadem, paucos »poſt dies, loco ſententiæ dici»: ipſa quoque inſectatio in Vitellium, ſera, & ſine libertate. Id verò erga rempublicam ſuperbum, erga Principem contumelioſum, quod «in manu ſuâ fuiſſe »imperium,

» imperium, donatumque Veſpaſiano » jactabat. Ceterùm invidia in occulto; adulatio in aperto erant: multo cum honore verborum, « Muciano triumpha» lia » de bello civili data. Sed « in Sar« matas expeditio » fingebatur. Adduntur « Primo Antonio conſularia, Cornelio » Fuſco & Arrio Varo prætoria inſignia ». Mox deos reſpexere: « reſtitui » placuit « Capitolium ». Eaque omnia Valerius Aſiaticus, conſul deſignatus, cenſuit. Ceteri, vultu manuque; pauci, quibus conſpicua dignitas, aut ingenium adulatione exercitum, compoſitis orationibus adſentiebantur. Ubi ad Helvidium Priſcum, prætorem deſignatum, ventum, prompſit ſententiam, ut honorificam in bonum Principem, ita falſa aberant, & ſtudiis ſenatûs attollebatur. Iſque præcipuus illi dies, magnæ offenſæ initium, & magnæ gloriæ fuit.

A. U. C. 822. J. C. 69.

V. Res poſcere videtur, quia iterum in mentionem incidimus viri ſæpius memorandi, ut vitam ſtudiaque ejus, & quali fortunâ ſit uſus, paucis repetam. Helvidius Priſcus, regione Italiæ, Tarracinæ municipio, Cluvio patre, qui ordinem primipili duxiſſet, ingenium inluſtre altioribus ſtudiis juvenis admo-

A. U. C. 822. J. C. 69.

dum dedit: non, ut plerique, ut nomine magnifico ſegne otium velaret, ſed quò firmior adversùs fortuita, rempublicam capeſſeret: doctores ſapientiæ ſecutus eſt, qui ſola bona, quæ honeſta, mala tantùm, quæ turpia: potentiam, nobilitatem, ceteraque extra animum, neque bonis, neque malis adnumerant. Quæſtorius adhuc, a Pæto Thraſeâ gener delectus, e moribus ſoceri nihil æquè ac libertatem hauſit: civis, ſenator, maritus, gener, amicus, cunctis vitæ officiis æquabilis, opum contemptor, recti pervicax, conſtans adversùs metus.

VI. ERANT, quibus appetentior famæ videretur; quando etiam ſapientibus cupido gloriæ noviſſima exuitur. Ruinâ ſoceri, in exſilium pulſus, ut, Galbæ principatu, rediit, Marcellum Eprium delatorem Thraſeæ accuſare adgreditur. Ea ultio, incertum major an juſtior, ſenatum in ſtudia diduxerat. Nam ſi caderet Marcellus, agmen reorum ſternebatur. Primò minax certamen, & egregiis utriuſque orationibus teſtatum. Mox, dubiâ voluntate Galbæ, multis ſenatorum deprecantibus, omiſit Priſcus; variis, ut ſunt hominum ingenia, ſermonibus, moderationem laudantium, aut conſtan-

tiam requirentium. Ceterùm eo ſenatûs die, quo « de imperio Veſpaſiani » cenſebant, placuerat « mitti ad Principem legatos ». Hinc inter Helvidium & Eprium acre jurgium. Priſcus « eligi nominatim » a magiſtratibus juratis »; Marcellus « urnam » poſtulabat, quæ conſulis deſignati ſententia fuerat. A. U. C. 822. J. C. 69.

VII. Sed Marcelli ſtudium proprius rubor excitabat, ne, aliis electis, poſthabitus crederetur. Paullatimque, per altercationem ad continuas & infeſtas orationes provecti ſunt, quærente Helvidio, « quid ita Marcellus judicium magiſtratuum paveſceret? eſſe illi pecuniam, » & eloquentiam, quîs multos anteiret, » ni memoriâ flagitiorum urgeretur. Sorte » & urnâ, mores non diſcerni: ſuffragia » & exiſtimationem ſenatûs reperta, ut » in cujuſque vitam famamque penetrarent: pertinere ad utilitatem reipublicæ, » pertinere ad Veſpaſiani honorem, occurrere illi, quos innocentiſſimos ſenatus » habeat, qui honeſtis ſermonibus aures » Imperatoris imbuant. Fuiſſe Veſpaſiano » amicitiam cum Thraſeâ, Sorano, Sentio: » quorum accuſatores, etiamſi puniri non » oporteat, oſtentari non debere: hoc » ſenatûs judicio, velut admoneri Princi-

A. U. C. 822. J. C. 69.

»pem, quos probet, quos reformidet: »nullum majus boni imperii inſtrumen»tum, quàm bonos amicos eſſe. Satis »Marcello, quòd Neronem in exitium »tot innocentium impulerit. Frueretur »præmiis & impunitate; Veſpaſianum »melioribus relinqueret».

VIII. MARCELLUS, «non ſuam ſen»tentiam impugnari, ſed conſulem deſi»gnatum cenſuiſſe» dicebat, «ſecundùm »vetera exempla, quæ ſortem legationi»bus poſuiſſent, ne ambitioni aut inimi»citiis locus foret. Nihil eveniſſe, cur »antiquitus inſtituta exoleſcerent, aut »Principis honor in cujuſquam contume»liam verteretur: ſufficere omnes obſe»quio: id magis vitandum, ne pervicaciâ »quorumdam inritaretur animus, novo »principatu ſuſpenſus, & vultus quoque »ac ſermones omnium circumſpectans. »Se meminiſſe temporum, quibus natus »ſit, quam civitatis formam patres avique »inſtituerint, ulteriora mirari, præſentia »ſequi: bonos Imperatores voto expetere, »qualeſcumque tolerare. Non magis ſuâ »oratione Thraſeam, quàm judicio ſe»natûs adflictum. Sævitiam Neronis, per »hujuſmodi imagines inluſiſſe: nec minùs »ſibi anxiam talem amicitiam, quàm aliis

»exſilium. Denique conſtantiâ, fortitu-»dine, Catonibus & Brutis æquaretur »Helvidius: ſe unum eſſe ex illo ſenatu, »qui ſimul ſervierit. Suadere etiam Priſco, »ne ſupra Principem ſcanderet, ne Veſ-»paſianum ſenem triumphalem, juvenum »liberorum patrem, præceptis coerceret. »Quomodo peſſimis Imperatoribus ſine »fine dominationem, ita quamvis egre-»giis modum libertatis placere». Hæc magnis utrimque contentionibus jactata, diverſis ſtudiis accipiebantur. Vicit pars, quæ ſortiri legatos malebat, etiam mediis patrum adnitentibus retinere morem. Et ſplendidiſſimus quiſque eodem inclinabat, metu invidiæ ſi ipſi eligerentur.

A. U. C. 822. J. C. 69.

IX. SECUTUM aliud certamen. Prætores ærarii (nam tum a prætoribus tractabatur ærarium) «publicam pauperta-»tem» queſti, «modum impenſis» poſtulaverant. Eam curam conſul deſignatus, ob magnitudinem oneris, & remedii difficultatem, Principi reſervabat. Helvidius, «arbitrio ſenatûs agendum» cenſuit. Cùm perrogarent ſententias conſules, Vulcatius Tertullinus, tribunus plebis, interceſſit, «ne quid ſuper tantâ re, »Principe abſente, ſtatueretur». Cenſuerat Helvidius, ut «Capitolium publicè

A. U. C. 822. J. C. 69.

»reſtitueretur, adjuvaret Veſpaſianus». Eam ſententiam modeſtiſſimus quiſque ſilentio, deinde oblivio tranſmiſit: fuere, qui & meminiſſent.

X. TUM invectus eſt Muſonius Rufus in «Publium Celerem, a quo Baream »Soranum falſo teſtimonio circumven»tum» arguebat. Eâ cognitione renovari odia accuſationum videbantur: ſed vilis & nocens reus protegi non poterat. Quippe Sorani ſancta memoria: Celer profeſſus ſapientiam, dein teſtis in Baream, proditor, corruptorque amicitiæ, cujus ſe magiſtrum ferebat. Proximus dies, cauſæ deſtinatur. Nec tam Muſonius aut Publius, quàm Priſcus & Marcellus, ceterique, motis ad ultionem animis, exſpectabantur.

XI. TALI rerum ſtatu, cùm diſcordia inter patres, ira apud victos, nulla in victoribus auctoritas, non leges, non Princeps in civitate eſſent; Mucianus, Urbem ingreſſus, cuncta ſimul in ſe traxit: fracta Primi Antonii, Varique Arrii potentia, malè diſſimulatâ in eos Muciani iracundiâ, quamvis vultu tegeretur. Sed civitas, rimandis offenſis ſagax, verterat ſe tranſtuleratque. Ille unus ambiri, coli: nec deerat ipſe, ſtipatus armatis, domos,

hortoſque permutans, apparatu, inceſſu, excubiis, vim Principis amplecti, nomen remittere. Plurimum terroris intulit cædes Calpurnii Galeriani. Is fuit filius C. Piſonis, nihil auſus: ſed nomen inſigne, & decora ipſi juventa, rumore vulgi celebrabantur: erantque in civitate adhuc turbidâ, & novis ſermonibus lætâ, qui principatûs inanem ei famam circumdarent. Juſſu Muciani, cuſtodiâ militari cinctus, ne in ipsâ Urbe conſpectior mors foret, ad quadrageſimum ab Urbe lapidem, viâ Appiâ, fuſo per venas ſanguine, exſtinguitur. Julius Priſcus, prætoriarum, ſub Vitellio, cohortium præfectus, ſe ipſe interfecit, pudore magis quàm neceſſitate. Alphenus Varus ignaviæ infamiæque ſuæ ſuperfuit. Aſiaticus enim libertus malam potentiam ſervili ſupplicio expiavit.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XII. Iisdem diebus, crebreſcentem cladis Germanicæ famam, nequaquam mæſta civitas excipiebat: « cæſos exercitus, capta legionum hiberna, deſciviſſe Gallias », non ut mala loquebantur. Id bellum quibus cauſis ortum, quanto externarum ſociarumque gentium motu flagraverit, altiùs expediam. Batavi, donec trans Rhenum agebant, pars Cattorum;

A. U. C. 822. J. C. 69.

ſeditione domeſticâ pulſi, extrema Gallicæ oræ, vacua cultoribus, ſimulque inſulam, inter vada ſitam, occupavere, quam mare Oceanus a fronte, Rhenus amnis tergum ac latera circumluit; nec opibus Romanis, ſocietate validiorum, attriti, viros tantùm armaque imperio miniſtrant: diu Germanicis bellis exerciti: mox aucta per Britanniam gloria, tranſmiſſis illuc cohortibus, quas vetere inſtituto, nobiliſſimi popularium regebant. Erat & domi delectus eques, præcipuo nandi ſtudio, arma equoſque retinens, integris turmis, Rhenum perrumpere.

XIII. JULIUS Paullus, & Claudius Civilis, regiâ ſtirpe, multò ceteros anteibant. Paullum Fonteius Capito, falſo rebellionis crimine, interfecit. Injectæ Civili catenæ, miſſuſque ad Neronem, & a Galbâ abſolutus, ſub Vitellio rurſus diſcrimen adiit, flagitante ſupplicium ejus exercitu. Inde cauſæ irarum, ſpeſque ex malis noſtris. Sed Civilis, ultrà quàm barbaris ſolitum, ingenio ſollers, & « Sertorium ſe » aut « Hannibalem » ferens, ſimili oris dehoneſtamento, ne ut hoſti obviàm iretur, ſi a populo Romano palam deſciviſſet, Veſpaſiani amicitiam, ſtudiumque partium prætendit; miſſis

ſanè ad eum Primi Antonii literis, quibus «avertere accita Vitellio auxilia, & tu- A. U. C.
»multûs Germanici ſpecie, retentare le- 822.
»giones» jubebatur. Eadem Hordeonius J. C.
Flaccus præſens monuerat, inclinato in 69.
Veſpaſianum animo, & reipublicæ curâ, cui excidium adventabat, ſi redintegratum bellum, & tot armatorum millia Italiam inrupiſſent.

XIV. Igitur Civilis, deſciſcendi certus, occultato interim altiore conſilio, cetera ex eventu judicaturus, novare res hoc modo cœpit. Juſſu Vitellii, Batavorum juventus ad delectum vocabatur; quem, ſuâpte naturâ gravem, onerabant miniſtri avaritiâ ac luxu, ſenes aut invalidos conquirendo, quos pretio dimitterent: rurſus impubes, ſed formâ conſpicui (& eſt pleriſque procera pueritia) ad ſtuprum trahebantur. Hinc invidia: & compoſitæ ſeditionis auctores perpulere, ut delectum abnuerent. Civilis primores gentis, & promptiſſimos vulgi, ſpecie epularum, ſacrum in nemus vocatos, ubi nocte ac lætitiâ incaluiſſe videt, a laude gloriâque gentis orſus, injurias & raptus, & cetera ſervitii mala enumerat. «Neque »enim ſocietatem, ut olim, ſed tam»quam mancipia haberi. Quando lega-

A. U. C. 822. J. C. 69.

» tum, gravi quidem comitatu, & ſuperbo » cum imperio, venire? tradi ſe præfectis » centurionibuſque: quos ubi ſpoliis & ſan- » guine expleverint, mutari; exquirique » novos ſinus, & varia prædandi vocabula. » Inſtare delectum, quo liberi a parenti- » bus, fratres a fratribus, velut ſupremùm » dividantur. Numquam magis adflictam » rem Romanam; nec aliud in hibernis, » quàm prædam & ſenes: attollerent tan- » tùm oculos, & inania legionum nomina » ne paveſcerent: eſſe ſibi robur peditum » equitumque; conſanguineos Germanos; » Gallias idem cupientes: ne Romanis » quidem ingratum id bellum, cujus am- » biguam fortunam Veſpaſiano imputatu- » ros: victoriæ rationem non reddi ».

XV. MAGNO cum aſſenſu auditus; barbaro ritu, & patriis exſecrationibus, univerſos adigit. Miſſi ad Canninefates, qui conſilia ſociarent. Ea gens partem inſulæ colit, origine, linguâ, virtute, par Batavis: numero ſuperantur. Mox occultis nuntiis, pellexit Britannica auxilia, Batavorum cohortes, miſſas in Germaniam, ut ſuprà retulimus, ac tum Mogontiaci agentes. Erat in Canninefatibus, ſtolidæ audaciæ Brinno, claritate natalium inſigni: pater ejus multa hoſtilia

auſus, Caianarum expeditionum ludibrium impunè ſpreverat. Igitur ipſo rebellis familiæ omine placuit, impoſituſque ſcuto, more gentis, & ſuſtinentium humeris vibratus, dux deligitur. Statimque accitis Friſiis (tranſrhenana gens eſt) duarum cohortium hiberna, proxima occupatu, Oceano inrumpit. Nec præviderant impetum hoſtium milites; nec, ſi prævidiſſent, ſatis virium ad arcendum erat. Capta igitur & direpta caſtra: dein vagos, & pacis modo effuſos lixas, negotiatoreſque Romanos, invadunt. Simul excidiis caſtellorum imminebant; quæ a præfectis cohortium incenſa ſunt, quia defendi nequibant. Signa vexillaque, & quod militum, in ſuperiorem inſulæ partem congregantur, duce Aquilio, primipilari, nomen magis exercitûs, quàm robur. Quippe viribus cohortium abductis, Vitellius, e proximis Nerviorum Germanorumque pagis, ſegnem numerum armis oneraverat.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XVI. Civilis dolo graſſandum ratus, incuſavit ultro præfectos, « quòd caſtella » deſeruiſſent. Se cum cohorte, cui præ» erat, Canninefatem tumultum com» preſſurum: illi ſua quiſque hiberna re» peterent ». Subeſſe fraudem conſilio,

A. U. C. 822. J. C. 69.

& diſperſas cohortes faciliùs opprimi; nec Brinnonem ducem ejus belli, ſed Civilem eſſe, patuit: erumpentibus paullatim indiciis, quæ Germani, læta bello gens, non diu occultaverant. Ubi inſidiæ parum ceſſere, ad vim tranſgreſſus, Canninefates, Friſios, Batavos propriis cuneis componit: directa ex diverſo acies, haud procul a flumine Rheno, & obverſis in hoſtem navibus, quas, incenſis caſtellis, illuc appulerant: nec diu certato, Tungrorum cohors ſigna ad Civilem tranſtulit: perculſique milites improvisâ proditione, a ſociis hoſtibuſque cædebantur. Eadem etiam navibus perfidia. Pars remigum e Batavis, tamquam imperitiâ, officia nautarum propugnatorumque impediebant: mox contrà tendere, & puppes hoſtili ripæ objicere: ad poſtremum gubernatores centurioneſque, niſi eadem volentes, trucidant, donec univerſa quatuor & viginti navium claſſis, transfugeret, aut caperetur.

XVII. Clara ea victoria in præſens; in poſterum uſui: armaque & naves, quibus indigebant, adepti, magnâ per Germanias Galliaſque famâ, « libertatis » auctores » celebrabantur. Germaniæ ſtatim misêre legatos, auxilia offerentes,

Galliarum ſocietatem, Civilis arte doniſque adfectabat, captos cohortium præfectos ſuas in civitates remittendo: cohortibus, abire, an manere mallent, datâ poteſtate: manentibus, honorata militia; digredientibus, ſpolia Romanorum offerebantur. Simul, ſecretis ſermonibus, admonebat « malorum, quæ tot annis perpeſſi, « miſeram ſervitutem falsò » pacem vocarent. Batavos, quamquam » tributorum expertes, arma contra com» munes dominos cepiſſe: primâ acie, » fuſum victumque Romanum: quid, ſi » Galliæ jugum exuant? quantum in Italiâ » reliquum? provinciarum ſanguine pro» vincias vinci: ne Vindicis aciem cogi» tarent: Batavo equite, protritos Æduos » Arvernoſque: fuiſſe inter Verginii auxi» lia Belgas: veréque reputantibus, Gal» liam ſuiſmet viribus concidiſſe. Nunc » eaſdem omnium partes, addito, ſi quid » militaris diſciplinæ in caſtris Romano» rum viguerit: eſſe ſecum veteranas co» hortes, quibus nuper Othonis legiones » procubuerint. Servirent Syria Aſiaque, » & ſuetus regibus Oriens: multos adhuc » in Galliâ vivere, ante tributa genitos. » Nuper certè, cæſo Quinctilio Varo, » pulſam e Germaniâ ſervitutem. Neç

A. U. C. 822.
J. C. 69.

A. U. C. 822. J. C. 69.

»Vitellium Principem, ſed Cæſarem »Auguſtum bello provocatum. Liberta»tem naturâ, etiam mutis animalibus, »datam. Virtutem proprium hominum »bonum. Deos fortioribus adeſſe. Proinde »arriperent vacui, occupatos, integri, »feſſos: dum alii Veſpaſianum, alii »Vitellium foveant, patere locum ad»versùs utrumque».

XVIII. Sic in Gallias Germaniaſque intentus, ſi deſtinata proveniſſent, validiſſimarum ditiſſimarumque nationum regno imminebat. At Flaccus Hordeonius, primos Civilis conatus per diſſimulationem aluit. Ubi «expugnata caſtra, deletas co»hortes, pulſum Batavorum inſulâ Roma»num nomen», trepidi nuntii adferebant; Mummium Lupercum, legatum (is duarum legionum hibernis præerat) «egredi »adversùs hoſtem» jubet. Lupercus legionarios e præſentibus, Ubios e proximis, Treverorum equites haud longè agentes, raptim tranſmiſit, additâ Batavorum alâ, quæ jam pridem corrupta, fidem ſimulabat, ut, proditis in ipsâ acie Romanis, majore pretio fugeret. Civilis, captarum cohortium ſignis circumdatus, ut ſuo militi recens gloria ante oculos, & hoſtes memoriâ cladis terrerentur; matrem ſuam

ſororeſque, ſimul omnium conjuges parvoſque liberos, conſiſtere a tergo jubet; hortamenta victoriæ, vel pulſis pudorem. Ut virorum cantu, feminarum ululatu, ſonuit acies: nequaquam par a legionibus, cohortibuſque redditur clamor. Nudaverat ſiniſtrum cornu Batavorum ala transfugiens, ſtatimque in nos verſa: ſed legionarius miles, quamquam rebus trepidis, arma ordineſque retinebat. Ubiorum Treverorumque auxilia, fœdâ fugâ diſperſa, totis campis palantur. Illuc incubuere Germani. Et fuit interim effugium legionibus in caſtra, quibus *Veterum* nomen eſt. Præfectus alæ Batavorum, Claudius Labeo, oppidano certamine æmulus Civili, ne interfectus invidiam apud populares, vel ſi retineretur, ſemina diſcordiæ præberet, in Friſios avehitur.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XIX. IISDEM diebus, Batavorum & Canninefatium cohortes, cùm juſſu Vitellii in Urbem pergerent, miſſus a Civile nuntius adſequitur. Intumuere ſtatim ſuperbiâ ferociâque, & « pretium itineris, » donativum, duplex ſtipendium, augeri » equitum numerum », promiſſa ſanè a Vitellio, poſtulabant; non, ut adſequerentur, ſed cauſam ſeditioni. Et Flaccus multa concedendo, nihil aliud effecerat,

A. U. C. 822. J. C. 69.

quàm ut acriùs expoſcerent, quæ ſciebant negaturum. Spreto Flacco, inferiorem Germaniam petivere, ut Civili jungerentur. Hordeonius, adhibitis tribunis centurionibuſque, conſultavit, « num obſe» quium abnuentes vi coerceret ». Mox, inſitâ ignaviâ, & trepidis miniſtris, quos ambiguus auxiliorum animus, & ſubito delectu ſuppletæ legiones angebant, ſtatuit continere intra caſtra militem. Dein pænitentiâ, & arguentibus ipſis, qui ſuaſerant, tamquam ſecuturus, ſcripſit Herennio Gallo, legionis primæ legato, qui Bonnam obtinebat, ut « arceret tranſitu » Batavos: ſe cum exercitu tergis eorum » hæſurum ». Et opprimi poterant, ſi hinc Hordeonius, inde Gallus, motis utrimque copiis, medios clauſiſſent. Flaccus omiſit inceptum, aliiſque literis Gallum monuit, ne terreret abeuntes. Unde ſuſpicio, ſponte legatorum excitari bellum: cunctaque quæ acciderant, aut metuebantur, non inertiâ militis, neque hoſtium vi, ſed fraude ducum evenire.

XX. Batavi, cùm caſtris Bonnenſibus propinquarent, præmiſere qui Herennio Gallo mandata cohortium exponeret. « Nullum ſibi bellum adversùs Romanos, » pro quibus totiens bellaſſent. Longâ

»atque inritâ militiâ feſſis, patriæ atque »otii cupidinem eſſe. Si nemo obſiſteret, »innoxium iter fore : ſin arma occurrant, »ferro viam inventuros». Cunctantem legatum milites perpulerant, « fortunam »prœlii experiretur». Tria millia legionariorum, & tumultuariæ Belgarum cohortes, ſimul paganorum lixarumque ignava, ſed procax ante periculum manus, omnibus portis erumpunt, ut Batavos numero impares circumfundant. Illi, veteres militiæ, in cuneos congregantur, denſi undique, & frontem tergaque ac latus tuti. Sic tenuem noſtrorum aciem perfringunt. Cedentibus Belgis, pellitur legio, & vallum portaſque trepidi petebant. Ibi plurimum cladis : cumulatæ corporibus foſſæ : nec cæde tantùm & vulneribus, ſed ruinâ, & ſuis plerique telis interiere. Victores, coloniâ Agrippinenſium vitatâ, nihil cetero in itinere hoſtile auſi, Bonnenſe prœlium excuſabant : tamquam petitâ pace, poſtquam negabatur, ſibimet ipſi conſuluiſſent.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XXI. Civilis, adventu veteranarum cohortium, juſti jam exercitûs ductor, ſed conſilii ambiguus, & vim Romanam reputans, cunctos qui aderant, in verba Veſpaſiani adigit : mittitque legatos ad

A. U. C. 822. J. C. 69.

duas legiones, quæ, priore acie pulſæ; in Vetera caſtra conceſſerant, « ut idem » ſacramentum acciperent ». Redditur reſponſum, « neque proditoris, neque » hoſtium ſe conſiliis uti. Eſſe ſibi Vitel- » lium Principem, pro quo fidem & arma » uſque ad ſupremum ſpiritum retenturos: » proinde perfuga Batavus arbitrum rerum » Romanarum ne ageret, ſed meritas » ſceleris pœnas exſpectaret ». Quæ ubi relata Civili, incenſus irâ, univerſam Batavorum gentem in arma rapit. Junguntur Bructeri Tencterique, & excita nuntiis Germania ad prædam famamque.

XXII. ADVERSUS has belli concurrentis minas, legati legionum, Mummius Lupercus, & Numiſius Rufus, vallum muroſque firmabant: ſubverſa longæ pacis opera, haud procul caſtris in modum municipii exſtructa, ne hoſtibus uſui forent. Sed parum proviſum, ni copiæ in caſtra conveherentur: rapi permiſere. Ita paucis diebus per licentiam abſumpta ſunt, quæ adversùs neceſſitates in longum ſufficiſſent. Civilis medium agmen cum robore Batavorum obtinens, utramque Rheni ripam, quò truculentior viſu foret, Germanorum catervis complet, adſultante per campos equite. Simul naves in

adverſum amnem agebantur. Hinc veteranarum cohortium ſigna, inde depromptæ ſilvis luciſque ferarum imagines, ut cuique genti inire prœlium mos eſt, mixtâ belli civilis externique facie obſtupefecerant obſeſſos: & ſpem oppugnantium augebat amplitudo valli, quod duabus legionibus ſitum, vix quinque millia armatorum Romanorum tuebantur. Sed lixarum multitudo, turbatâ pace illuc congregata, & bello miniſtra aderat.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XXIII. PARS caſtrorum, in collem leniter exſurgens; pars æquo adibatur: quippe, illis hibernis, obſideri premique Germanias, Auguſtus crediderat: neque umquam id malorum, ut oppugnatum ultro legiones noſtras venirent. Inde non loco, neque munimentis labor additus: vis & arma ſatis placebant. Batavi, Tranſrhenanique, quò diſcreta virtus manifeſtiùs ſpectaretur, ſibi quæque gens conſiſtunt, eminus laceſſentes. Pòſt ubi pleraque telorum turribus pinniſque mœnium inrita hærebant, & deſuper ſaxis vulnerabantur; clamore atque impetu, invaſere vallum, appoſitis plerique ſcalis, alii per teſtudinem ſuorum: ſcandebantque jam quidam, cùm gladiis & armorum incuſſu præcipitati, ſudibus & pilis obruuntur,

A. U. C. 822. J. C. 69. præferoces initio, & rebus ſecundis nimii. Sed tum prædæ cupidine, adverſa quoque tolerabant. Machinas etiam, inſolitum ſibi, auſi: nec ulla ipſis ſollertia: perſugæ captivique docebant ſtruere materias in modum pontis, mox ſubjectis rotis propellere: ut alii ſuperſtantes, tamquam ex aggere, prœliarentur: pars intus, occulti muros ſubruerent. Sed excuſſa baliſtis ſaxa, ſtravere informe opus: & crates vineaſque parantibus, adactæ tormentis ardentes haſtæ: ultroque ipſi oppugnatores ignibus petebantur: donec, deſperatâ vi, verterent conſilium ad moras, haud ignari paucorum dierum ineſſe alimenta, & multum imbellis turbæ. Simul ex inopiâ proditio, & fluxa ſervitiorum fides, ac fortuita belli ſperabantur.

XXIV. FLACCUS interim, cognito caſtrorum obſidio, & miſſis per Gallias, qui auxilia concirent, lectos e legionibus Dillio Voculæ, duoetviceſimæ legionis legato, tradit, ut quàm maximis per ripam itineribus celeraret. Ipſe pavidus, invalidus corpore, inviſus militibus: neque enim ambiguè fremebant, « emiſſas » a Mogontiaco Batavorum cohortes, diſ» ſimulatos Civilis conatus, adſciri in

A. U. C. 822. J. C. 69.

» ſocietatem Germanos : non Primi An-
» tonii, neque Muciani ope Veſpaſianum
» magis adoleviſſe : aperta odia, armaque
» palam depelli : fraudem & dolum, obſ-
» cura, eóque inevitabilia : Civilem ſtare
» contrà, ſtruere aciem ; Hordeonium e
» cubiculo & lectulo jubere, quidquid
» hoſti conducat. Tot armatas fortiſſimo-
» rum virorum manus, unius ſenis vale-
» tudine regi. Quin potiùs, interfecto
» traditore, fortunam virtutemque ſuam
» malo omine exſolverent ». His inter ſe vocibus inſtinctos flammavere inſuper allatæ a Veſpaſiano literæ, quas Flaccus, quia occultari nequibant, pro concione recitavit ; vinctoſque, qui adtulerant, ad Vitellium miſit.

XXV. Sic mitigatis animis, Bonnam, hiberna primæ legionis, ventum. Infenſior illic miles, culpam cladis in Hordeonium vertebat : « ejus juſſu directam
» adversùs Batavos aciem, tamquam a
» Mogontiaco legiones ſequerentur : ejuſ-
» dem proditione cæſos, nullis ſuperve-
» nientibus auxiliis. Ignota hæc ceteris
» exercitibus, neque Imperatori ſuo nun-
» tiari, cùm accurſu tot provinciarum
» exſtingui repens perfidia potuerit ». Hordeonius exemplaria omnium literarum,

A. U. C. 822. J. C. 69.

quibus per Gallias Britanniamque & Hiſpanias auxilia orabat, exercitui recitavit; inſtituitque peſſimum facinus, ut epiſtolæ Aquiliferis legionum traderentur, a quîs antè militi, quàm ducibus, legebantur. Tum e ſeditioſis unum vinciri jubet, magis uſurpandi juris, quàm quia unius culpa foret. Motuſque Bonnâ exercitus in Coloniam Agrippinenſem; adfluentibus auxiliis Gallorum, qui primò rem Romanam enixè juvabant. Mox, valeſcentibus Germanis, pleræque civitates adversùm nos armatæ, ſpe libertatis; &, ſi exuiſſent ſervitium, cupidine imperitandi. Gliſcebat iracundia legionum, nec terrorem unius militis vincula indiderant: quin idem ille arguebat ultro « conſcientiam ducis, tamquam nuntius » inter Civilem Flaccumque, falſo cri» mine, teſtis veri opprimeretur ». Conſcendit tribunal Vocula, mirâ conſtantiâ, prehenſumque militem ac vociferantem, « duci ad ſupplicium » juſſit. Et dum mali pavent, optimus quiſque juſſis paruere. Exin conſenſu « ducem Voculam » poſcentibus, Flaccus ſummam rerum ei permiſit.

XXVI. SED diſcordes animos multa efferabant: inopia ſtipendii frumentique

& ſimul delectum tributaque Galliæ aſpernantes : Rhenus, incognitâ illi cælo ſiccitate, vix navium patiens : arcti commeatus : diſpoſitæ per omnem ripam ſtationes, quæ Germanos vado arcerent : eâdemque de causâ minus frugum, & plures, qui conſumerent. Apud imperitos prodigii loco accipiebatur ipſa aquarum penuria, tamquam nos amnes quoque, & vetera imperii munimenta, deſererent : quod in pace, « fors », ſeu « natura »; tunc « fatum & ira dei », vocabatur. Ingreſſis Noveſium, ſextadecima legio conjungitur. Additus Voculæ in partem curarum Herennius Gallus, legatus : nec auſi ad hoſtem pergere, loco, cui Gelduba nomen eſt, caſtra fecere. Ibi ſtruendâ acie, muniendo vallandoque, & ceteris belli meditamentis militem firmabant. Utque prædâ ad virtutem accenderetur, in proximos Gugernorum pagos, qui ſocietatem Civilis acceperant, ductus a Voculâ exercitus. Pars cum Herennio Gallo permanſit.

A. U. C. 822.
J. C. 69.

XXVII. Forte navem, haud procul caſtris, frumento gravem, cùm per vada hæſiſſet, Germani in ſuam ripam trahebant. Non tulit Gallus, miſitque ſubſidio cohortem. Auctus & Germanorum nu-

A. U. C. 822. J. C. 69.

merus, paullatimque aggregantibus ſe auxiliis, acie certatum. Germani, multâ cum ſtrage noſtrorum, navem abripiunt. Victi (quod tum in morem verterat) non ſuam ignaviam, ſed perfidiam legati culpabant. Protractum e tentorio, ſciſsâ veſte, verberato corpore, « quo pretio, » quibus conſciis, prodidiſſet exercitum », dicere jubent. Redit in Hordeonium invidia. Illum « auctorem ſceleris », hunc « miniſtrum » vocant: donec exitium minitantibus exterritus, « proditionem » & ipſe Hordeonio objecit: vinctuſque, adventu demum Voculæ exſolvitur. Is poſterâ die, auctores ſeditionis morte adfecit. Tanta illi exercitui diverſitas inerat licentiæ, patientiæque. Haud dubiè gregarius miles, Vitellio fidus: ſplendidiſſimus quiſque, in Veſpaſianum proni: inde ſcelerum ac ſuppliciorum vices, & mixtus obſequio furor: ut contineri non poſſent, qui puniri poterant.

XXVIII. AT Civilem immenſis auctibus univerſa Germania extollebat, ſocietate nobiliſſimis obſidum firmatâ. Ille, ut cuique proximum, « vaſtari Ubios » Treveroſque, & aliâ manu Moſam » amnem tranſire » jubet, « ut Menapios » & Morinos & extrema Galliarum qua-

» teret »,

»teret». Actæ utrobique prædæ; infeſtiùs in Ubiis, quòd gens Germanicæ originis, ejuratâ patriâ, Romanorum nomen, *Agrippinenſes* vocarentur. Cæſæ cohortes eorum, in vico Marcoduro, incurioſiùs agentes, quia procul ripâ aberant. Nec quievere Ubii, quominus prædas e Germaniâ peterent: primò impunè: dein circumventi ſunt, per omne id bellum meliore uſi fide, quàm fortunâ. Contuſis Ubiis, gravior, & ſucceſſu rerum ferocior Civilis, obſidium legionum urgebat; intentis cuſtodiis, ne quis occultus nuntius venientis auxilii penetraret. Machinas molemque operum Batavis delegat: Tranſrhenanos «prœlium» poſcentes, «ad ſcindendum vallum ire, detruſoſ»que, redintegrare certamen» jubet; ſuperante multitudine, & facili damno: nec finem labori nox adtulit.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XXIX. Congestis circùm lignis, accenſiſque, ſimul epulantes, ut quiſque vino incaluerat, ad pugnam temeritate inani ferebantur. Quippe ipſorum tela per tenebras vana: Romani conſpicuam barbarorum aciem, & ſi quis audaciâ, aut inſignibus effulgens, ad ictum deſtinabant. Intellectum id Civili; «&, reſ»tincto igne, miſceri cuncta tenebris &

A U. C. 822. J. C. 69.

»armis» jubet. Tum verò ſtrepitus diſſoni, caſus incerti, neque feriendi, neque declinandi providentia. Unde clamor acciderat, circumagere corpora, tendere arcus: nihil prodeſſe virtus, fors cuncta turbare, & ignavorum ſæpe telis fortiſſimi cadere. Apud Germanos, inconſulta ira: Romanus miles, periculorum gnarus, ferratas ſudes, gravia ſaxa, non fortè jaciebat. Ubi ſonus molientium, aut appoſitæ ſcalæ hoſtem in manus dederant, propellere umbone, pilo ſequi: multos in mœnia egreſſos, pugionibus fodere. Sic exhauſtâ nocte, novam aciem dies aperuit.

XXX. Eduxerant Batavi turrim, duplici tabulato, quam prætoriæ portæ (is æquiſſimus locus) propinquantem, promoti contrà validi aſſeres, & incuſſæ trabes perfregere, multâ ſuperſtantium pernicie. Pugnatumque in perculſos, ſubitâ & proſperâ eruptione. Simul a legionariis peritiâ & arte præſtantibus, plura ſtruebantur. Præcipuum pavorem intulit ſuſpenſum & nutans machinamentum, quo repentè demiſſo præter ſuorum ora, ſinguli, pluresve hoſtium ſublimè rapti, verſo pondere intra caſtra effundebantur. Civilis, omiſsâ oppugnandi ſpe, rurſus

per otium adſidebat, nuntiis & promiſſis fidem legionum convellens.

A. U. C. 822.
J. C. 69.

XXXI. Hæc in Germaniâ ante Cremonenſe prœlium geſta; cujus eventum literæ Primi Antonii docuere, addito Cæcinæ edicto. Et præfectus cohortis e victis, Alpinus Montanus, fortunam partium præſens fatebatur. Diverſi hinc motus animorum. Auxilia e Galliâ, quîs nec amor, nec odium in partes, militia ſine affectu, hortantibus præfectis, ſtatim a Vitellio deſciſcunt: vetus miles cunctabatur. Sed adigente Hordeonio Flacco, inſtantibus tribunis, dixit ſacramentum, non vultu, neque animo ſatis adfirmans: & cùm cetera jurisjurandi verba conciperent, «Veſpaſiani» nomen hæſitantes, aut levi murmure, & plerumque ſilentio tranſmittebant.

XXXII. Lectæ deinde pro concione epiſtolæ Antonii ad Civilem, ſuſpiciones militum irritavere, tamquam ad ſocium partium ſcriptæ, & de Germanico exercitu hoſtiliter. Mox, allatis Geldubam in caſtra nuntiis, eadem dicta, factaque: & miſſus cum mandatis Montanus ad Civilem, «ut abſiſteret bello: neve externa armis falſis velaret. Si Veſpaſianum juvare adgreſſus foret, ſatisfactum

A. U. C. 822. J. C. 69.

»cœptis». Ad ea Civilis, primò callidè: pòſt, ubi videt Montanum præferocem ingenio, paratumque in res novas, orſus a queſtu periculiſque, quæ per quinque & viginti annos in caſtris Romanis exhauſiſſet: «Egregium» inquit «pretium laboris recepi, necem fratris, & vincula »mea, & ſæviſſimas hujus exercitûs voces, quibus ad ſupplicium petitus, jure »gentium pœnas repoſco: vos autem »Treveri, ceteræque ſervientium animæ, »quod præmium effuſi totiens ſanguinis »exſpectatis, niſi ingratam militiam, »immortalia tributa, virgas, ſecures, »& dominorum ingenia? En ego præfectus unius cohortis, & Canninefates »Batavique, exigua Galliarum portio, »vana illa caſtrorum ſpatia exſcidimus, »vel ſepta ferro fameque premimus: denique auſos aut libertas ſequetur, aut »victi iidem erimus». Sic accenſum, ſed «molliora referre» juſſum dimittit. Ille, ut inritus legationis, rediit, cetera diſſimulans, quæ mox erupere.

XXXIII. CIVILIS, parte copiarum retentâ, veteranas cohortes, & quod e Germanis maximè promptum, adversùs Voculam exercitumque ejus mittit; Julio Maximo, & Claudio Victore, ſororis

ſuæ filio, ducibus. Rapiunt in tranſitu hiberna alæ, Aſciburgii ſita. Adeóque improviſi caſtra involavere, ut non adloqui, non pandere aciem Vocula potuerit. Id ſolum, ut in tumultu, monuit, « ſubſignano milite media firmare »: auxilia paſſim circumfuſa ſunt. Eques prorupit, exceptuſque compoſitis hoſtium ordinibus, terga in ſuos vertit. Cædes inde, non prœlium. Et Nerviorum cohortes, metu ſeu perfidiâ, latera noſtrorum nudavere. Sic ad legiones perventum: quæ, amiſſis ſignis, intra vallum ſternebantur; cùm repentè, novo auxilio, fortuna pugnæ mutatur. Vaſconum lectæ a Galbâ cohortes, ac tum accitæ, dum caſtris propinquant, audito prœliantium clamore, intentos hoſtes a tergo invadunt, latioremque, quàm pro numero, terrorem faciunt: aliis a Noveſio, aliis a Mogontiaco univerſas copias adveniſſe credentibus. Is error Romanis addit animos, & dum alienis viribus confidunt, ſuas recepere. Fortiſſimus quiſque e Batavis, quantum peditum erat, funduntur: eques evaſit, cum ſignis captiviſque, quos primâ acie corripuerant. Cæſorum eo die, in partibus noſtris, major numerus & imbellior; e Germanis, ipſa robora.

A. U. C. 822. J. C. 69.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XXXIV. Dux uterque, pari culpâ meritus adverſa, proſperis defuere. Nam Civilis, ſi majoribus copiis inſtruxiſſet aciem; circumiri a tam paucis cohortibus nequiſſet, caſtraque perrupta exſcidiſſet. Vocula, nec adventum hoſtium exploravit, eóque ſimul egreſſus, victuſque: dein victoriæ parum confiſus, tritis fruſtra diebus, caſtra in hoſtem movit: quem ſi ſtatim impellere, curſumque rerum ſequi maturaſſet; ſolvere obſidium legionum eodem impetu potuit. Tentaverat interim Civilis obſeſſorum animos, tamquam perditæ apud Romanos res, & ſuis victoria proveniſſet. Circumferebantur ſigna vexillaque: oſtentati etiam captivi: ex quibus unus, egregium facinus auſus, clarâ voce geſta patefecit, confoſſus illic a Germanis: unde major indici fides. Simul vaſtatione incendiiſque flagrantium villarum, venire victorem exercitum intelligebatur. « In conſpectu caſtrorum » conſtitui ſigna, foſſamque & vallum » circumdari » Vocula jubet. Depoſitis « impedimentis ſarcinisque, expediti cer» tarent ». Hinc in ducem clamor pugnam poſcentium: & minari adſueverant. Ne tempore quidem ad ordinandam aciem capto, incompoſiti feſſique prœlium ſump-

ſere : nam Civilis aderat non minùs vitiis hoſtium, quàm virtute ſuorum fretus. Varia apud Romanos fortuna, & ſeditioſiſſimus quiſque ignavus : quidam recentis victoriæ memores, retinere locum, ferire hoſtem, ſeque & proximos hortari : & redintegratâ acie, manus ad obſeſſos tendere, « ne tempori deeſſent ». Illi, cuncta e muris cernentes, omnibus portis prorumpunt. Ac fortè Civilis lapſu equi proſtratus, creditâ per utrumque exercitum famâ, « vulneratum aut interfectum », immane quantum ſuis pavoris, & hoſtibus alacritatis indidit.

A. U. C. 822. J. C. 69.

XXXV. SED Vocula, omiſſis fugientium tergis, vallum turreſque caſtrorum augebat, tamquam rurſus obſidium immineret : corruptâ totiens victoriâ, non falsò ſuſpectus bellum malle. Nihil æquè exercitus noſtros, quàm egeſtas copiarum fatigabat. Impedimenta legionum cum imbelli turbâ Noveſium miſſa, ut inde, terreſtri itinere, frumentum adveherent. Nam flumine hoſtes potiebantur. Primum agmen ſecurum inceſſit, nondum ſatis firmo Civile : qui, ubi « rurſus miſſos » Noveſium frumentatores, dataſque in » præſidium cohortes, velut multâ pace, » ingredi » accepit : rarum apud ſigna mi-

A. U. C. 822. J. C. 69.

litem, arma in vehiculis, cunctos licentiâ vagos, compoſitus invadit: præmiſſis, qui pontes & viarum anguſta inſiderent. Pugnatum longo agmine, & incerto Marte, donec prœlium nox dirimeret. Cohortes Geldubam perrexere, manentibus, ut fuerant, caſtris, quæ relictorum illic militum præſidio tenebantur. Non erat dubium, quantum in regreſſu diſcriminis adeundum foret, frumentatoribus onuſtis perculſiſque. Addit exercitui ſuo Vocula mille delectos, e quintâ & quintadecimâ legionibus apud Vetera obſeſſis, indomitum militem, & ducibus infenſum. Plures, quàm juſſum erat, profecti, palam in agmine fremebant, « non ſe ultrà famem, inſidias legatorum » toleraturos ». At, qui remanſerant, « deſertos ſe, abductâ parte legionum », querebantur. Duplex hinc ſeditio, aliis revocantibus Voculam, aliis redire in caſtra abnuentibus.

XXXVI. INTERIM Civilis Vetera circumſedit. Vocula Geldubam, atque inde Noveſium conceſſit. Civilis capit Geldubam. Mox, haud procul Noveſio, equeſtri prœlio proſpere certavit. Sed miles, ſecundis adverſiſque, perinde in exitium ducum accendebatur. Et adventu quinta-

norum quintadecimanorumque auctæ legiones, « donativum » expoſcunt, comperto pecuniam a Vitellio miſſam. Nec diu cunctatus Hordeonius, nomine Veſpaſiani dedit. Idque præcipuum fuit ſeditionis alimentum. Effuſi in luxum & epulas, & nocturnos cœtus, veterem in Hordeonium iram renovant, nec ullo legatorum, tribunorumve obſiſtere auſo (quippe omnem pudorem nox ademerat) protractum e cubili interficiunt. Eadem in Voculam parabantur, niſi ſervili habitu, per tenebras, ignoratus evaſiſſet. Ubi, ſedato impetu, metus rediit; centuriones cum epiſtolis ad civitates Galliarum misêre, auxilia ac ſtipendia oraturos. A. U. C. 822. J. C. 69.

XXXVII. Ipsi, ut eſt vulgus ſine rectore præceps, pavidum, ſocors, adventante Civile, raptis temere armis, ac ſtatim omiſſis, in fugam vertuntur. Res adverſæ diſcordiam peperere; iis, qui e ſuperiore exercitu erant, cauſam ſuam diſſociantibus. Vitellii tamen imagines, in caſtris, & per proximas Belgarum civitates, repoſitæ, cùm jam Vitellius occidiſſet. Dein mutati in pænitentiam primani, quartanique, & duoetviceſimani, Voculam ſequuntur: apud

A. U. C. 822. J. C. 69. quem reſumpto Veſpaſiani ſacramento ad liberandum Mogontiaci obſidium ducebantur. Diſceſſerant obſeſſores, mixtus ex Cattis, Uſipiis, Mattiacis exercitus, ſatietate prædæ, nec incruenti. In viâ diſperſos & neſcios miles noſter invaſerat. Quin & loricam vallumque per fines ſuos Treveri ſtruxere, magniſque invicem cladibus cum Germanis certabant: donec egregia erga populum Romanum merita, mox rebelles fœdarent.

A. U. C. 823. J. C. 70. XXXVIII. INTEREA Veſpaſianus iterum, ac Titus, conſulatum abſentes inierunt, mæſtâ & multiplici metu ſuſpensâ civitate, quæ ſuper inſtantia mala, falſos pavores induerat, « deſciviſſe Africam, » res novas moliente L. Piſone ». Is præerat provinciæ, nequaquam turbidus ingenio. Sed quia naves ſævitiâ hiemis prohibebantur, vulgus, alimenta in dies mercari ſolitum, cui una ex republicâ annonæ cura, clauſum litus, retineri commeatus dum timet, credebat: augentibus famam Vitellianis, qui ſtudium partium nondum poſuerant: ne victoribus quidem ingrato rumore, quorum cupiditates, externis quoque bellis inexplebiles, nulla umquam civilis victoria ſatiavit.

XXXIX. KALENDIS Januariis, in ſe-

natu, quem Julius Frontinus, prætor Urbanus, vocaverat, legatis exercitibuſque, ac regibus, « laudes grateſque » decretæ. Et Tertio Juliano prætura, « tamquam tranſgredientem in partes Veſpaſiani legionem deſeruiſſet », ablata, ut in Plotium Griphum transferretur. Hormo dignitas equeſtris data. Et mox, ejurante Frontino, Cæſar Domitianus præturam cepit. Ejus nomen epiſtolis edictiſque præponebatur: vis penes Mucianum erat; niſi quòd pleraque Domitianus, inſtigantibus amicis, aut propriâ libidine, audebat. Sed præcipuus Muciano metus e Primo Antonio, Varoque Arrio: quos recentes, claroſque rerum famâ, ac militum ſtudiis, etiam populus fovebat, quia in neminem ultra aciem ſævierant. Et ferebatur Antonius Scribonianum Craſſum, egregiis majoribus, & fraternâ imagine fulgentem, ad capeſſendam rempublicam hortatus: haud defuturâ conſciorum manu, ni Scribonianus abnuiſſet, ne paratis quidem corrumpi facilis, adeò metuens incerta. Igitur Mucianus, quia propalam opprimi Antonius nequibat: multis in ſenatu laudibus cumulatum, ſecretis promiſſis onerat, « citeriorem » Hiſpaniam » oſtentans, « diſceſſu Cluvii

A. U. C. 823. J. C. 70.

A. U. C. 823. J. C. 70.

»Rufi vacuam» : ſimul amicis ejus, tribunatus præfecturaſque largitur. Dein, poſtquam inanem animum ſpe & cupidine impleverat, vires abolet; dimiſsâ in hiberna legione ſeptimâ, cujus flagrantiſſimus in Antonium amor. Et tertia legio, familiaris Arrio Varo miles, in Syriam remiſſa. Pars exercitûs, in Germanias ducebatur. Sic egeſto, quidquid turbidum, redit Urbi ſua forma, legeſque, & munia magiſtratuum.

XL. Quo die ſenatum ingreſſus eſt Domitianus, «de abſentiâ patris fratriſ»que, ac juventâ ſuâ», pauca & modica diſſeruit, decorus habitu; & ignotis adhuc moribus, crebra oris confuſio pro modeſtiâ accipiebatur. Referente Cæſare, «de reſtituendis Galbæ honoribus», cenſuit Curtius Montanus, «ut Piſonis quo»que memoria celebraretur». Patres utrumque juſſere : de Piſone inritum fuit. Tum ſorte ducti, «per quos redderentur »bello rapta, quique æra legum, vetuſtate »dilapſa, noſcerent, figerentque, & »Faſtos, adulatione temporum fœdatos, »exonerarent, modumque publicis im»penſis facerent». Redditur Tertio Juliano prætura, poſtquam cognitus eſt ad Veſpaſianum confugiſſe. Gripho honor

manſit. Repeti inde cognitionem inter Muſonium Rufum & P. Celerem placuit; A. U. C. damnatuſque Publius, & Sorani manibus 823. ſatisfactum. Inſignis publicâ ſeveritate J. C. dies, ne privatim quidem laude caruit: 70. juſtum judicium expleſſe Muſonius videbatur. Diverſa fama Demetrio, Cynicam ſectam profeſſo, quòd manifeſtum reum ambitioſiùs, quàm honeſtiùs, defendiſſet. Ipſi Publio neque animus in periculis, neque oratio ſuppeditavit: Signo ultionis in accuſatores dato, petit a Cæſare Junius Mauricus, « ut commentariorum Principalium poteſtatem ſenatui faceret, per quos noſceret, quem quiſque accuſandum popoſciſſet ». « Conſulendum tali ſuper re Principem », reſpondit.

XLI. Senatus, inchoantibus primoribus, jusjurandum concepit, quo certatim omnes magiſtratus, ceteri ut ſententiam rogabantur, « deos teſtes » advocabant, « nihil ope ſuâ factum, quo cujuſquam ſalus læderetur, neque ſe præmium, aut honorem, ex calamitate civium cepiſſe »: trepidis, & verba jurisjurandi per varias artes mutantibus, quîs flagitii conſcientia inerat. Probabant religionem patres, perjurium arguebant. Eaque velut cenſura, in Sariolenum Vo-

culam, & Nonium Actianum, & Ceſtium
A. U. C. Severum acerrimè incubuit, crebris apud
823. Neronem delationibus famoſos. Sariole-
J. C. num & recens crimen urgebat, quòd
70. apud Vitellium molitus eadem foret: nec deſtitit ſenatus manus intentare Voculæ, donec curiâ excederet. Ad Pactium Africanum tranſgreſſi, eum quoque proturbant; tamquam Neroni Scribonios fratres, concordiâ opibuſque inſignes, ad exitium monſtraviſſet. Africanus neque fateri audebat, neque abnuere poterat: in Vibium Criſpum, cujus interrogationibus fatigabatur, ultro converſus, miſcendo quæ defendere nequibat, ſocietate culpæ invidiam declinavit.

XLII. Magnam eo die pietatis eloquentiæque famam Vipſtanius Meſſala adeptus eſt, nondum ſenatoriâ ætate, auſus pro fratre Aquilio Regulo deprecari. Regulum ſubverſa Craſſorum & Orphiti domus in ſummum odium extulerat. Sponte ex S. C. accuſationem ſubiiſſe juvenis admodum, nec depellendi periculi, ſed in ſpem potentiæ videbatur. Et Sulpicia Prætextata, Craſſi uxor, quatuorque liberi, ſi cognoſceret ſenatus, ultores aderant. Igitur Meſſala non cauſam, neque reum tueri, ſed periculis

fratris ſemet opponens, flexerat quoſdam. Occurrit truci oratione Curtius Montanus, eò uſque progreſſus, ut, « poſt cædem » Galbæ, datam interfectori Piſonis pe- » cuniam a Regulo, adpetitumque morſu » Piſonis caput » objectaret. « Hoc certè », inquit, « Nero non coegit, nec dignita- » tem, aut ſalutem illâ ſævitiâ redemiſti. » Sanè toleremus iſtorum defenſiones, » qui perdere alios, quàm periclitari ipſi » maluerunt. Te ſecurum reliquerat exſul » pater, & diviſa inter creditores bona, » nondum honorum capax ætas: nihil » quod ex te concupiſceret Nero, nihil » quod timeret: libidine ſanguinis, & » hiatu præmiorum, ignotum adhuc in- » genium, & nullis defenſionibus exper- » tum, cæde nobili imbuiſti: cùm ex » funere reipublicæ, raptis conſularibus » ſpoliis, ſeptuagies ſeſtertio ſaginatus, » & ſacerdotio fulgens, innoxios pueros, » inluſtres ſenes, conſpicuas feminas eâ- » dem ruinâ proſterneres: cùm ſegnitiam » Neronis incuſares, quòd per ſingulas » domos, ſeque & delatores fatigaret: » poſſe univerſum ſenatum unâ voce ſub- » verti. Retinete, patres conſcripti, & » reſervate hominem tam expediti con- » ſilii, ut omnis ætas inſtructa ſit; &,

A. U. C. 823. J. C. 70.

A. U. C. 823. J. C. 70.

» quomodo ſenes noſtri Marcellum, Criſ» pum, juvenes Regulum imitentur. In» venit etiam æmulos infelix nequitia: » quid ſi floreat vigeatque? Et quem ad» huc quæſtorium offendere non audemus, » prætorium & conſularem viſuri ſumus? » An Neronem, extremum dominorum » putatis? Idem crediderant, qui Tiberio, » qui Caio ſuperſtites fuerunt: cùm inte» rim inteſtabilior, & ſævior exortus eſt. » Non timemus Veſpaſianum: ea Principis » ætas, ea moderatio. Sed diutiùs durant » exempla, quàm mores. Elanguimus, » patres conſcripti; nec jam ille ſenatus » ſumus, qui, occiſo Nerone, delatores » & miniſtros, more majorum puniendos » flagitabat. Optimus eſt, poſt malum » Principem, dies primus ».

XLIII. TANTO cum aſſenſu ſenatûs auditus eſt Montanus, ut ſpem caperet Helvidius, poſſe etiam Marcellum proſterni. Igitur a laude Cluvii Rufi orſus, qui perinde dives, & eloquentiâ clarus, nulli umquam ſub Nerone periculum faceſſiſſet, crimine ſimul exemploque Eprium urgebat, ardentibus patrum animis. Quod ubi ſenſit Marcellus, velut excedens curiâ: « Imus », inquit, « Priſ» ce, & relinquimus tibi ſenatum tuum:

»regna, præſente Cæſare». Sequebatur Vibius Criſpus, ambo infenſi, vultu diverſo; Marcellus minacibus oculis, Criſpus renidens; donec accurſu amicorum retraherentur. Cùm gliſceret certamen, hinc multi bonique, inde pauci & validi pertinacibus odiis tenderent, conſumptus per diſcordiam dies. A. U. C. 823. J. C. 70.

XLIV. PROXIMO ſenatu, inchoante Cæſare «de abolendo dolore irâque, & »priorum temporum neceſſitatibus», cenſuit Mucianus prolixè pro accuſatoribus, ſimul eos, qui cœptam, dein omiſſam actionem repeterent, monuit ſermone molli, & tamquam rogaret. Patres cœptatam libertatem, poſtquam obviàm itum, omiſere. Mucianus, ne ſperni ſenatûs judicium, & cunctis ſub Nerone admiſſis data impunitas videretur, Octavium Sabinum Sagittam, & Antiſtium Soſianum, ſenatorii ordinis, egreſſos exſilium, in eaſdem inſulas redegit. Octavius Pontiam Poſtumiam, ſtupro cognitam, & nuptias ſuas abnuentem, impotens amoris interfecerat: Soſianus pravitate morum multis exitioſus. Ambo gravi ſenatuſconſulto damnati pulſique, quamvis conceſſo aliis reditu, in eâdem pœnâ retenti ſunt. Nec ideo lenita erga Mucianum invidia. Quip-

A. U. C. 823. J. C. 70.

pe Soſianus ac Sagitta viles, etiam ſi reverterentur: accuſatorum ingenia, & opes, & exercita malis artibus potentia, timebantur.

XLV. RECONCILIAVIT paulliſper ſtudia patrum, habita in ſenatu cognitio, ſecundùm veterem morem. Manlius Patruitus, ſenator, « pulſatum ſe in coloniâ » Senenſi, cœtu multitudinis, & juſſu » magiſtratuum » querebatur: « nec finem » injuriæ hìc ſtetiſſe: planctum, & lamenta, » & ſupremorum imaginem præſenti ſibi » circumdata, cum contumeliis & probris, » quæ in ſenatum univerſum jacerentur ». Vocati, qui arguebantur. Et cognitâ causâ, in convictos vindicatum. Additumque ſenatuſconſultum, quo Senenſium plebes modeſtiæ admoneretur. Iiſdem diebus Antonius Flamma Cyrenenſibus damnatur, lege repetundarum, & exſilio ob ſævitiam.

XLVI. INTER quæ militaris ſeditio propè exarſit. Prætorianam militiam repetebant a Vitellio dimiſſi, pro Veſpaſiano congregati: & lectus in eamdem ſpem e legionibus miles, promiſſa ſtipendia flagitabat. Ne Vitelliani quidem, ſine multâ cæde, pelli poterant. Ingreſſus caſtra Mucianus, quò rectiùs ſtipendia

ſingulorum ſpectaret, ſuis cum inſignibus armiſque victores conſtituit, modicis inter ſe ſpatiis diſcretos. Tum Vitelliani, quos apud Bovillas in deditionem acceptos memoravimus, ceterique per Urbem, & Urbi vicina conquiſiti, producuntur propè intecto corpore. « Eos » Mucianus « diduci, & Germanicum Britannicum-» que militem, ac ſi qui aliorum exerci-» tuum, ſeparatim adſiſtere » jubet. Illos primus ſtatim aſpectus obſtupefecerat; cùm ex diverſo, velut aciem telis & armis trucem, ſemet clauſos, nudoſque, & inluvie deformes, aſpicerent. Ut verò huc illuc diſtrahi cœpere, metus per omnes, & præcipua Germanici militis formido, tamquam eâ ſeparatione ad cædem deſtinarentur: prenſare commanipularium pectora, cervicibus innecti, ſuprema oſcula petere, « ne deſererentur ſoli, neu » in pari causâ diſparem fortunam pate-» rentur »: modò Mucianum, modò abſentem Principem, poſtremùm cælum ac deos obteſtari: donec Mucianus, « cunctos ejuſdem ſacramenti, ejuſdem » Imperatoris milites » appellans, falſo timori obviàm iret. Namque & victor exercitus clamore lacrimas eorum juvabat. Iſque finis illâ die. Paucis pòſt diebus,

A. U. C. 823. J. C. 70.

A. U. C. 823. J. C. 70.

adloquentem Domitianum firmati jam excepere. Spernunt oblatos agros ; « mi-» litiam & ſtipendia » orant. Preces erant, ſed quibus contradici non poſſet : igitur in prætorium accepti. Dein, quibus ætas & juſta ſtipendia, dimiſſi cum honore, alii ob culpam ; ſed carptim, ac ſinguli : quo tutiſſimo remedio, conſenſus multitudinis extenuatur.

XLVII. CETERUM verâne pauperie, an utì videretur, actum in ſenatu, « ut » ſexcenties ſeſtertium a privatis mutuum » acciperetur ». Præpoſituſque ei curæ Pompeius Silvanus : nec multò pòſt neceſſitas abiit, ſive omiſſa ſimulatio. Abrogati inde, legem ferente Domitiano, conſulatus, quos Vitellius dederat. Funuſque cenſorium Flavio Sabino ductum : magna documenta inſtabilis fortunæ, ſummaque & ima miſcentis.

XLVIII. SUB idem tempus L. Piſo, proconſul, interficitur : eâ de cæde quàm veriſſimè expediam, ſi pauca ſuprà petiero, ab initio cauſiſque talium facinorum non abſurda. Legio in Africâ auxiliaque, tutandis imperii finibus, ſub divo Auguſto Tiberioque Principibus, proconſuli parebant. Mox Caius Cæſar, turbidus animi, ac M. Silanum, obtinentem Africam,

metuens, ablatam proconſuli legionem, miſſo in eam rem legato tradidit: æquatus inter duos beneficiorum numerus, & mixtis utriuſque mandatis, diſcordia quæſita auctaque pravo certamine. Legatorum jus adolevit, diuturnitate officii, vel quia minoribus major æmulandi cura: proconſulum ſplendidiſſimus quiſque, ſecuritati magis, quàm potentiæ conſulebant. A. U. C. 823. J. C. 70.

XLIX. SED tum legionem in Africâ regebat Valerius Feſtus, ſumptuoſæ adoleſcentiæ, neque modica cupiens, & adfinitate Vitellii anxius. Is crebris ſermonibus tentaveritne Piſonem ad res novas, an tentanti reſtiterit, incertum; quoniam ſecreto eorum nemo adfuit, &, occiſo Piſone, plerique ad gratiam interfectoris inclinavere. Nec ambigitur provinciam, & militem, alienato erga Veſpaſianum animo fuiſſe; & quidam e Vitellianis, Urbe profugi, oſtentabant Piſoni « nutantes Gallias, paratam Germaniam, pericula ipſius, & in pace ſuſpectâ tutius bellum ». Inter quæ Claudius Sagitta, præfectus alæ Petrinæ, proſperâ navigatione prævenit Papirium, centurionem, a Muciano miſſum: adſeveravitque « mandata interficiendi Piſo-

A. U. C. 823. J. C. 70.

»nis, centurioni data. Cecidiſſe Galerianum, conſobrinum ejus generumque. »Unam in audaciâ ſpem ſalutis. Sed duo »itinera audendi; ſeu mallet ſtatim arma, ſeu, petitâ navibus Galliâ, ducem ſe Vitellianis exercitibus oſtenderet». Nihil ad ea moto Piſone, centurio a Muciano miſſus, ut portum Carthaginis attigit, magnâ voce, læta Piſoni omina, tanquam Principi, continuare; obvios & ſubitæ rei miraculo attonitos, ut eadem adſtreperent, hortari: vulgus credulum, ruere in forum, « præſentiam Piſonis » expoſcere. Gaudio clamoribuſque cuncta miſcebant, indiligentiâ veri, & adulandi libidine. Piſo, indicio Sagittæ, vel inſitâ modeſtiâ, non in publicum egreſſus eſt, neque ſe ſtudiis vulgi permiſit. Centurionemque percunctatus, poſtquam « quæſitum ſibi crimen cædemque » comperit: « animadverti in eum » juſſit, haud perinde ſpe vitæ, quàm irâ in percuſſorem, quòd idem ex interfectoribus Clodii Macri, cruentas legati ſanguine manus, ad cædem proconſulis retuliſſet. Anxio deinde edicto Carthaginienſibus increpitis, ne ſolita quidem munia uſurpabat, clauſus intra domum,

ne qua motûs novi cauſa vel fortè orie- A. U. C. 823. J. C. 70.
retur.

L. Sed ubi Feſto conſternatio vulgi, centurionis ſupplicium, veraque & falſa, more famæ, in majus innotuere, equites in necem Piſonis mittit. Illi raptim vecti, obſcuro adhuc cœptæ lucis; domum proconſulis inrumpunt, deſtrictis gladiis, & magna pars Piſonis ignari, quòd Pœnos auxiliares, Mauroſque in eam cædem delegerat: haud procul cubiculo, obvium fortè ſervum, « quiſnam, » & ubi eſſet Piſo » ? interrogavere. Servus, egregio mendacio, « ſe Piſonem » eſſe » reſpondit; ac ſtatim obtruncatur: nec multò pòſt, Piſo interficitur. Namque aderat, qui noſceret, Bebius Maſſa, e procuratoribus Africæ, jam tunc optimo cuique exitioſus, & in cauſas malorum, quæ mox tulimus, ſæpius reditu-rus. Feſtus Adrumeto, ubi ſpeculabundus ſubſtiterat, ad legionem contendit, præfectumque caſtrorum, Cetronium Piſanum, vinciri juſſit, proprias ob ſimultates; ſed « Piſonis ſatellitem » vocabat: militeſque & centuriones quoſdam puniit, alios præmiis adfecit: neutrum ex merito, ſed ut oppreſſiſſe bellum crederetur. Mox Oeenſium Leptitanorumque

A. U. C. 823. J. C. 70.

diſcordias componit, quæ, raptu frugum & pecorum inter agreſtes, modicis principiis, jam per arma atque acies exercebantur. Nam populus Oeenſis, multitudine inferior, Garamantas exciverat, gentem indomitam, & inter accolas latrociniis fecundam. Unde arctæ Leptitanis res, latéque vaſtatis agris, intra mœnia trepidabant : donec interventu cohortium alarumque fuſi Garamantes, & recepta omnis præda, niſi quam vagi per inacceſſa mapalium ulterioribus vendiderant.

LI. AT Veſpaſiano, poſt Cremonenſem pugnam, & proſperos undique nuntios, « cecidiſſe Vitellium », multi cujuſque ordinis, pari audaciâ fortunâque hibernum mare adgreſſi, nuntiavere. Aderant legati regis Vologeſi, « quadra» ginta Parthorum equitum millia » offerentes. Magnificum lætumque tantis ſociorum auxiliis ambiri, neque indigere. Gratiæ Vologeſo actæ, mandatumque, « ut legatos ad ſenatum mitteret, & pa» cem eſſe ſciret ». Veſpaſianus in Italiam, reſque Urbis intentus, adverſam de Domitiano famam accipit; « tam» quam terminos ætatis, & conceſſa filio » egrederetur ». Igitur validiſſimam exercitûs

» citûs partem Tito tradit, ad reliqua Judaici belli perpetranda. A. U. C. 823. J. C. 70.

LII. Titum, antequam digrederetur, multo apud patrem ſermone oraſſe dicebatur, « ne criminantium nuntiis te» mere accenderetur; integrumque ſe ac » placabilem filio præſtaret. Non legio» nes, non claſſes, perinde firma impe» rii munimenta, quàm numerum libe» rorum. Nam amicos tempore, fortunâ, » cupidinibus aliquando, aut erroribus, » imminui, transferri, deſinere: ſuum » cuique ſanguinem indiſcretum, ſed » maximè Principibus; quorum proſpe» ris & alii fruantur, adverſa ad junctiſ» ſimos pertineant: ne fratribus quidem » manſuram concordiam, ni parens » exemplum præbuiſſet ». Veſpaſianus, haud æquè Domitiano mitigatus, quàm Titi pietate gaudens, « bono eſſe ani» mo » jubet, « belloque & armis rem» publicam attollere: ſibi pacem domum» que curæ fore ». Tum celerrimas navium, frumento onuſtas, ſævo adhuc mari committit. Quippe tanto diſcrimine Urbs nutabat, ut decem haud ampliùs dierum frumentum in horreis fuerit, cùm a Veſpaſiano commeatus ſubvenere.

A. U. C. 823. J. C. 70.

LIII. CURAM reſtituendi Capitolii in L. Veſtinum confert, equeſtris ordinis virum, ſed auctoritate famâque inter proceres. Ab eo contracti haruſpices, monuere, « ut reliquiæ prioris delubri » in paludes aveherentur: templum iiſ- » dem veſtigiis ſiſteretur: nolle deos mutari veterem formam ». Undecimo Kalendas Julias, ſerenâ luce, ſpatium omne quod templo dicabatur, evinctum vittis coroniſque. Ingreſſi milites, quî fauſta nomina, felicibus ramis: dein virgines Veſtales, cum pueris puelliſque patrimis matrimiſque, aquâ, vivis e fontibus amnibuſque hauſtâ, perluêre. Tun Helvidius Priſcus, prætor, præeunt Plautio Æliano, pontifice, luſtratâ ſuo vetaurilibus areâ, & ſuper ceſpitem redditis extis, « Jovem, Junonem, Mi- » nervam, præſideſque imperii deos: precatus « utì cœpta proſperarent, ſe- » deſque ſuas, pietate hominum in- » choatas, divinâ ope attollerent », vittas, quibus ligatus lapis, innexique funes erant, contigit. Simul ceteri magiſtratus, & ſacerdotes, & ſenatus, & eques, & magna pars populi, ſtudio lætitiâque connixi, ſaxum ingens traxere paſſimque injectæ fundamentis argen

aurique ſtipes, & metallorum primitiæ, nullis fornacibus victæ, ſed ut gignuntur. Prædixere haruſpices, ne temeraretur opus ſaxo aurove, in aliud deſtinato. Altitudo ædibus adjecta. Id ſolum religio adnuere: & prioris templi magnificentiæ defuiſſe creditum, quo tanta vis hominum retinenda erat.

A. U. C. 823. J. C. 70.

LIV. Audita interim per Gallias Germaniaſque mors Vitellii duplicaverat bellum. Nam Civilis, omiſsâ diſſimulatione, in populum Romanum ruere. Vitellianæ legiones vel externum ſervitium, quàm Imperatorem Veſpaſianum malle. Galli ſuſtulerant animos, eamdem ubique exercituum noſtrorum fortunam rati: vulgato rumore, « a Sarmatis Daciſque » Mœſica ac Pannonica hiberna circum- » ſideri »: paria de Britanniâ fingebantur. Sed nihil æquè, quàm incendium Capitolii, ut finem imperio adeſſe crederent, impulerat. « Captam olim a Gallis Ur- » bem; ſed integrâ Jovis ſede, manſiſſe » imperium. Fatali nunc igne, ſignum » cæleſtis iræ datum, & poſſeſſionem re- » rum humanarum Tranſalpinis gentibus » portendi », ſuperſtitione vanâ Druidæ canebant. Inceſſeratque fama primores Galliarum, ab Othone adverſùs Vitel-

A. U. C. 823. J. C. 70.

lium miſſos, antequam digrederentur, pepigiſſe, « ne deeſſent libertati, ſi po»pulum Romanum continua bellorum »civilium ſeries & interna mala fre»giſſent ».

LV. Ante Flacci Hordeonii cædem nihil prorupit, quo conjuratio intelligeretur. Interfecto Hordeonio, commeavere nuntii inter Civilem Claſſicumque, præfectum alæ Treverorum. Claſſicus nobilitate opibuſque ante alios: regium illi genus, & pace belloque clara origo. Ipſe, e majoribus ſuis, hoſtis populi Romani, quàm ſocius, jactabat. Miſcuere ſeſe Julius Tutor, & Julius Sabinus; hic Trevir, hic Lingon. Tutor, ripæ Rheni a Vitellio præfectus: Sabinus, ſuper inſitam vanitatem, falſæ ſtirpis gloriâ incendebâtur, « proaviam ſuam »divo Julio, per Gallias bellanti, cor»pore atque adulterio placuiſſe ». Hi ſecretis ſermonibus animos ceterorum ſcrutari; ubi, quos idoneos rebantur, conſcientiâ obſtrinxere, in coloniâ Agrippinenſi, in domum privatam conveniunt: nam publicè civitas talibus inceptis abhorrebat. Attamen interfuere quidam Ubiorum, Tungrorumque. Sed plurima vis penes Treveros, ac Lingonas. Nec

tulere moras conſultandi : certatim proclamant, « furere diſcordiis populum A. U. C.
» Romanum, cæſas legiones, vaſtatam 823.
» Italiam, capi cùm maximè Urbem, J. C.
» omnes exercitus ſuis quemque bellis 70.
» detineri : ſi Alpes præſidiis firmentur,
» coalitâ libertate, diſpecturas Gallias,
» quem virium ſuarum terminum ve-
» lint ».

LVI. Hæc dicta pariter, probataque : de reliquiis Vitelliani exercitûs dubitavere. Plerique « interficiendos » cenſebant, « turbidos, infidos, ſanguine du» cum pollutos ». Vicit ratio parcendi : « ne, ſublatâ ſpe veniæ, pertinaciam ac» cenderent. Alliciendos potiùs in ſocie» tatem : legatis tantùm legionum inter» fectis, ceterum vulgus, conſcientiâ » ſcelerum, & ſpe impunitatis, facile ac» ceſſurum ». Ea primi conſilii forma : miſſique per Gallias concitores belli. Simulatum ipſis obſequium, quò incautionem Voculam opprimerent. Nec defuere, qui Voculæ nuntiarent. Sed vires ad coercendum deerant, infrequentibus infidiſque legionibus. Inter ambiguos milites, & occultos hoſtes, optimum e præſentibus ratus, mutuâ diſſimulatione, & iiſdem, quibus petebatur, artibus graſſari, in

A. U. C. 823. J. C. 70.

coloniam Agrippinenſem deſcendit. Illuc Claudius Labeo, quem captum & extra conventum amandatum in Friſios diximus, corruptis cuſtodibus perfugit: pollicituſque, « ſi præſidium daretur, iturum » in Batavos, & potiorem civitatis partem » ad ſocietatem Romanam retracturum »: acceptâ peditum equitumque modicâ manu, nihil apud Batavos auſus, quoſdam Nerviorum Betaſiorumque in arma traxit. Et furtim magis, quàm bello, Canninefates Marſacoſque incurſabat. Vocula, Gallorum fraude inlectus, ad hoſtem contendit.

LVII. NEC procul Veteribus aberat, cùm Claſſicus & Tutor, per ſpeciem explorandi prægreſſi, cum ducibus Germanorum pacta firmavere. Tumque primùm diſcreti a legionibus, proprio vallo caſtra ſua circumdant, obteſtante Voculâ, « Non » adeò turbatam civilibus armis rem Ro» manam, ut Treveris etiam Lingonibuſ» que deſpectui ſit. Supereſſe fidas pro» vincias, victores exercitus, fortunam » imperii, & ultores deos. Sic olim, Sa» crovirum & Æduos, nuper, Vindicem » Galliaſque ſingulis prœliis concidiſſe » Eadem rurſus numina, eadem fata » ruptores fœderum exſpectarent. Meliùs

»divo Julio, divoque Auguſto notos eo- A. U. C.
»rum animos. Galbam, & infracta tri- 823.
»buta, hoſtiles ſpiritus induiſſe. Nunc J. C.
»hoſtes, quia molle ſervitium: cùm ſpo- 70.
»liati exutique fuerint, amicos fore». Hæc ferociter locutus, poſtquam perſtare in perfidiâ Claſſicum Tutoremque videt, verſo itinere, Noveſium concedit. Galli, duûm millium ſpatio diſtantibus campis, conſedêre. Illuc commeantium centurionum militumque emebantur animi, ut (flagitium incognitum) Romanus exercitus in externa verba jurarent, pignuſque tanti ſceleris, nece aut vinculis legatorum daretur. Vocula, quamquam plerique fugam ſuadebant, audendum ratus, vocatâ concione, in hunc modum diſſeruit.

LVIII. «NUMQUAM apud vos verba »feci, aut pro vobis ſollicitior, aut pro »me ſecurior. Nam mihi èxitium parari, »libens audio; mortemque in tot malis »hoſtium ut finem miſeriarum exſpecto. »Veſtrî me pudet miſeretque, adversùs »quos non prœlium & acies parantur; »id enim fas armorum, & jus hoſtium: »bellum cum populo Romano veſtris ſe »manibus geſturum Claſſicus ſperat: im»periumque & ſacramentum Galliarum »oſtentat. Adeò nos, ſi fortuna in præ-

A. U. C. 823. J. C. 70.

»ſens virtuſque deſeruit, etiam vetera »exempla deficiunt, quotiens Romanæ »legiones perire præoptaverint, ne loco »pellerentur? Socii ſæpe noſtri, exſcindi »urbes ſuas, ſeque cum conjugibus ac »liberis cremari pertulerunt; neque aliud »pretium exitûs, quàm fides famaque. »Tolerant cùm maximè inopiam obſi- »diumque apud Vetera legiones, nec »terrore aut promiſſis demoventur. Nobis, »ſuper arma, & viros, & egregia caſtro- »rum munimenta, frumentum & com- »meatus quamvis longo bello pares. Pe- »cunia nuper etiam donativo ſuffecit; »quod ſive a Veſpaſiano, ſive a Vitellio »datum interpretari mavultis, ab Impe- »ratore certè Romano accepiſtis. Tot »bellorum victores, apud Geldubam, »apud Vetera, fuſo totiens hoſte, ſi pa- »vetis aciem, indignum id quidem: ſed »eſt vallum murique, & trahendi artes, »donec e proximis provinciis auxilia exer- »cituſque concurrant. Sanè ego diſpli- »ceam: ſunt alii legati, tribuni, centurio »denique, aut miles. Ne hoc prodigium »toto terrarum orbe vulgetur, vobis ſa- »tellitibus, Civilem & Claſſicum Italiam »invaſuros. An ſi ad mœnia Urbis Ger- »mani Gallique duxerint, arma patriæ

»inferetis ? Horret animus tanti flagitii
»imagine. Tutori Trevero agentur excu- A. U. C.
»biæ ? Signum belli Batavus dabit ? Ger- 823.
»manorum catervas ſupplebitis ? quis J. C.
»deinde ſceleris exitus ? cùm Romanæ 70.
»legiones contrà direxerint : transfugæ e
»transfugis ; & proditores e proditoribus,
»inter recens & vetus ſacramentum inviſi
»deis errabitis ? Te, Jupiter optime,
»maxime, quem per octingentos viginti
»annos tot triumphis coluimus ; te, Qui-
»rine, Romanæ parens Urbis, precor
»venerorque, ut ſi vobis non fuit cordi,
»me duce hæc caſtra incorrupta & inte-
»merata ſervari, at certè pollui fœdari-
»que a Tutore & Claſſico ne ſinatis. Mi-
»litibus Romanis aut innocentiam detis,
»aut maturam, & ſine noxâ pæniten-
»tiam».

LIX. Varie excepta oratio inter ſpem, metumque, ac pudorem. Digreſſum Voculam, & de ſupremis agitantem, liberti ſervique prohibuere fœdiſſimam mortem ſponte prævenire. Et Claſſicus, miſſo Æmilio Longino, deſertore primæ legionis, cædem ejus maturavit. Herennium & Numiſium, legatos, vinciri, ſatis viſum. Dein, ſumptis Romani imperii inſignibus, in caſtra venit. Nec illi,

A. U. C. 823. J. C. 70.

quamquam ad omne facinus durato, verba ultrà ſuppeditavere, quàm ut ſacramentum recitaret. Juravere qui aderant, «pro imperio Galliarum». Interfectorem Voculæ, altis ordinibus, ceteros, ut quiſque flagitium navaverat, præmiis attollit. Diviſæ inde inter Tutorem & Claſſicum curæ. Tutor, validâ manu circumdatos Agrippinenſes, quantumque militum apud ſuperiorem Rheni ripam, in eadem verba adigit, occiſis Mogontiaci tribunis, pulſo caſtrorum præfecto, qui detrectaverant. Claſſicus corruptiſſimum quemque e deditis «pergere ad »obſeſſos» jubet, «veniam oſtentantes, ſi præſentia ſequerentur; aliter, nihil »ſpei: famem, ferrumque, & extrema »paſſuros». Adjecere qui miſſi erant, exemplum ſuum.

LX. Obsessos hinc fides, inde egeſtas, inter decus ac flagitium diſtrahebant. Cunctantibus ſolita inſolitaque alimenta deerant; abſumptis jumentis equiſque, & ceteris animalibus, quæ profana fœdaque in uſum neceſſitas vertit. Virgulta poſtremò, & ſtirpes, & internatas ſaxis herbas vellentes, miſeriarum patientiæque documentum fuere; donec egregiam laudem fine turpi macularent, miſſis ad

Civilem legatis «vitam» orantes. Neque antè preces admiſſæ, quàm in verba Galliarum jurarent. Tum pactus «prædam »caſtrorum», dat cuſtodes, qui pecuniam, calones, ſarcinas retentarent, ac qui ipſos leves abeuntes proſequerentur. Ad quintum fere lapidem coorti Germani, incautum agmen adgrediuntur. Pugnaciſſimus quiſque in veſtigio; multi palantes occubuere: ceteri retro in caſtra profugiunt, querente ſanè Civile, & increpante Germanos, «tamquam fidem per »ſcelus abrumperent». Simulata ea fuerint, an retinere ſævientes nequiverit, parum adfirmatur. Direptis caſtris, faces injiciunt: cunctoſque, qui prœlio ſuperfuerant, incendium hauſit.

A. U. C. 823. J. C. 70.

LXI. Civilis, barbaro voto, poſt cœpta adversùs Romanos arma, propexum rutilatumque crinem, patratâ demum cæde legionum, depoſuit. Et ferebatur parvulo filio, quoſdam captivorum, ſagittis jaculiſque puerilibus figendos, obtuliſſe. Ceterùm neque ſe, neque quemquam Batavum, in verba Galliarum adegit, fiſus Germanorum opibus; &, ſi certandum adversùs Gallos de poſſeſſione rerum foret, inclitus famâ, & potior. Mummius Lupercus, legatus legionis,

inter dona miſſus Veledæ. Ea virgo nationis Bructeræ, latè imperitabat, vetere apud Germanos more, quo pleraſque feminarum fatidicas, & augeſcente ſuperſtitione, arbitrantur deas. Tuncque Veledæ auctoritas adolevit: nam « proſperas Germanis res, & excidium legionum » prædixerat. Sed Lupercus, in itinere interfectus. Pauci centurionum tribunorumque in Galliâ geniti, reſervantur, pignus ſocietatis. Cohortium, alarum, legionum, hiberna ſubverſa crematаque: iis tantùm relictis, quæ Mogontiaci, ac Vindoniſſæ ſita ſunt.

A. U. C 813. J. C. 70.

LXII. LEGIO ſextadecima, cum auxiliis ſimul deditis, a Noveſio in coloniam Treverorum tranſgredi jubetur, præfinitâ die, intra quam caſtris excederet. Medium omne tempus, per varias curas egêre, ignaviſſimus quiſque, cæſorum apud Vetera exemplo, paventes; melior pars, rubore & infamiâ, « quale illud iter, quis dux viæ? & omnia in arbitrio eorum, quos vitæ neciſque dominos feciſſent ». Alii, nullâ dedecoris curâ, pecuniam, aut cariſſima ſibimetipſi circumdare: quidam expedire arma, teliſque tamquam in aciem accingi. Hæc meditantibus, advenit proficiſcendi hora,

exſpectatione triſtior. Quippe intra vallum, deformitas haud perinde notabilis: detexit ignominiam campus, & dies. Revulſæ Imperatorum imagines, inhonora ſigna, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis: ſilens agmen, & velut longæ exſequiæ. Dux Claudius Sanctus, effoſſo oculo, dirus ore, ingenio debilior. Duplicatur flagitium, poſtquam, deſertis Bonnenſibus caſtris, altera ſe legio miſcuerat. Et vulgatâ captarum legionum famâ, cuncti, qui paullo antè Romanorum nomen horrebant, procurrentes ex agris tectiſque, & undique effuſi, inſolito ſpectaculo nimiùm fruebantur. Non tulit ala Picentina gaudium inſultantis vulgi; ſpretiſque Sancti promiſſis, aut minis, Mogontiacum abeunt: ac fortè obvio interfectore Voculæ Longino, conjectis in eum telis, initium exſolvendæ in poſterum culpæ fecere. Legiones, nihil mutato itinere, ante mœnia Treverorum conſidunt.

A. U. C. 823. J. C. 70.

LXIII. CIVILIS & Claſſicus, rebus ſecundis ſublati, an Coloniam Agrippinenſem diripiendam exercitibus ſuis permitterent, dubitavere. Sævitiâ ingenii, & cupidine prædæ, ad excidium civitatis trahebantur: obſtabat ratio belli, & no-

A. U. C. 823. J. C. 70.

vum imperium inchoantibus utilis clementiæ fama. Civilem etiam beneficii memoria flexit, quòd filium ejus, primo rerum motu, in coloniâ Agrippinenſi deprehenſum, honoratè cuſtodierant. Sed Tranſrhenanis gentibus inviſa civitas, opulentiâ auctuque. Neque alium finem belli rebantur, quàm ſi promiſcua ea ſedes omnibus Germanis foret, aut diſjecta, Ubios quoque diſperſiſſet.

LXIV. IGITUR Tencteri, Rheno diſcreta gens, miſſis legatis, mandata apud concilium Agrippinenſium edi jubent: quæ ferociſſimus e legatis, in hunc modum protulit: « Rediſſe vos in corpus » nomenque Germaniæ, communibus » deis, & præcipuo deorum Marti, grates » agimus: vobiſque gratulamur, quòd » tandem liberi inter liberos eritis. Nam » ad hunc diem, flumina ac terras, & » cælum quodammodo ipſum, clauſerant » Romani: ut colloquia congreſſuſque » noſtros arcerent: vel, quod contumelioſius eſt viris ad arma natis, inermes » ac propè nudi, ſub cuſtode & pretio » coiremus. Sed ut amicitia ſocietaſque » noſtra in æternum rata ſit, poſtulamus » a vobis, muros coloniæ, munimenta » ſervitii, detrahatis. Etiam fera animalia,

» ſi clauſa teneas, virtutis obliviſcuntur.
» Romanos omnes, in finibus veſtris, tru- A. U. C.
» cidetis : haud facilè libertas, & domini 823.
» miſcentur. Bona interfectorum, in me- J. C.
» dium cedant, ne quis occulere quid- 70.
» quam, aut ſegregare cauſam ſuam poſſit.
» Liceat nobis vobiſque utramque ripam
» colere, ut olim majoribus noſtris : quo-
» modo lucem diemque omnibus homi-
» nibus, ita omnes terras fortibus viris
» natura aperüit. Inſtituta cultumque pa-
» trium reſumite, abruptis voluptatibus,
» quibus Romani plus adversùs ſubjectos,
» quàm armis valent : ſincerus & integer,
» & ſervitutis oblitus populus, aut ex
» æquo agetis, aut aliis imperitabitis ».

LXV. Agrippinenses, ſumpto conſultandi ſpatio, quando neque ſubire conditiones metus futuri, neque palam aſpernari conditio præſens ſinebat : in hunc modum reſpondent : « Quæ prima » libertatis facultas data eſt, avidiùs, » quàm cautiùs ſumpſimus, ut vobis cete- » riſque Germanis, conſanguineis noſtris, » jungeremur. Muros civitatis, congre- » gantibus ſe cùm maximè Romanorum » exercitibus, augere nobis, quàm diruere, » tutius eſt. Si qui ex Italiâ, aut provinciis, » alienigenæ in finibus noſtris fuerant,

A. U. C. 823. J. C. 70.

»eos bellum abſumpſit, vel in ſuas quiſ-»que ſedes refugêre. Deductis olim, & »nobiſcum per conubium ſociatis, qui-»que mox provenere, hæc patria eſt. »Nec vos adeò iniquos exiſtimamus, ut »interfici a nobis parentes, fratres, liberos »noſtros velitis. Vectigal & onera com-»merciorum reſolvimus. Sint tranſitus »incuſtoditi, ſed diurni, & inermes; »donec nova & recentia jura, in vetuſta-»tem conſuetudine vertantur. Arbitrum »habebimus Civilem & Veledam, apud »quos pacta ſancientur». Sic lenitis Tencteris, legati ad Civilem & Veledam miſſi cum donis, cuncta ex voluntate Agrippinenſium perpetravere. Sed coram adire, adloquique Veledam, negatum. Arcebantur aſpectu, quò venerationis plus ineſſet. Ipſa editâ in turre: delectus e propinquis, conſulta reſponſaque, ut internuntius numinis, portabat.

LXVI. CIVILIS, ſocietate Agrippinenſium auctus, proximas civitates adfectare, aut adverſantibus bellum inferre ſtatuit. Occupatiſque Sunicis, & juventute eorum per cohortes compoſitâ; quominus ultrà pergeret, Claudius Labeo Betaſiorum Tungrorumque & Nerviorum tumultuariâ manu reſtitit, fretus loco, quia pontem

Moſæ fluminis anteceperat. Pugnabaturque in anguſtiis ambiguè, donec Germani transſnatantes, terga Labeonis invaſere. Simul Civilis, auſus, an ex compoſito, intulit ſe agmini Tungrorum, & clarâ voce : « Non ideò », inquit, « bellum » ſumpſimus, ut Batavi & Treveri gentibus » imperent. Procul hæc a nobis arrogan» tia : accipite ſocietatem : tranſgredior » ad vos, ſeu me ducem, ſeu militem » mavultis ». Movebatur vulgus, condebantque gladios ; cùm Campanus, ac Juvenalis, ex primoribus Tungrorum, univerſam ei gentem dedidere. Labeo, antequam circumveniretur, profugit. Civilis Betaſios quoque ac Nervios in fidem acceptos, copiis ſuis adjunxit : ingens rerum, perculſis civitatum animis, vel ſponte inclinantibus.

A. U. C. 823. J. C. 70.

LXVII. Interea Julius Sabinus, projectis fœderis Romani monumentis, *Cæſarem* ſe ſalutari jubet ; magnamque & inconditam popularium turbam in Sequanos rapit, conterminam civitatem, & nobis fidam. Nec Sequani detrectavere certamen. Fortuna melioribus adfuit. Fuſi Lingones. Sabinus feſtinatum temere prœlium, pari formidine deſeruit. Utque famam exitii ſui faceret, villam, in quam

A. U. C. 823. J. C. 70.

perfugerat, cremavit; illic voluntariâ morte interiiſſe creditus. Sed quibus artibus latebriſque, vitam per novem mox annos traduxerit, ſimul amicorum ejus conſtantiam, & inſigne Eponinæ uxoris exemplum, ſuo loco reddemus. Sequanorum proſperâ acie, belli impetus ſtetit. Reſipiſcere paullatim civitates, faſque & fœdera reſpicere, principibus Remis, qui per Gallias edixere, « ut miſſis legatis in » commune conſultarent, libertas an pax » placeret ».

LXVIII. At Romæ cuncta in deterius audita Mucianum angebant, ne, quamquam egregii duces (jam enim Gallum Annium & Petilium Cerialem delegerat) ſummam belli parum tolerarent. Nec relinquenda Urbs ſine rectore. Et Domitiani indomitæ libidines timebantur; ſuſpectis, utì diximus, Primo Antonio, Varoque Arrio. Varus, prætorianis præpoſitus, vim atque arma retinebat. Eum Mucianus, pulſum loco, ne ſine ſolatio ageret, annonæ præfecit. Utque Domitiani animum, Varo haud alienum, deliniret, Arretinum Clementem, domui Veſpaſiani per adfinitatem innexum, & gratiſſimum Domitiano, prætorianis præpoſuit, « patrem ejus ſub Caio Cæſare

»egregiè functum eâ curâ» dictitans. A. U. C.
«Lætum militibus idem nomen : atque
»ipſum, quamquam ſenatorii ordinis, ad 823.
»utraque munia ſufficere». Adſumuntur J. C.
e civitate clariſſimus quiſque ; & alii per 70.
ambitionem. Simul Domitianus Mucianuſque accingebantur, diſpari animo : ille, ſpe ac juventâ properus ; hic, moras nectens, quîs flagrantem retineret, ne prociâ ætatis, & pravis impulſoribus, ſi exercitum invaſiſſet, paci belloque malè conſuleret. Legiones victrices, ſexta & octava, Vitellianarum unaetviceſima, e recèns conſcriptis ſecunda, Peninis Cottianiſque Alpibus, pars monte Graio, traducuntur. Quartadecima legio e Britanniâ, ſexta ac decima ex Hiſpaniâ accitæ. Igitur venientis exercitûs famâ, & ſuopte ingenio ad mitiora inclinantes Galliarum civitates, in Remos convenere. Treverorum legatio illic opperiebatur, acerrimo inſtinctore belli Tullio Valentino. Is meditatâ oratione, cuncta, magnis imperiis objectari ſolita, contumeliaſque & invidiam in populum Romanum effudit ; turbidus miſcendis ſeditionibus, & pleriſque gratus vecordi facundiâ.

LXIX. At Julius Auſpex, e primoribus Remorum, «vim Romanam, paciſque

A. U. C. 823. J. C. 70.

»bona» diſſertans, & «ſumi bellum »etiam ab ignavis, ſtrenuiſſimi cujuſque »periculo geri, jamque ſuper caput le»giones», ſapientiſſimum quemque reverentiâ fideque, juniores periculo ac metu continuit. Et Valentini animum laudabant, conſilium Auſpicis ſequebantur. Conſtat obſtitiſſe Treveris Lingonibuſque apud Gallias, quòd, Vindicis motu, cum Verginio ſteterant. Deterruit pleroſque provinciarum æmulatio: «quod bello »caput? unde jus auſpiciumque peteretur? »quam, ſi cuncta proveniſſent, ſedem »imperio legerent»? Nondum victoria, jam diſcordia erat: aliis fœdera, quibuſdam opes vireſque, aut vetuſtatem originis, per jurgia jactantibus. Tædio futurorum, præſentia placuere. Scribuntur ad Treveros epiſtolæ, nomine Galliarum, «ut abſtinerent armis, impetrabili veniâ, »& paratis deprecatoribus, ſi pæniteret». Reſtitit idem Valentinus obſtruxitque civitatis ſuæ aures, haud perinde inſtruendo bello intentus, quàm frequens concionibus.

LXX. Igitur non Treveri, neque Lingones, ceteræve rebellium civitates, pro magnitudine ſuſcepti diſcriminis agere. Ne duces quidem, in unum conſulere.

Sed Civilis, avia Belgarum circumibat; dum Claudium Labeonem capere, aut exturbare nititur. Claſſicus, ſegne plerumque otium trahens, velut parto imperio fruebatur. Ne Tutor quidem maturavit ſuperiorem Germaniæ ripam, & ardua Alpium præſidiis claudere. Atque interim unaetviceſima legio Vindoniſsâ, Sextilius Felix cum auxiliariis cohortibus per Rætiam, inrupere. Acceſſit ala Singularium, excita olim a Vitellio, deinde in partes Veſpaſiani tranſgreſſa. Præerat Julius Briganticus, ſorore Civilis genitus, ut ferme acerrima proximorum odia ſunt, inviſus avunculo infenſuſque. Tutor Treverorum copias, recenti Vangionum, Cæracatium, Tribocorum delectu auctas, veterano pedite atque equite firmavit, corruptis ſpe, aut metu ſubactis legionariis: qui primò cohortem, præmiſſam a Sextilio Felice, interficiunt; mox ubi duces exercituſque Romanus propinquabant, honeſto transfugio rediere: ſecutis Tribocis, Vangionibuſque & Cæracatibus. Tutor, Treveris comitantibus, vitato Mogontiaco, Bingium conceſſit, fidens loco, quia pontem Navæ fluminis abruperat: ſed incurſu cohortium, quas Sextilius ducebat, & reperto vado, pro-

A. U. C. 823.
J. C. 70.

ditus fuſuſque. Eâ clade perculſi Treveri;
A. U. C. 823. J. C. 70.
& plebes, omiſſis armis, per agros palatur: quidam principum, ut primi poſuiſſe bellum viderentur, in civitates, quæ ſocietatem Romanam non exuerant, perfugèrunt. Legiones a Noveſio Bonnâque in Treveros, ut ſuprà memoravimus, traductæ, ſe ipſas in verba Veſpaſiani adigunt. Hæc, Valentino abſente, geſta: qui, ubi adventabat, furens, cunctaque rurſus in turbas & exitium converſurus, legiones in Mediomatricos, ſociam civitatem, abſceſſere. Valentinus ac Tutor in arma Treveros retrahunt: occiſis Herennio ac Numiſio legatis, quò minore ſpe veniæ creſceret vinculum ſceleris.

LXXI. Hic belli ſtatus erat, cùm Petilius Cerialis Mogontiacum venit: ejus adventu erectæ ſpes. Ipſe pugnæ avidus, & contemnendis, quàm cavendis hoſtibus melior, ferociâ verborum militem incendebat; ubi primùm congredi licuiſſet, nullam prœlio moram facturus. Delectus per Galliam habitos, in civitates remittit, ac nuntiare jubet «ſufficere imperio legiones: ſocii ad munia pacis redirent, ſecuri, velut confecto bello, quod Romanæ manus excepiſſent». Auxit ea res Gallorum obſequium: nam receptâ

juventute, faciliùs tributa toleravere, proniores ad officia, quòd ſpernebantur. At Civilis & Claſſicus, ubi « pulſum Tutorem, cæſos Treveros, cuncta hoſtibus » proſpera accepere: trepidi ac properan» tes, dum diſperſas ſuorum copias con» ducunt, crebris interim nuntiis Valen» tinum monuere, ne ſummæ rei pericu» lum faceret ». Eò rapidiùs Cerialis, miſſis in Mediomatricos, qui breviore itinere legiones in hoſtem verterent, contracto quod erat militum Mogontiaci, quantumque ſecum tranſvexerat, tertiis caſtris Rigodulum venit; quem locum magnâ Treverorum manu, Valentinus inſederat, montibus aut Moſellâ amne ſeptum: & addiderat foſſas, obiceſque ſaxorum. Nec deterruere ea munimenta Romanum ducem, quominus peditem perrumpere juberet, equitum aciem in collem erigeret, ſpreto hoſte, quem temere collectum, haud ita loco juvari, ut non plus ſuis in virtute foret. Paullum moræ in aſcenſu, dum miſſilia hoſtium prævehuntur. Ut ventum in manus, deturbati, ruinæ modo, præcipitantur. Et pars equitum, æquioribus jugis circumvecta, nobiliſſimos Belgarum, in quîs ducem Valentinum, cepit.

A. U. C. 823.
J. C. 70.

A. U. C. 823. J. C. 70.

LXXII. CERIALIS poſtero die coloniam Treverorum ingreſſus eſt, avido milite eruendæ civitatis: « Hanc eſſe » Claſſici, hanc Tutoris patriam: horum » ſcelere clauſas cæſaſque legiones. Quid » tantum Cremonam meruiſſe, quam e » gremio Italiæ raptam, quia unius noctis » moram victoribus adtulerit? Stare in » confinio Germaniæ integram ſedem, » ſpoliis exercituum & ducum cædibus » ovantem. Redigeretur præda in fiſcum: » ipſis ſufficere ignes, & rebellis coloniæ » ruinas, quibus tot caſtrorum excidia » penſarentur ». Cerialis, a metu infamiæ, ſi licentiâ ſævitiâque imbuere militem crederetur, preſſit iras: & paruere, poſito civium bello, ad externa modeſtiores. Convertit inde animos, accitarum e Mediomatricis legionum miſerabilis aſpectus. Stabant conſcientiâ flagitii mæſtæ, fixis in terram oculis. Nulla inter coeuntes exercitus conſalutatio: neque ſolantibus hortantibuſve reſponſa dabant, abditi per tentoria, & lucem ipſam vitantes: nec perinde periculum aut metus, quàm pudor ac dedecus obſtupefecerat; attonitis etiam victoribus, qui vocem preceſque adhibere non auſi, lacrimis ac ſilentio veniam poſcebant: donec Cerialis mulceret animos,

animos, « fato acta » dictitans, « quæ mi-
» litum ducumque diſcordiâ, vel fraude A. U. C.
» hoſtium eveniſſent. Primum illum ſti- 823.
» pendiorum & ſacramenti diem habe- J. C.
» rent : priorum facinorum neque Impe- 70.
» ratorem, neque ſe meminiſſe ». Tunc recepti in eadem caſtra; & edictum per manipulos, ne quis in certamine jurgiove ſeditionem aut cladem commilitoni objectaret.

LXXIII. Mox Treveros ac Lingonas, ad concionem vocatos, ita adloquitur : « Neque ego umquam facundiam exercui; » & populi Romani virtutem armis adfir» mavi. Sed quia apud vos verba pluri» mùm valent, bonaque ac mala non ſuâ » naturâ, ſed vocibus ſeditioſorum æſti» mantur; ſtatui pauca differere, quæ, » profligato bello, utilius ſit vobis audiſſe, » quàm nobis dixiſſe. Terram veſtram, » ceterorumque Gallorum, ingreſſi ſunt » duces imperatoreſque Romani, nullâ » cupidine, ſed majoribus veſtris invo» cantibus, quos diſcordiæ uſque ad exi» tium fatigabant : & acciti auxilio Ger» mani, ſociis pariter atque hoſtibus ſer» vitutem impoſuerant. Quot prœliis ad» versùs Cimbros Teutonoſque, quantis » exercituum noſtrorum laboribus, quove

A. U. C. 823. J. C. 70.

»eventu Germanica bella tractaverimus, »ſatis clarum. Nec ideo Rhenum inſedi»mus, ut Italiam tueremur: ſed ne quis »alius Arioviſtus, regno Galliarum po»tiretur. An vos cariores Civili Bataviſ»que & Tranſrhenanis gentibus creditis, »quàm majoribus eorum patres avique »veſtri fuerunt? Eadem ſemper cauſa »Germanis tranſcendendi in Gallias, li»bido atque avaritia, & mutandæ ſedis »amor: ut relictis paludibus & ſolitudi»nibus ſuis, fecundiſſimum hoc ſolum, »voſque ipſos poſſiderent. Ceterùm liber»tas, & ſpecioſa nomina prætexuntur: »nec quiſquam alienum ſervitium, & »dominationem ſibi concupivit, ut non »eadem iſta vocabula uſurparet.

LXXIV. »REGNA bellaque per Gallias »ſemper fuere, donec in noſtrum jus »concederetis. Nos, quamquam totiens »laceſſiti, jure victoriæ id ſolum vobis »addidimus, quo pacem tueremur. Nam »neque quies gentium, ſine armis; ne»que arma, ſine ſtipendiis; neque ſtipen»dia, ſine tributis haberi queunt. Cetera »in communi ſita ſunt. Ipſi plerumque »legionibus noſtris præſidetis: ipſi has »aliaſque provincias regitis. Nihil ſe»paratum, clauſumve. Et laudatorum

» Principum uſus ex æquo, quamvis procul agentibus: ſævi proximis ingruunt. A. U. C. 823. J. C. 70.
» Quomodo ſterilitatem, aut nimios imbres, & cetera naturæ mala; ita luxum, vel avaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt, donec homines: ſed neque hæc continua, & meliorum interventu penſantur: niſi fortè Tutore & Claſſico regnantibus, moderatius imperium ſperatis; aut minoribus, quàm nunc, tributis parabuntur exercitus, quibus Germani Britannique arceantur. Nam pulſis, (quod dii prohibeant) Romanis, quid aliud, quàm bella omnium inter ſe gentium exſiſtent? Octingentorum annorum fortunâ diſciplinâque compages hæc coaluit; quæ convelli, ſine exitio convellentium, non poteſt. Sed vobis maximum diſcrimen, penes quos aurum & opes, præcipuæ bellorum cauſæ. Proinde pacem & Urbem, quam victi victoreſque eodem jure obtinemus, amate, colite. Moneant vos utriuſque fortunæ documenta, ne contumaciam cum pernicie, quàm obſequium cum ſecuritate malitis ». Tali oratione graviora metuentes compoſuit, erexitque.

LXXV. Tenebantur victore exercitu Treveri, cùm Civilis & Claſſicus miſêre

A. U. C. 823. J. C. 70.

epiſtolas ad Cerialem, quarum hæc ſententia fuit. « Veſpaſianum, quamquam » nuntii occultarent, exceſſiſſe vitâ. Ur» bem atque Italiam, interno bello con» ſumptam. Muciani ac Domitiani vana » & ſine viribus nomina. Si Cerialis im» perium Galliarum velit, ipſos finibus » civitatum ſuarum contentos: ſi prœlium » mallet, ne id quidem abnuere ». Ad ea Cerialis Civili & Claſſico nihil: eum, qui adtulerat ipſas epiſtolas, ad Domitianum miſit. Hoſtes, diviſis copiis, advenere undique. Plerique culpabant Cerialem, paſſum jungi, quos diſcretos intercipere licuiſſet. Romanus exercitus caſtra foſsâ valloque circumdedit: quîs temere antea intutis conſederat. Apud Germanos, diverſis ſententiis certabatur.

LXXVI. Civilis « opperiendas Tranſ» rhenanorum gentes, quarum terrore » fractæ populi Romani vires obtereren» tur. Gallos quid aliud, quàm prædam » victoribus? & tamen quod roboris ſit, » Belgas, ſecum palam, aut voto ſtare »: Tutor « cunctatione creſcere rem Roma» nam » adfirmabat, « coeuntibus undique » exercitibus. Tranſvectam e Britanniâ » legionem; accitas ex Hiſpaniâ; adven» tare ex Italiâ: nec ſubitum militem, ſed

»veterem, expertumque belli. Nam Germanos, qui ab ipſis ſperentur, non »juberi, non regi, ſed cuncta ex libidine »agere. Pecuniamque, ac dona, quîs »ſolis corrumpantur, majora apud Romanos: & neminem adeò in arma pronum, ut non idem pretium quietis, »quàm periculi, malit: quòd ſi ſtatim »congrediantur, nullas eſſe Ceriali, niſi »ex reliquiis Germanici exercitûs, legiones, fœderibus Galliarum obſtrictas. »Idque ipſum, quòd inconditam nuper »Valentini manum contra ſpem ſuam »fuderint, alimentum illis ducique temeritatis. Auſuros rurſus, venturoſque »in manus, non imperiti adoleſcentuli, »verba & conciones, quàm ferrum & »arma meditantis, ſed Civilis & Claſſici: »quos ubi aſpexerint, redituram in animos formidinem, fugam, famemque, »ac totiens captis precariam vitam: neque »Treveros, aut Lingonas benevolentiâ »contineri: reſumpturos arma, ubi metus »abſceſſerit». Diremit conſiliorum diverſitatem, approbatâ Tutoris ſententiâ, Claſſicus, ſtatimque exſequuntur.

A. U. C. 823. J. C. 70.

LXXVII. MEDIA acies Ubiis Lingonibuſque data: dextro cornu cohortes Batavorum; ſiniſtro Bructeri Tencte-

A. U. C. 823. J. C. 70.

rique: pars montibus; alii, viam inter Moſellamque flumen, tam improviſi adſiluere, ut in cubiculo ac lectulo Cerialis (neque enim noctem in caſtris egerat) pugnari ſimul, vincique ſuos audierit, increpans pavorem nuntiantium, donec univerſa clades in oculis fuit. Perrupta legionum caſtra, fuſi equites: medius Moſellæ pons, qui ulteriora coloniæ adnectit, ab hoſtibus inſeſſus. Cerialis, turbidis rebus intrepidus, & fugientes manu retrahens, intecto corpore promptus inter tela, felici temeritate, & fortiſſimi cujuſque accurſu, reciperatum pontem electâ manu firmavit. Mox in caſtra reverſus, palantes captarum apud Noveſium Bonnamque legionum manipulos, & rarum apud ſigna militem, ac propè circumventas aquilas videt. Incenſus irâ, « non Flaccum », inquit, « non Voculam deſeritis. Nulla hìc proditio: neque aliud excuſandum habeo, quàm quòd vos Gallici fœderis oblitos prædixerim: memoriam Romani ſacramenti temere credidi. Adnumerabor Numiſiis & Herenniis, ut omnes legati veſtri, aut militum manibus, aut hoſtium ceciderint. Ite, nuntiate Veſpaſiano, vel, quod propius eſt, Civili & Claſſico,

»relictum a vobis in acie ducem : ve- A. U. C.
»nient legiones, quæ neque me inul- 823.
»tum, neque vos impunitos patiantur». J. C. 70.

LXXVIII. VERA erant : & a tribunis præfectiſque eadem ingerebantur. Conſiſtunt per cohortes, & manipulos : neque enim poterat pateſcere acies, effuſo hoſte, & impedientibus tentoriis ſarciniſque, cùm intra vallum pugnaretur. Tutor, & Claſſicus, & Civilis, ſuis quiſque locis pugnam ciebant : Gallos «pro libertate», Batavos «pro gloriâ», Germanos «ad prædam» inſtigantes. Et cuncta pro hoſtibus erant : donec legio unaetviceſima, patentiore, quàm ceteræ, ſpatio conglobata, ſuſtinuit ruentes, mox impulit. Nec ſine ope divinâ, mutatis repentè animis, terga victores vertêre. Ipſi territos ſe cohortium aſpectu ferebant, quæ primo impetu disjectæ, ſummis rurſus jugis congregabantur, ac ſpeciem novi auxilii fecerant. Sed obſtitit vincentibus pravum inter ipſos certamen, hoſte omiſſo, ſpolia conſectandi. Cerialis, ut incuriâ propè rem adflixit, ita conſtantiâ reſtituit : ſecutuſque fortunam, caſtra hoſtium eodem die capit exſcinditque.

LXXIX. NEC in longum quies militi

A. U. C. 823. J. C. 70.

data. Orabant auxilium Agrippinenſes ; offerebantque uxorem ac ſororem Civilis, & filiam Claſſici, relicta ſibi pignora ſocietatis. Atque interim diſperſos in domibus Germanos trucidaverant. Unde metus, & juſtæ preces invocantium, antequam hoſtes, reparatis viribus, ad ſpem, vel ad ultionem accingerentur. Namque & Civilis illuc intenderat, non invalidus, flagrantiſſimâ cohortium ſuarum integrâ, quæ e Chaucis Friſiiſque compoſita, Tolbiaci, in finibus Agrippinenſium, agebat. Sed triſtis nuntius avertit, « deletam cohortem » dolo Agrippinenſium » : qui largis epulis vinoque ſopitos Germanos, clauſis foribus, igne injecto, cremavere. Simul Cerialis propero agmine ſubvênit. Circumſteterat Civilem & alius metus, ne quartadecima legio, adjunctâ Britannicâ claſſe, adflictaret Batavos, quà Oceano ambiuntur. Sed legionem, terreſtri itinere, Fabius Priſcus legatus in Nervios Tungroſque duxit. Eæque civitates in deditionem acceptæ : claſſem ultro Canninefates adgreſſi ſunt; majorque pars navium depreſſa, aut capta. Et Nerviorum multitudinem, ſponte commotam, ut pro Romanis bellum capeſſeret, iidem

Canninefates fudere. Claſſicus quoque adversùs equites, Noveſium a Ceriale præmiſſos, ſecundum prœlium fecit: quæ modica, ſed crebra damna, famam victoriæ nuper partæ lacerabant. A. U. C. 823. J. C. 70.

LXXX. Iisdem diebus Mucianus, Vitellii filium interfici jubet: manſuram diſcordiam obtendens, ni ſemina belli reſtinxiſſet. Neque Antonium Primum adſciri inter comites a Domitiano paſſus eſt; favore militum anxius, & ſuperbiâ viri, æqualium quoque, adeò ſuperiorum intolerantis. Profectus ad Veſpaſianum Antonius, ut non pro ſpe ſuâ excipitur, ita neque averſo Imperatoris animo. Trahebatur in diverſa; hinc meritis Antonii, cujus ductu confectum haud dubiè bellum erat, inde Muciani epiſtolis: ſimul ceteri, ut « infeſtum tumidum» que » inſectabantur, adjunctis prioris » vitæ criminibus: neque ipſe deerat arrogantiâ vocare offenſas, nimius commemorandis, quæ meruiſſet. « Alios » ut « imbelles », « Cæcinam » ut « cap» tivum ac deditìcium » increpat. Unde paullatim levior viliorque haberi, manente tamen in ſpeciem amicitiâ.

LXXXI. Per eos menſes, quibus Veſpaſianus Alexandriæ ſtatos æſtivis fla-

A. U. C. 823. J. C. 70. tibus dies, & certa maris, opperiebatur, multa miracula evenere, quîs cæli favor, & quædam in Veſpaſianum inclinatio numinum oſtenderetur. Ex plebe Alexandrinâ quidam, oculorum tabe notus, genua ejus advolvitur, « remedium cæcitatis » expoſcens gemitu, monitu Serapidis dei, quem dedita ſuperſtitionibus gens ante alios colit: precabaturque Principem, « ut genas & oculorum orbes dignaretur reſpergere oris excremento ». Alius manum æger, eodem deo auctore, « ut pede ac veſtigio Cæſaris calcaretur », orabat. Veſpaſianus primò inridere, aſpernari; atque illis inſtantibus, modò famam vanitatis metuere, modò obſecratione ipſorum, & vocibus adulantium in ſpem induci: poſtremò exiſtimari a medicis jubet, an talis cæcitas ac debilitas ope humanâ ſuperabiles forent. Medici variè diſſerere: « Huic non exeſam vim luminis, & redituram, ſi pellerentur obſtantia: illi elapſos in pravum artus, ſi ſalubris vis adhibeatur, poſſe integrari. Id fortaſſe cordi deis, & divino miniſterio Principem electum: denique patrati remedii gloriam penes Cæſarem; inriti ludibrium penes miſeros fore ». Igitur

Veſpaſianus, cuncta fortunæ ſuæ patere ratus, nec quidquam ultrà incredibile, læto ipſe vultu, erectâ quæ aſtabat multitudine, juſſa exſequitur. Statim converſa ad uſum manus, ac cæco reluxit dies. Utrumque, qui interfuere nunc quoque memorant, poſtquam nullum mendacio pretium. A. U. C. 823. J. C. 70.

LXXXII. Altior inde Veſpaſiano cupido adeundi ſacram ædem, ut ſuper rebus imperii conſuleret. « Arceri templo cunctos ». jubet: atque ingreſſus, intentuſque numini, reſpexit ponè tergum e primoribus Ægyptiorum, nomine Baſiliden; quem procul Alexandriâ plurium dierum itinere, & ægro corpore detineri haud ignorabat. Percunctatur ſacerdotes, « num illo die Baſilides templum iniſſet »? percunctatur obvios, « num in urbe viſus ſit »? denique, miſſis equitibus, explorat, illo temporis momento, octoginta millibus paſſuum abfuiſſe. Tunc divinam ſpeciem, & vim reſponſi ex nomine Baſilidis, interpretatus eſt.

LXXXIII. Origo dei nondum noſtris auctoribus celebrata: Ægyptiorum antiſtites ſic memorant. « Ptolemæo regi, » qui Macedonum primus Ægypti opes

A. U. C. 823. J. C. 70.

»firmavit, cùm Alexandriæ recèns con»ditæ mœnia, templaque, & religiones »adderet, oblatum per quietem decore »eximio, & majore quàm humanâ ſpe»cie juvenem, qui moneret», ut, fidiſſimis amicorum in Pontum miſſis, effigiem ſuam acciret: lætum id regno, magnamque & inclitam ſedem fore, quæ excepiſſet: « ſimul viſum eum»dem juvenem in cælum igne pluri»mo attolli ». Ptolemæus, omine & miraculo excitus, ſacerdotibus Ægyptiorum, quibus mos talia intelligere, nocturnos viſus aperit. Atque illis Ponti & externorum parum gnaris, Timotheum, Athenienſem, e gente Eumolpidarum, quem, ut antiſtitem cærimoniarum, Eleuſine exciverat, « quænam »illa ſuperſtitio, quod numen»? interrogat. Timotheus, quæſitis qui in Pontum meaſſent, cognoſcit urbem illic Sinopen, nec procul templum, vetere inter accolas famâ, Jovis Ditis. Namque & muliebrem effigiem adſiſtere, quam plerique Proſerpinam vocent. Sed Ptolemæus, ut ſunt ingenia regum, pronus ad formidinem, ubi ſecuritas rediit, voluptatum quàm religionum appetens, negligere paullatim, aliaſque ad curas

animum vertere : donec eadem ſpecies
terribilior jam, & inſtantior, « exitium A. U. C.
» ipſi regnoque » denuntiaret, « ni juſſa 823.
» patrarentur ». Tum legatos & dona J. C.
Scydrothemidi regi (is tunc Sinopenſibus 70.
imperitabat) expediri jubet; præcipitque navigaturis, « ut Pythium Apollinem » adeant ». Illis mare ſecundum : ſors oraculi haud ambigua. « Irent, ſimulacrumque patris ſui reveherent, ſororis » relinquerent ».

LXXXIV. Ut Sinopen venêre, munera, preces, mandata regis ſui Scydrothemidi allegant. Qui diverſus animi, modò numen paveſcere, modò minis adverſantis populi terreri; ſæpe donis promiſſiſque legatorum flectebatur. Atque interim triennio exacto, Ptolemæus non ſtudium, non preces omittere. Dignitatem legatorum, numerum navium, auri pondus augebat. Tum minax facies Scydrothemidi offertur, « ne deſtinata deo » ultrà moraretur ». Cunctantem varia pernicies, morbique & manifeſta cæleſtium ira, graviorque in dies fatigabat. Advocatâ concione, « juſſa numinis, ſuos » Ptolemæique viſus, ingruentia mala » exponit. Vulgus adverſari regem, invidere Ægypto, ſibi metuere, templumque

A. U. C. 823. J. C. 70.

circumſidere. Major hinc fama tradidit, « deum ipſum appulſas litori naves ſponte » conſcendiſſe ». Mirum inde dictu, tertio die tantum maris emenſi, Alexandriam appelluntur. Templum pro magnitudine urbis exſtructum, loco cui nomen Rhacotis: fuerat illic ſacellum, Serapidi atque Iſidi antiquitus ſacratum. Hæc de origine & adventu dei celeberrima. Nec ſum ignarus, eſſe quoſdam, qui « Seleuciâ, urbe Syriæ, accitum, regnante » Ptolemæo, quem tertia ætas tulit: alii « auctorem eumdem Ptolemæum, ſedem, » ex quâ tranſierit, Memphim » perhibent, inclitam olim, & veteris Ægypti columen. Deum ipſum multi « Æſcula» pium, quòd medeatur ægris corpori» bus »; quidam « Oſirin, antiquiſſimum » illis gentibus numen »; plerique « Jovem, » ut rerum omnium potentem »; plurimi « Ditem patrem, inſignibus, quæ in ipſo » manifeſta », aut per ambages conjectant.

LXXXV. AT Domitianus Mucianuſque; antequam Alpibus propinquarent, proſperos rerum in Treveris geſtarum nuntios accepere. Præcipua victoriæ fides, dux hoſtium Valentinus, nequaquam abjecto animo, quos ſpiritus geſſiſſet, vultu ferebat. Auditus ideo tantùm, ut noſ-

ceretur ingenium ejus, damnatuſque, inter ipſum ſupplicium, exprobranti cuidam «patriam ejus captam», «accipere »ſe ſolatium mortis» reſpondit. Sed Mucianus, quod diu occultaverat, ut recens exprompſit: «Quoniam, benignitate »deûm, fractæ hoſtium vires forent, »parum decorè Domitianum, confecto »propè bello, alienæ gloriæ interventu»rum. Si ſtatus imperii, aut ſalus Gal»liarum in diſcrimine verteretur, debuiſſe »Cæſarem in acie ſtare: Canninefates »Batavoſque minoribus ducibus delegan»dos. Ipſe Lugduni vim fortunamque »principatûs e proximo oſtentaret, nec »parvis periculis immixtus, & majoribus »non defuturus».

A. U. C. 823. J. C. 70.

LXXXVI. Intelligebantur artes: ſed pars obſequii in eo, ne deprehenderentur: ita Lugdunum ventum. Unde creditur Domitianus, occultis ad Cerialem nuntiis, fidem ejus tentaviſſe, «an »præſenti ſibi exercitum imperiumque »traditurus foret»: quâ cogitatione bellum adversùs patrem agitaverit, an opes vireſque adversùs fratrem, in incerto fuit: nam Cerialis, ſalubri temperamento eluſit, ut vana pueriliter cupientem. Domitianus ſperni a ſenioribus juventam

A. U. C. 823. J. C. 70.

ſuam cernens, modica quoque & uſurpata antea munia imperii omittebat; ſimplicitatis ac modeſtiæ imagine, in altitudinem conditus, ſtudiumque literarum, & amorem carminum ſimulans, quò velaret animum, & fratris æmulationi ſubduceretur, cujus diſparem mitioremque naturam contrà interpretabatur.

NOTÆ

IN IV. PRIORES LIBROS

HISTORIARUM

C. CORN. TACITI.

NOTÆ

IN LIBRUM PRIMUM

HISTORIARUM

C. CORN. TACITI.

Cap. I. Obnoxios. Inter ſcriptores Principibus obnoxios, divitiarumque & honorum aucupes.

Adverſeris. Meliùs fortè *averſeris*.

Inchoatam. Ut ſuadet temporum ratio, Taciti dignitas a Veſpaſiano inchoata vigintiviratu, a Tito aucta tribunatu militum, ac quæſturâ.

Provectam. Sub Domitiano Principe, Tacitus ſacerdotio quindecimvirali præditus, ac prætor fuit. Vide Annal. XI, 11.

Imperium Trajani. Nervæ & Trajani res curſim memoratas vide in Appendice Chronologicâ.

Uberiorem ſecurioremque. Optimè explicat Ill. Huetius: *uberiorem*, quòd rerum, ſub iis Princi-

pibus actarum, peritior eſſet Tacitus: *ſecuriorem*; quòd ſub iis res ſenſuſque ſuos vulgare tutius fuerit, ac propterea certiùs eas cognoſceret.

Cap. II. *Quatuor Principes.* Galba, Otho, Vitellius, Domitianus.

Tria bella civilia. Othonis in Vitellium, Vitellii in Veſpaſianum, L. Antonii in Domitianum.

Permixta. Ita ut uno eodemque tempore civilia & externa bella gererentur.

Britannia. Britannia ab Agricolâ, Domitiani principatu, perdomita, mox omiſſa & neglecta.

Sarmatarum. De Sarmatarum Jazygum Suevorumque minis vide Appendicem Chronologicam ad annum U. C. DCCCXXXVIII.

Dacus. De Dacicis bellis vide Appendicem Chronologicam ad annum U. C. DCCCXXXIX & ſeqq.

Falſi Neronis. De quo infrà Hiſt. II, 8. & in Appendice Chronologicâ ad annum U. C. DCCCXLI.

Sæculorum ſeriem. Innuit Tacitus jam olim tonuiſſe Veſuvium. Quod hac noſtrâ ætate certiſſimè compertum eſt, cùm in oppidis Herculanio & Pompeiis repertæ ſint viæ ſtratæ pumicoſis ſcoriis, quas vulgò dicimus *la lave.* Tales quoque ſcoriæ in ædium parietibus inventæ, ut videre eſt apud eruditum Winckelmann, *Lettre ſur les découvertes d'Herculanum*, pag. 13 & 14.

Obrutæ urbes. Quas inter Herculanium & Pompeii. De hac Veſuvii conflagratione vide Appendicem Chronologicam ad annum U. C. DCCCXXXII.

Incendiis vaſtata. Ut contigit, maximè Titi principatu, cùm nona Urbis regio ferme tota conflagravit. Vide Appendicem Chronologicam ad annum U. C. DCCCXXXIII.

Incenſo. A Vitellianis incenſum Capitolium, ut dicetur infrà Hiſt. III, 67 & 71.

Mare. In inſulas vulgò ejecti exſules.

Scopuli. Exſulum magis inviſorum cædibus ſcopuli ſæpe inficiebantur.

Interiorem potentiam. Cùm interioribus Principum conſiliis rebuſve immiſcerentur.

Odio & terrore. Bene illuſtr. Huetius, *odio*, quod adversùs dominos ſuſceperant; *terrore*, quem ſciebant ſe dominis incuſſuros.

Per amicos oppreſſi. Hæc peſtis, imperante Domitiano, potiſſimùm graſſata eſt; quam penitus ſuſtulit Trajanus. Inde Plinius in Panegyrico Cap. 42. *Reddita eſt amicis fides, liberis pietas, obſequium ſervis, &c.*

Cap. III. *Eſſe ultionem.* Atrox ſententia. Non malignus eſt Deus: ſed ſcelerum patiens ac demum ultor. Tacitus autem imitatus videtur Lucanum, Pharſal. IV, 107.

Felix Roma quidem, civeſque habitura beatos,
Si libertatis ſuperis tam cura placeret,
Quàm vindicta placet.

Nec aliter Cicero, de Naturâ deorum III, 32 & ſeqq. In hanc enim impietatem abiere Veterum ſapientiſſimi, malorum gravitate victi, nec in patientiæ ſpem præmiaque erecti.

Cap. IV. *Fortuiti ſunt.* Hominibus ſcriptoribuſque rerum cauſas non introſpicientibus plerumque fortuiti ſunt eventus. Explicat quoque illuſtr. Huetius, plerumque inexpectati & non prævisi. Nam cùm nihil fiat ſine causâ, eventus fortuiti ſunt; non in ſe, ſed quoad nos.

Ratio etiam cauſæque. Hæc eſt hiſtoria. Cetera nugæ, memoriæque onera. Bene Sempronius

Aſellio, belli Numantini actor & ſcriptor, apud Gellium III, 18. *Scribere bellum, quo initum conſule, & quomodo confectum ſit, & quis triumphans introierit, & quæ in eo bello geſta ſint iterare: non prædicare autem interea quid ſenatus decreverit, aut quæ lex rogatiove lata ſit, neque quibus conſiliis ea geſta ſint: id fabulas pueris eſt narrare, non hiſtorias ſcribere. ... Nobis non modò ſatis eſſe video quod factum eſſet id pronuntiare, ſed etiam quo conſilio, quâque ratione geſta eſſent demonſtrare.*

Principem. Galbam.

Integra. Pars populi integra, id eſt vitiis nondum fracta, & magnis domibus annexa, ac proinde honeſta, nec egens, clientes quoque libertique damnatorum & exſulum in ſpem proſperæ benignæque dominationis erecti. Paulo aliter explicat illuſtr. Huetius, *pars populi integra*, id eſt, pars populi, quæ Neronis ſævitiam, aut liberalitatem, experta non fuerat, & optimates affinitate contingebat, iis aſſentiebatur.

CAP. V. *Miles Urbanus.* Ac maximè prætorianus. Vide Supplementum Annal. XVI, 84 & 93.

Donativum. Immenſum donativum, a Nymphidio ſub nomine Galbæ promiſſum, ut dictum eſt in Supplemento Annal. XVI, 85.

Præfecti. Præfecti prætorianorum, de quo multa loc. cit.

Oppreſſus. Ut narratum eſt in Supplemento Annal. XVI, 93.

Militari famâ. De quâ vide Suetonium in Galbâ, Cap. 6.

CAP. VI. *T. Vinius.* Conſul; de quo plura in Supplemento Annal. XVI, 69, 93 & 96.

Cornelius Laco. Præfectus prætoriarum cohor-

tium. Vide Supplementum Annal. XVI, *93* & *96*.

Galbæ iter. Cruentum hoc Galbæ iter narratum in Supplemento Annal. XVI, *92* & ſeqq.

Legione Hiſpanâ. Quam Galba, cùm ex Hiſpaniâ reverteretur, comitem itineris habuerat.

Quam e claſſe. De hac legione vide Supplementum Annal. XVI, *95*. & infrà Hiſt. I, 3 & 37.

Multi ad hoc numeri. Gallicè *pluſieurs corps de troupes.* Numeri dicebantur milites in ordines deſcripti : tirones verò nondum in ordines relati.

Ad clauſtra Caſpiarum. Comminatio quidem Neronis fuerat ad portas Caſpias : ſed revera tendebat ad portas Iberiæ, ſeu Caucaſias. Vide Plinium VI, 13. Itaque clauſtra illa Caſpiarum, nunc *Teflis.* Vide Annal. VI, 33.

In Albanos parabat. Vide Supplementum Annal. XVI, 47 & 74.

Vindicis cœptis. De quibus dictum ſatis in Supplemento Annal. XVI, *66* & ſeqq.

Audenti parata. Tanta vis militum erat ingens novis rebus materia. Prono enim favore in unum aliquem non propendebant, ſed audaciſſimo cuique parere erant parati.

Cap. VII. *Fonteii Capitonis cædes.* Vide Supplementum Annal. XVI, 77 & *92*.

Subitis avidæ. Nemo avidior ſervis, quibus ſubita fortuna obvenit.

Ipſa ætas. Tres & ſeptuaginta annos natus erat Galba, ut dictum eſt in Supplemento Annal. XVI, *67*.

Cap. VIII. *Vir facundus.* Cluvium laudat Plinius IX, Ep. 19.

Galliæ. Galliarum pars, Sequani, Ædui, & Arverni, qui pro Vindice ſteterant. Vide Supplementum Annal. XVI, 78.

Recenti dono. Primores Galliæ civitatem Romanam pridem erant aſſecuti, ut dictum eſt ſuprà Annal. XI, 23. Nunc verò non primores tantùm, ſed Galli omnes, qui Vindici, Galbianæ fortunæ auctori, faverant, obligati ſunt recenti dono Romanæ civitatis, & in poſterum tributi levamento. Id tamen eos non benignitate Principis, ſed pretio emiſſe a T. Vinio ſcribit Plutarchus in Galbâ, pag. 1060.

Tributi levamento. Quartâ tributorum parte, ut dicetur infrà Cap. 51.

Galliarum civitates. Lingones nempe, Rhemi, & populi Rheno proximi, ut dictum eſt in Supplemento Annal. XVI, 78.

Finibus ademptis. Parte agrorum ademptâ, & aliis contributâ. Vide infrà Cap. 53.

Recentis victoriæ. Superato Vindice.

Alias partes. Neronis partes.

A milite imperium. Vide Supplementum Annal. XVI, 79.

Abducto Verginio. Qui Galbæ, ex Hiſpaniâ revertenti, occurrit, & illiberaliter exceptus eſt, tamquam reus. Vide Supplementum Annal. XVI, 94.

Cap. IX. *Hordeonium Flaccum.* Flaccus Verginio ſucceſſerat.

Debilitate pedum. Flaccum acerrimâ podagrâ invalidum fuiſſe teſtatur Plutarchus in Galbâ pag. 1061.

Sine conſulari. Interfecto Fonteio Capitone.

A. Vitellius. Poſtea Princeps. Stemma Vitelliorum propoſui in priore editione, Tom. III, pag. 363.

Id ſatis videbatur. Ne emendes, ut multis placuit, *id fatis videbatur*, quaſi A. Vitellium imperio deſtinatum præmonſtraſſent. Egregiè dictum,

dictum, *id ſatis videbatur*. Nempe ad ſecuritatem ſuam Galbæ ſatis videbatur præfeciſſe ſuperiori Germaniæ Hordeonium Flaccum, podagroſum ſenem: Germaniæ inferiori A. Vitellium, helluonem guloſum. Suffragatur Suetonius in Vitellio, Cap. 7.

Excitæ. Quas legiones Nero exciverat, cùm bellum in Albanos pararet, deinde opprimendis Vindicis cœptis revocaverat, ut dictum eſt ſuprà Cap. 6.

Adiſſent. Et imperium ei obtuliſſent.

Cap. X. *In ſecretum Aſiæ*. Mucianus legatus in Lyciam miſſus, ut conjicere licet ex Plinio XII, 1. Ibi reperit platanum illam, nemoroſam vertice, intra quam epulatus eſt cum duodeviceſimo comite.

Tam propè. Nunc exſuli, poſtea Principi proximus: ferme exſul, pòſt ferme Princeps.

Delegerat. Vide Supplementum Annal. XVI, 57 & ſeqq.

Tribus legionibus. Immo quatuor legionibus, ſcilicet V, X, XII & XV. Vide Supplementum Annal. XVI, 59.

Memorabimus. Infrà Hiſt. II, 1.

Oſtentis, ac reſponſis. De quibus plura infrà Hiſt. II, 78.

Cap. XI. *Equites Romani*. Vetiti etiam, niſi permiſſu, ſenatores aut equites illuſtres Ægyptum ingredi, ne quis provinciam populi Romani altricem, occuparet; ut dictum eſt ſuprà Annal. II, 59.

Tiberius Alexander. Qui idem videtur, de quo ſuprà Annal. XV, 28.

Domini minoris. Clodii Macri, domini minoris, & qualicumque Principe rapacioris & crudelioris.

Duæ Mauretaniæ. Mauretaniam in duas provincias a Caio Caligulâ diviſam diximus in Supplemento Annal. VIII, 34. & IX, 29.

Rætia, Noricum. Nunc *le Pays des Griſons, la Baviere, &c.*

Inermes provinciæ. Provinciæ, in quibus non erant militum præſidia.

Cap. XII. *E Belgicâ.* Ex Galliâ Belgicâ. A Scalde, *l'Eſcaut*, ad Sequanam, *la Seine*, Belgica. Plin. IV, 17.

Cap. XIII. *Icelo.* De quo vide Supplementum Annal. XVI, 88 & 96.

Anulis donatum. Liberti anulis aureis donabantur ſimul cum equeſtri dignitate, ut docet Plinius XXXIII, 2.

Quàm alium. Fuere, qui faverent Dolabellæ, teſte Plutarcho in Galbâ, pag. 1063.

Curam ſubiſſe. In animum Galbæ ſubiit reipublicæ cura, quam a Nerone fruſtra tranſtulerat, ſi apud Othonem relinqueretur.

Poppæam Sabinam. De quâ plura jam dicta ſunt Annal. XIII, 45.

Sepoſuit. Et Luſitaniæ præfecit; ut dictum ſuprà Annal. XIII, 46.

In partes tranſgreſſus. Vide Supplementum Annal. XVI, 77.

Cap. XIV. *Comitia imperii.* Privatæ adoptiones comitiis apud pontifices tranſigebantur. At Galba, ut filium & Imperatorem adoptet, comitia imperii in caſtris prætorianis tranſigit.

Arceſſi jubet. Immo teſte Suetonio in Galbâ, Cap. 17. *Piſonem Frugi Licinianum, nobilem egregiumque juvenem, ac ſibi olim probatiſſimum, teſtamentoque ſemper in bona & nomen adſcitum,*

repente e mediâ ſalutantium turbâ apprehendit ; filiumque appellans , perduxit in caſtra , ac pro concione adoptavit.

Propriâ electione. Favet Plutarchus in Galbâ, pag. 1063.

M. Craſſo & Scriboniâ. Stemma Piſonis datum in priore editione, Tom. III, pag. 365.

Cap. XV. *Lege curiatâ.* De hac lege dictum ſuprà Annal. XI, 22.

M. Craſſi ſubolem. Matre Scriboniâ, Piſo erat ſoboles Cn. Pompeii Magni : patre Craſſo, M. Craſſi, Romanorum ditiſſimi.

Sulpiciæ ac Lutatiæ. Ser. Sulpicius Galba paterno ſanguine erat Sulpiciæ gentis ; materno autem, Lutatiæ. Inde *ſtatuarum* ſuarum *titulis pronepotem Quinti Catuli Capitolini* ſemper adſcripſit ; teſte Suetonio in Galbâ, Cap. 2 & 3.

Nepotes ſuos. Caium & Lucium Cæſares.

Adverſam tuliſti. Patre, matre, fratre, a Claudio interfectis ; fratre altero cæſo a Nerone : ipſe diu exſul, infrà Hiſt. I, 48.

Fidem, libertatem. Boccalinus Tacitum arguit, quòd *fidem* virtutibus Principum annumeraverit, cùm tantùm privatorum ſit : Principes verò ſolâ ſuâ utilitate regi debeant. Hæc Boccalinus, hæc Machiavellus Principes ſuos docuerint. At Tacitum Imperatoremque Romanorum dedecent, penes quos FIDES primum & ſacroſanctum auctoritatis vinculum ac præſidium. Inde in nummis ceteriſque venerandæ antiquitatis reliquiis, tot FIDEI, nulla perfidiæ monumenta.

Cap. XVI. *Adoptandi judicium integrum.* Integrum quidem eſt judicium adoptandi & eligendi Principes : fortuitum autem generari & naſci a Principibus. At adeò inconſulta ſunt hominum

judicia, ut longo ſæculorum uſu compertum plures naſci maximos optimoſque Principes, quàm eligi.

Cum inermi provinciâ. Cum Galliâ, in quâ nulla erant legionum præſidia.

Una legione. Legione ſextâ, ut dicetur infrà Hiſt. V, 16.

Duæ legiones. Germaniæ ſuperioris.

Pati poſſunt. Hæc Galba: aliter dixiſſet Tiberius, qui Romanorum ingenia, imperiique vim & artes altiùs penetraverat.

Cap. XVII. *Augebant.* Famam, ni penitus ſupprimas, auges. Secreto enim alitur fama.

Cap. XVIII. *Quartum Idus.* Die decimâ Januarii.

Comitiis dirimendis. Tullius de Divinatione II, 18.

In noſtris commentariis ſcriptum habemus:
Jove tonante, fulgurante, comitia populi habere nefas.

Imperatoriâ brevitate. Auctore Plutarcho in Galbâ, pag. 1063, orationem partim habuit, partim de ſcripto recitavit. Quod non ita Imperatorium.

More divi Auguſti. Fortè olim ſcriptum, ut multis placet, *exemplo divi Auguſti, & more militari.*

Vir virum legeret. Diſciplinâ militari receptum ut miles militem legeret, quem fortiſſimum cognoſceret ſibique fidiſſimum, ut defenſorem ultoremve haberet. Sacrati illius fœderis, quo militum virtus vitaque velùti geminabantur, repertores videntur Etruſci. Sic enim apud Livium IX, 39. *Ad Vadimonis lacum*, fuit prope Hortanum, nunc *Orte*; *Etruſci lege ſacratâ coacto exercitu*,

cùm vir virum legiſſet, quantis nunquam aliàs ante ſimul copiis, ſimul animis dimicarunt.

Lenocinium. Orationi nec grata verba, nec præmia addit.

Etiam in pace. Sic Claudius donativum addidit, cùm Nero proconſulare imperium extra Urbem acciperet, ſuprà Annal. XII, 41.

CAP. XIX. *Medie, at plurimi.* Fortè legendum, *medii*; tardè enim ſcriptoribus Latinis uſurpatum *mediè.*

Majore prætextu. Ad augendam legationis dignitatem & auctoritatem. Sic infrà Cap. 76, *erat grande momentum in nomine Urbis, ac prætextu ſenatûs.*

CAP. XX. *Bis & vicies millies ſeſtertium.* Gallicæ monetæ libras 428,010,550. Nec mirum tantam pecuniæ vim Neronem prodegiſſe, cùm decies ſeſtertium, Gallicæ monetæ lib. 194,531, Hellanodicis quòd eum jugo excuſſum Olympiis coronaſſent, dederit; ut dictum eſt ſuprà in Notis ad Supplementum Annal. XVI, 62.

Triginta equites. Quinquaginta fuiſſe equites ſcribit Suetonius in Galbâ, Cap. 15.

Æmilius Pacenſis. Pacenſis videtur patriæ nomen. Illi ergo patria vel Forum Julii, nunc *Frejus* in Galliâ, *colonia quæ Pacenſis appellatur*, Plin. III, 4. vel potiùs Pax Julia, *Beya*, in Luſitaniâ, *colonia Pacenſis*, Plin. IV, 22.

E Vigiliis. E cohortibus Vigilum, de quibus ſæpe dictum eſt.

CAP. XXI. *Inopia.* Othoni tanta erat inopia, ut eum bis millies ſeſtertii, *Gallicæ monetæ librarum* 38,910,050, ære alieno demerſum prodat Plutarchus in Galbâ, pag. 1062. Quod talem ei

audaciam indidit, ut non diſſimularet, *niſi Principem, ſe ſtare non poſſe: nihilque referre, ab hoſte in acie, an in foro ſub creditoribus* caderet. Sueton. in Othone, Cap. 5.

CAP. XXII. *Non erat Othonis mollis.* Animum hunc Othonis tragœdiâ expreſſit Petrus Corneille, cui titulum fecit *Othon:* profeſſus ſe in eâ tragœdiâ incomparabilis ſcriptoris interpretem, quantùm licuit, eſſe voluiſſe. Hæc enim ſunt ipſa ejus verba: *Le ſujet de cette Tragédie eſt tiré de Tacite, qui commence ſes hiſtoires par celle-ci.... les caracteres de ceux que j'y fais parler y ſont les mêmes que chez cet incomparable Auteur, que j'ai traduit tant qu'il m'a été poſſible.* Egregia & ſplendidiſſima ejus imitationis interpretationiſve exempla attuli in priore Taciti editione, Tom. III, pag. 368 & ſeqq. Unum aut alterum hîc ſeligam, ut quàm optimus ſit fecundandis ingeniis Tacitus quiſque intelligat. Cetera, ſi volueris, vide in priore editione. Sic autem poeta Gallicus, Act. I, Scen. 1.

OTHON, ALBIN.

ALBIN.

On s'étonne de voir qu'un homme tel qu'Othon,
Othon, dont les hauts faits ſoutiennent le grand nom;
Daigne d'un Vinius ſe réduire à la fille, (1)
S'attache à ce conſul, qui ravage, qui pille,
Qui peut tout, je l'avoue, auprès de l'Empereur,
Mais dont tout le pouvoir ne ſert qu'à faire horreur, (2)
Et détruit d'autant plus, que plus on le voit croître,
Ce que l'on doit d'amour aux vertus de ſon maître. (3)

OTHON.

SI-TÔT que de Galba le Sénat eut fait choix,
Dans mon gouvernement j'en établis les loix,
Et je fus le premier qu'on vit au nouveau Prince
Donner toute une armée & toute une province :
Ainſi je me comptois de ſes premiers ſuivants. (4)
Mais déja Vinius avoit pris les devants ;
Martian l'affranchi, dont tu vois les pillages,
Avoit avec Lacus fermé tous les paſſages ;
On n'approchoit de lui que ſous leur bon plaiſir ; (5)
J'eus donc pour m'y produire un des trois à choiſir.
Je les voyois tous trois ſe hâter ſous un maître,
Qui, chargé d'un long âge, a peu de temps à l'être ; (6)
Et tous trois à l'envi s'empreſſer ardemment
A qui dévoreroit ce regne d'un moment. (7)
J'eus horreur des appuis qui reſtoient ſeuls à prendre ;
J'eſperai quelque temps de m'en pouvoir défendre :
Mais quand Nymphidius, dans Rome aſſaſſiné, (8)
Fit place au favori qui l'avoit condamné,
Que Lacus par ſa mort fut préfet du prétoire,
Que pour couronnement d'une action ſi noire, (9)
Les mêmes aſſaſſins furent encore percer
Varron, Turpilian, Capiton & Macer,
Je vis qu'il étoit temps de prendre mes meſures,
Qu'on perdroit de Néron toutes les créatures,
Et que demeuré ſeul de toute cette Cour,
A moins d'un protecteur, j'aurois bien-tôt mon tour. (10)

TACITUS.

1. *Vinius pro Othone... Vinio vidua filia, cælebs Otho, gener ac ſocer deſtinabantur*, Hiſt. I, 13.

2. Vinius *in dies quantò potentior, eodem actu inviſior erat*, Hiſt. I, 12.

3. *Invalidum ſenem T. Vinius & Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignaviſſimus, odio flagitiorum oneratum, contemptu inertiæ deſtruebant*, Hiſt. I, 6.

4. *Otho, comiter adminiſtratâ provinciâ, primus in partes tranſgreſſus, nec ſegnis, &, donec bellum fuit, inter præſentes ſplendidiſſimus*, Hiſt. I, 13.

5. *Potentia principatûs diviſa in T. Vinium conſulem, & Cornelium Laconem, prætorii præfectum. Nec minor gratia Icelo, Galbæ liberto, quem anulis donatum, equeſtri nomine Martianum vocitabant*, Hiſt. I, 13.

6. *Jam adſerebant venalia cuncta præpotentes liberti. Servorum manus ſubitis avidæ, & tamquam apud ſenem feſtinantes*, Hiſt. I, 7.

7. *Precarium ſeni imperium, & brevi tranſiturum*, Hiſt. I, 52... *Hiantes, in magnâ fortunâ, amicorum cupiditates ipſa Galbæ facilitas intendebat: cùm apud infirmum & credulum, minore metu, & majore præmio peccaretur*, Hiſt. I, 12.

8. *Nymphidius quidem in ipſo conatu oppreſſus*, Hiſt. I, 5.

9. *Interfectis Cingonio Varrone, conſule deſignato, & Petronio Turpiliano, conſulari. Ille, ut Nymphidii ſocius, hic ut Neronis, inauditi atque indefenſi, tamquam innocentes perierant*, Hiſt. I, 6... *Macrum in Africâ.. juſſu Galbæ.. Capitonem in Germaniâ... interfecerant*, Hiſt. I, 21.

10. Otho *fingebat & metum, quo magis concupiſceret*, Hiſt. I, 21.

Galbam autem ita loquentem induxit idem Poeta, *Act. III, Scen.* 3.

GALBA, CAMILLE, ALBIANE.

GALBA.

QUAND la mort de mes fils déſola la famille,
Ma niece, mon amour vous prit dès-lors pour fille;
Et regardant en vous les reſtes de mon ſang,
Je flattai ma douleur en vous donnant leur rang.
Rome, qui m'a depuis chargé de ſon empire,
Quand ſous le poids de l'âge à peine je reſpire,
A vu ce même amour me le faire accepter,
Moins pour me ſeoir ſi haut, que pour vous y porter. (1)
Non que, ſi juſques-là Rome pouvoit renaître,
Qu'elle fût en état de ſe paſſer de maître,
Je ne me cruſſe digne en cet heureux moment
De commencer par moi ſon rétabliſſement. (2)
Mais cet Empire immenſe eſt trop vaſte pour elle;
A moins que d'une tête, un ſi grand corps chancelle;
Et pour le nom des rois ſon invincible horreur
S'eſt d'ailleurs ſi bien faite aux loix d'un Empereur,
Qu'elle ne peut ſouffrir, après cette habitude,
Ni pleine liberté, ni pleine ſervitude. (3)
Elle veut donc un maître, & Néron condamné
Fait voir ce qu'elle veut en un front couronné.
Vindex, Rufus, ni moi, n'avons cauſé ſa perte;
Ses crimes ſeuls l'ont faite, & le ciel l'a ſoufferte. (4)

. . . .

. . . .

Juſques à ce grand coup, un honteux eſclavage
D'une ſeule maiſon nous faiſoit l'héritage.
Rome n'en a repris, au lieu de liberté,
Qu'un droit de mettre ailleurs la ſouveraineté; (5)

R v

Et laiſſer après moi, dans le trône un grand homme,
C'eſt tout ce qu'aujourd'hui je puis faire pour Rome. (6)

. . . .

. . . .

Jule, & le grand Auguſte ont choiſi dans leur ſang,
Ou dans leur alliance, à qui laiſſer ce rang.
Moi, ſans conſidérer aucun nœud domeſtique,
J'ai fait ce choix comme eux, mais dans la république; (7)
Je l'ai fait de Piſon, c'eſt le ſang de Craſſus,
C'eſt celui de Pompée, il en a les vertus;
Et les fameux héros, dont il ſuivra la trace,
Joindront de ſi grands noms aux grands noms de ma race. (8)

TACITUS.

1. Hæc Cl. Corneille ex Tacit. *Hiſt. I*, 15, imitatus eſt.

2. *Si immenſum imperii corpus ſtare, ac librari ſine rectore poſſet, dignus eram, a quo reſpublica inciperet*, Hiſt. I, 16.

3. *Neque enim hìc, ut in ceteris gentibus quæ regnantur, certa dominorum domus, & ceteri ſervi: ſed imperaturus es hominibus, qui nec totam ſervitutem pati poſſunt, nec totam libertatem*, Hiſt. I, 16.

4. *Sit ante oculos Nero, quem longâ Cæſarum ſerie tumentem, non Vindex cum inermi provinciâ, aut ego cum unâ legione; ſed ſua immanitas, ſua luxuria cervicibus publicis depulere*, Hiſt. I, 16.

5. *Sub Tiberio, & Caio, & Claudio, unius familiæ quaſi hereditas fuimus: loco libertatis erit, quòd eligi cœpimus*, Hiſt. I, 16.

6. *Nunc eo neceſſitatis jam pridem ventum eſt, ut nec mea ſenectus conferre plus populo Romano*

poſſit, quàm bonum ſucceſſorem; nec tua plus juventa, quàm bonum Principem, Hiſt. I, 16.

7. *Auguſtus in domo ſucceſſorem quæſivit, ego in republicâ*, Hiſt. I, 15.

8. *Mihi egregium erat Cn. Pompeii & M. Craſſi ſobolem in penates meos adſciſcere; & tibi inſigne Sulpiciæ ac Lutatiæ decora nobilitati tuæ adjeciſſe*, Hiſt. I, 15.

Potentibus infidum. Infidum quidem potentibus, cùm ambitioſos ad res novas moliendas excitent.

Vetabitur ſemper & retinebitur. Vetabitur, quòd exitiabilibus fraudibus graſſatur; retinebitur, quòd blandiſſimis & deſideratiſſimis promiſſis lenocinatur. Plura vide apud Plinium XXX, 1.

Ptolemæus. Idem videtur, quem Suetonius in Othone, Cap. 4, appellat *Seleucum.* Vide & Juvenalem Sat. VI, 556.

Obſcura credentis. Sic ferme Plinius XXX, 1. *Nullo non avido futura de ſe ſciendi, atque ea e cælo veriſſimè peti credente.*

Cap. XXIII. *An repens.* An recens, ut ſæpe dictum eſt.

Adire ſoliti. Sub Nerone Principe.

Cap. XXIV. *Per ſpeciem convivii.* Bene per ſpeciem convivii; nempe ſportularum loco. Sportulæ enim, ſeu cibi, dabantur: eorum loco nummos dabat Otho. Sic Marmora Piſaurenſia, pag. 20, num. 44. SPORTVLAS. DECVR. X. V. ITEMQ. COLLEGIIS. X. II. PLEBEI. X. I. Id eſt, *Sportulas decurionibus, denarios quinos. Itemque collegiis denarios binos, plebi denarium unum.*

Centenos nummos. Gallicæ monetæ lib. 19. ni forte rotundo numero uſus fuerit Tacitus. Teſte enim Suet. in Othone, Cap. 4. *Aureos excubanti cohorti viritim dividebat.* Porro aureus, Principe

Nerone, valebat Gallicæ monetæ libras 21. Ut ut eſt, cùm centenos illos nummos Otho daret cohorti, quoties apud eum Galba epulabatur, in his largitionibus expendebat Gallicæ monetæ libras circiter 19,000.

Publicam largitionem. Ac proinde minorem.

Speculatori. Speculatores, lanceis & gladiis armati, ſumendis quoque ſuppliciis deſtinati: alii legionibus & cohortibus addicti, ut conſtat ex compluribus Inſcriptionibus apud Gruterum, Reineſium & Gorium. Alii comitabantur Principem, ut videre eſt apud Suetonium in Claud. cap. 35. apud Tacitum, Hiſt. II, 11. Sic quoque in nummis M. Antonii, triumviri, unus habetur COHORTIS SPECULATORUM.

Præfecti. Laconis, præfecti prætorianorum, mortalium ignaviſſimi, ut dictum ſuprà cap. 6.

CAP. XXV. *Teſſerarium.* Teſſerarius dicebatur, qui teſſeram, ſeu ſignum, Gallicè *l'ordre*, accipiebat, militibuſque ſignificabat. Teſſerarium Gallicè nunc dicimus *un Major.*

Optionem eorumdem. Eorumdem ſpeculatorum: Gallicè *Aide-Major.* Vegetius, II, 7. *Optiones ab optando appellati, quòd antecedentibus ægritudine præpeditis, hi tanquam adoptati eorum atque vicarii ſolent univerſa curare.*

Duo manipulares. Proculus & Veturius, duo manipulares ſpeculatorum, nec honoribus militaribus inſignes.

Per beneficia. Per dignitates militares, & immunitates, quas largitus erat Nimphidius. De beneficiis plura diximus in priore editione Tom. III. pag. 509.

Mutandæ militiæ. Pœna erat militaris meliorem militiam in deteriorem mutari. Inde metu-

bant prætoriani Urbanique milites ne in deteriorem militiam darentur.

CAP. XXVI. *Poſtero Iduum die.* Inſolens loquendi genus, *poſtero Iduum die.* Emendandum videtur, *pridie Idus*; id eſt, die 12 Januarii.

Animorum. Quippe qui ex adſeſſore factus fuerat prætorianorum præfectus; ut dictum eſt in ſupplemento Annal. XVI, *96*.

CAP. XXVII. *Octavodecimo.* Die 15 Januarii.

Pro æde Apollinis. Quæ erat in monte Palatino ipſoque Cæſarum palatio.

Redemptoribus. Redemptores dicebantur, qui opera facienda conducebant, Gallicè *des Entrepreneurs.*

Per Tiberianam domum. Quæ Auguſti domui a Tiberio fuerat addita, in Occidentali montis Palatini parte. Pariter Suetonius in Othone, cap. *6. Proripuit ſe poſticâ parte palatii*: Nempe proripuit ſe poſticâ parte palatii, ubi erat ædes Apollinis, & per Tiberianam domum, deſcendit in Velabrum. Deſcenſus ille adhuc eſt ab hortis Farneſianis ſupra templum D. Georgii in Velabro. Velabrum autem dictum eſt, quod locus ille inter forum Romanum monteſque Palatinum & Aventinum fuiſſet olim paludibus obſitus. Inde Propertius, IV, Eleg. X, 5.

Quà Velabra ſuo ſtagnabant flumine, quâque
Nauta per Urbanas velificabat aquas.

Milliarium aureum. Erat in capite fori Romani, ubi nunc noſocomium, appellatum *Sancta Maria della Conſolazione.* De hoc milliario viiſque Romanorum diſſerui in priore Taciti editione, Tom. III. pag. 377.

Ædem Saturni. Quæ erat in imo clivo Capi-

tolino. Partim ejus ruderibus nunc nititur templum Sancti Adriani.

Rapiunt. Feruntque in principia, quæ erant in caſtris prætoriis. De principiis jam dictum Annal. I, 61.

CAP. XXIX. *Fatigabat alieni jam imperii deos.* Quæ eloquentia!

Pro gradibus domûs. Domus Auguſtæ, ſeu palatii.

Patris. Galbæ.

Proximi motûs. Quo Nero exauctoratus.

CAP. XXX. *Amicum Imperatoris.* Neronis.

Muliebri ornatu. Quippe qui & ipſa pedum veſtigia unguento tingeret, ut dictum eſt ſuprà inter Anecdota Neronis. Othonis ſpeculum, aliosque muliebres ornatus, nec Semiramidi, nec Cleopatræ notos, carpit Juvenalis Satyr. II, 99 & ſeqq.

Veſtra fides. Cohortem prætorianorum alloquebatur.

Minus triginta transfugæ. Tres & viginti ſpeculatores Othonem conſalutaverant Imperatorem, ut dictum eſt ſuprà cap. 27.

Nec eſt plus. Nec plus vobis datur pro cæde Principis, quàm pro ejus ſalute vobis innocentibus dabitur.

CAP. XXXI. *Vipſaniâ in porticu.* Vipſania porticus fuit in campo Martio, haud procul loco, ubi nunc *Palazzo della Academia Eccleſiaſtica.* Hìc tendebat, ſeu tentoria habebat exercitus Illyricus.

Primipilaribus. De iis jam dictum Annal. II, 1.

Libertatis atrio. Libertatis atrium, vigente

republicâ, in monte Aventino exſtructum. Manent ejus rudera prope templum Sanctæ Priſcæ.

Trucidaverat. Ut dictum eſt in Supplemento Annal. XVI, 95.

Non ordine militiæ. Non ordine militiæ, ſed gratiâ Galbæ factus erat tribunus, fortè cùm exauctorati ſunt Antonius Taurus & Antonius Natalis, de quibus ſuprà cap. 20.

Alexandriam præmiſſos. Cùm Alexandriam proficiſci vellet Nero, & bellum adversùs Æthiopas pararet. Vide Suetonium in Ner. cap. 19. & Supplementum Annal. XVI, 47.

CAP. XXXIII. *Furtim digreſſus.* Otho e palatio furtim erat digreſſus, & ad ignaros prætorianos in caſtra illatus.

Domum cludit. Antiquè dictum pro *claudit*; ut ſuprà Annal. XVI, 28, vidimus in nummis Neronis IANUM CLVSIT.

Privati odii. In Vinium.

CAP. XXXV. *Sumpto thorace.* Sueton. in Galbâ, cap. 19. *Loricam induit linteam, quamquam haud diſſimulans parum adversùs tot mucrones profuturam.*

Siſtens. Meliùs *reſiſtens.*

Quis juſſit? Militem reſpondiſſe, *Fidem & ſacramentum*, Πίστιν καὶ τὸν ὅρκον ὃν ὤμοσε, tradit Plutarchus in Galbâ, pag. 1065. Hæc omiſit Tacitus, ne narratio langueſceret, & ut Galba major videretur.

CAP. XXXVI. *Galbæ ſtatua.* De hoc uſu vide Annal. XV, 29.

Collocare juxta. Juxta Othonem.

Præire ſacramentum. Cujus formulam habere mihi videtur Ammianus Marcellinus, XXI, 4.

Juſſique univerſi milites, *in ejus*, Juliani, *nomen jurare ſolemniter, gladiis cervicibus ſuis admotis, ſub execrationibus diris verbis juravere conceptis, OMNES PRO EO CASUS, QUOAD VITAM PROFUDERINT, SI ID NECESSITAS EXEGERIT, PERLATUROS. Quæ ſecuti rectores omneſque Principis proximi fidem ſimili religione firmarunt.* Aliud eſt generale militiæ ſacramentum, de quo Vegetius II, 5. Matriculis inſerti, *jurant milites, omnia ſe ſtrenuè facturos, quæ præceperit Imperator, numquam deſerturos militiam, nec mortem recuſaturos pro Romanâ republicâ.*

Cap. XXXVII. *Decumari.* Vide ſupplementum Annal. XVI, 95. De aliis cædibus ibidem dictum cap. 92 & ſeqq.

Et Haloti. Polycletus, Vatinius, Helius, Halotus, famoſi ſub Nerone liberti, ſæpe memorati in Annalium libris. De Haloto vide adhuc Suetonium in Galbâ, Cap. 15.

Una illa domus. Titi Vinii domus. Ex magnitudine donativi, de quâ dictum ſuprà in Supplemento Annal. XVI, 85, quàm opulenta fuerit Vinii domus æſtimari poteſt.

Exprobratur. Exprobrat enim, qui ſemper promittit.

Cap. XXXVIII. *Simillimum.* Piſonem.

Tempeſtate. De quâ actum eſt ſuprà, Cap. 18.

Cohors togata. Toga, veſtis erat urbana, quam poſito ſago, ſeu veſtimento militari, induebant milites, ne Urbs efferaretur, & caſtrorum ſpeciem haberet. Togata erat cohors, quæ in palatio ſtationem agebat, ut dictum eſt ſuprà, Cap. 29. Domitianum, quòd in Urbe reſideret, Martem togatum appellavit Martialis, Epigram. VI, 76.

Signum meum. Ne hoc accipias de vexillo. Signum eſt, quod vulgò dicimus *l'ordre*, *le mot du guet*. Vide ſuprà Annal. XIII, 2.

Inſignibus. Hæc prætorianorum, legionum, auxiliarium inſignia videre eſt, in nummis, in veteribus monumentis, ac maximè in Columnâ Trajanâ.

CAP. XXXIX. *In Urbem uſque reſonantibus.* Caſtra prætoria erant quidem extra Urbem, ei tamen vicina, haud procul portâ, quæ nunc dicitur *Porta Pia.*

Roſtra. In ipſo foro Romano.

Conſcium Othonis. Nempe *quia Vinio vidua filia, cælebs Otho, gener ac ſocer dèſtinabantur;* ut dictum ſuprà, Cap. 13.

CAP. XL. *Baſilicis ac templis.* Maximè quæ erant in foro Romano, & ei proxima. Baſilicas autem vulgari nunc ſenſu ne accipias. Baſilicæ, ædes erant ampliſſimæ, ac magnificæ, ad jus dicendum negotiaque pertractanda conſtitutæ.

Iræ ſilentium. Magna ira ſilet & ardet: levis clamat, tumultuatur.

Imminentium templorum. Templum Jovis Capitolini aliaque plurima deorum templa in Capitolio imminebant foro Romano.

CAP. XLI. *Galbæ imaginem.* Vexillo affixam.

Curtii lacum. In foro Romano, ante roſtra.

Terentium evocatum. Evocatum, officii nomen eſt. *Evocatos* Galba antè ſibi addixerat, teſte Suetonio in Galbâ, Cap. 10. *Delegit & equeſtris ordinis juvenes, qui manente anulorum aureorum uſu, Evocati appellarentur, excubiaſque circa cubiculum ſuum vice militum age-*

rent. Alii erant *Evocati*, de quibus dixi ſuprà Annal. II, *68.*
Pectus tegebatur. Thorace, ut dictum eſt ſuprà, Cap. 35.

CAP. XLII. *Cujus cauſa erat.* Cùm Vinius Galbam *odio flagitiorum oneraſſet*, ut rectè obſervat eruditus Savilius ex ſuperiore Cap. *6.*
Ædem divi Julii. In foro Romano.

CAP. XLIII. *In ædem Veſtæ.* Quæ erat ædi D. Julii proxima; in clivo Palatini montis, & prope Palatii portam.
Non religione. Non Veſtæ aram amplexus, non loci Veſtaliumque aras invocans, ſed, quod tutius rebatur, contubernio ſervi publici, qui ædem illam curaret, abditus, hac vili latebrâ imminens exitium differebat.
Civitate donatus. Duas æneas tabulas honeſtæ miſſionis & civitatis a Galbâ datas laudavi in priore editione Tom. II, pag. 454.

CAP. XLIV. *Nullam cædem.* Allato etiam Galbæ capite, *vociferatus fertur: Hoc nihil eſt, Commilitones; Piſonis mihi caput oſtendite.* Plutarch. in Galbâ, pag. 1062.
Munimentum ad præſens. More Principibus tradito ultionem in poſterum, & poſt mortem etiam Principis exigendam, præcipuum eſſe ad præſentem regnantis ſecuritatem munimentum. Jam antè dixerat, Cap. 30. *Scelus, cujus ultor eſt quiſquis ſucceſſit.*
Conſulem deſignatum. De quo ſuprà Hiſt. I, 14.

CAP. XLVI. *Ut vacationes.* Non perpetuas

militiæ, ſed munerum temporarias vacationes & a graviſſimis oneribus immunitates, ingenti pretio centurionibus exſoluto, redimebant milites; & ideo quaſi tributum annuum pendere tenebantur. Quod dum centurionibus ſolverent, quarta pars cujuſque manipuli ſpargebatur per commeatus, Gallicè *des congés*, aut in caſtris vagabatur: neque modum oneris quiſquam, neque genus quæſtûs penſi habebat. Per latrocinia, per raptus, per ſervilia miniſteria, conniventibus centurionibus, militare otium redimebant. Vidimus ſuprà militum querelas ob vacationum pretia, Annal. I, 17 & 35. Infirmatas quoque fuiſſe legiones promiſcuis militum commeatibus dictum eſt Annal. XV, 10.

Vulgi largitione. Vulgo, id eſt manipularibus militibus, largitus eſt Otho vacationum, centurionibus præſtari ſolitarum, remiſſionem; at ne hac largitione, centurionum animos averteret, quaſi ſuis commodis fraudarentur, fiſcum ſuum vacationes annuas iis exſoluturum promiſit.

Ab evocato. De evocatis jam dictum ſuprà, Cap. 41.

Cap. XLVII. *Vocat ſenatum prætor Urbanus.* Interfectis duobus Conſulibus Galbâ & Vinio, eorum munia obibat prætor Urbanus. Idem jus erat prætoris Urbani, ſi abeſſent conſules; ut videre eſt apud Ciceronem, Ep. X, 12.

In Capitolium Ut grates Jovi Capitolino ageret.

In palatium. Domum Auguſtam.

Redemptiſque capitibus. Vinii caput filia ejus Criſpina redemit decem millibus ſeſtertiûm, Gallicæ monetæ libris 1945, teſte Plutarcho in Galbâ, pag. 1066.

Cap. XLVIII. *Prima militia.* In Pannoniâ,

Calviſium Sabinum. De Calviſio Sabino ejuſque uxore Corneliâ vide Supplementum Annal. VIII, 16. Forte idem eſt de quo Seneca Ep. 27. *Calviſius Sabinus memoriâ noſtrâ fuit dives : & patrimonium habebat libertini & ingenium. Nunquam vidi hominem beatum indecentiùs.*

In ipſis principiis. Ubi erant aquilæ, ſigna, caſtrorum numina. Vide quæ de principiis notata ſunt ſuprà Annal. I, 61.

C. Cæſaris. Caligulæ.

Mutatione temporum. Occiſo Caligulâ, imperante Claudio.

Cap. XLIX. *Diſpenſator Argius.* Diſpenſator dicebatur ſervus, quem dominus Kalendario, id eſt credendis & exigendis pecuniis, præponebat. Vide Digeſt. libr. XII. Tit. 1. de rebus creditis leg. 41. ex Africano.

E prioribus ſervis. E ſervis, quos ante Principatum Galba habuerat.

In privatis ejus hortis. Hæc, & quæ ſequuntur, diſtinctiùs explicat Suetonius in Galbâ, Cap. 10. Galbæ caput *Patrobii Neroniani libertus centum aureis*, Gallicæ monetæ libris 2100, *redemptum, eo loco ubi juſſu Galbæ animadverſum in patronum fuerat, abjecit. Serò tandem diſpenſator Argius, & hoc, & ceterum truncum in privatis ejus hortis Aureliæ viæ ſepulturæ dedit.* De Patrobio, Neronis liberto, a Galbâ occiſo, dictum eſt in Supplemento Annal. XVI, 97. Aurelia autem via per portam Aureliam, nunc *Porta S. Pancratio*, centumcellas, nunc *Civita Vecchia*, ducebat.

Lixas caloneſque. Auctore Acrone in Horat. I. Serm. II, 44. *Calones ſunt miniſtri militum, liberi homines : lixæ verò ſunt ſervi proprii eorumdem,*

Tribus & ſeptuaginta annis. Ita quoque Plutarchus in Galbâ, pag. 1056. Victor, in Epitome, & Eutropius. Diſſentiunt Dio & Suetonius, ſed immeritò, ut videtur. Quâ de re plura egimus in priore editione, Tom. III, pag. 41.

In familiâ nobilitas. Vidimus ſuprà, Cap. 15. Sulpitiæ ac Lutatiæ familiæ decora; quibus fabulas addebat Galba, teſte Suetonio in Galbâ, Cap. 2. *Imperator ſtemma in atrio propoſuit, quo paternam originem ad Jovem: maternam, ad Paſiphaen, Minois uxorem, referret.*

Obtentui. Prætextui erat.

Citeriorem Hiſpaniam. Vide Supplementum Annal. XVI, 67.

Cap. L. *Duos.* Othonem & Vitellium.

Peruſiam ac Mutinam. Pharſalicis in campis pugnavere Julius Cæſar & Pompeius anno U. C. DCCVI. Ad Mutinam atrox fuit prœlium inter M. Antonium & conſules Hirtium & Panſam anno U. C. DCCXI. Cum Bruto & Caſſio Octavius & Antonius in Theſſaliâ ad urbem Philippos decertavere anno U. C. DCCXII. L. Antonium, Antonii triumviri fratrem, Peruſiæ incluſum, ad deditionem compulit Octavius anno U. C. DCCXIV. Pharſalia, nunc *Farſa*: Philippi periere. Peruſia, *Pérouſe*: Mutina, *Modene.*

Inter bonos. Certè neque Othonis, neque Vitellii vitiis oneratos.

Fama. Veſpaſianus olim Caio Caligulæ erat adulatus; Cænidi quoque obnoxius. Vide Suetonium in Veſpaſian. Cap. 2, 3 & 4.

Cap. LI. *Julio Vindice.* Ut dictum eſt in Supplemento Annal. XVI, 66.

Loci cœlique. Germaniæ.

Arma, equi. Victoriæ præmia, ſuperato Vin-

dice, Galliſque debellatis.

Finibus provinciarum. Inferioris & ſuperioris Germaniæ.

Nec ſocios. Nec Gallos, ſocios, ut olim, ſed hoſtes & victos vocabant.

Eaſdem partes. Legionum & Verginii, ut dictum ſuprà in Supplemento Annal. XVI, 78.

Sequanis Æduiſque. Julii Vindicis partes ſecutis. Vide Supplementum Annal. XXI, loc. cit.

Publicè donatos. Publicè donatos finibus, ſeu agris, Treverorum aliarumque civitatum, Vindici infenſarum: quod in ignominiam exercitûs, qui Vindicem debellaverat, factum videbatur.

Pro Nerone fide. Ob beneficium a Nerone recèns acceptum, de quo dictum eſt Annal. XVI, 13. Neroni addicta, Galbæ infenſa.

Cap. LII. *Adlevatæ notæ.* Eraſæ, aut ſaltem mollitæ notæ, quæ nominibus, in tabulis cenſualibus apponebantur. Idem quoque teſtatur Suetonius in Vitell. Cap. 8. *Caſtra verò ingreſſus nihil cuiquam poſcenti negavit: atque etiam ultro ignominioſis notas, reis ſordes, damnatis ſupplicia, dempſit.* De notis vide Suetonium in Claud. Cap. 16.

Fonteii Capitonis. De quo dictum in Supplemento Annal. XVI, 77 & 92.

Conſularis legati menſurâ. Nec eæ liberalitates pro conſularis legati menſurâ, ſed in majus, ut Principalis animi indicia felicitatiſque pignora accipiebantur. Atque ut hac popularitate apud ſeveros humilis habebatur, ita apud faventes comis & bonus. Ii enim comitatem bonitatemque vocabant, quòd Princeps facilis & prodigus ſine judicio, donaret ſua, largiretur aliena.

Ut Vitellius. Fortè ſcriptum olim, *apud ſeveros humilis, ita comitatem bonitatemque, &c.*

Sic certè mallem : nec ita ſalebroſa foret oratio.

Aviditate imperandi. Simul avidi, ut Imperatorem haberent Vitellium, ſeu imperaret Vitellius, ipſa vitia pro virtutibus interpretabantur. Hæc enim aviditas militibus inerat, non autem ſegni præpinguis ac ventroſi Vitellii ingenio. De hac autem, rarâ quidem, non tamen inſolenti, dicendi ratione, *aviditate imperandi*, pro *aviditate ut imperarentur*, antiqua occurrunt exempla. Solitum enim veteribus ſcriptoribus gerundia activè & paſſivè uſurpare. Nec aliter locutus eſt Salluſtius, Jugurth. Cap. 66. *Igitur Jugurtha, ubi armis, viriſque, & pecuniâ ſpoliatus eſt, cùm ipſe ad imperandum*, id eſt, *ut ei imperaretur, Tiſidium vocaretur, rurſus cœpit flectere animum ſuum, & ex malâ conſcientiâ digna timere.* Pariter Cicero, Epiſt. IX, 25. *Nunc ades ad imperandum, vel ad parendum potiùs : Sic enim antiqui loquebantur. Cantando* quoque pro *dum incantatur* dixit, teſte Servio, Virgilius, Eclog. VIII, 71.

Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Verginii cunctationem Tacit. ſuprà, Cap. 8. *Nec ſtatim pro Galbâ Verginius.*

Oppreſſa Capitonis conſilia. Ut dictum eſt in Supplemento Annal. XVI, 92.

Ingratè tuliſſet. Nullo reddito ſibi præmio, ut rectè explicat illuſtr. Huetius.

Flacco Hordeonio. De quo ſuprà Hiſt. I, 9.

Collegium Cæſaris. Pater Vitellii fuerat ter conſul, cenſor, collega Claudii Cæſaris. Vide ſuprà Hiſt. I, 9.

CAP. LIII. *Ægre paſſus.* Id dedecoris ægre paſſus.

Privata vulnera. Cùm poſtulatus fuiſſet peculatûs. Qui pecuniam publicam averterat, ſeu in

ſuos uſus verterat, lege Juliâ peculatûs tenebatur.

Perculerat. Vide Supplementum Annal. XVI, 78 & 92.

Propiùs miſcentur. Ob vicinitatem.

Inter paganos. Miles corruptior eſt inter paganos, quàm in caſtris. Pagani dicuntur ii, qui non militabant. Sic paſſim in Digeſtorum libris, ac maximè Digeſt. libr. XXXV. Tit. 2. ad legem Falcidiam. leg. 96. ex Scævolâ. *Miles, ſi, dum paganus erat, fecerit teſtamentum, militiæ tempore codicillos: lex Falcidia in codicillis locum non habebit.* Ut *paganos* Romani dixere, qui non militarent; ita *paganos* dicimus, qui Deo non militant.

In Verginium favor. Quem Principem feciſſent, ni ipſe reſtitiſſet; utì vidimus in Supplemento Annal. XVI, 89.

Cap. LIV. *Civitas Lingonum.* Quæ in Neronis fide perſtiterat, ut dictum eſt ſuprà in Supplemento Annal. XVI, 78.

Dextras, hoſpitii inſigne. Lingones miſerant legatos, qui dona ferrent legionibus, & cum illis dextras, hoſpitii inſigne, conjungerent. Inde in nummis toties occurrunt duæ manus junctæ, cum variâ epigraphe, FIDES EXERCITVVM: CONCORDIA EXERCITVVM: CONSENSUS EXERCITVVM.

Per principia. De quibus jam ſuprà, Cap. 48.

Civitatum vicinarum. Quæ Vindicis partes ſecutæ, a Galbâ præmiis fuerant publicè donatæ; ut ſæpe dictum eſt ſuprà.

Cap. LV. *Superiori exercitu.* In ſuperioris Germaniæ exercitu. De IV & XXII ceteriſque legionibus, quæ in his bellis paſſim memorantur, plura dicemus infrà ad Hiſt. II, 6.

Iiſdem

Iiſdem hibernis. Mogontiaci, *Mayence.*

Aut ſuggeſtu. Exſtruebatur enim tribunal, ex quo dux auctorque rebellionis ſeditioſos adloquebatur, ut vidimus ſuprà Annal. I, 18.

Cui imputaretur. Neque enim erat in eo tumultu, qui ducem ſe oſtentaret.

Cap. LVI. *Coloniam Agrippinenſem.* Nunc *Cologne.* Vide originem coloniæ ſuprà Annal. XII, 27.

Cap. LVII. *Hiberna erant.* Quæ erant Bonnæ, nunc *Bonn.*

Non penes rempublicam. Unde cognoſceres exercitum illum, qui priore biduo, projectis Galbæ imaginibus, in ſenatûs & populi Romani verba juraverat, non penes rempublicam fuiſſe; id eſt, non id egiſſe reipublicæ ſtudio, ſed ob averſam a Galbâ voluntatem.

Ex affluenti. Id eſt., affluenter. Nempe in præſens divites, & ex partâ victoriâ magna ſperabant.

Viatica ſua & balteos. Viaticum eſt pecunia ad ſumptus viæ, ut patet ex Ulpiano, Digeſt. libr. XII. Tit. 1. de Rebus creditis, leg. 17. Vide quoque Suetonium in Jul. Cap. 68. Balteus, cingulum erat e corio bullatum, quo ab humeris enſis ſuſpendebatur. Phaleræ, erant inſignia armorum in virtutis præmium militibus data, argento decora.

Avaritiâ. Majoris lucri ſpe.

Cap. LVIII. *Agi ſolita.* Maximè Claudio ac Nerone Principibus.

Vacationes. De his vacationibus dictum ſuprà Cap. 46.

Grande momentum. Sic de Curione, quem egregiè laudat Lucanus, IV, 719.

Momentumque fuit, mutatus Curio, rerum.

Suprà retulimus. Cap. 56.

Italicá legione. Primâ Italicâ legione; de quâ dicemus infrà Hiſt. II, 6.

Alâ Taurinâ. Ita dictâ a Taurinis, *antiquâ Ligurum ſtirpe*, Plin. III, 17: quorum urbs princeps erat Auguſta Taurinorum, nunc *Turin.*

In Ræticis copiis. De quibus plura infrà Cap. 68.

Cap. LX. *Trebellius Maximus.* Segnis, & nullis caſtrorum experimentis, ut dicetur infrà in Vit. Agric. Cap. 16.

Cap. LXI. *Cottianis Alpibus.* Cottianæ Alpes, quibus Italiam irrumpere juſſus eſt Valens, nunc dicuntur *le paſſage de Briançon à Suze*: quo in loco Cottius, Alpium Cottianarum rex, in amicitiam Octaviani Auguſti Principis receptus, molibus magnis exſtruxerat compendiarias & viantibus opportunas vias, teſte Ammiano Marcellino, XV, 9.

Peninis jugis. Penina juga, ſeu Peninæ Alpes, quibus degreſſus eſt Cæcina, nunc vocitantur *le paſſage du grand S. Bernard.* Malè Plinius, III, 17, Alpes *Pœninas* ſcripſit, quòd *his Pœnos... tranſiſſe memorant.* Alpes Peninæ appellantur a voce Celticâ *Pen*, quæ caput, verticem, ſignificat. Ibi colebatur deus Peninus, ut docet vetus Inſcriptio, quam a Grævio accepit Gudius, pag. LIV. num. 6.

LVCIVS LVCILIVS
DEO PENINO
OPTIMO
MAXIMO
DONVM. DEDIT.

Non Peninis jugis, ſed viâ, quæ nunc vocatur *le mont Genevre*, tranſiere Pœni.

CAP. LXII. *Saginâ gravis*. Sueton. in Vitell. Cap. 17. *Erat in eo*, Vitellio, *enormis proceritas, facies rubida plerumque ex vinolentiâ, venter obeſus.*

Nomen Germanici. Exſtatque in ejus nummis.

Victor prohibuit. Datum tamen Cæſaris nomen in provinciis teſtatur nummus in Ægypto cuſus, quem publici juris fecit Cl. Pellerin, *Mélange de Médailles*, Tom. I, pag. 228. Tab. XIII. num. 3. Ni fortaſſe cuſus ſit hic nummus, cùm Vitellius, ſuperſtitione ductus, nomen Cæſaris poſtea uſurpavit, ut dicetur infrà Hiſt. III, 58.

Aquila. De hac aquilarum ſpecie diximus ſuprà Annal. II, 17. Poſtea quoque in bellis Germanicis, ducibus Carolo V, & Ferdinando, Archiduce Cardinali, prævolavere aquilæ; ut videre eſt in *Pompâ introitûs Ferdinandi*, pag. 2.

CAP. LXIII. *Divoduri.* Hodie *Metz*.

Mediomatricorum. Mediomatrici, nunc *les diocèſes de Metz & de Verdun.*

Placamenta. Velamenta, infulæ, & quæque alia hoſtilis iræ placamenta, etſi bellum non foret, pro pace tamen tendebantur. Vide infrà Cap. *66*.

CAP. LXIV. *Civitate Leucorum.* Nunc *le diocèſe de Toul.*

Memoravimus. Suprà Cap. *59*.

Gratuitos inſuper commeatus. Gratuita cibaria ad exercitûs alimoniam.

Ala Taurina. De quâ ſuprà Cap. *59*.

Solitis ſibi Hibernis. Vide ſuprà Annal. III, 41.

Cap. LXV. *Diſcordiam.* De quâ dictum ſupr in Supplemento Annal. XVI, 78.

In Fiſcum verterat. Cùm Gallos, Vindici adverſatos, puniret. Vide Supplementum Annal. XVI, 92.

Uno amne. Rhodano, *le Rhône.*

Coloniam ſuam. Claudius Imperator, natus Lugduni, urbem hanc coloniam fecit, vocavitque ut conſtat ex veteribus monumentis, C. C. C. AVG. LVG. Id eſt, *Coloniam Claudiam Copiam Auguſtam Lugdunenſem.* Inſcriptum quoque veteri Taurobolio, COLON. COPIAE. AVG. LVG. Vide Cl. de Colonia, *Hiſtoire littéraire de la ville de Lyon.* Tom. I, pag. 128 & ſeq.

Gallici belli. Quod geſtum erat pro Vindice adversùs Neronem.

Cuncta illic externa & hoſtilia. Ob partes Galbæ, quas ſecuti erant Viennenſes. Alioquin Vienna fuit quoque colonia Romana, & Lugdunenſi coloniâ antiquior. Id tamen diſcriminis in utrâque coloniâ fuit, ut obſervat eruditus Laccary, *Hiſtoria Coloniarum*, pag. 192, quòd Lugdunum fuerit colonia Romani juris, Vienna Italici. Sic tollitur difficultas, in quâ hæſere docti viri Lipſius & de Marca.

Contrà daret. Si fortuna adverſa eſſet, ne Viennenſibus iratis relinquerentur. Jam dictum ſuprà Annal. XV, 13. *Quotiens fortuna contrà daret.*

Cap. LXVI. *Velamenta & infulas.* Quæ erant ſupplicum inſignia. Sic apud Livium XXIV, 30. *Ramos oleæ ac velamenta alia ſupplicum porrigentes, orare, ut reciperent ſeſe, receptoſque tutarentur.*

Trecenos ſingulis militibus ſeſtertios. Gallicæ monetæ libras 58. At cùm Valens, ut vidimus ſuprà Cap. 61 & 64, quadraginta hominum mil-

libus legionem Italicam & alam Taurinam addidiſſet, Viennenſes ſolvêre Gallicæ monetæ libras circiter 2,733,000. Præterea ipſe Valens multâ pecuniâ emptus.

Vetuſtas dignitaſque coloniæ. Quam Claudius Imperator *ornatiſſimam valentiſſimamque Viennenſium coloniam* in oratione ſuâ appellavit. Vide hanc orationem editam ſuprà Tom. III, p. 390.

Armis mulctati ſunt. Juſſi ſunt arma deferre, ut de Æduis dictum ſuprà Cap. 64.

Promiſcuis copiis. Juvere militem non tantùm privatis commeatibus, ſed etiam promiſcuis, id eſt, ad totius exercitûs uſum ſepoſitis.

Allobrogum. Allobroges, nunc *partie du Dauphiné & de la Savoye.*

Vocontiorum. Vocontii, nunc *les diocèſes de Vaiſon & de Dic.*

Luco. Plin. III, 5. *Vocontiorum civitatis fœderatæ duo capita, Vaſio*, nunc *Vaiſon*, & *Lucus Auguſti*, nunc *Luc.* Pars tamen maxima Luci aquis tegitur.

CAP. LXVII. *Helvetii, Gallica gens.* Qui, teſte Julio Cæſare, Bell. Gall. I, 1. *Reliquos Gallos virtute præcedunt, quòd fere quotidianis prœliis cum Germanis contendunt, cùm aut ſuis finibus eos prohibent, aut ipſi in eorum finibus bellum gerunt.* Helvetii tunc multò latiùs habitabant, quàm quos nunc dicimus Helvetios, *les Suiſſes.*

Salubrium aquarum. Unde municipium illud dicebatur Aquæ, nunc *Baden, dans le Comté de Baden, en Suiſſe.* Inter alia vetera monumenta, in Inſcriptione ibi repertâ, & Antonino Caracallæ nuncupatâ, memoratur RESP. AQV. Id eſt *reſpublica Aquenſis.* Vide Plantinum, Helvetia antiqua & nova, pag. 285.

Verſos in legionem. Ut aggrederentur a tergo Helvetios, qui arma verterant in legionem unaetviceſimam, illatam ſibi injuriam ulturi.

Cap. LXVIII. *In medio.* Inter Romanum exercitum & Rætica auxilia.

Montem Vocetium. Nunc *la montagne de Boetz-berg.* Pars eſt montis Juræ.

Sub coronâ venumdata. Nempe corona ſignum erat captivorum venalium, ut videre eſt apud Gellium VII, 5.

Aventicum. Germanicè appellatur *Wiſliſpurg;* Gallicè, ſervato veteri nomine, dicitur *Avenches.* Splendorem urbis, quæ olim gentis fuit caput, teſtantur adhuc multa monumenta, quæ, de patriâ, de literis optimè meritus, edidit eruditus Schmidt, *Recueil d'Antiquités trouvées à Avenches, à Culm, & en d'autres lieux de la Suiſſe.*

Cap. LXX. *Circa Padum.* Padus, nunc *le Pô.*

Proconſulem. In hoc Africæ proconſulatu ſingularem innocentiam præſtiterat Vitellius, teſte Suetonio in Vitell. Cap. 5.

Præmitterentur. Cùm bellum in Æthiopes pararet, ut dictum eſt in Supplemento Annal. XVI, 47.

Eporediam, ac Vercellas. Mediolanum, nunc *Milan;* Novariam, *Novare dans le Milanez:* Eporediam, *Ivrée;* Vercellas, *Verceil dans le Piémont.* De Eporediâ Plinius III, 17. *Oppidum Eporedia, Sibyllinis a populo Romano conditum juſſis. Eporedias Galli bonos equorum domitores vocant.*

Alâ Petrinâ. Fortè ita dictâ ab equitibus Romanis illuſtribus, quibus Petra cognomentum. Hos vidimus ſuprà memoratos Annal. XI, 4. Hujus alæ exſtat memoria in vetere lapide apud

Brigantas, nunc *Cumberland*, reperto, de quo *Camden's Britannia by Gibſon*, col. 831.

. . . . .

GADVNO
VLP. TRAI
EM. AL. PET
MARTIVS
F. P. C.

Vide & Gruterum p. 572, num. 3.

EM. AL. PETR.

Id eſt, *emeritus alæ Petrinæ.*

Ræticis jugis. Rætica juga, nunc *les montagnes des Griſons :* pars eſt Alpium altiſſima.

Ibi procuratorem. Petronius erat Norici procurator.

Penino. Penino itinere, ſeu Peninis jugis, de quibus ſuprà Cap. 61.

Subſignanum militem. Cùm Cæcinæ agmen conſtaret legionariis & auxiliaribus, ut dictum eſt ſuprà Cap. 61, videretur hìc ſubſignano milite auxilia, quæ ſua ſigna ſequebantur, ſignificari : at infrà Hiſt. IV, 33, ſubſignanus miles ab auxiliis diſtinguitur, & de legionariis quoque dicitur. Quæ tamen inter ſe pugnare ne exiſtimes : at probant ſubſignanum militem dici eos qui ſub ſignis, vexillis, non verò ſub aquilis, erant; ſeu auxiliares, ſeu vexillarii, ſeu lecti e legionibus forent. Id conſtat ex locis inter ſe collatis Hiſt. I, 70; & Hiſt. III, 24 & 33.

Legionum agmen. Ergo præter unaetviceſimam legionem, de quâ ſuprà Cap. 61, aderant adhuc multæ cohortes legionum IV & XXII, de quibus ſuprà Cap. 55.

Cap. LXXI. *Subtractum.* Vide ſuprà Cap. 45.

Ultro imputavit. Exemplo fidei erga Galbam, conſtanter ſervatæ, ſe æque fidelem fore Othoni demonſtravit. Ita exemplum ultro Othoni imputatum. Jam dictum ſuprà Cap. 38. *Hoc ſolum erit certamen, quis mihi plurimùm imputet.*

Metum reconciliationis. Ne Vitellius, qui hoſtis erat, adhiberet metum reconciliationis, ut Othonem formidabiliorem inviſioremque faceret. Nec aliter illuſtr. Huetius: *Ne, accepto inclementiùs Celſo, metum Vitellio injiceret, quominus ſibi reconciliari vellet.*

Velut fataliter. Ut olim pro Galbâ, ſic etiam pro Othône manſit Celſo fides integra: ſed, velut fato, utrique infelix. Celſus enim ſub ipſo Vitellio conſulatum retinuit, ut dicetur infrà Hiſt. II, 60.

Admirantibus. Sic quoque de Camillo Livius V, 26. *Magna militum ira: ſed ſeveritate imperii victi, eamdem virtutem & oderant, & mirabantur.*

Cap. LXXII. *Flagitavere.* Sed fruſtrà; eum defendente Titi Vinii potentiâ, ut dictum eſt in Supplemento Annal. XVI, 97.

Sinueſſanas aquas. De quibus dictum ſuprà Annal. XII, 66.

Cap. LXXIII. *Calvia Criſpinilla.* Hanc libidinum Neronis magiſtram miniſtramque vidimus ſuprà in Supplemento Annal. XVI, 52.

Clodium Macrum. De quo ſuprà Hiſt. I, 7.

Cap. LXXIV. *Legatis.* Suprà Hiſt. I, 19.

Lugduni agebant. Vide Hiſt. I, 59.

Cap. LXXV. *Ac liberi.* Hos Vitellii & Galeriæ Fundanæ liberos videre eſt in aureis & argenteis Vitellii nummis.

Cap. LXXVI. *Cluvius Rufus.* Qui Hiſpaniæ præerat, ut vidimus ſuprà Hiſt. I, 8.

Mari dirimitur. Atque ibi plurimum erat armorum, magnus legionum numerus, immenſa auxilia, & opulentiſſimæ provinciæ.

In nomine Urbis. Grande quidem momentum in nomine Urbis, quam Otho occupabat. Roma enim imperii caput, & opum magnitudine validiſſima. Multum quoque auctoritatis in prætextu ſenatûs, qui Othonis partes fovebat.

Cap. LXXVII. *Conſul, cum Titiano fratre.* Otho ejuſque frater Titianus tunc temporis conſules erant ſuffecti. Cùm autem hic annus, haud minùs conſulum multitudine, quàm caſuum atrocitate fuerit inſignis, juvat conſulum ſeriem oculis ſubjicere, ne quid lectorem moretur.

Conſulatum iniere Kalendis Januariis,

Ser. Sulpicius Galba Aug. II.
T. Vinius Rufinus, *Hiſt. I*, 1.

Utroque interfecto, ſuffecti conſules fuere in Kalendas Martias,

M. Salvius Otho Aug.
L. Salvius Otho Titianus, *Hiſt. I*, 77.

Ex Kalendis Martiis in Kalendas Maias,

L. Verginius Rufus,
Pompeius Vopiscus, *Hiſt. I*, 77.

Ex Kalendis Maiis in Kalendas Julias,

Cælius Sabinus,
Flavius Sabinus, *Hiſt. I*, 77.

Ex Kalendis Juliis in Kalendas Septembres,

T. Arrius Antoninus,
P. Marius Celsus, *Hiſt. I*, 77.

Ex Kalendis Septembribus in Kalendas Novembres,

C. Fabius Valens,

A. Alienus Cæcina, *Hiſt. II*, 71.

Cæcinâ proditionis damnato pridie Kalendas Novembres, in unicum diem ſuffectus eſt,

Rosius Regulus, *Hiſt. III*, 37.

Ex Kalendis Novembribus in Kalendas Januarias,

Cn. Cæcilius Simplex,

C. Quinctius Atticus.

Tacit. *Hiſt. II*, 60. *III*, 68 & 73. Dio LXV, *pag.* 741.

Delinimentum. Exercitûs Germanici in Verginium benevolentiam vidimus ſuprà in Supplemento Annal. XVI, 79.

Viennenſium honori. Viennenſes, Vindicis partes ſecuti, ut dictum eſt in Supplemento Annal. XVI, 78, tunc plurimùm valebant in Galliâ; afflicti contrà Lugdunenſes. Vide ſuprà Cap. 65.

Arrio Antonino. Antonini Pii, poſtea Imperatoris optimi, *avus maternus Arrius Antoninus, bis conſul, homo ſanctus.* Jul. Capitolin. in Antonin. Cap. 1. Egregii & literati viri laudes, vide in epiſtolis, quas ad eum ſcripſit Plinius IV, 3 & 18. V, 10.

Pontificatus auguratuſque. Inde in veteribus Inſcriptionibus inter honoratorum virorum titulos paſſim occurrunt PONTIFEX. AVGVR. SACERDOS.

Cadio Rufo. De Cadio Rufo dictum ſuprà Annal. XII, 22. De Pædio Blæſo, Annal. XIV, 18.

Placuit ignoſcentibus. Placuit Othoni, & ſena-

toribus ignoſcentibus, crimen eorum, verſo nomine, mutari; &, quod avaritia fuerat, ſiquidem repetundarum criminibus ceciderant, majeſtatem appellari. Quod quidem majeſtatis crimen tanto odio erat propter tot innocentes olim damnatos, ut etiam bonæ leges perirent. Quiſquis enim majeſtatis accuſabatur, inſons videbatur, licèt multorum aliorum criminum foret reus.

CAP. LXXVIII. *Hiſpalienſibus & Emeritenſibus.* Hiſpalis, nunc *Séville dans l'Andalouſie.* Emerita, nunc *Merida dans l'Eſtramadoure.*

Familiarum adjectiones. Sic apud Livium XLIII, 17. *Poſtulantibus Aquileienſium legatis, ut numerum coloniarum augeret* (meliùs, *numerus .... augeretur*), *mille & quingentæ familiæ ex ſenatuſconſulto ſcriptæ.*

Lingonibus univerſis. Ita libri omnes. Verùm cùm de Hiſpanis potiùs, quàm de Gallis agi hìc videatur, ac Lingones primi & præcipui fuerint in Othonem hoſtes, putabat Lipſius pro Lingonibus aliquam Hiſpaniæ gentem hìc reponendam, Luſonas fortè aut Illurconas, aliudve tale nomen. Fortè tamen Lingonibus civitas Romana oblata datave, ut eos Otho ſibi conciliaret, a Vitellio abduceret.

Maurorum civitates. Voluit ut Maurorum civitates a Bæticâ jura peterent, ejuſque conventus juridicos adirent. Huc fortè ſpectat Rufus Feſtus, in Breviario, Cap. 5. *Trans fretum etiam in ſolo terræ Africæ provincia Hiſpaniarum eſt, quæ Tingitania Mauritania cognominatur.* Præcipuas Maurorum civitates Bæticæ datas fuiſſe Tingin & Lixum, nunc *Tanja* & *Alkasr* meritò exiſtimat eruditus Aldrete, *Varias Antiguedades de Eſpaña, Africa, y otras provincias.* Libr. IV, Cap. 21.

Immemor armorum. Suprà Annal. XIII, 45 & 46. Prorutas autem Poppææ effigies vidimus Annal. XIV, *61.* Romæ, in hortis Farneſianis, monte Palatino, exſtat egregia Poppææ ſedentis ſtatua.

Vulgum alliciendi. Manſit enim apud vulgum amor Neronis; ut videre eſt apud Suetonium in Ner. Cap. 57.

Proponerent. Publicè exponerent. Sic quoque locutus eſt Plinius XXXV, 4.

In ſuſpenſo tenuit. Teſte etiam Suetonio, in Othone, Cap. 7. *Super ceteras gratulantium adulantiumque blanditias, ab infimâ plebe appellatus Nero, nullum indicium recuſantis dedit: immo, ut quidam tradiderunt, etiam diplomatibus primiſque epiſtolis ſuis ad quoſdam provinciarum præſides, Neronis cognomen adjecit.*

Cap. LXXIX. *Rhoxolani.* Habitabant inter Boryſtenem, *le Dnieper*, & Tanaim, *le Don:* nunc *partie de la Ruſſie & de la Tartarie.*

Ad Mœſiam. Nunc *la Bulgarie & la Servie.* A Tauruno, hodie *Semlin*, ad Pontum uſque, *la Mer noire*, decurrebat Mœſia, teſte Plinio, III, 26.

Tertia legio. Quæ e Syriâ in Mœſiam *tranſierat:* infrà Hiſt. II, 74.

Extra ipſos. Egregiè dictum. Eorum enim virtus in equis & cataphractis.

Obſtiterit. Sic hodieque, & eodem impetu pugnant Poloni, gens Sarmatica, ut rectè obſervat illuſtr. Huetius.

Conti. Contus, prælonga erat haſta ferro inſtructa.

Cataphractarum. Sic ferme, & graviores adhuc, crupellarios vidimus ſuprà Annal. III, 43.

Triumphali ſtatuâ. De triumphalibus in foro

imaginibus dictum ſuprà Annal. XV, 72.

Legati legionum. Vulgò duæ tantùm legiones in Mœſiâ, ut videre eſt ſuprà Annal. IV, 5. At tunc aderat quoque tertia legio, de quâ mox dictum eſt. Inde tres legionum legati: nempe Fulvius Aurelius, legatus tertiæ legionis; Julianus Titius, ſeptimæ Claudianæ; & Numiſius Lupus, octavæ.

Conſularibus ornamentis. Vide ſuprà Annal. XII, 21.

In ſe trahente. Tum ſanè cuſi aurei argenteique nummi, in quorum poſticâ parte ſtat Victoria dextrâ coronam, ſiniſtrâ oleam, in aliis coronam, tenens, cum epigraphe VICTORIA OTHONIS.

CAP. LXXX. *Septimamdecimam cohortem.* Claſſiariorum, ut patet ex Suetonio in Othone, Cap. 8. Illa autem ſeptimadecima cohors eadem videtur, quam *Oſtiæ ad arcendos incendiorum caſus* Claudius collocaverat. Sueton. in Claud. Cap. 25.

Colonia Oſtienſi. Nunc *Oſtia.* De hoc oppido ſæpe ſuprà.

Quietis caſtris. Bene Lipſius, quia vigiliæ jam tunc conſtitutæ, & omnes in contuberniis, exceptis vigilibus.

Familiæ ſenatorum. Servi ſenatorum.

CAP. LXXXII. *Tribuno.* Prætorianorum, ut videre eſt ſuprà Hiſt. I, 28.

Præfecto legionis. Præfectum legionis, qui judex erat, & abſentis legati legionis vicarius, memorat Vegetius II, 9. Certè præfectus legionis legato erat dignitate inferior. Inde in veteri Inſcriptione apud Gruterum, pag. 347, num. 1. P. AELIO MARCELLO, PRIMIPILO LEG. VII. GEM.

PIAE. FEL. ADLECTO. AD MVNERA. PRAEFF. LEGG. VII. CLAV. ET. PRIMAE. ADIVTRICIS. Id eſt, *præfectorum legionum ſeptimæ Claudianæ & primæ adjutricis.* Aliàs ſæpe memorantur præfecti legionum, ac ſemper infra legati dignitatem videntur.

Manipulatim. Singulos prætorianorum manipulos.

Præfecti. Præfecti prætorii, ut vidimus ſuprà Hiſt. I, 46.

Quina millia nummûm. Gallicæ monetæ libræ 972. Impenſa ergo ſunt in hac largitione quadringenties quinquagies centena millia nummûm, Gallicæ monetæ libræ 8,754,856. Tanti conſtabat fluxa auctoritas!

Militiæ inſignibus. Parazonium, ſeu gladius, erat inſigne tribunorum. Inde Martialis, XIV, 32. in epigrammate, quod inſcripſit *Parazonium.*

Militiæ decus hoc & grati nomen honoris:
Arma tribunicium cingere digna latus.

Centurionum autem inſigne erat vitis, ut dictum ſuprà Annal. I, 23.

Et ſalutem. Nam, ut vidimus ſuprà Cap. 80, tribunus & centuriones a militibus obtruncati.

CAP. LXXXIII. *Ambitioſo imperio.* Per ambitum quæſito & retento.

CAP. LXXXIV. *Iſtud pro me.* Vos quidem iſtud pro me egiſtis: ſed in diſcurſu ac tenebris, & rerum omnium confuſione, hoſtis aliquis, aut malevolus, occaſione uti poteſt, ut mihi exitium afferat.

Parendo potiùs. Sic quoque Paulus Æmilius in oratione ad milites apud Livium, XLIV, 34. *Unum imperatorem in exercitu providere & con-*

ſulere quid agendum ſit debere ; nunc per ſe, nunc cum iis quos advocaverit in conſilium : qui non ſint advocati, eos nec palam, nec ſecretò jactare conſilia ſua.... In quo exercitu, milites, conſul & imperator, rumoribus vulgi circumaguntur, ibi nihil ſalutare eſſe.

Caput imperii. Non hercle illi Germani, quos cùm maximè Vitellius in nos ciet, audent ſenatores, caput imperii, & omnium provinciarum decora, ad pœnam vocare : Voſne, prætoriani, Italiæ alumni, & Romana verè juventus, ad ſanguinem & cædem depoſceretis ordinem, cujus ſplendore & gloriâ, ſordes & obſcuritatem Vitellianarum partium perſtringimus ?

CAP. LXXXV. *Occulto habitu.* Plebeio, non militari, habitu. Hanc malignam exploratorum curam, quam Gallicè dicimus *l'eſpionnage*, deſcribit Arrianus, in Epictet. IV, 13. *Sic etiam a militibus Romæ temerarii capiuntur. Aſſidet tibi miles habitu plebeio : atque ubi cœpit maledicere Cæſari ; tu, veluti pignore fidei ejus accepto, quod ipſe convicium auſpicatus eſt, dicis & ipſe quæ ſentis : deinde vinctus, in carcerem abduceris.*

Vulgaribus conviciis. Providentiſſimus quiſque vulgaribus tantùm utebatur conviciis, quæ facilè excuſantur : quidam inconſultiores, vera jaciebant probra, quæ ſemper plectuntur ; periculi tamen formidine hæc jaciebant in clamore, & ubi plurimæ voces, aut tumultu verborum ſibi obſtrepentes.

CAP. LXXXVI. *In veſtibulo Capitolii.* Templi Jovis Capitolini. Ex hoc autem prodigio, incertas, aut nullas, imperii habenas interpretabantur.

Cellâ Junonis. Adhærebat templo Jovis Capitolini cella Junonis, eratque ſub eodem tecto.

Inſulâ Tiberini amnis. Nunc *Iſola di S. Bartolomeo*, in ipsâ urbe Româ.

Ponte Sublicio. Sæpe poſtea reſtitutus periit. Nunc manent tantùm rudera prope portam Portuenſem, *Porta Porteſe.*

Implevit. Par inundatio contigit, ſuperiore ſæculo, anno die 4 Novembris, anno 1660. Quâ de re plura diximus in priore editione Tom. III, pag. 70.

Inſularum fundamenta. Plebeiorum ædificiorum fundamenta. De his inſulis jam dictum ſuprà Annal. XV, 41 & 43.

Remeante flumine. Obſerva exitiabiles illas inundationes oriri ab aquis, tum defluentibus ex montibus, tum a mari refluentibus: unde Horatius, I. Od. II, 13.

Vidimus flavum Tiberim, retortis
Litore Etruſco violenter undis,
Ire dejectum monumenta regis
Templaque Veſtæ.

Eſſet obſtructum. Hìc aggeſtis inundatione, ob viciniam alvei Tiberini, ruinis. Inde Suetonio, in Othone, Cap. 8. inter adverſa auſpicia obſervatur: Otho ad bellum proficiſcens, *primo egreſſu, inundationibus Tiberis retardatus, ad vigeſimum etiam lapidem ruinâ ædificiorum præcluſam viam offendit.*

Cap. LXXXVII. *Luſtratâ Urbe.* De his luſtrationibus dictum ſuprà Annal. XIII, 24.

Peninæ Cottiæque Alpes. Vide ſuprà Hiſt. I, 61.

Claſſe validâ. Quæ erat in portu Forojulienſi, ut vidimus ſuprà Annal. IV, 5.

Cæſorum ad pontem Milvium. De ponte Milvio jam dictum ſuprà Annal. XIII, 47. Occidio claſſiariorum memorata quoque eſt ſuprà in Supplemento Annal. XVI, 95.

In numeros legionis. Ut jam legionarii, non claſſiarii, eſſent. De numeris jam dixi ſuprà, Cap. 6.

Honoratioris. Cùm honoratior eſſet legionum, quàm claſſium, militia, facta quoque iis ſpes militiæ legionariæ.

Cuſtodes. Ne duces ab Othonis ſacramento deſciſcerent. Sic prætorianos legatis additos jam vidimus ſuprà Hiſt. I, 74.

Æmilio Pacenſi. De quo ſuprà Hiſt. I, 20.

Honeſtiorum fidem. Ad obſervandam fidem eorum, qui in claſſe erant honeſtiores.

Cap. LXXXVIII. *Cornelius Dolabella.* Idem videtur, quem Suetonius in Galbâ, Cap. 12, Cneium Dolabellam appellat; quique imperio deſtinabatur, teſte Plutarcho in Galbâ, pag. 1063. De eo jam dictum ſuprà in Supplemento Annal. XVI, 95.

Coloniam Aquinatem. Nunc *Aquino, dans la terre de Labour.*

Monſtratus. Ideoque ſuſpectus non Othoni tantùm, ſed etiam Galbæ; poſteaque & Vitellio.

Nec ut hoſtis. Cultu, ut infra Imperatoris, ſic ſupra hoſtis fratrem.

Motæ Urbis curæ. Hoc bellico apparatu motæ ſunt Urbis curæ.

Cap. LXXXIX. *In unius.* Principis.

Scriboniani. De quo dictum ſuprà in Supplemento Annal. IX, 35 & 36.

A tergo. A tergo Othonis, Oriens; Vitellii, Occidens.

Nondum conditorum ancilium. Numa, religionum artifex, ancilia cælo delapſa, quæ ſi ſervarentur, Romam fore invictam, finxerat. Inde ancilibus honos. Singulis annis, initio menſis Martii, quo Martis ſacrum peragebatur, ancilia, per reliquum anni tempus in ejus templo condita, movebantur. Salios enim *cæleſtia arma, quæ ancilia appellantur, ferre, ac per Urbem ire canentes carmina cum tripudiis ſollemnique ſaltatu* juſſerat Numa. Livius, I, 20. Triginta dies his cærimoniis ſacri, teſte Polybio, Excerpt. Legat. Cap. 23. Vide & Suetonium laudandum in notâ ultimâ. Cap. ſeq.

Cap. XC. *Pridie Idus Martias.* Die 14 Martii.

Neronianarum ſectionum. Publicatis exſulum bonis. De pœnis exſulum dictum eſt ſuprà in Notis ad Annal. XIII, 22 & 23.

Exactione. In hac temporum cupidine, ab iis, qui fiſco præerant, jam pridem fuerant exacta bonorum pretia; ac proinde verbis magnificum, uſu ſterile fuit Othonis donum, licèt juſtiſſimum.

Galerii Trachali. Quem conſulem vidimus ſuprà in Supplemento Annal. XVI, 63.

Ut in familiis. Bene illuſtr. Huetius: *Servos dixiſſes, cujuſmodi ſolent eſſe in familiis, non plebem ingenuam.* Sic quoque locum hunc explicabat eruditus Savilius.

Profectus Otho. Profectus eſt die 24 Martii, ut patet ex Suetonio, in Othone, Cap. 8. *Expeditionem autem impigre, atque etiam præproperè inchoavit: nullâ ne religionum quidem curâ, ſed & motis, necdum conditis, ancilibus, quod antiquitus infauſtum haberetur: & die, quo cultores deûm matris lamentari & plangere incipiunt.* Dies ille, qui *ſanguinis dies* dicebatur, erat IX Kalendas Apriles. Vide Trebellium Pollionem, in Claud. Cap. 4.

NOTÆ

IN LIBRUM SECUNDUM

HISTORIARUM.

CAP. I. *A PATRE.* A Veſpaſiano, qui ſuſpectus erat Galbæ. Unde Suetonius in Galbâ, Cap. 23. *Senatus, ut primùm licitum fuit, ſtatuam ei*, Galbæ, *decreverat, roſtratæ columnæ ſuperſtantem in parte fori, quâ trucidatus eſt. Sed decretum Veſpaſianus abolevit, percuſſores ſibi ex Hiſpaniâ in Judæam ſubmiſiſſe opinatus.*

Reſponſa. Titus educatus fuerat in aulâ cum Britannico, *paribus diſciplinis, & apud eoſdem magiſtros inſtitutus. Quo quidem tempore, aiunt metopoſcopum a Narciſſo, Claudii liberto, adhibitum, ut Britannicum inſpiceret, conſtantiſſimè affirmaſſe, illum quidem nullo modo, ceterùm Titum, qui tunc propè adſtabat, utique imperaturum.* Sueton. in Tit. Cap. 2.

Fortuita. In hac animorum inclinatione, etiam fortuita vertebant in Principatûs argumenta.

Corinthi. Hodieque *Corinthe.*

CAP. II. *Berenices reginæ.* Berenice, ſoror Agrippæ II, uxor Herodis regis Chalcidis. Stemma Herodum dedi in priore editione Tom. II, pag. 368.

Læva maris. Tito, in Syriam redeunti, ora Aſiæ maritima ad lævam erat.

Audentioribus ſpatiis. Non jam oram relegens; ſed alto mari navigans.

Templum Paphiæ Veneris. De hoc templo, ut & de rege Aeriâ dictum ſuprà Annal. III, 62.

Cap. III. *Deæ nomen.* Sic Pauſanias I, 14; eam vocat Οὐρανίαν.

A Cinyrâ. Rege Aſſyriorum, teſte Apollodoro III. & Hygino, Fabulâ 270.

Quamquam in aperto. Sic quoque Plinius II, 96. *Celebre fanum habet Veneris Paphos, in cujus quandam aram non impluit.* Eruditus Harduinus in alterâ ſuâ Plinii editione emendavit *aream* pro *aram.*

Metæ modo. Simulacrum Veneris Paphiæ non erat effigie humanâ, ſed in *conicam*, ut vulgò loquuntur Geometræ, formam exſurgebat, latiore initio, tenuem in ambitum deſinens: cujus formam vide in nummo vetere apud eruditum Spanhemium, *de Præſtantiâ & uſu Numiſmat.* Tom. I, pag. 505, & apud Cl. Pellerin, *Recueil de Médailles de Peuples & de Villes*, Tom. II, p. 211, tab. LXXX, num. 76. & Tom. III, pag. 250, tab. CXXXV, num. 9.

Ratio in obſcuro. Non ita tamen obſcura videtur ratio. Antiquiſſima erat apud Aſſyrios Veneris Cæleſtis, quæ eadem & Paphia fuit, religio. Rudi adhuc ſtatuarum arte, & cùm mos eſſet ſacra velare, placuit Venerem, fecundam animantum parentem, imagine, quæ φαλλὸν imitaretur, exprimere. Hac de re plura diximus in priore editione Tom. III, pag. 406, ubi de Venere Paphiâ diſſeruimus. Sit ſatis monuiſſe religionem Veneris Paphiæ illuſtrari antiquâ picturâ, quam publicavere eruditi Academici Herculanenſes, *Pitture Antiche d'Ercolano*, Tom. III, tab. III.

Cap. IV. *Rerum fiduciâ.* Quam ex Soſtrati reſponſo conceperat.

Profligaverat. Id eſt, pene confecerat. Novè quidem dictum, ut videre eſt apud Gellium XV, 5. Eodem tamen verbo jam uſus erat Auguſtus, ut patet ex monumento Ancyrano apud eruditum Chishull, *Antiquitates Aſiaticæ*, pag. 174, COEPTA. PROFLIGATAQUE. OPERA. A. PATRE. MEO. PERFECI.

Hieroſolymorum reliquâ. Vide Supplementum Annal. XVI, 60.

Ingenium montis. Hieroſolyma enim montibus, ac maximè monti Sion, erant impoſita. Dixit quoque Plinius XIV, 1. *Ad cœli mores, ſolique ingenia*; & XVII, 2. *Ad ſoli naturam, ad loci ingenium, ad cœli cujuſque mores dirigenda ſolertia eſt.*

Suprà memoravimus. Suprà Hiſt. I, 10.

Proximi exercitûs. Exercitûs, qui, duce Veſpaſiano, bellum Judaicum profligaverat.

Cap. V. *Anteire agmen.* Sic Julius Cæſar, teſte Suetonio in Jul. Cap. 57. *In agmine nonnumquam equo, ſæpius pedibus anteibat, capite detecto, ſeu ſol, ſeu imber eſſet.*

Cap. VI. *Vario eventu.* Ut vidimus ſuprà Annal. XV, 24 & 27.

Proximo civili bello. Quo Vindex & Galba adversùs Neronem rebellavere.

Septem legiones. Ex indiſcretâ ſimilitudine nominum Cæſareæ domûs maxima in Annalium libris exoriebatur difficultas; quam ut levarem, illuſtravi *Stemma Cæſarum*, quod vide ſuprà Tom. II, pag. 403 & ſeqq. Nunc verò ne animus fatigetur nominibus ac mutationibus legionum, qui maximus eſt in evolvendis Hiſtoriarum libris

labor, earum numerum nominaque explanabo; deinde earum loca adſignabo: quibus cognitis, facile erit, ſine ullo labore, quas partes in his civilibus bellis ſint ſecutæ dignoſcere. Id autem nunc paullo breviùs & pro loci neceſſitate exſequar, quod fuſiùs præſtiti in priore editione Tom. III, pag. 408 & ſeqq.

De numero & nominibus legionum.

Legio prima, in inferiore Germaniâ, Tacit. Hiſt. I, 55. & IV, 19.

Legio prima italica, Lugduni in Gallia, Hiſt. I, 60, 64. II, 100. & III, 22. a Nerone fuerat lecta, Dio LV, pag. 564. In nummis Gallieni appellatur, LEGI ITAL VIP VIF. vel VIIP VIIF. Id eſt, *Legio prima Italica, ſextùm pia, ſextùm fidelis*, vel *ſeptimùm pia, ſeptimùm fidelis.* De his ceteriſque Gallieni nummis vide Cl. Banduri, *Numiſmata Imperatorum Romanorum*, Tom. I, pag. 166 & ſeqq.

Legio prima adiutrix classicorum, primò Romæ, deinde in Hiſpaniâ, Tacit. Hiſt. I, 6 & 36. II, 43 & 67. III, 44. Si Tacitum loc. cit. & Dionem LV, pag. 564, comparaveris, videbitur legionem illam, quam Nero e claſſe conſcripſerat, primùm dictam fuiſſe *Claſſicorum*, deinde a Galbâ, obliterato minimè nobili Claſſicorum nomine nuncupatam *Adjutricem.* In nummis Gallieni, LEGI ADI VIP VIF. *Legio prima Adjutrix, ſextùm pia, ſextùm fidelis.*

Legio secunda, in Britanniâ, Tacit. Hiſt. III, 22. A Dione loc. cit. cognominatur *Auguſta.* In nummo Carauſii, LEG II AVG. De hoc ceteriſque Carauſii nummis vide Cl. Stukeley, *The Medallic Hiſtory of Carauſius Emperor in Brittain*, Tom. I & II.

LEGIO SECUNDA ADIUTRIX, recèns a Veſpaſiano in bellis civilibus conſcripta, Tacit. Hiſt. IV, 68. & V, 16. Spartian. in Hadrian. Cap. 2. Dionis ætate fuit in Panoniâ inferiori, Dio, ibid.

LEGIO TERTIA, in Syriâ. In Mœſiam tranſiit, deindè in Syriam remiſſa, Tacit. Hiſt. II, 74. IV, 39. Tres fuere, teſte Dione, loc. cit. legiones tertiæ, τρία τὰ τρίτα. Hæc a Dione cognominatur *Gallica*.

LEGIO TERTIA, in Ægypto, Tacit. Hiſt. V, 1. Dionis, id eſt Severi Alexandri, tempore erat in Arabiâ, & dicebatur *Cyrenaica*, ut videtur ex Dione loc. cit. Immo Trajani ætate jam dicebatur *Cyrenaica*, ut patet ex veteri Inſcriptione, quam in coloniâ Scyllitanâ, nunc *Caſſareen*, *dans le Royaume de Tunis*, deſcripſit eruditus Shaw, *Voyages*, Tom. I, pag. 263, LEG. III. CYR.

LEGIO TERTIA, in Africâ. Tacitus, Hiſt. IV, 48, memorat tantùm legionem in Africâ. Ea ſanè fuit *tertia Auguſta*, quæ ætate Dionis, loc. cit. erat in Numidiâ. Et in veteribus Inſcriptionibus, quas Lambæſæ, nunc *Tezzoute dans le Royaume d'Alger*, reperit eruditus Shaw, *Voyages*, Tom. I, pag. 149 & 197. memoratur LEG. III. AVG. Id eſt, *legio tertia Auguſta*.

LEGIO QUARTA, in ſuperiore Germaniâ, Tacit. Hiſt. I, 18. Legio illa dicta eſt *Macedonica*, Tacit. Hiſt. III, 22.

LEGIO QUARTA, in Syriâ, Tacit. Annal. XV, 6, 7 & 26. Dioni, loc. cit. dicitur *legio quarta Scythica in Syriâ*. Memoratur quoque in veteri Inſcriptione apud eruditum Gori, *Inſcript. Antiq.* Tom. I, pag. 248, LEGIO IIII SCYTHIC. & ſuprà in Inſcriptione, quam edidi Tom. III, pag. 469.

LEGIO QUINTA, in inferiore Germaniâ, Tacit. Hiſt. I, 55. Hujus legionis inſignia erant ele-

phantes ob Africanam Cæſaris victoriam, de Jubâ reportatam. Appian. Bell. Civil. II, p. 488. Ceterarum legionum manent inſignia in Gallieni, Carauſii, aliorumque nummis.

Legio quinta, in Judæâ, Tacit. Hiſt. V, 1. Dein in Mœſiam remiſſa. Vide infrà Appendicem ad librum V. Hiſtoriar. Cap. 43. Dioni, loc. cit. memoratur *legio quinta Macedonica in Daciâ.* Et in nummis Gallieni LEG V MAC VIP VIF. vel VIIP VIIF. Id eſt, *legio quinta Macedonica, ſextùm pia, ſextùm fidelis*, vel *ſeptimùm pia, ſeptimùm fidelis.* Apud Cl. Gori, loc. cit. LEG. V. MACED.

Legio sexta, in Hiſpaniâ, Tacit. Hiſt. III, 44. Ea eſt, quæ Galbam Principem fecit, Tacit. Hiſt. V, 16. Duas legiones ſextas, ἕκτα Δύο memorat Dio, loc. cit. Hæc autem legio ſexta eadem ſanè eſt, quæ poſtea fuit in inferiore Britanniâ *legio ſexta Victrix.* Dio, ibid. In multis Britanniæ monumentis LEG. VI. VICT. & in veteri Inſcriptione apud eruditum Gori, *Inſcript. Antiq.* Tom. III, pag. 173, LEG. VI. VICTRICIS. Vide & Inſcriptionem a nobis editam ſuprà Tom. III, pag. 469.

Legio sexta, in Syriâ, Tacit. Annal. XV, 6 & 26. Dioni loc. cit. dicitur, *legio ſexta Ferrata, in Judæâ.*

Legio septima clavdiana, in Mœſiâ, Tacit. Hiſt. II, 85. In nummis Gallieni & Carauſii, LEG. VII. CL. Dionis tempore fuit in Mœſiâ ſuperiore, Dio, loc. cit.

Legio septima galbiana, in Pannoniâ; Tacit. Hiſt. II, 86. Dionis ætate fuit in Hiſpaniâ, Dio, loc. cit.

Legio octava, in Mœſiâ, Tacit. Hiſt. II, 85. Dioni loc. cit. memoratur *legio octava Auguſta, in Germaniâ ſuperiore.* In nummis Gallieni,

Gallieni, LEG. VIII. AVG. In nummis Carauſii LEG. VIII. INV. Id eſt, *legio octava invicta.*

LEGIO NONA, in Britanniâ, Tacit. Hiſt. III, 22. Apud Dionem nulla de eâ mentio. At in nummis Gallieni, LEG. VIIII. AVG. Id eſt, *legio nona Auguſta;* & in nummo Carauſii, LEG. VIIII. GE. Id eſt, *legio nona Gemina.* Cur legiones dicerentur *Geminæ* mox explicabitur. Vide infrà legionem tertiamdecimam geminam.

LEGIO DECIMA, in Hiſpaniâ, Tacit. Hiſt. II, 58. & III, 44. Duæ fuere legiones decimæ. Ætate Dionis una erat in Pannoniâ ſuperiore, altera in Judæâ. Quæ erat in Pannoniâ dicebatur *Gemina.* Οἱ δέκατεροι, οἵ τε ἐν τῇ Παννονίᾳ τῇ ἄνω, οἱ Δίδυμοι, καὶ οἱ ἐν Ἰουδαίᾳ. Dio, loc. cit. Malè vertit Latinus Dionis interpres, *legio decima utraque Gemina.* In nummis Gallieni, LEG. X. GEM.

LEGIO DECIMA, in Judæâ, Tacit. Hiſt. V, 1. Vide & Appendicem ad librum V, Hiſtoriar. Cap. 43.

LEGIO VNDECIMA, in Dalmatiâ, Tacit. Hiſt. II, 11 & 86. III, 50. Legio illa cognominata eſt *Claudiana*, & Dionis tempore fuit in Mœſiâ inferiore. Septimam autem & undecimam legiones a Claudio nuncupatas fuiſſe *Claudianas*, quòd in Camilli ſeditione adversùs Claudium non rebellaſſent, docet Dio, loc. cit. In nummis Gallieni, LEG. XI. CL. Id eſt, *legio undecima Claudiana.*

LEGIO DUODECIMA, in Syriâ, Tacit. Hiſt. V, 1. Dioni loc. cit. *legio duodecima in Cappadociâ, fulminifera*, τὸ δωδέκατον τὸ ἐν Καππαδοκίᾳ, τὸ κεραυνοφόρον. Legionis hujuſce fulminatricis percelebre fuit nomen, Principe M. Aurelio adversùs Quados, *la Moravie*, pugnante. Id tamen nominis antè erat nacta, ut patet ex veteri Inſcriptione, Nervæ & Trajani temporibus ſuppari, apud

Gruterum, pag. 193, num 3, LEG. XII. FVLM. Inditum videtur illud nomen ex fulminibus, quæ habuit inter inſignia. In Notitiâ Imperii dicitur quoque *legio duodecima fulminea Melitena.* Quando miſſa fuerit Melitenen, nunc *Malatia*, dicemus in Appendice ad librum V, Hiſtor. Cap. 43.

LEGIO TERTIADECIMA GEMINA, in Pannoniâ. Tacit. Hiſt. II, 86. & III, 7. Ita quoque illam nominat Dio. At ejus tempore fuit in Daciâ. *Gemina* dicebatur, quia ex duabus legionibus una fuerat facta. Ex admixtis enim legionibus Geminæ nuncupabantur. τὰ δὲ καὶ ἑτέροις ... ἀνεμίχθη, ἀφ', ὅπερ καὶ Δίδυμα ὠνομασμένα νενόμισται. Dio, loc. cit. Sic Pompeius, apud Julium Cæſarem, Bell. Civil. III, 4. habebat legionem *unam ex Siciliâ veteranam, quam factam ex duabus, gemellam, appellabat.* In nummis Gallieni, LEG XIII GEM.

LEGIO QUARTADECIMA, ſæpe locum mutavit. Fuit in Dalmatiâ, in Britanniâ, in Germaniâ ſuperiore. Tacit. Hiſt. II, 66 & 86. IV, 68 & 79. V, 19. Dionis tempore erat in Pannoniâ. Sed tunc cognominabatur *Gemina.* Dio, loc. cit. In nummis Gallieni, LEG XIIII GEM.

LEGIO QUINTADECIMA, in inferiore Germaniâ Tacit. Hiſt. I, 55.

LEGIO QUINTADECIMA, in Judæâ. Tacit. Hiſt. V, 1. mox in Pannoniam remiſſa. Vide Appendicem ad librum V. Hiſtor. Cap. 43. Dionis tempore memoratur *legio quintadecima Apollinaris, in Cappadociâ.* In veteri quoque Inſcriptione, ætate Trajani, apud eruditum Shaw, *Voyages*, Tom. I, pag. 263. LEG. XV. APOL.

LEGIO SEXTADECIMA, in inferiore Germaniâ. Tacit. Hiſt. I, 55. A Dione non memoratur. Ejus ætate fortè fuit alteri legioni admixta. Apud Gru-

terum, pag. 516. num. 7. exſtat memoria duorum fratrum, qui militavere in LEGIONE XVI IN GERMANIA. Et apud eumdem Gruterum, pag. 513. num. 3. LEG. XVI FLAVIA.

LEGIO SEPTIMADECIMA nec a Tacito, nec a Dione memoratur. Videtur Varianâ clade a Germanis fuiſſe cæſa: inde ejus memoria ſanè obliterata. Apud Gruterum, pag. 539. num. 6. memoratur Cn. Curio Sabinus LEG. XVII miles.

LEGIO DUODEVICESIMA a Tacito & Dione ſiletur. Periit clade Varianâ. Extat inſigne ejus monumentum, olim in Veteribus caſtris, hodie *Santen*, erectum, in quo celebratur M Cœlius, qui ſtipendia meruit in LEG. XIIX. & cecidit bello Variano. Vide plura in priore Taciti editione Tom. III, pag. 411.

LEGIO UNDEVICESIMA. Nulla ejus mentio apud Dionem, loc. cit. Nec a Tacito memoratur in Hiſtoriarum libris. Nempe una fuerat e tribus legionibus, quæ Varianâ clade periere, ut vidimus ſuprà Annal. I, 60.

LEGIO VICESIMA, in Britanniâ. Tacit. Hiſt. I, 60. & III, 22. Dioni, loc. cit. *legio viceſima Valeria Victrix in ſuperiore Britanniâ.* In nummis Gallieni, LEG XX. In Carauſii nummo apud Cl. Stukeley, LEG XX VV. Id eſt, *legio viceſima Valeria Victrix.*

LEGIO UNAETVICESIMA RAPAX, in ſuperiore Germaniâ. Tacit. Hiſt. I, 61 & 67. II, 43. In nummo Gallieni apud Cl. Banduri, loc. cit. LEG XXI GEM. Id eſt, *legio unaetviceſima Gemina.* De eâ ſilet Dio. Ejus monumenta in agro Tigurino, anno 1724, eruta vide apud Schelhornium, *Amœnitates literariæ*, Tom. VII, pag. 1. & ſeqq.

LEGIO DUOETVICESIMA, in ſuperiore Germaniâ. Tacit. Hiſt. I, 18 & 55. III, 18. IV,

24. Frequens ejus mentio in Moguntinis monumentis. In nummis Gallieni LEG. XXII. Nulla ejus memoria apud Dionem, loc. cit. Dicta eſt *Primigenia* in veteri Inſcriptione apud eruditum Gori, Inſcript. Antiq. Tom. III, pag. 172. LEG. XXII. PRIMIG. Dicitur etiam *Primigenia, pia, fidelis* in Inſcriptione poſitâ olim in Veteribus caſtris, *Santen*, nunc in oppido *Bergendal* ſervatâ, teſte Cl. Alting, *Notitia Germaniæ inferioris antiquæ*, pag. 32. LEG. XXII. PR. P. F.

Legio duoetvicesima, in Ægypto. Tacit. Hiſt. V, 1. Apud Gruterum, pag. 525. num. 2. memoratur T. Aufidius Balbus TR. MIL. ALEXANDRE AD AEGYPT. LEG. XXII. Id eſt, tribunus militum Alexandriæ ad Ægyptum legionis duoetviceſimæ. Et in Patrenſibus nummis, Principibus Claudio & Galbâ, cuſis, COL. A. A. PATR. Id eſt, *Colonia Auguſta Aroe Patrenſis*, nunc *Patras*; & inter aquilam ſignaque militaria, XXII. Id eſt, legio duoetviceſima.

Legio e classicis. Legio illa memoratur Hiſt. III, 55. conſcripta, ut videtur, a Vitellio, extremis ac ferme deſperatis rebus. Statim Flavianis dedita, numquam comparet. Eam ſanè Vitellius e caſtris Ravennatium & Miſenatium, quæ erant Romæ conſcripſerat.

Hæ ſunt legiones, quæ inter hos bellorum civilium motus paſſim celebrantur. Ad faciliorem Taciti Hiſtoriarum intelligentiam ſuis quaſque in locis nunc juvat repræſentare.

LEGIONES.

In Britanniâ,

SECUNDA, NONA, VICESIMA.

In Hiſpaniâ,

PRIMA ADJUTRIX, SEXTA, DECIMA.

In Galliâ,

PRIMA ITALICA.

In inferiore Germaniâ,

PRIMA, QUINTA, QUINTADECIMA, SEXTADECIMA.

In ſuperiore Germaniâ,

QUARTA, UNAETVICESIMA, DUOETVICESIMA.

In Pannoniâ,

SEPTIMA GALBIANA, TERTIADECIMA.

In Dalmatiâ,

UNDECIMA, QUARTADECIMA.

In Mœſiâ,

SEPTIMA CLAUDIANA, OCTAVA.

In Syriâ,

TERTIA, QUARTA, SEXTA, DUODECIMA.

In Judæâ,

QUINTA, DECIMA, QUINTADECIMA.

In Ægypto,

TERTIA, DUOETVICESIMA.

In Africâ,

TERTIA.

Demum cùm Hiſtoriam Romanam uſque ad Trajani tempora illuſtrandam ſuſceperim, paucis addam apud Dionem loc. cit. memorari legiones quæ poſt civilia bella a Principibus lectæ ſunt.

Nempe lecta a Veſpaſiano, LEGIO QUARTA FLAVIA, quæ Dionis ætate fuit in Syriâ. In nummis Gallieni & Carauſii, LEG. III FL. vel FLAVIA.

A Domitiano, LEGIO PRIMA MINERVIA, quæ Dionis tempore fuit in Germaniâ inferiori.

A Trajano, LEGIO SECUNDA AEGYPTIA, & LEGIO TRICESIMA GERMANICA VLPIA. In nummis Gallieni & Carauſii appellatur tantùm LEG XXX VLP vel VLPIA. In veteribus Inſcriptioni-

bus, leg. xxx. v. v. Id eſt, legio triceſima; Ulpia, Victrix. *Legio* autem *ſecunda Ægyptia* eadem ſanè eſt, quæ in Inſcriptione apud Gruterum, pag. 513. num. 3. dicitur II. traiana.

His præmonitis, nulla, ut opinor, reſtat difficultas: manet tantùm admiratio terrarum orbem tam paucis legionibus fuiſſe devictum, aut in obſequio retentum; inſuperabili ſervitio, ni ducùm ambitio, militum cupido legiones, ut cetera imperii, perdidiſſent. At hæc mirari deſinet, qui militarem Romanorum diſciplinam, legionumque formam, *divinitatis inſtinctu* potiùs, quàm *humano conſilio* conſtitutam noverit. Veget. II, 21. Hæc cùm diu ſecum reputaſſet vir in re bellicâ ſummus, & de Galliâ optimè meritus, legionariam militiam, quam validiorem expeditioremque, & impenſarum parcam, exiſtimabat, reſtitutam voluit. Vide *Mémoires ſur l'infanterie*, ou *Traité des Légions*, *ſuivant l'exemple des anciens Romains*, *par M. le Maréchal de Saxe.*

Cap. VII. *Diſcordiam his.* Vitellio & Othoni.

Mixtis Conſiliis. Nuper concordes Veſpaſiaſianus Mucianuſque, antè invidiâ diſcordes: at ceteri olim, nempe eorum amici, poſt Neronis exitum, mixtis conſiliis, in medium conſuluerant, ut vidimus ſuprà, Cap. 5.

Cap. VIII. *Super exitu rumore.* Inde, teſte Suetonio, in Ner. Cap. 57. *Non* defuerunt; *qui per longum tempus* proferrent *edicta*, *quaſi viventis* Neronis, *& brevì magno inimicorum malo reverſuri.*

Ceterorum caſus. Ceterorum falſorum Neronum caſus. Alii enim adhuc viſi poſtea falſi Ne-

rones, ut dicetur infrà in Appendice Chronologicâ ad annum DCCCXLI.

Cythnum inſulam. In Ægeo mari, unam e Cycladibus, dictam hodie *Thermia.*

Commeantium. De his commeatibus dixi ſuprà Hiſt. I, 46.

Dextras, concordiæ inſignia. Vide dicta ſuprà Hiſt. I, 54.

Cap. IX. *E claſſe Miſenenſi.* De hac claſſe dictum ſuprà Annal. IV, 5.

Aut Ægypto. Exemplo Neronis, olim incerti Syriamne, an Ægyptum, peteret; haſque ſibi præfecturas retineret. Vide Supplementum Annal. XVI, 82.

Torvitate vultûs. Sic & Nero moriens in Supplemento Annal. XVI, 87.

Cap. X. *Accuſatorum.* Delatorum, de quibus ſuprà Annal. IV, 30.

Fratris ſui. Vibii Secundi, repetundarum damnati, ut vidimus ſuprà Annal. XIV, 28.

Cap. XI. *Rebellione Britanniæ.* De quâ ſuprà Annal. XIV, 29 & ſeqq. Sueton. in Ner. Cap. 39 & 40.

Legione primâ. Adjutrice: de quâ vide quæ annotavimus ſuprà Hiſt. II, 6.

Veſtricio Spurinnâ. Idem eſt, quem egregiè laudat Plinius II, Ep. 7. III, Ep. 1 & 10. De ejus poeticis operibus dixi in priore editione Tom. III, pag. 416.

Speculatorum. De quibus dictum ſuprà Hiſt. I, 24.

Veterani e prætorio. Qui ſtipendia in cohortibus prætoriis fecerant, & retinebantur ſub vexil-

lo, donec miſſio daretur, ut vidimus ſuprà Annal. I, 17 & 36.

Corruptum luxu iter. Aliter, ſed fortè non ſatis æquus cenſor, Juvenalis, Satyr. II, *99*.

CAP. XII. *Maritimarum Alpium.* De quibus jam dictum Annal. XV, 32.

Duces dederat. Suprà Hiſt. I, 87.

In fugâ flagitium. Contrà in Romanâ militiâ hoc flagitium capite puniendum, teſte Arrio Menandro, Digeſt. Lib. XLIX. Tit. 16. de Re militari. Leg. 6. num. 3. *Qui in acie prior fugam fecit, ſpectantibus militibus, propter exemplum capite puniendus eſt.*

CAP. XIII. *Albium Intemelium.* Nunc *Vintimille.*

Femina Ligus. Ligus, id eſt Intemelia, *de Vintimille, ou du Comté de Vintimille.* Ligurum enim *alii ſunt Ingauni, alii Intemelii.* Vide Strabonem, IV, pag. 202.

CAP. XIV. *Tungrorum.* Tungri, *la Cité de Tongres.*

Treverorum. Treveri, *la Cité de Treves.*

Coloniâ Forojulienſi. Nunc *Frejus.* Ibi claſſis Romanorum; unde hæc colonia dicebatur claſſica. Vide Annal. IV, 5.

Vacuo mari. Nullis præſidiis defenſo litore.

Vetus loci auxilium. Vetus auxilium coloniæ Forojulienſis. Ligures, l'*Etat de Genes*, &c.

Nondum ſub ſignis. Quingenti e delectu Pannonico, adhuc tirones, ac proinde nondum ſub ſignis. Vide ſuprà Annal. II, 78 & 80.

Prœlio. Pugnatum, ut ex Taciti deſcriptione patet, inter Antipolim, nunc *Antibes*, & Albium Intemelium, *Vintimille.*

Mixtis Paganis. Pagani dicuntur, qui non ſunt milites. De his plura Hiſt. I, 53.

In ipſo mari. In ipſo mari prætendebatur Othoniana claſſis, litori adnexa, pugnæ parata, non puppibus, ut in pace, ſed proris roſtriſque, ut in bello, obverſis, & minaci fronte.

Inter milites. Othonianos.

Perculſis. Vitellianis.

Obtentui fugientibus. Obſcurum noctis juvit Vitellianos, ut faciliùs tutiúſque fugerent. Sic Salluſtius, Fragm. Hiſt. VI, 58. *Tabella obtentui erit, quò magis animo libero facere audeat;* & ibid. I, 10. *Secundæ res mirè ſunt vitiis obtentui.*

Cap. XV. *Occupato juxta.* Juxta caſtra.

Converſi equites. Vitelliani.

Antipolim. Nunc *Antibes*, ut modò dictum eſt.

Albingaunum. Apud Ligures Ingaunos Albingaunum, nunc *Albinga.*

Cap. XVI. *Corſicam ac Sardiniam. Les iſles de Corſe & de Sardaigne.*

In ſummam. Sic dictum ſuprà Annal. XIII, 38. *Nihil in ſummam pacis proficiebatur.*

Etiamſi proveniſſet. Etiamſi res ei feliciter ſucceſſiſſet.

Liburnicarum. Quid ſint liburnicæ dictum ſuprà Annal. XVI, 14.

Longè Germaniam. Quæ cum Germanicis legionibus pro Vitellii partibus ſtabat.

Majoribus flagitiis. Sic ſuprà Annal. XVI, 8. *Multi Neronem, circa ſumma ſcelera diſtentum, quaſi minores, evaſere.*

Cap. XVII. *Suprà memoravimus.* Hiſt. I, 70.

Camporum & urbium. Camporum, *le Piémont*,

le Mont-ferrat, *le Milanez*. Urbium, Mediolani, Novariæ, Eporediæ, Vercellarum. Vide Hiſt. I, 70.

Cremonam. Hodieque *Crémone.*

Placentiam. Ticinumque. Placentia, nunc *Plaiſance*; Ticinum, hodie *Pavie.*

Batavos Tranſrhenanoſque. Suetos inſultare aquis, artemque nandi oſtentare, ut dictum eſt ſuprà Annal. II, 8.

Cap. XVIII. *Tris prætorias.* Sic ſæpe Veteres pro *tres.*

Tribuniſque. Perperam hìc a Puteolano aliiſque additum, *providentiam ducis laudantibus.* Quod inſititium & ex capite ſequenti arceſſitum.

Cap. XIX. *Quod coloniam.* Placentia colonia erat, ut videre eſt apud Plinium III, 15.

Illis partibus. Othonianis.

Haud pœniteret. Bene illuſtr. Huetius: cùm haud ſpernendâ, vel pœnitendâ virtute pollerent.

Cap. XX. *Poſt Alpes.* Bene, poſt Alpes; cùm Tacitus Romæ, vel in Italiâ ſcriberet.

Verſicolore ſagulo. Sagulo, id eſt breviore ſago. Infrà de Moribus Germanorum, Cap. 17. *Tegumen omnibus ſagum, fibulâ, aut ſi deſit, ſpinâ conſertum.* Verſicoloribus ſagulis, pro velis uſos Batavos videbimus Hiſt. V, 23.

Braccas. Femora tegebant braccæ. Ex braccarum uſu, pars Galliæ dicta fuit *aliquando Braccata*, nunc *Narbonenſis.* Mela, II, 5.

Oſtroque. Apud Romanos ſummus honos purpuræ, *omnemque veſtem* illuminabat, ut loquitur Plinius IX, 36.

Cap. XXI. *Pluteos, crateſque & vineas.* Tres

ſunt diverſæ machinæ, lignis, trabibus, viminibus, coriis contextæ, quibus protegebantur oppugnatores, dum muros ſuffodiebant. De iis plura vide apud Vegetium IV, 15.

Sudes. Ligna erant præacuta, & igne durata.

CAP. XXII. *Molares.* Suprà, *immenſas lapidum moles.*

Quòd ordines. Primipilaris erat ordines ducere. De primipilaribus jam dictum Annal. II, 11. & XV, 12.

CAP. XXIII. *Bebriaci.* Vetus Scholiaſtes Juvenalis, laudatus ſuprà inter Teſtimonia Veterum, ait *Bebriacum vicum eſſe a Cremonâ viceſimo lapide.* Cluverius, Ital. Antiq. I, 26, probat locum hunc eſſe pagum, nunc dictum *Caneto.* Miror Cl. Campo, qui egregium librum, *Hiſtoria di Cremona*, edidit, exiſtimaſſe Bebriacum eſſe locum, qui nunc dicitur *Bina*; quod neque cum Taciti narratione, neque cum tabulâ Geographicâ, quam ipſe Cl. Campo publicavit, concordat.

Duabus jam Romanis cladibus. Othonianâ & Vitellianâ. Vide infrà Hiſt. III, 20 & ſeqq. Bebriacenſia hæc bella memorat Plinius X, 49; quem vide infrà inter Anecdota de Vitellio.

Fratrem accitum. Profecturus Otho, quietem Urbis, curaſque imperii, Titiano fratri permiſerat, ut vidimus ſuprà Hiſt. I, 90.

CAP. XXIV. *Cœpta.* Cœpta omnia hactenus irrita.

Exploratorum. Concurrentibus Vitellianorum & Othonianorum exploratoribus.

Locus Caſtorum vocatur. Id eſt *ad Caſtoris.* Supple ædem, vel templum, Suetonius in Oth.

Cap. 9. *Otho tribus quidem, verùm mediocribus prœliis, apud Alpes, circaque Placentiam, & ad Caſtoris, quod loco nomen eſt, vicit.* Ex Taciti narratione videtur locum Caſtorum & pugnæ fuiſſe inter fluvios Padum, *le Pô*, & Adduam, *l'Adda*, haud procul oppido, quod nunc dicitur *Pizzighitone*.

Aggerem viæ. Viæ Poſtumiæ, ut infrà Hiſt. III, 21.

Altis ordinibus. Gallicè diceremus *en colonne*: ubi anguſta frons, ac proinde plures altique ordines.

Dextrâ fronte. Id eſt, dextro cornu, Gallicè *l'aile droite.* Sic Claudianus in Rufinum II, 174.

> *Armentis frons læva datur; per cornua Gallos*
> *Dexteriora locat.*

Cap. XXV. *Compleri foſſas.* Hæc ne accipias de foſſis caſtrorum, a quibus longè aberant; ſed de foſſis, quas incolæ fecerant ad recipiendas aquas, & ad exſiccandos agros, ut in planis locis mos eſt, hodieque etiam paſſim fit in illâ Italiæ parte, & in aliis quæ in planitiem extenduntur; ut rectè obſervavit Pichena.

Nexu traducum. Nexis ſurculis impeditas.

Rex Epiphanes. Epiphanes filius Antiochi IV, Commagenorum regis, de quo ſæpe ſuprà in libris Annalium, frater Callinici. Epiphanem & Callinicum exhibet nummus æreus, quem publicavit Cl. Pellerin, *Recueil de Médailles de Rois*, pag. 124. In laureâ, caper in piſcem deſinens, ſuprà ſtella, infrà ancora, ΚΟΜΜΑΓΗΝΩΝ, *Commagenorum.* Ex alterâ parte, duo juvenes Principes, equis inſidentes, ΒΑCΙΛΕΩC ΥΙΟΙ, id eſt *regis filii.* Rex autem dicitur Epiphanes, quòd filius eſſet regis.

Cap. XXVII. *Ticinum.* Nunc *Pavie.*
Retulimus. Suprà Hiſt. I, *59* & *64.*
Ut cujuſque. *Ut*, id eſt *ubi*, *cùm.*
E petulantiâ. Cohortium Batavorum.

Cap. XXVIII. *Treverorum alam.* Vide ſuprà Hiſt. II, 14.
In ſubſidium. Narbonenſis Galliæ.
Provincia. Gallia Narbonenſis.

Cap. XXIX. *Viennenſium aurum.* Valentem magnâ Viennenſium pecuniâ emptum vidimus ſuprà Hiſt. I, *66.*
Vigilias obire centurionibus. De hoc uſu vide ſuprà Annal. XV, 30.
Paucos incuſavit. Fruſtra Lipſius legit, *paucis*: quaſi id ad brevitatem orationis referatur, non ad eos, qui peccarant; quòd ſanè omnes in hac culpâ, nec excerpi pauci potuere. Vir eruditus non attendit ad ducis induſtriam, jam laudatam ſuprà Hiſt. I, 84 & 85. Cùm plures peccaverint in paucos animadvertitur, optimo ſeveritatis modo.
Licere. Cauſam hujus licentiæ animosè expreſſit Lucanus V, *290.*

Facinus, quos inquinat, æquat.

Cap. XXX. *Vigore ætatis.* Vide ſuprà Hiſt. I, 53.
Quodam inani favore. Etiam ſpecie inanium validus; ut de Corbulone dictum eſt ſuprà Annal. XIII, 8. Nempe *inani favore*, id eſt, favore qui per inania captatur.
Et maculoſum. Valentem, avaritiâ ac libidine fœdum & maculoſum, vidimus ſuprà Hiſt. I, *66.*

Cap. XXXI. *Nemo imputabat.* Cùm ſegne

eſſet Vitellio ingenium, illi initium belli nemo imputabat. Inde, licèt prior in bellum prorupiſſet, a ſuis tractus videbatur.

Cap. XXXII. *Galliæ tumeant.* Exquiſitè dictum : tument Galliæ, in rebellionem adversùs Vitellium citò erupturæ. Sic Tullius, Epiſt. ad Atticum XIV, 4. *Tument negotia .... horribile eſt quæ loquantur, quæ minitentur ; ac vereor Gallica etiam bella.* Sic quoque Plinius in Panegyric. Cap. 28, dixit : *tumentibus plebis animis.*

Tam infeſtis. Germanorum nationibus.

Vaſtam. Eleganter dictum pro *vaſtatam.*

Sine copiis. Sine commeatibus, ſine cibariis.

Quartamdecimam legionem. De quâ ſuprà Hiſt. II, 11.

Cap. XXXIII. *Brixellum.* Hodie *Breſello*, *dans le Duché de Reggio.*

In incerto. Suſpectis ducibus, abſente Othone, cui uni fidebat miles, qui & ipſe non niſi militibus credebat, incerta erant ducum imperia.

Cap. XXXIV. *Gladiatorum manum.* Duo millia gladiatorum, deforme auxilium in partibus Othonianis, ut vidimus ſuprà Hiſt. II, 11.

Cap. XXXV. *Scandere foros.* Othonianarum navium tabulata ſcandere.

Auctoremque cladis. Macrum.

Cap. XXXVI. *Abruptis.* Meliùs *abreptis.* Siquidem prœlium fugâ diremptum. Naves, quæ ſupererant, abreptæ, ut fugerent.

Cap. XXXVII. *Expeditionibus.* De quibus ſæpe ſuprà Annal. XIV.

Cap. XXXVIII. *Potentiæ cupido.* Ita ferme Salluſtius, Jugurth. Cap. 6. *Natura mortalium avida imperii, & præceps ad explendam animi cupidinem.*

Concupiſcere vacuum fuit. Nec aliter Salluſtius, Fragm. Hiſt. I, 3. *Poſtquam, remoto metu Punico, ſimultates exercere vacuum fuit, plurimæ turbæ, ſeditiones, & ad poſtremum bella civilia orta ſunt.* His Salluſtianis imitationibus, non deteritur, ſed plurimùm commendatur ars Taciti; qui, egregium ducem ſequutus, ſe parem ſuperioremve præſtitit, cùm immenſas Romanorum res & cupidines tam validis verbis ſenſibuſque coercuit. *Securas* autem *opes concupiſcere vacuum fuit*, rectè explicat illuſtr. Huetius: non ampliùs neceſſe fuit ſecuritati partarum opum proſpicere.

Pharſaliâ ac Philippis. De quibus jam dictum ſuprà Hiſt. I, 50.

Cap. XXXIX. *Præfectum.* Præfectum prætorii, ut ſæpe dictum eſt.

Ambigui Id eſt, incerti quid agerent; ut explicat illuſtr. Huetius.

Ad quartum a Bebriaco. Ac proinde prope locum qui nunc dicitur *Tor Anzolini*, inter amnes *Ollio* & *Dermona.* Plutarchus in Oth. pag. 1071, ait Proculum caſtra metatum fuiſſe ad ſextum ferme lapidem.

Tot circùm amnibus. Vix enim in ullo terrarum tractu plures, quàm hìc, amnes.

Ad bellandum. Ad decretorium certamen, quo bellum profligaretur. Fortè ſcriptum olim *ad debellandum.*

Cap. XL. *Confluentes Padi & Adduæ.* Nunc *Bocca d'Adda*, prope *Caſtel nuovo.* Plutarchus numerat tantùm duodecim millia paſſuum, Οὐκ

ἐλάττονα σταδίων ἑκατόν. Quod non intervallum uſque ad confluentes Padi & Adduæ deſignat, ſed quouſque procedere voluerit exercitus Othonianus.

Vix quatuor millia paſſuum. Vitellianus exercitus expeditus, & vix quatuor millia paſſuum a caſtris ſuis, quæ haud procul Cremonâ fuere, progreſſus, Othonianos, aut incompoſitos in agmine, aut diſperſos & vallum molientes, certiſſimè erat aggreſſurus.

Numida. Tunc in luxu Romano plurimus fuit curſorum, Numidarumque equitum uſus. Unde Seneca, Ep. 123. *Omnes jam ſic peregrinantur, ut illos Numidarum præcurrat equitatus, ut agmen curſorum antecedat: turpe eſt, nullos eſſe, qui occurrentes viâ dejiciant, qui honeſtum hominem venire magno pulvere oſtendant.*

Seu dolo, ſeu forte. Dolum innuit Suetonius in Othone, Cap. 9. *Noviſſimo maximoque* prœlio *apud Bedriacum fraude ſuperatus eſt: cùm ſpe colloquii factâ, quaſi ad conditionem pacis militibus eductis, ex improviſo, atque in ipſâ conſalutatione dimicandum fuiſſet.*

Pleriſque ſuorum ignaris. Pleriſque Othonianorum ignaris, quæ eſſet cauſa ſalutandi, metum proditionis fecere ipſi Othoniani.

In aggere viæ. Sic ſæpe pugnatum vidimus in viarum aggeribus, ſuprà Annal. II, 20, &c.

Noſcentes inter ſe. Hæc accipe de his, qui in aggere viæ gradum conferebant: ſe invicem noſcentes, ceteris conſpicui, certabant, quaſi ab ipſis totius belli eventus penderet. Vide infrà Cap. 45, fratres, propinquos in diverſo exercitu.

Cap. XLIII. *Cui cognomen Rapaci.* Varia erant legionibus cognomina, ut patet ex iis quæ obſervavimus ſuprà Hiſt. II, 6.

Principiis. Principia, locus erat caſtrorum in quo aquila ſignaque erant. Ibi, ut loquitur Statius X, 120. *Concilii penetrale, domuſque verenda ſignorum.*

Impulit rurſus. Rurſus, id eſt vice versâ impulit primanos, ſeu legionem primam Adjutricem; ut rectè explicat Pichena.

Tertiadecima legio. Quinta legio pro Vitellio, tertiadecima & quartadecima pro Othone ſtabant, ut vidimus ſuprà Hiſt. I, 55. & Hiſt. II, 11 & 32.

Gladiatorum manu. Suprà Hiſt. II, 35.

XLIV. *Neque enim.* Inde tot cædes, cùm in bellis civilibus nullus ſit captivorum uſus. Χρῆσθαι γὰρ ȣ̓κ ἔςι τοῖς ἁλισκομένοις, Plutarch. in Oth. pag. 1073. Ingentem verò cæſorum in hac pugnâ ſtruem vide apud Plutarchum, loc. cit.

Caſtra vitavere. Furorem militum veriti, Plutarch. in Othon. pag. 1072.

Celſum nox juvit. Plutarchus, loc. cit. plura & quædam diverſa narrat.

Legionis aquilâ. Legionis uniusetviceſimæ.

Cap. XLV. *Ad quintum a Bebriaco lapidem.* Ergo non procul loco, qui nunc dicitur *Tor Anzolini.*

Ignaris adhuc. Ignaris adhuc Othonianis an pacem impetraſſent. Mox remiſsâ legatione, patuit vallum, exceptique Vitelliani.

In ambiguo. Ob ſuperſtites partium duces, Othonem & Vitellium.

Cap. XLVI. *Majore animo tolerari adverſa.* Verè egregiéque dictum. Miror eruditum Lipſium hìc patrocinari Stoicis, qui cœco furore mortem quærebant, ne adverſa experirentur. Sed de hoc furore voluntariæ mortis, vulgò *le Suicide*,

plura dixi in priore editione Tom. I, pag. 453.

Inſiſtere ſpei. Inde Florus IV, 8. *Magnæ indolis ſignum eſt ſperare ſemper.*

Clamor & gemitus. Clamor lætantium, ubi ad vitam vultum flexerat; gemitus dolentium, cùm ad mortem induraverat.

Legiones Aquileiam ingreſſas. Legiones tertiam, ſeptimam, & octavam, ut dicetur infrà Cap. 85. Errare autem videtur Suetonius in Veſpaſ. Cap. 6, cùm ſcribit: *Mœſiaci exercitûs bina* tantùm *e tribus legionibus millia miſſa auxilio Othoni.* Aquileia, ſervato adhuc nomine, *Aquilée dans le Frioul.*

Cap. XLVII. *Averſus a conſiliis belli.* Id ſupremaque Othonis illuſtrat Suetonius in Othone, Cap. 10.

Non ultione. Noluit enim Otho fratrem, conjugem, liberos Vitellii interficere, eaque malorum ſolatia petere.

Animus. Eat mecum hic veſter animus, jam nobilitatus, tamquam perituri pro me fueritis.

Cap. XLVIII. *Fratris filium.* Filium Titiani, quem ipſum quoque præſentem fuiſſe ſcribit Suetonius loco ſuprà cit. Quod tamen minimè probabile videtur, ut patet ex Cap. 44.

Servios. Auguſtus, Tiberius, Caius, Juliâ familiâ; Claudius, Nero, Claudiâ; Otho, Salviâ.

Cap. XLIX. *In Verginium vi.* Verginius, quem a Galbâ neglectum vidimus ſuprà in Supplemento Annal. XVI, 94. Othonis partes erat ſecutus. Ipſe olim imperii contemptor, nunc fortè auctor habebatur, quòd illud Otho ſperneret.

Ne amputaretur caput. Neronem id quoque petiviſſe vidimus ſuprà in Supplemento Annal. XVI, 87. Ut libidinibus, ſic etiam ſupremâ neceſſitate pares fuere Otho ac Nero. At plus conſtantiæ in Othone.

Et manſurum. Nulla enim invidiæ cauſa. Modicum ejus monumentum inſcriptum memoriæ *Marci Othonis*, Μάρκȣ Ὄθωνος, Brixelli inviſit Plutarchus; ut ipſe teſtatur in vit. Othon. pag. 1075.

Cap. L. *Municipio Ferentino.* In Etruriâ municipium Ferentinum, nunc *Frenti;* de quo jam dictum ſuprà Annal. XV, 53.

Maternum genus impar. Mater Othonis Albia Terentia, *ſplendida* quidem appellatur *femina* a Suetonio in Othon. Cap. 1. At, ut rectè obſervat Lipſius, id equeſtrem tantùm ordinem notat.

Monſtravimus. Suprà Hiſt. I, 13. Vide & Suetonium in Oth. Cap. 2.

Duobus facinoribus. Altero flagitioſiſſimo, cùm imperium cæde Galbæ occupavit; altero egregio, cùm id reliquit.

Inviſitatâ ſpecie. Id eſt, non viſâ ſpecie. Sic Livius XXVII, 39. *Inviſitati namque antea alienigenis.* Suetonius quoque in Aug. Cap. 43. *Si quando quid inviſitatum dignumque cognitu advectum eſſet.*

Apud Regium Lepidum. Hodieque *Reggio dans l'Etat de Modene :* Urbs Brixello, ubi Otho periit, quindecim circiter millibus paſſuum diſtans.

Finemque miraculi. Utì mos eſt, alia de miraculo narrat Suetonius in Veſpaſ. Cap. 5. *Acie Bedriacenſi, priuſquam committeretur, duas aquilas in conſpectu omnium conflixiſſe: victâque alterâ, ſuperveniſſe tertiam a Solis ortu, ac victricem abegiſſe.*

CAP. LI. *Rubrius Gallus tulit.* Rubrius Gallus ad caſtra Vitellianorum tulit preces earum cohortium, quæ cum Othone Brixelli egerant. Et venia ſtatim fuit impetrata, copiis, quibus Flavius Sabinus Veſpaſiani frater præfuerat, ipſo duce, ad victorem concedentibus.

CAP. LII. *Mutinæ.* Nunc *Modene.*

Nemo privatim. Nemo privatim, expedito conſilio; ſed, ut inter multos evenit, quiſque ſocietate culpæ tutior. Sic infrà Hiſt. IV, 41. Societate culpæ invidiam declinavit.

Ordo Mutinenſis. Le Corps de Ville, le Magiſtrat de Modene.

CAP. LIII. *Memoriâ delationum.* Eprius Marcellus, delationibus infamis, ac maximè accuſato Thraſeâ, ut vidimus ſuprà Annal. XVI, 22 & 28.

Bononiam. Senatores omnes, qui Mutinam venerant, rediere Bononiam, nunc *Bologne.*

Solâ poſteritatis curâ. Otho ſolas poſteritatis & immortalitatis curas animo agitabat.

CAP. LIV. *Quartædecimæ legionis.* Quam contrà Vitellianorum accurſu propulſam vidimus ſuprà Cap. 43.

Diplomata Othonis. Quæ negligebantur, mortuo Othone, & fortunâ imperii in alium tranſlatâ. Diplomata, de quibus hìc agitur, ea ſunt, quæ dabantur ut viatorum curſus celeraretur. Vide Plinium, Ep. X, 14 & 54. & Supplementum Annal. XVI, 90.

Publici conſilii facie. Publico enim conſilio Mutinâ diſceſſiſſe, & Othonis partes deſeruiſſe videbantur.

CAP. LV. *Cereales ludi.* Cereales ludi ſpec-

tabantur in circo die 19 Aprilis. De his jam dictum ſuprà Annal. XV, 53.
Sanguine infecerat. Suprà Hiſt. I, 41.

CAP. LVI. *Obnoxiis ducibus.* Militum libidini obtemperantibus ducibus, quorum fortuna opeſque omnes ſitæ erant in exercitûs favore, ut rectè explicat illuſtr. Huetius.
Tantum peditum. Tantus peditum equitumque numerus.

CAP. LVII. *In hibernis.* Germaniæ ſuperioris & inferioris.
Cura ripæ. Cura ripæ Rheni Hordeonio Flacco permiſſa, ne inter hos motus impetum facerent Germani.
Anulis. Anulus, inſigne erat equeſtris dignitatis, ut dictum eſt ſuprà Hiſt. I, 13. Varia Aſiatici fata, Vitellii libidinem & inconſtantiam paucis complexus eſt Suetonius in Vitell. Cap. 12.

CAP. LVIII. *Utramque Mauretaniam.* Mauretaniam, in duas partes a Caio Caligulâ diviſam diximus in Supplemento Annal. VIII, 34.
Tingitanæ provinciæ. Id eſt Mauretaniæ Tingitanæ, nunc *les Royaumes de Fez & de Maroc.* Mauritania Cæſarienſis, hodie *le Royaume d'Alger.*
Anguſto freto. Nunc *le détroit de Gibraltar.*
Cluvio Rufo. Hiſpaniæ rectori, de quo ſuprà Hiſt. I, 8 & 76.
Jubæ nomen. Nomen inter Maurorum reges illuſtre.

CAP. LIX. *Arare flumine.* Hodie *la Saône;* de quo flumine jam ſuprà Annal. XIII, 53.
Vetere egeſtate. Egeſtatem turpitudinemque

Vitellii teſtatur, quoque Suetonius in Vitell. Cap. 7.

Junius Blæſus. Cujus fata videbimus infrà Hiſt. III, 38.

Infanti filio. Quem *titubantiá oris prope mutum & elinguem* fuiſſe ſcribit Suet. in Vitell. Cap. 6.

Paludamento. Veſte militari; ut dictum ſuprà Annal. XII, 56.

Cap. LX. *Contactu*. Vicinitate ac ſocietate. Sic ſuprà Annal. I, 43. *Diſcedite a contactu, ac dividite turbidos.*

Licinium Proculum. Paullinus & Proculus, Othoniani duces, de quibus ſæpe ſuprà, ac maximè Hiſt. II, 31 & 33.

Imputabant. Ob proditum a ſe Othonem gratiam ſibi haberi a Vitellio poſtulabant; ut rectè explicat illuſtr. Huetius.

Credidit de perfidiâ. Eos fuiſſe in Othonem perfidos credidit: priſtinam verò eorum erga Othonem fidem abſolvit. Fides enim graviſſimum eſt in bellis civilibus crimen, ut vidimus ſuprà Hiſt. I, 59.

Pietate. Pietate fraternâ.

Mario Celſo. Conſuli deſignato, ut dictum eſt ſuprà Hiſt. I, 14.

Conſulatum. Vide infrà Hiſt. III, 68.

Trachalum. Galerium Trachalum, de quo ſuprà Hiſt. I, 90.

Cap. LXI. *Boiorum*. Boii, nunc *le Bourbonnois*.

Æduorum. De Æduis dictum ſuprà Annal. XI, 25. Soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Romano uſurpabant, teſte Tacito, loc. cit.

Feris objectus. Quæ erat ſeditioſorum pœna. Vide Digeſt. libr. XLVIII, Tit. 19. de Pœnis leg. 38. ex Paulo, num. 2.

Inviolabilem credebat. Sic a credulâ multitudine multi habiti ſunt inviolabiles, vulgò *corps durs*, quòd audaciâ valebant, & aliquot periculis temere feliciterque ſe obtulerant.

CAP. LXII. *Lex inteſtatis.* Lex, quâ inteſtatorum bona heredibus relinquebantur.

Inexplebilis libido. Cùm inexplebilis epularum libido fuerit in Vitellio portentoſa, de eâ plura dixi in priore editione Tom. III, pag. 433 & ſeq. ubi de ventre & gulâ Vitellii actum.

Pretio inlicere. Ut arenâ polluerentur.

CAP. LXIII. *Adventu fratris.* Lucii Vitellii.

Retulimus. Suprà Hiſt. I, 88.

Oſtiæ. Manet nomen *Oſtia*; ut ſæpe jam dictum eſt.

CAP. LXIV. *Petroniam.* Priorem Vitellii Imperatoris conjugem. Vide Suet. in Vitell. Cap. 6.

Flaminiæ viæ. De quâ jam dictum Annal. III, 9. & XIII, 47.

Interamnium. Nunc *Terni, dans l'Ombrie.*

Sextilia. Mater Auli & Lucii Vitelliorum. Suetonio in Vitell. Cap. 3, dicitur *probatiſſima nec ignobilis femina.*

Vitellium genitum. Immo, teſte Suetonio, loc. cit. Sextilia Vitellium *miſſum ad legiones, & appellatum Imperatorem pro afflicto ſtatim lamentata eſt.* Nomen Germanici, a Vitellio uſurpatum, in nummis ſæpe occurrit.

CAP. LXV. L. *Arruntii.* Memorati ſuprà Annal. VI, 7 & 27.

Trebellio Maximo. Trebellius Maximus per avaritiam & ſordes contemptus exercitui Britannico inviſuſque, ut dictum eſt ſuprà Hiſt. I, 60.

Vettius Bolanus. De quo plura infrà Vit. Agric. Cap. 8 & 16.

E præſentibus. E comitatu Principis.

Cap. LXVI. *Vexillariis*. De vexillariis dictum ſuprà Annal. I, 38.

A Nerone exciti erant. Vide ſuprà Cap. 11.

Auguſtæ Taurinorum. Nunc *Turin*.

Graiis Alpibus. Partem illam Alpium nunc dicimus, *le petit Saint-Bernard*.

Viennam. Nunc *Vienne en Dauphiné ;* de quâ jam ſuprà Annal. XI, 1.

Taurinæ coloniæ. Eadem, quæ ſuprà dicta eſt Auguſta Taurinorum, *Turin*.

Cap. LXVII. *Honeſtæ miſſionis*. Gallicè *congé*. Formulam honeſtæ miſſionis vide in priore editione Tom. II, pag. 455.

Reſumptâ militiâ. Prætoriani exauctorati, Vitellioque infenſi, militiam pro Veſpaſiano reſumpſere, ut rectè explicat Pichena.

Suis hibernis. Quæ erant in Dalmatiâ, & in Pannoniâ. Vide Hiſt. II, 11. & III, 50.

Cap. LXVIII. *Ticini*. Nunc *Pavie*.

Agminis coactores. Extremi agminis, *la queue de l'armée*, ductores & coactores.

Percuſſor Vitellii. Vitellii mortem machinatus. Infrà Cap. 75, memoratur Volaginius, Scriboniani percuſſor.

Faſtiditi. Cùm imperium Verginio obtulerant.

Cap. LXIX. *Externoque bello*. Interno Flavianorum, externo Civilis, ſeu Batavorum, bello.

Inter inania belli. Primâ quidem defectione Gallorum auxilia adſumpſit Vitellius : ingentem numerum,

numerum, at inter inania belli; quòd Galli, tum ſegnes erant & imbelles. Vide ſuprà Annal. XI, 18; & infrà Vit. Agric. Cap. II.

Amputari legionum. In noſtro Gallico uſu amputare numeros dicimus, *reformer des Compagnies*: vetare ſupplementa, *défendre des recrues*: offerre miſſiones, *offrir des congés.*

Cap. LXX. *Quadrageſimum.* Quadrageſimus pugnæ dies fuit 24 menſis Maii.

Cap. LXXI. *Luxu.* Pro *luxui*; quod veteribus ſcriptoribus familiare.

Vacuos honoris menſes. Octobrem reliquoſque menſes. De conſulibus hoc anno ſuffectis vide jam dicta Hiſt. I, 77.

Martii Macri. De quo jam ſuprà Cap. 23 & 36.

Verginii exſtimulator. Ut Verginius oblatum imperium acciperet.

Cap. LXXII. *Camerinum.* Sulpicium Camerinum, ejuſque filium, Nerone Principe, interemptos diximus in Supplemento Annal. XVI, 55. Scribonianos quoque fratres cæſos vide ibid. Cap. 61.

In Iſtriâ. Manet nomen *l'Iſtrie, dans le Golfe de Veniſe.*

Veterum Craſſorum. Fingebat ergo ſe quoque ad domum Craſſorum pertinere. Certè infrà Hiſt. IV, 39, memoratur Scribonianus Craſſus, frater Piſonis, M. Craſſi ſobolis, Hiſt. I, 14 & 15.

Nomine Geta. Geta, Davus, &c. nomina ſunt ſervorum.

In ſervilem modum. Cruce, quæ ſummum erat ſupplicium. De ſervilibus pœnis jam dictum ſuprà Annal. III, 50. XV, 60.

Cap. LXXIII. *Speculatores.* De ſpeculatoribus vide ſuprà Hiſt. I, 24.

Cap. LXXIV. *Per ſilentium audierint.* Verba ſacramenti fauſtaſque preces, utì moris erat, non iterantes.

Alexander. Tiberius Alexander, jam memoratus Hiſt. I, 11.

Venientium a Vitellio militum. Quorum pars maxima delectibus Germanicis, Gallicis, & Britannicis conſtabat.

Duos filios. Titum & Domitianum.

Cap. LXXV. *Apud victos.* Othonianos.

Præſenti facinore. Veſpaſiani cæde paratum a Vitellio præmium petat.

Sic Scribonianum. Furium Camillum Scribonianum, Dalmatiæ legatum, intra quintum diem oppreſſum, ut diximus in Supplemento Annal. IX, 36.

Cap. LXXVI. *Jam & coram.* Jam coram multis audientibus, ac publicè.

Juxta deos. Juxta ipſos deos, in tuâ manu imperium poſitum eſt: hac enim de re reſponſa vatum & motus ſiderum ferebantur. Vide infrà Cap. 78.

Galbæ imaginibus. De Galbæ nobilitate dictum eſt ſuprà Hiſt. I, 15.

An excidit. An trucidatus a Nerone Corbulo e memoriâ tuâ excidit? De Corbulonis morte dictum eſt in Supplemento Annal. XVI, 61.

Externi. Belli Judaici.

Fidiſſimi reges. Agrippa, Sohemus, Antiochus, de quibus infrà Cap. 81.

Cap. LXXVII. *Triumphale nomen.* Ob res

egregiè geſtas in Britanniâ, triumphalia ornamenta a Claudio acceperat Veſpaſianus, teſte Suetonio in Veſpaſ. Cap. 4.

Duo juvenes. Titus & Domitianus; quorum Titus, capax jam imperii, & primis militiæ annis *tribunus militum & in Germaniâ & in Britanniâ* meruerat *ſummâ induſtriâ*, *nec minore modeſtiâ & famâ*, Sueton. in Tit. Cap. 4.

Victi, quam victores. Victi Othoniani, victores Vitelliani.

Hos ira. Hos, victos: *illi*, victores. *Hos* enim uſurpat Tacitus pro *illos*; & *illi* pro *hi*.

Tumeſcentia. Eodem ſenſu dictum vidimus ſuprà Hiſt. II, 32. *Quoniam Galliæ tumeant.*

Deſciverunt. Verè quidem. Ubi de republicâ agitur, dubia fides, crimen eſt.

Cap. LXXVIII. *Reſponſa vatum.* De futuro Veſpaſiani imperio plurima prodigia ſomniaque recenſet Dio LXVI, pag. 744 & 745. Vide & Suetonium in Veſpaſ. Cap. 5 & 7.

Repentè prociderat. Procidit *ſine ullâ vi tempeſtatis evulſa radicitus*, auctore Suetonio in Veſpaſ. Cap. 5. Contrà verò juxta Dion. LXVI, pag. 744, *magna vi ventorum everſa eſt*, ὑπὸ σφοδρᾶ πνεύματος ἀνατραπεῖσα. Tam parum ſibi conſtant prodigia.

Et latior. Lipſio Huetioque meritò placet, *& lætior.* Suffragatur Suetonius, loc. cit. *Inſequenti die viridior ac firmior reſurrexit.*

Et conſulatus. Conſul fuerat Veſpaſianus, ſed ſuffectus tantùm, & *per duos noviſſimos anni menſes*, Sueton. in Veſpaſ. Cap. 4. De victoriâ Judaicâ vide Supplementum Annal. XVI, 57 & ſeqq.

Carmelus. Hodieque *le mont Carmel.* In hoc Carmeli cultu occulta fortè latitat veri Dei me-

moria, qui montem hunc mirabili potentiæ ſuæ vi, Eliæ prophetæ temporibus, ante nongentos ſexaginta annos illuſtrem fecerat; ut videre eſt III Reg. XVIII, 19 & ſeqq.

Inſpectis idemtidem extis. Ergo Baſilides ille ſacerdos non fuit ex Carmelitarum ordine, ut quidam voluere, ſed e ſectâ haruſpicum extiſpicorum, de quibus dictum ſuprà Annal. XI, 15.

Cap. LXXIX. *Antiochiam.* Nunc *Antakia.* Vide Annal. II, 83.

Cæſaream. Nunc *Kaiſariè.* Vide Supplementum Annal. XVI, 59.

Quinto Nonas Julias. Die tertiâ Julii. Haud probabiliter Suetonius in Veſpaſ. Cap. 6. *Judaicus deinde exercitus quinto Idus Julii*, die undecimâ Julii, *apud ipſum juravit.*

Cap. LXXX. *Tantæ multitudinis.* Veriùs *tantæ mutationis*; & ita vertit Cl. Gordon; ſicque volebat J. F. Gronovius. Sunt tamen, qui *tantæ multitudinis* retineant, & velint caliginem tantâ militum multitudine oculis Veſpaſiani fuiſſe offuſam.

Adegit. Acceptis priùs a Veſpaſiano literis, teſte Joſepho, Bell. Jud. IV, 10. Alia & a Tacito diverſa habet Joſephus. At potior videtur Taciti narratio.

Oſtentator. Hìc fortè Tacitus imitatus eſt Livium XXVI, 19. *Fuit enim Scipio, non veris tantùm virtutibus mirabilis, ſed arte quoque quâdam ab juventâ in oſtentationem earum compoſitus.*

Cap. LXXXI. *Ante Idus Julii.* Inde manifeſtò patet erraſſe Suetonium, qui loco ſuprà cit. ait exercitum Judaicum *quinto Idus Julii* juraſſe.

Quomodo enim id reſciviſſet Syria, & in eodem ſacramento ante Idus Julii fuiſſet.

Sohemus. Rex Sophenes, de quo dictum eſt ſuprà Annal. XIII, 7.

Antiochus. Rex Commagenæ, memoratus ſuprà Annal. XII, 55. & XIII, 7.

Agrippa. Agrippa II, de quo plura diximus Annal. XIII, 7.

Berenice. Soror Agrippæ II, Titi amoribus celeberrima.

Beryti. Hodie *Barut* in Phœniciâ.

Cap. LXXXII. *Præfecturis & procurationibus.* Quos præfectos procuratoreſve provinciarum fecit.

Alii in pace. In pace donativa & congiaria mihi videntur fuiſſe denariorum quinorum & ſeptuagenorum, Gallicæ monetæ librarum 58. Proinde, cùm iſtud donativum novem legionibus fuerit collatum, dedit Veſpaſianus Gallicæ monetæ libras circiter 3,100,000. Vide diſſertationem quam de congiariis Romanis publicavi in priore Taciti editione Tom. IV, pag. 233 & ſeqq.

Militarem largitionem. Quàm intemperantes hac in re fuerint Claudius ac Nero vide ſuprà Annal. XII, 69. & Supplement. Annal. IX, 12.

Parthum Armeniumque. Vologeſen, Parthorum; Tiridaten, Armeniæ regem.

Inſtare Judææ. Initia belli Judaici vide in Supplemento Annal. XVI, 47 & 57.

Clauſtra Ægypti. Ibi clauſtra terræ ac maris, ut dictum eſt ſuprà Annal. II, 59.

Prætorianos. Quos, ut Othoni fidos, dimiſerat Vitellius. Vide ſuprà Cap. 67, 76. & infrà Hiſt. IV, 46.

Cap. LXXXIII. *E Ponto.* Pontus, nunc *la Mer Noire.*

Byzantium. Nunc *Conſtantinople.*
Mœſia. Hodie *la Bulgarie & partie de la Servie.*
Dyrrachium. Nunc *Durazzo.*
Verſum in Italiam mare. Mare Adriaticum, nunc *le Golfe de Veniſe.*
Brundiſium Tarentumque. Brundiſium, *Brindiſi;* Tarentum, *Tarente.*
Lucaniæ Calabriæque. Calabria, *la terre d'Otrante :* Lucania, *la Calabre, & partie de la Principauté Citérieure & de la Baſilicate.*

Cap. LXXXIV. *Auſuſque eſt.* Id omnes in Veſpaſiano reprehenderunt. Vide Suetonium in Veſpaſ. Cap. 16.
Kariſſimus quiſque. Multi quidem conferendarum pecuniarum exemplum ſunt ſecuti : ſed pauci eamdem in recuperando licentiam habuerunt, quòd eâ, quâ Mucianus, auctoritate non valerent.

Cap. LXXXV. *Tertia legio.* Quæ e Syriâ in Mœſiam venerat, ut vidimus ſuprà Cap. 74. Sunt qui ita diſtinguant : *Tranſgreſſa in partes tertia legio, &c.*
Aquileiam progreſſæ. Vide ſuprà Cap. 46.
De Othone nuntiabant. Qui Othonem *victum, ac vim vitæ ſuæ attuliſſe* nuntiabant, Sueton. in Veſpaſ. Cap. 6.
Pecuniâ. Pecuniâ militari & fiſcis, de quibus dictum eſt Annal. I, 37.
Poſſe imputari Veſpaſiano. Poſſe imputari Veſpaſiano, quaſi argumenta fidei, quæ apud Vitellium, ut crimina erant excuſanda.
Aponius Saturninus. De quo ſuprà Hiſt. I, 79. Ibi quoque laudatur Tertius Julianus.
Montem Hæmum. Nunc *le mont Argentaro;* de quo ſuprà Annal. III, 38.

CAP. LXXXVI. *Primi Antonii.* Qui fuit poſtea Flavianarum partium dux acerrimus. *Toloſæ*, Toulouſe, *nato cognomen in pueritiâ Becco fuerat, id valet Gallinacei roſtrum*, Sueton. in Vitell. Cap. 18.

Falſi damnatus. Ut vidimus ſuprà Annal. XIV, 40.

Labantibus. Repentè ruentibus. Optimè enim Ryckius, *labi* eſt ſenſim cadere; *labare*, repentè ruere. Sic ſuprà Annal. XIV, 12, *labante Agrippinâ;* & Annal. XVI, 33, *Soranum labantem.*

Dux coloniæ ſuæ. Quæ ſit illa colonia, incertum. Ejus nomen ſanè memoraverat Tacitus in eâ parte libri ſextidecimi Annalium, quæ periit. Ibi enim Galbæ initia narraverat. Fortè tamen urbs illa fuit Clunia. Nam Ptolemæo II, 6, memoratur Clunia colonia. Præterea Cluniæ fuit conventus juridicus, quod vulgò proprium erat coloniæ, ut obſervat eruditus Florez, *Medallas de Eſpaña*, pag. 366. Plurimum autem operæ præſtare potuit Cornelius Fuſcus, cùm Galba hanc in urbem ſe recepiſſet, ut vidimus ſuprà in Supplemento Annal. XVI, 80.

Procurationem adeptus. Procurationem Pannoniæ & Dalmatiæ.

CAP. LXXXVII. *Reſiſtens.* Conſiſtens, morans. Sic Phædrus, Fab. I, 12.

> *Ad fontem cervus cùm bibiſſet, reſtitit,*
> *Et in liquore vidit effigiem ſuam.*

Congeſtu copiarum. Cibariorum, commeatuum.

CAP. LXXXVIII. *Ticini cœptam.* Vide ſuprà Cap. 68.

Adversùs paganos. Adversùs eos, qui non militabant. De paganis dictum eſt ſuprà Hiſt. I, 53.

Septimum ab Urbe lapidem. Septem millia paſſuum ab Urbe ; ac proinde prope locum , qui nunc dicitur *Prima Porta.*

Saginam. Saginam illam imitatur id , quod nunc dicimus *une cocagne.*

Balteis. Varro , de ling. Lat. lib. IV. *Balteum , cingulum* erat *e corio , bullatum.* Gallicè dicimus *un ceinturon.*

Ab innoxiis. Adversùs innocentes non ampliùs ſævitum eſt.

Tergis ferarum. Germanorum ritu. Vide infrà de Moribus German. Cap. 17.

Cap. LXXXIX. *Paludatus.* Paludamentum , veſtis erat militaris. Sic paludatum , deinde togatum , Galbam inceſſiſſe diximus in Supplemento Annal. XVI , *92* & *94.*

Prætexta. Prætexta , pacis inſigne. Ingreſſum Vitellii aliter narrat Suetonius in Vitell. Cap. 11. *Urbem denique ad claſſicum introiit paludatus , ferroque ſuccinctus , inter ſigna atque vexilla , ſagulatis comitibus ,* ac detectis commilitonum armis. At Tacito potiùs , quàm Suetonio habendam fidem teſtantur nummi duo Vitellii apud eruditum Oiſelium , *Theſaurus ſelectorum numiſmatum* , Tab. xc, num. 4 & 5 , & pag. 454. In uno , ADVENTVS AVGVSTI , Vitellius paludatus equo inſidet. In altero , ADVENTVS AVGVSTI , Roma galeata togatum Vitellium excipit. P. de Grainville ex uno ſuo nummo , in quo paludatus erat Vitellius , Suetonii partes adversùs Tacitum immeritò defendit. *Mémoires pour l'Hiſtoire des Sciences & des beaux Arts , année* 1703 , *Avril* , pag. *696* & ſeqq.

Ante aquilam. Bene Lipſius. Ante ſuam quiſque aquilam. Alioqui veriùs , aquilas : nam quatuor erant aquilæ.

Doniſque. Haſtis, phaleris, torquibus, armillis, coronis, quæ dona erant militaria, virtutiſque præmia.

Non Vitellio Principe. Non Vitellio, ſed alio meliore Principe. *Et* uſurpatur pro *ſed*, ut aliàs ſæpe.

Matrem. Sextiliam; de quâ ſuprà Cap. 67.

CAP. XC. *Nomen Auguſti.* Ut jam vidimus ſuprà Cap. 62.

Tam fruſtra. Bene illuſtr. Huetius: *Cauſam non habuit cur recuſaret; nec deinde cur recuſatum adſumeret.*

CAP. XCI. *Cremerenſi Allienſique cladibus.* Ad Cremeram, Tuſciæ fluvium, hodie *la Varca*, trecenti Fabii a Veientibus cæſi ſunt anno Urbis conditæ CCLXVII. Ad Alliam, nunc *Torrente di Catino*, victi a Gallis Romani anno Urbis conditæ CCCLXIV. Cùm Allienſi clade nulla fuerit fœdior, diem, quâ contigit, faſtis Roma damnavit. Inde in Tabulâ Antiatinâ ab erudito Vulpio editâ & illuſtratâ: XV K AVG DIES ALL ATR. Id eſt, *quintodecimo Kalendas Auguſti, dies Allienſis atra.*

Comitia conſulum. Comitia conſularia, quibus creabantur conſules, jam vidimus ſuprà Annal. I, 81. Vitellius autem cum candidatis, qui conſulatum ambiebant, comitia celebrans, popularem favorem, in theatro ut ſpectator, in circo ut fautor, adfectabat. Quod egregiæ fuiſſet civilitatis, ni memoriâ prioris vitæ indecorum & vile. De his comitiis Sueton. in Vitell. Cap. 11. Comitia in decem *annos ordinavit, ſeque perpetuum conſulem.* Quantò civiliùs comitia conſulum celebraverit Trajanus fusè explicat Plinius in Panegyric. Cap. 63, noſque infrà narrabimus ad annum DCCCLIII.

Vitæ prioris. Quam inter hiſtriones aurigaſque

duxerat, ut Caio ac Neroni placeret. Vide Suetonium in Vitell. Cap. 4 & 12.

Helvidius Priſcus. Vir ſummus, ſæpe laudatus libris Annalium XII, XIII & XVI.

Thraſeam. Thraſeam Pætum, cujus laudes vide ſuprà Annal. XIV, 12. & XVI, 21 ac ſeqq.

Cap. XCII. *A præfecturâ cohortis.* Qui dumtaxat cohorti prætoriæ præfuerat.

Nobilium turba. Quos, fortunis exturbatos, in exſilia detruſerat Nero, revocaverat Galba.

Jura libertorum. Hæc jura in alimentis ac præcipue teſtamentis poſita; de quibus Ulpianus Tit. 29, *de Bonis libertorum*, num. 1. *Civis Romani liberti hereditatem lex duodecim Tabularum patrono defert, ſi inteſtato ſine ſuo herede libertus deceſſerit*: & Edictum prætoris apud eumdem Ulpianum, loc. cit. *Ex Edicto prætoris, ſi teſtamento facto libertus moriatur, aut ut nihil, aut minùs quàm partem dimidiam bonorum patrono relinquat, contra tabulas teſtamenti partis dimidiæ bonorum poſſeſſio illi datur; niſi libertus aliquem ex naturalibus liberis ſucceſſorem ſibi relinquat, ſive inteſtato decedat, & uxorem fortè in manum, vel adoptivum filium relinquat, æquè partis mediæ bonorum poſſeſſio contra ſuos heredes patrono datur.* Alia multa patronorum jura vide in Digeſt. lib. XXXVIII, titulis I, II & V.

Ambitioſos ſinus. Aut clam furtimque, aut ambitioſo potentiorum ſinu pecunias abdebant.

Dominis potentiores. Ac proinde dominis jure ſuo uti velle inutile aut periculoſum.

Cap. XCIII. *Principia.* Ubi aquilæ, ſigna, forumque militare. Vide quæ dicta ſunt ſuprà Annal. I, 61.

Infamibus Vaticani locis. Stagnantibus aquis,

ſerpentibus, & inſalubri aere infamia tunc erant Vaticani loca. Nunc verò habitantur, ibique adſurgit Divi Petri templum. Inſalubrem tamen adhuc aerem nonnulli queruntur: indeque ſummi Pontifices rarò Vaticanum palatium, plerumque Quirinale, *Monte Cavallo*, occupant.

Sedecim prætoriæ. Ergo auctus numerus: Antea fuere tantùm novem prætoriæ cohortes, tres Urbanæ; ut vidimus ſuprà Annal. IV, 5.

Lenti itineris. De cunctationibus Valentis ſuprà Hiſt. II, 31 & ſeqq.

Proſpero prœlio. Bebriacenſi; de quo Hiſt. II, 31 & ſeqq.

CAP. XCIV. *Concionante Vitellio.* Milites adloquente.

Pro Vindice bellaſſent. Qui, Vindicis partes ſecuti, a Neronis fide deſciviſſent.

Liberti Principum. Claudii, Neronis, Galbæ, Othonis, Vitellii.

CAP. XCV. *Natalem Vitellii diem.* Incertus natalis Vitellii dies: teſte enim Suetonio in Vitell. Cap. 3. Vitellius *natus eſt octavo Kalendas Octobris, vel, ut quidam, ſeptimo Idus Septembris, Druſo Cæſare, Norbano Flacco conſulibus*, anno U. C. DCCLXVIII. Biduo celebratus eſt hic natalis; multæque feræ ac multi homines cæſi, Dio LXV, pag. 735.

Vicatim. Erant Romæ vici CCCCXXIIII, teſte Victore, *de Regionibus Urbis.*

Auguſtales. De Auguſtalibus eorumque ſacerdotio dictum ſuprà Annal. I, 54. & II, 83.

Tatio regi. Tatio, Sabinorum regi, ſodales ſacravit Romulus. Quo de ſacerdotio plura vide in priore Taciti editione Tom. I, pag. 355.

Novies millies ſeſtertium. Gallicæ monetæ libras 175,095,225.

Vinios, *Fabios.* Vinius, conſul, & Icelus, libertus, Galbâ Principe; Fabius Valens, dux exercitûs & conſul, & Aſiaticus, libertus, Principe Vitellio, potentiſſimi.

Marcellus. Marcellus Eprius, ad ſcelus homo promptus, ut vidimus Annal. XVI, 26.

Cap. XCVI. *Tertiæ legionis.* De quâ ſuprà Cap. 85.

Aponio Saturnino. Mœſiæ rectori, ibid.

Cap. XCVII. *Hordeonius Flaccus.* Superioris Germaniæ rector, & cui cura ripæ Rheni permiſſa, ſuprà Hiſt. I, 9. & II, 57.

Proprio bello. De quo plura infrà Hiſt. IV, 18.

Vettius Bolanus. Britanniæ præerat, Hiſt. II, 65.

Conſulari. Aberat Cluvius Rufus, qui abſens Hiſpaniam regebat, ut dictum eſt ſuprà Hiſt. II, 65.

Trium legionum. Quibus habebantur Hiſpaniæ, Annal. IV, 5. Tres illæ legiones tunc erant ſexta, decima, & prima Adjutrix claſſicorum, ut patet ex Hiſt. II, 58, 67. & Hiſt. III, 44.

A Clodio Macro. De quo ſuprà Hiſt. I, 7 & 11.

Famoſum inviſumque. Contrà Suetonius in Veſpaſ. Cap. 4, ejus proconſulatum laudat. Ut Tacitum Suetoniumque conciliet illuſtr. Huetius, ait Veſpaſiani proconſulatum inviſum fuiſſe ob avaritiam, cetera laudabilem.

Cap. XCVIII. *Legatus.* Legatus legionis, quæ erat in Africâ.

Rætiam. Nunc *le pays des Griſons*, &c.

Pannonicæ Alpes. Dictæ quoque Juliæ. Nunc *Alpi Giule ;* inter Carinthiam & Carniolam.

Eteſiarum flatu. De quo dictum ſuprà Annal. VI, 33.

Cap. XCIX. *Flavii Sabini.* Quem Veſpaſiani fratrem fuiſſe ſæpe monuimus.

Rubrio Gallo. Jam memorato ſuprà Hiſt. II, 51.

Admonebatur. De hac æmulatione vide ſuprà Cap. 30.

Cap. C. *Vexillarii quartædecimæ.* Mendosè; *quartædecimæ.* Hæc enim legio non pro Vitellio, ſed pro Othone ferociter ſtetit ; ideoque in Britanniam miſſa : & a Flavianarum partium ducibus ſcriptæ in Britanniam ad quartadecimanos literæ, Tacit. Hiſt. II, 66 & 86. Legio, de quâ hìc agitur, fuit Vitelliana ; ac proinde una e Germanicis legionibus. Emendandum ergo, vel *quintædecimæ*, ut vult eruditus Savilius ; vel *quartæ*, ut placuit Mercero, cui potiùs aſſentior.

Legionum. Quæ nominatim memorantur infrà Hiſt. III, 22. *Cum vexillis nonæ, ſecundæque, & viceſimæ, Britannicarum legionum.*

Hoſtiliam. Nunc *Oſtiglia, dans le Duché de Mantoue.*

Patavii. Nunc *Padoue.*

Lucilius Baſſus. Inſigne monumentum, quo Lucilius Baſſus memoratur, vide, ſi lubet, in priore Taciti editione Tom. III, pag. 447.

Ravennati ſimul ac Miſenenſi. De utrâque claſſe dictum ſuprà Annal. IV, 5.

Cap. CI. *Flaviâ domo.* Veſpaſiano, Tito & Domitiano.

Pro Othone militiæ. De quâ ſuprà Cap. 14 & 28.

NOTÆ
IN LIBRUM TERTIUM
HISTORIARUM.

Cap. I. *Pœtovionem*. In Pannoniâ, nunc *Pettau dans la baſſe Stirie*. Ut Pœtovione tertiædecimæ legionis hiberna, ſic æſtiva fuiſſe Vindobonæ, *Vienne en Autriche*, probant multi lateres, Vindobonæ reperti, & inſcripti: leg. xiii. gem. poeto.

Pannoniæ Alpes. De quibus ſuprà Hiſt. II, *98*. Pannonicæ Alpes jam fuerant inſeſſæ, ne nuntii tranſirent; agitatur an nunc eſſent obſtruendæ, ut Vitelliano exercitui forent omnino imperviæ.

Robora. Quæ Vitellius exciverat, Hiſt. II, *97* & 100.

Pulſarum nuper. In prœlio Bebriacenſi, Hiſt. II, 40 & ſeqq.

Cap. II *In procinctu*. In exercitiis militaribus. Gallicè *en haleine*.

Valetudinibus. Sic Plinius XXXIII, 1, *Sect*. 24. *Quod ad febrium valetudines attinet*.

Duas claſſes. Ravennatem & Miſenenſem; ut ſuprà Hiſt. II, 100.

Mœſici exercitus. Quòd Mœſici exercitus attulerint vires integras, nec bello fractas. Prœlio Bebriacenſi non interfuerant: vide Hiſt. II, 43.

Perrupere hoſtem. Pugnâ Bebriacenſi pulſus eques Vitellianus, Hiſt. II, 44.

CAP. IV. *Tamquam adfinitatis*. Ampius Flavianus, propinquus erat Vitellii, ut dicetur infrà Cap. 10. Jam memoratus eſt ſuprà Hiſt. II, 86.

CAP. V. *Aponio Saturnino*. Mœſiæ rectori; de quo ſuprà Hiſt. II, 85 & 96..

Sarmatarum Jazygum. De Sarmatis Jazygibus jam dictum eſt Annal. XII, 29.

Externa molirentur. Ne inter populi Romani diſcordias externa moliri, & fines imperii deprædari aſſueſcerent. Quod tunc ſapientiſſimè cautum eſt, poſtea cum ſummo imperii detrimento neglectum.

Ex diverſo. Ex alterâ parte.

Sido atque Italicus. Sido jam memoratus eſt ſuprà Annal. XII, 29 & 30. Italicus fortè filius fuit Sidonis, ut opinatur Ryckius; fortè etiam filius & ſucceſſor Vangionis, de quo ibid. Certè diverſus videtur ab Italico, de quo Annal. XI, 16.

Fidei commiſſæ patientior. Conſtantior; & quæ, ut Sarmatæ, fidem non falleret.

Poſita in latus. Adversùs Ræetos.

Ala Auriana. Hæc ala ita dicta vel ab Hiſpaniæ urbe Auriâ, nunc *Orenſe*, *dans la Galice*; vel ab ipſo alæ præfecto. Diu manſit nomen: nam in Notitiâ Imperii, ſub diſpoſitione ducis Armeniæ memoratur ALA AVRIANA DASCVSAE. Daſcuſa, quam nunc *Arzingam* dici putant. Vide eruditum Weſſelingium, Itinerar. Antonin. pag. 209.

Æni fluminis. Ænus, nunc *l'Inn*, qui in Danubium influit prope *Paſſaw*.

CAP. VI. *Dux Corbulo*. De Corbulone, & rebus in Armeniâ geſtis, vide Annal. XIII, 35 & ſeqq.

Primum pilum. Id eſt primipili, ſeu primi centurionis ordinem.

Opitergii & Altini. Aquileia, *Aquilée ;* Opitergium, *Oderzo ;* Altinum, *Altino, dans l'Etat de Veniſe.*

Defectione ejus. De quâ Hiſt. II, 100 & 101.

Patavium & Ateſte. Patavium, *Padoue ;* Ateſte, *Eſte, dans l'Etat de Veniſe.*

Forum Allieni. Nunc *Ferrare, ſur le Pô.* Haud tamen diſſimulaverim Muretum in margine exemplaris ſui, quod vidi Romæ in Bibliothecâ Collegii Romani, notaſſe : « Puto nunc eſſe *Lignano* ». Vulgò ſcribimus *Legnano, ſur l'Adige, petite ville de l'Etat de Veniſe.*

Cap. VII. *Secundum Flavianos.* Flavianis læta.

Tertiadecima gemina. De hac ceteriſque legionibus vide Notas ad Hiſt. II, 6. Ibi explicatur cur hæc legio diceretur *Gemina.*

Veniunt. E Pannoniâ. Vide ſuprà Hiſt. II, 86.

Adductiùs. Id eſt, duriùs. Sic ſuprà Annal. XIV, 4. *Adductus.*

Interpretatione gloriæ. Othonis & Vitellii vitia civiliaque bella deſiderium Galbæ ejuſque principatûs attulerant. Inde cùm Antonius ejus imagines in omnibus municipiis recoli juſſiſſet, res diu deſiderata interpretatione gloriæ utilitatiſque publicæ, in majus accipitur. Id enim ſpes omenque reſurgentis felicitatis habebatur. Igitur meritò decorum pro causâ Flavianarum partium ratus eſt Antonius, ſi placere Galbæ principatus, ejuſque partes revireſcere crederentur.

Cap. VIII. *Verona.* Hodieque *Verone,* quam egregiis commentationibus illuſtravit eruditus Scipio Maffei.

Circùm campis. Quibus adhuc nomen *Campagna di Verona.*

In rem famamque. Utile glorioſumque habebatur.

Vicetia. Nunc *Vicenza.*

Pretium fuit. Majus operæ pretium fuit, pluſque utilitatis.

Rætiam. Bene Mſſ. Vatic. Farneſ. Corb. & Pichena. Malè vulgò *per Rætiam . . . ac ne pervium.* Flavianus exercitus non interjectus eſt per Rætiam, quæ pro Vitellianis ſtabat. Poſita tantùm auxilia in latus Rætiæ, quòd ea erat infeſta, ut vidimus ſuprà Cap. 5.

Juliaſque Alpes. Juliæ Alpes eædem ſunt ac Pannonicæ, de quibus dictum eſt ſuprà Hiſt. II, 98.

Aut vetita. Aut ab illo vetita.

Clauſtra annonæ. Inde, teſte Plinio in Panegyrico, Cap. 31. *Superbiebat ventoſa & inſolens natio, quòd victorem populum paſceret . . . quódque in ſuo flumine, in ſuis manibus, vel abundantia noſtra, vel fames eſſet.* Et juxta Aurelium Victorem in Epitome I. *Auguſti tempore ex Ægypto Urbi annua ducenties centena millia modiorum frumenti inferebantur.*

Opulentiſſimarum. Orientis, ubi opulentiſſimæ provinciæ.

Cap. IX. *Hoſtiliam.* De Hoſtiliâ vide ſuprà Hiſt. II, 100. Paludes verò Tartari fluminis, nunc *le Tartaro*, adhuc videntur in eo terrarum tractu, qui nunc dicitur *la Poléſine de Rovigo.*

Duæ legiones. Septima Galbiana & tertiadecima Gemina.

Advenit. E Mœſiâ, Hiſt. II, 85.

Vitellianis pares. Quas vide Hiſt. II, 100.

Tres adhuc legiones. Tres tantùm legiones, ſeptima Galbiana, tertiadecima Gemina, & ſeptima Claudiana.

Cap. X. *Duarum legionum.* E Mœſiâ excitarum. Vide Hiſt. II, 74 & 85.

Galbianæ legioni. Septimæ legioni.

Et ut proditionis. Et, tamquam ob proditionem, ira militum incubuit. De Ampio Flaviano dictum ſuprà Cap. 4. & Hiſt. II, 86.

Donativi. De quo ſuprà Hiſt. II, 94.

Argueret. Quintus Curtius VII, 1. *Trepidatio conſcientiæ indicium.*

Injicerent. Sic Virgilius, Georgic. III, 513.

Dî meliora piis, erroremque hoſtibus illum!

Veſpaſiani literis. Eruditus Savilius aliique nonnulli Tacitum criminantur, quòd hæ literæ, quaſi ex machinâ, nec per locorum intervalla re ad Veſpaſianum delatâ, prodeant. At minimè advertunt Flavianum, naturâ & ſenectâ cunctatorem, ad Veſpaſianum miſſum fuiſſe; ac proinde, dum lentè pergeret, edoctum ab Antonio Principem obvias miſiſſe literas, quibus Flavianum diſcrimini eximeret.

Cap. XI. *Ultionem.* Cùm in Flavianum ſævirent.

Aliorum ſeditione. Seditione Mœſicarum legionum.

Cedentibus collegis. Legionum legatis.

Cap. XII. *Lucilius Baſſus.* De quo ſuprà Hiſt. II, 100.

In principia. Ubi militum ſigna; ut jam dictum ſuprà Annal. I, 61.

Palam præbet. Plurimas de Lucilio Baſſo difficultates nectit eruditus Savilius. Cur exitum rei intra domum opperitur? Cur Atriam pervectus, & vinctus? Cur poſtea altum de eo ſilentium?

Hæc forte vana ſunt, nec de ullo ſcriptore quærenda; qui dum falſa non ſcribat, quocumque narrationis genere uti poteſt. Baſſus rei exitum intra domum opperitur, pudore aut metu: Atriam, honoràtâ tamen cuſtodiâ, pervehitur, ut certa eſſet fides: vincitur a Mennio, ſuſpicioſo homine, fortè tamen conſcio Baſſo, ut conſtaret fides; quæ cùm conſtitit, ab Hormo, Veſpaſiani liberto, exſoluta ſtatim vincula. Mutato autem ſacramento, præfectum mutavit claſſis, conſentiente, ut opinor, Baſſo, quòd Fuſcus, vigens ætate, claris natalibus, ſuſceptis Veſpaſiani partibus, acerrimam bello facem præferret; ut dictum eſt Hiſt. II, 86. Vide & infrà Hiſt. III, 42. Peracto autem bello, Fuſcoque prætoriis inſignibus, Hiſt. IV, 4, donato, videtur Baſſus præfecturam claſſis Ravennatis reſumpſiſſe, ut conjicere eſt ex Inſcriptione, quam attuli in priore Taciti editione, Tom. III, pag. 447.

Liburnicis navibus. De liburnicis dictum Annal. XVI, 14.

Atriam. Nunc *Adria, dans la Poléſine de Rovigo.*

CAP. XIII. *Secreta caſtrorum adfectans.* Ceteris per militiæ munera diſperſis, ſecreta caſtrorum, ſeu tempus, quo ſola erant caſtra, aucupans Cæcina, eos vocat in principia:

> *Concilii penetrale, domumque verendam*
> *Signorum,* Statius X, 120.

In arcto commeatum. Cibariorum ceterorumque commeatuum anguſtias.

Cuncta ſimul. Potiùs *cuncti ſimul;* ut placuit Acidalio. Mox enim Cap. ſeq. *Hæc ſinguli, hæc univerſi.*

Huc cecidiſſe. Meliùs *huc recidiſſe.* Sic quoque

volebat Heinſius. Ipſe Tacitus ſuprà Annal. III, 59. *Huc recidiſſe cuncta.*

Exſuli Antonio. Sanè in exſilium pulſus, cùm falſi damnatus eſt. Vide Annal. XIV, 40.

Auferre. Addendum & emendandum videtur, *etiam militibus Principem auferre, Principi militem: integros incruentoſque, Flavianis quoque partibus viles, quid dicturos repoſcentibus aut proſpera, aut adverſa?* Id enim poſtulat rerum ſeries, habetque Mſ. Agr.

CAP. XIV. *Relictis caſtris.* Quæ erant inter Hoſtiliam & paludes Tartari fluminis, ut vidimus ſuprà Cap. 9.

CAP. XV. *Per Rætiam.* Flavianis infeſtam; ut dictum ſuprà Cap. 5 & 8.

Acciverat. Suprà Hiſt. II, 97.

Caſtris. Secundis caſtris; Gallicè, *en deux jours de marche.*

Ad octavum a Bebriaco. Ad octo millia paſſuum ultra Bebriacum, Cremonam versùs, ac proinde prope locum, qui nunc dicitur *Roncha.*

Longiùs curabant. Longiùs ſpeculabantur, loca exploraturi.

CAP. XVI. *Quinta ferme hora.* Gallico noſtro more, undecima circiter hora matutina.

Fugæ ultimus erat. Hìc fortè ingenio nimis indulget Tacitus. Senſus autem eſt: plurium Vitellianorum accurſu verſa eſt fortuna; & acerrimus quiſque Flavianorum, qui Vitellianos inſequebantur, factus eſt fugæ ultimus, quia Vitellianis propior.

Medio. In medio. Gallicè *au centre.*

CAP. XVII. *Plurimus labor.* Sic Livius VI, 24.

Ubi plurimus labor periculumque erat.

Interfluentis rivi. Rivus ille hodie appellatur *Dermona* ; in Ollium , *Oglio* , influit.

Atque illi. Id eſt ſtatim illi conſternantur ; ut J. F. Gronovio rectè obſervatum. Sic Virgilius Georgic. I, 201.

Non aliter , quàm qui adverſo vix flumine lembum
Remigiis ſubigit ; ſi brachia fortè remiſit ,
Atque illum in præceps prono rapit alveus amni.

Cap. XVIII. *Ad quartum:* Ac proinde prope locum , qui nunc dicitur *S. Ambroſio.*

Rapacis atque Italicæ. De quibus ſuprà Hiſt. II , 100.

Laxare ordines. Ut turbatos reciperent.

Fortè victi. Meliùs *pugnando feſſum fortè victuri : haud perinde , &c.* Sic Mſ. Agr. Favetque Mſ. Reg. & editio princeps : ita quoque vertit Cl. Gordon.

Ducem deſideraverant. Cæcinam , cui vincula injecerant , ut vidimus ſuprà Cap. 14.

Cap. XIX. *Cumulos ſuper.* Super armorum corporumque cumulos.

Hæc in medio. Hæc , pulchra dictu , in medio jactabantur : illa verò quiſque ſentiebat.

Cap. XX. *Et vineis.* De vineis , pluteis , cratibus dictum ſuprà Hiſt. II , 21.

Dolabras. Dolabrâ utebantur Romani ad muniendа caſtra & ſubruendos muros. Tales dolabras , ſeu ſecures , ex unâ parte acie acutâ , ex alterâ latiore , videre eſt expreſſas in columnâ Trajani , num. 299.

Cap. XXI. *Hoſtiliæ egerat.* Vide ſuprà Hiſt. II , 100. & III , 14.

Viæ Poſtumiæ aggere. Ubi pugnatum vidimus ſuprà Hiſt. II, 24.

Per apertum limitem. Quo arbuſta a viâ diſterminabantur.

Ut fors tulerat. Non verò, ut virtus, cùm vir virum legeret. Quo de uſu vide ſuprà Hiſt. I, 18.

Prætorianum vexillum. Prætorianos, quòd pro Othone ſtetiſſent, a Vitellio dimiſſos, eique infenſos, recuperandæ militiæ præmio invitaverat Veſpaſianus, ut dictum eſt ſuprà Hiſt. II, 82. Vide & infrà Hiſt. IV, 46. Vitellius autem alias ſedecim prætorias cohortes conſcripſerat, Hiſt. II, 93.

Cap. XXII. *Tertiâ ferme noctis horâ.* Gallico noſtro more, nonâ circiter horâ ſerotinâ.

Pugnæ ſignum. Gallicè, ut jam diximus, *le mot du guet.*

Ipſam aquilam. Inde & ex compluribus aliis veterum ſcriptorum auctoribus probat eruditus Fabrettus, *de columnâ Trajani*, Cap. 7, p. 189, primipili centurionem non modò aquilæ præfuiſſe, ſed etiam illam geſtaſſe.

Cap. XXIII. *Vacuo atque aperto.* In vacuo apertoque loco.

Baliſta. Baliſtas deſcribit Vegetius IV, 22. Lapides autem talenti pondere, *Pariſienſibus noſtris libris ferme* 90, his baliſtis ad duo & ampliùs ſtadia miſſos fuiſſe teſtis eſt Joſephus Bell. Jud. V, 6, num. 3.

Luna ſurgens. Dio LXV, pag. 738 & ſeqq. hanc pugnam pueriliter narravit; &, ut miraculo locus eſſet, ſanguinolentæ lunæ, quæ horribiles colores emitteret, eclipſin finxit.

Cap. XXIV. *Cur rari ſumpſiſſent.* Emendan-

dum, *cur reſumpſiſſent arma*; ut placuit Lipſio & optimis interpretibus.

Prioris ignominiæ. Cladis Bebriacenſis. Vide quoque Hiſt. II, 86.

M. Antonio Parthos. Anno U. C. DCCXVIII, Parthos clade affecit Antonius. Vide Dionem XLIX, pag. 409 & ſeqq.

Corbulone Armenios. Vide ſuprà Annal. XV, 26.

Nuper Sarmatas. Sarmatas Rhoxolanos; ut dictum eſt ſuprà Hiſt. I, 79.

Pagani. Prætoriani, niſi vincebant, pagani erant, id eſt non milites; ſiquidem eos dimiſerat Vitellius, aliaſque prætorias cohortes ſcripſerat. Ideo penes Vitellium prætorianorum ſigna armaque, & mors victis certiſſima; nam ignominiam conſumpſerant, bis victi, Othone ac Veſpaſiano Principibus.

Salutavere. Tertia legio, quæ e Syriâ in Mœſiam venerat, Orientem ſolem ſalutavit. Parthos Orientem ſolem magno clamore ante prœlium ſalutantes vide apud Herodianum IV, 15.

CAP. XXV. *Invicem ſalutaſſe.* Inde ſanè Vitellianos inter & Flavianos mutuas & ridiculas exercituum ſalutationes & compotationes fingendi anſam arripuit Dio LXV, pag. 739.

Precabatur placatos. Precabatur patris manes, ut ſibi placati eſſent. Ni fortè emendandum ſit, *voce flebili deos precabatur ne piatos patris manes, neve ſe ut parricidam averſarentur.*

CAP. XXVI. *Othoniano bello.* Suprà Hiſt. II, 22.

CAP. XXVII. *Coronâ.* Coronâ militum.

Bebriacenſi viæ. Viæ, quæ Cremonâ Bebriacum duceret. Inde patet Bebriacum non eſſe *Bina*,

ut quidam voluere : contrà verò omnia conſentiunt cum *Caneto*, ut dictum eſt ſuprà Hiſt. II, 23.

Ad Brixianam portam. Quà ibatur Brixiam, nunc *Breſcia*.

CAP. XXVIII. *C. Plinius.* Qui Hiſtorias ſcripſerat, teſte Plinio Juniore III, Ep. 5.

CAP. XXIX. *Laberentur.* Ob ſcuta arctè connexa. Si quis autem velit talis teſtudinis formam, variaſque, quæ hìc memorantur, obſidionales artes machinaſque cognoſcere, adeat Lucanum III, 474 & ſeqq.

Nituntur cuneis. Fractâ turri, nitebantur ſeptimani, factis cuneis, vallum ſuperare, caſtraque ingredi. Cuneum, quo milites anguſtâ fronte irruebant, deſcribit Vegetius III, 19.

Completur cæde. Tum in prœlio, tum in urbis excidio periiſſe quinquaginta hominum millia, πέντε μυριάδας, tradit Dio LXV, pag. 740. Contrà Joſephus, Bell. Jud. IV, 11, ait ex Vitellianis interiiſſe virorum triginta millia & ducentos, ex Flavianis quatuor millia & quingentos.

CAP. XXXI. *Imagines Vitellii.* Signis inſcriptum nomen affixaſque imagines Vitellii amoliuntur. Inde mox *ſigna aquilaſque extulere.*

Tumentemque. De hac voce jam dictum ſuprà Hiſt. II, 32.

Velamenta & infulas. Vide ſuprà Hiſt. I, 66.

CAP. XXXII. *In neutrum.* Neque ad ſalutem, neque ad ruinam.

Relictos. Suprà Hiſt. II, 67.

Spectaculum. Jam memoratum Hiſt. II, 70.

Cap. XXXIII. *Viles ad prædam.* Viles erant ad prædam, quòd ob ſenium & exactam ætatem, ut cetera mancipia, vendi non poterant. Inde eos in ludibrium trahebant.

Mephitis templum. Mephitis, dea in locis, tetros lethaleſve ſpiritus exhalantibus, culta. Cauſam cultûs explicat Plinius II, 7. *Numina innumerabilia reperimus: inferis quoque in genera deſcriptis, morbiſque, & multis etiam peſtibus, dum eſſe placatas trepido metu cupimus.*

Cap. XXXIV. *Condita erat.* Ne ita accipias, quaſi tunc condi cœpta Cremona. Sed tunc facta eſt colonia, Tiberio Sempronio Longo & Publio Cornelio Scipione conſulibus, anno Urbis conditæ DXXXVI.

Fluminum. Padi, *le Pô*; Adduæ, *l'Adda*; Olii, *l'Oglio;* aliorumque plurium, ſed minorum.

Ubere agri. Id eſt, agri ubertate. Sic quoque Virgilius Æneid. I, 535.

Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ.

Utrumque e Græcis deſumptum eſt: Οὖθαρ ἀρούρης. Ut rectè obſervabat illuſtr. Huetius.

Conubiiſque gentium. Quid differrent apud Romanos conubium matrimoniumque docuimus in priore editione Tom. II, pag. 456.

Repoſita fora. Fora Gallicè dicimus *les places publiques.* Eorum formam uſuſque in Italiâ vide apud Vitruvium V, 1.

Cap. XXXVI. *Non in ore vulgi.* Non ſe plebi videndum præbere.

Umbraculis hortorum. Inter Ariciam, nunc *la Riccia*, & nemus Aricinum, multa adhuc exſtant monumentorum veſtigia: ibi fuiſſe villam

Vitellii ſuſpicatur Cl. Corradinus, *Vetus Latium*, Tom. II, pag. 192.

Lucilii Baſſi. Vide ſuprà Hiſt. II, 100. & III, 12.

Vinctum. Hiſt. III, 14.

P. Sabinum. De quo ſuprà Hiſt. II, 92.

CAP. XXXVII. *L. Vitellio*. Imperatoris Vitellii fratre.

Caninius Rebilus. Anno U. C. DCCIX, ante Chriſtum 45, conſul fuit Julius Cæſar IV ſine collegâ: eodem anno ſuffecti ſunt conſules Q. Fabius Maximus & C. Trebonius Nepos. Cùm autem ultimo anni die mortuus eſſet Fabius in magiſtratu, ſuffectus eſt C. Caninius Rebilus, quem irridet Tullius Epiſt. ad Familiares VII, 30. *Caninio conſule, ſcito neminem prandiſſe: nihil tamen, eo conſule, mali factum eſt. Fuit ènim mirificâ vigilantiâ, qui ſuo conſulatu ſomnum non viderit.*

CAP. XXXVIII. *Servilianis hortis*. Jam memoratis ſuprà Annal. XV, 55.

Filium ejus. Germanicum: ſuprà Hiſt. II, 59.

Confuſionis. Perturbationis. Sic Plinius I, Ep. 22. *Erit confuſioni meæ non mediocre ſolatium, ſi tu nihil quereris*. Vide eumdem III, Ep. 10.

Stirpe imperatoriâ. Inde in tot nummis Juniæ familiæ, BRVTVS IMP. & Antoniæ, M. ANTONIVS IMP.

Negligens. Quoſnam amicos, quos inimicos habeat, haud ſatis ſollicitus.

Principis labores. Morbum doloreſque Vitellii.

CAP. XLI. *Numerus*. Scilicet major, quàm ut falleret; minor, quàm ut penetraret.

Ariminum. Nunc Rimini, *dans la Romagne*.

In Umbriam. Umbria, *partie de la Romagne, du duché d'Urbin, de la Marche d'Ancone.* Etruria, *la Toſcane, &c.*

Cap. XLII. *Cornelius Fuſcus.* Præfectus claſſis Ravennatis, ut vidimus ſuprà Hiſt. III, 12.

Picenus ager. Picenum, *la Marche d'Ancone.*

Adria. Nunc *la mer Adriatique, ou le Golfe de Veniſe.*

Apennini. Hodieque *l'Apennin.*

E ſinu Piſano. Nunc *le Golfe de Piſe.*

Portum Herculis Monœci. Nunc *Monaco, ſur la côte de Genes.* Dictus eſt autem Hercules Monœcus, id eſt ſolitarius, μόνος οἰκῶν, quòd ibi templum ejus ſolum eſſet in montis vertice.

Alpium maritimarum. De quibus dictum Annal. XV, 32.

Procurator. Et Galliæ Narbonenſis, ut rectè conjicit eruditus Savilius.

Cap. XLIII. *Foroiulienſem coloniam.* Forum Julium, Narbonenſis Galliæ colonia, nunc *Fréjus.* Clauſtra maris, quòd ibi navale Cæſaris Auguſti, de quo Strabo IV, pag. 184.

Iiſque pagani. Iique, qui non militabant, ut ſæpe dictum.

Varios. Dubios & incertos; ut rectè explicat illuſtr. Huetius.

Volentibus fuit. Marius Maturus ceterique ultro remanſere, & in verba Veſpaſiani adacti ſunt. Græca autem eſt dicendi ratio, *volentibus fuit.* Sic Thucydides II, 3, dixit: οὐ βουλομένῳ ἦν.

Stœchadas. Inſulæ Stœchades, nunc *les iſles d'Hieres*: aliæ ſunt Stœchades minores, & Maſſiliæ, *Marſeille*, viciniores, nunc *Ratoneau, If & Pomegue.* Stœchades autem dicuntur propter ordinem, a voce Græcâ στοῖχος, *ordo.*

CAP. XLIV. *Infenſa Vitellio.* Ideoque in Hiſpaniam miſſa, ut pace & otio miteſceret, Hiſt. II, 67.

Bello clarus. Maximè bello Britannico. Vide Suetonium in Veſpaſ. Cap. 4. & Supplementum Annal. X, 5.

Ceterarum. IX & XX legionum : ſuprà Hiſt. III, 22. Quartadecimanorum autem non dubius erga Veſpaſianum favor. Vide Hiſt. II, 66 & 86. IV, 68.

CAP. XLV. *Brigantibus.* De Brigantibus, Caractaco & Cartiſmanduâ dictum ſuprà Annal. XII, 32 & ſeqq. ad 36.

Tum petita. Tum Cartiſmandua petiit a Romanis præſidia. A cohortibus aliſque noſtris, variis prœliis, vario exitu, pugnatum. Exempta tamen periculo regina. Regnum Venuſio, bellum Romanis relictum.

CAP. XLVI. *Perfidiâ ſociali.* Sociorum.

Mox memorabimus. Infrà Hiſt. IV, 12 & ſeqq.

Dacorum gens. Nunc *la Tranſilvanie*, *la Valakie*, *la Moldavie*, *partie de la Hongrie*, &c.

Tranſegimus. Debellavimus, bellumque profligavimus.

Præpoſitus eſt. Fonteium Agrippam poſtea a Sarmatis, magnâ vi irruentibus, cæſum fuiſſe tradit Joſephus, Bell. Jud. VII, 4, num. 3.

CAP. XLVII. *Polemonis libertus.* Polemonis II, regis Pontici : quod regnum a Caio Caligulâ acceperat, ut dictum eſt in Supplemento Annal. VII, 36. Deinde, concedente Polemone, in provinciam Romanam ſub Neronis principatu regnum illud ceſſerat. Vide Suetonium in Ner. Cap. 18. Singulares Polemonis nummos protulit

Cl. Pellerin, *Recueil de Médailles de Rois*, pag. 187.

Trapezuntem. Nunc *Trébizonde.* Vide Annal. XIII, 39.

Civitate Romanâ. De jure civitatis Romanæ dixi in priore Taciti editione Tom. II, pag. 345.

Eludens. Et illudens. Vacuo enim mari, ſecurus oberrabat.

Byzantium. Nunc *Conſtantinople.*

Camaras vocant. Quarum uſus perantiquus, ut videre eſt apud Strabonem XI, pag. 496, qui eas quoque Καμάρας appellat. Ita leves erant camaræ, ut barbari eas humeris imponerent, & in ſilvas portarent, licet viginti quinque aut triginta hominum capaces, teſte eodem Strabone.

Sine vinculo æris. Quales erant Moſcoviticæ ante celebratiſſimum Petri Magni principatum: qualeſque nunc Groenlandicæ, aliæque barbarorum naves, nervis radicibuſque colligatæ.

Mutabili remigio. Idem de Germanorum navibus dicetur infrà, de Moribus German. Cap. 44.

Cap. XLVIII. *Veſpaſiani animum.* Mallet Lipſius, Veſpaſianum. Sic ſuprà Annal. II, 17.

Octo aquilæ . . . Imperatorem advertêre.

Fluminis Cohibi. Meliùs *fluminis Cobi.* Idem enim eſt, de quo Plinius VI, 4. *Flumen Cobum e Caucaſo per Suanos fluens.* Arrianus in Peripl. Κῶβος ποταμὸς, nunc *Kobidzkali.* In Pontum Euxinum influit ſupra Phaſis, *le Phaſe*, oſtia.

Sedochezorum regis. Error certè eſt, & emendandum, ut rectè conjecit Colerus, *ſub Sedochi, Lazorum regis, auxilio:* ita quoque vertit Cl. Gordon, *upon the protection of Sedochus King of the Lazians.* Lazi, nunc *la Principauté de Guriel.*

Bello ſervili. Bellum ſervile appellat, quòd

ejus cauſa Anicetus, nunc *quidem libertus*, olim ſervus.

Externæ opis. Eadem vide Annal. III, 54.

Africam. Nunc *le Royaume de Tunis.*

Annonæ ſubſidiis. Sic clauſtra annonæ dicta ſunt ſupra Hiſt. III, 8. Romam alebant Ægyptus & Africa.

Cap. XLIX. *Poſt Cremonam.* Poſt expugnatam Cremonam.

Cap. L. *Profligato jam bello.* Bello pæne confecto. Vide quæ de hoc verbo notata ſunt ſuprà Hiſt. II, 4.

Dies rerum. Dies rebus gerendis idoneos.

Ad Fanum Fortunæ. Nunc *Fano dans le duché d'Urbin.*

Clavarium. Donativum ad emendos clavos caligares, unde dicebatur *clavarium* : ſic ad calceos emendos, dictum *calcearium*, apud Suetonium in Veſpaſ. Cap. 8. Sic quoque *unguentarium*, unguenti nomine datum. Clavatas autem militum Romanorum caligas adhuc videre licet in veteribus monumentis.

Cap. LI. *Apud Janiculum.* Romæ, hodieque dicitur *Monte Gianicolo ;* vulgò *Montorio.*

Fratrem ſuum. Ita quoque Epitome Livii, libr. LXXIX. At Valerius Maximus V, 5, num. 4, id retulit ad Sertorianum militem. Hic autem locus nos admonet, ut, cùm nuper repertum Romæ Titi Livii fragmentum, quo Sertorii rerum pars continetur, in lucem venerit, truncum tamen ac mutilum mul iſque impeditum difficultatibus, noſtra non deſideretur opella in explicando egregio illo antiquitatis monumento. Juvat ergo illud & ſupplemento & adnotationibus illuſtrare. At ne

longiore & externo tractatu præſens Taciti ordo invertatur, *Fragmentum libri XCI Titi Livii ſupplemento & adnotationibus illuſtratum* in hujus voluminis calcem amandaverim.

CAP. LII. *Commeatibus.* Navibus, quæ cibaria ceteroſque commeatus adveherent.

Media. Dubia & ambigua.

Plotium Griphum. Quem *majoris gradûs* juvenem appellat, cuique *Riſum Saturnalitium* inſcripſit Statius, Sylv. IV, 1 & 9.

Volentia. Grata & accepta. Ita quoque Salluſtius, Hiſt. IV, 9. *Multiſque ſuſpicionibus volentia plebi facturus videbatur.* Id eſt, quæ plebs vellet.

CAP. LIII. *Equeſtri procellâ.* Bene, pro equeſtri impetu. Sic quoque Livius XXIX, 2. *Jam miſſum ab ſe Ser. Cornelium, procellâ equeſtri hoſtes circumfuſurum.*

Fudiſſet. Suprà Cap. 21 & ſeqq.

CAP. LIV. *Ingraveſcebat.* Falſis narrationibus malum ingraveſcebat.

Fœdera ſociis. De fœderatis populis, Latio & jure Latii plura egimus in priore editione Tom. II, pag. 345 & ſeq.

Mevaniam. Nunc *Bevagna, dans le duché de Spolete.*

CAP. LVI. *Fœdarum volucrum.* Vultures appellat Dio LXV, pag. 740.

Profugus altaribus. Quod inter oſtenta habebatur. Vide Suetonium in Jul. Cap. 59. Inde Plinius VIII, 45. *Hoc quoque notatum, vitulos ad aras humeris hominis allatos non fere litare,*

ſicut nec claudicante, nec alienâ hoſtiâ deos placari, nec trahente ſe ab aris.

Miſenenſis claſſis. De quâ ſuprà Hiſt. II, *9*.

Cap. LVII. *Minturnis.* Minturnæ, olim ſitæ ad oſtium fluvii Liris, nunc *Garigliano*, periere.

Puteolanorum. Puteoli, nunc *Pozzuolo.* Ob ſtudium in Veſpaſianum, poſtea inſtaurata, vel aucta eorum colonia, dictaque colonia flavia, ut videre eſt apud Holſtenium, *Annotation. in Cluverii Italiam Antiq.* pag. 237.

Capua. Retinet nomen *Capoue.* Vetus tamen Capua non fuit in dextrâ Vulturni fluminis, *Voltorno*, ripâ, ſed in ſiniſtrâ, ubi nunc *S. Maria Maggiore.*

Gladiatores. Deforme quidem auxilium, ſed per civilia bella uſurpatum, ut vidimus ſuprà Hiſt. II, 11.

Julianus præerat. Julianum, qui procurabat *gladiatorium* munus Neronis Principis, vidimus inter Anecdota de Nerone, Tom. III, pag. 544.

Tarracinam. Nunc *Terracine.*

Ipſorum. Juliani & Apollinaris.

Cap. LVIII. *Narniæ.* Hodieque *Narni, dans le Duché de Spolete.*

Vocari tribus. Populum Romanum in tribus triginta quinque fuiſſe diviſum omnibus compertum eſt.

Libertinis. Quorum latè fuſum corpus vidimus ſuprà Annal. XIII, 27.

Aſpernatus antea. Vide ſuprà Hiſt. I, *62*.

Quæ non dabantur. Servi, pecuniæ, &c.

Cap. LIX. *Et Marſi.* In partes Veſpaſiani erectus & animoſus Samnis, nunc *la partie de l'Abruzze citérieure, le comté de Moliſe, & partie*

de la terre de Labour & de la Capitanate ; Pelignus, nunc *partie de l'Abruzze citérieure, entre les fleuves Peſcara & Sangro.* Marſi, nunc *partie de l'Abruzze ultérieure, près du lac de Celano.*

Campania. Nunc *la Campanie*, vel *partie de la terre de Labour & de la Principauté citérieure.*

Acres erant. Eò acriores, quòd novum erat obſequium.

Locum ac præſidium. Locum, quò ſe reciperent, tutumque præſidium.

Suarum neceſſitudinum. Ipſi enim Vitellio erant mater, uxor, liberi, &c.

Cap. LX. *Carſulas.* Carſularum manent rudera prope *Santo Gemini*, in Umbriâ.

Copiarum. Commeatuum.

Ut prædæ. Ut prædæ potiùs, quàm periculorum ſocias.

Cap. LXI. *Interamnam.* Nunc *Terni ;* de quâ jam dictum Annal. I, *79.*

Præmiis defectorum. Nulla apud Vitellianos flagitii pœna : certiſſima verò fides præmiis, quæ defectores acceperant erantve accepturi. Inde reliquum perfidiæ certamen, crebraque tribunorum ac centurionum transfugia.

Priſcus & Alphenus. Vide ſuprà Cap. 55.

Cap. LXII. *Urbini.* Hodieque *Urbino, dans le duché d'Urbin.* Cujus nomen immortale fecit Raphaelis, Pictorum facilè principis, mens arſque divina.

Immane quantum. Sic Horatius I. Od. XXVII, 5.

> *Vino & lucernis Medus acinaces*
> *Immane quantum diſcrepat.*

Neque abſurdus ingenio. Ita ferme de Sempro-niâ Salluſtius in Catilin. Cap. 26. *Ingenium ejus haud abſurdum : poſſe verſus facere, jocum movere, ſermone uti vel modeſto, vel molli, vel procaci : prorſus multæ facetiæ multuſque lepos inerat.* Vide & ſuprà Annal. XIII, 45. Poppææ *ſermo comis, nec abſurdum ingenium.*

Juvenalium. De hoc ludicro dictum ſuprà Annal. XIV, 15. & XVI, 21.

Infamavit. Suprà Hiſt. I, 52.

Interfecit. Suprà Hiſt. I, 7.

Galbæ proditor. Suprà Hiſt. I, 52.

Cap. LXIII. *Non ſine dedecore.* Bene illuſtr. Huetius : *Vitellianis, Flavianas partes ſecuturis, id maximè ignominioſum fuit, quòd ſub ſignis hoc fecerint, cùm furtim facere poſſent.*

Secreta Campaniæ. Ut Româ abſtineret, & in ſecreta Campaniæ, otio & libidinibus opportuna, ſe reciperet.

Electione litorum. Quas Campaniæ plagas, quæ litora habitaret.

Cap. LXIV. *Proprium militem.* Præfecti Urbis proprius miles, Urbanæ cohortes.

Vigilum cohortes. De quibus jam dixi ſuprà Annal. IV, 5.

Cap. LXV. *Præjuviſſe.* Bene illuſtr. Huetius : *Sabinus credebatur pro Veſpaſiano fidejuſſiſſe, cùm hic fidem decoxiſſet, & pignori domos & agros a Veſpaſiano accepiſſe.* Quâ de re vide Suetonium in Veſpaſian. Cap. 4.

In æde Apollinis. In monte Palatino, domoque Auguſtâ. Vide ſuprà Hiſt. I, 27.

Pepigere. Teſte Suetonio in Vitell. Cap. 15. Vitellius *ſalutem ſibi, & millies ſeſtertium*, Gal-

licæ monetæ libras 19,455,025, *a Flavio Sabino Veſpaſiani fratre pepigit.*

Cluvium Rufum. Laudatur Hiſt. I, 8. & IV, 43. De Silio Italico jam dictum Annal. XVI, 63.

Cap. LXVI. *Pateretur.* Verè illuſtr. Huetius: *Veſpaſianus conſulet potiùs ſecuritati, Vitellio occiſo, quàm gloriæ, ſervato. Sin Veſpaſianus ſervare velit; victi tantum dedecus non patientur, & Vitellium occident, ut ſubducant infamiæ.*

Germanico. Jam memorato ſuprà Hiſt. II, 59.

Et familiam. Et ſervos.

Prægravem fuiſſe. Ideoque interfectum, ut vidimus Cap. 62.

Ullam in Vitellium. Bene adhuc illuſtr. Huetius: *Primo, Fuſco, & Muciano non dabitur ſervandi Vitellii poteſtas, ſed tantùm occidendi.*

Vitellii cliens. Vitellii, Claudio Principe, præpotentis. Sic & Narciſſi gratiâ uſus eſt Veſpaſianus, ut videre eſt apud Sueton. in Veſpaſ. Cap. 4.

Cùm Vitellius. Hæc fortè redundant, *cùm Vitellius collega Claudio foret.* Certè Cornelianam brevitatem minimè ſapiunt. Id quoque Lipſio & Erneſto obſervatum. Fortè tamen Tacitus Vitellium Imperatorem a Vitellio cenſore & collegâ Claudii ſic diſtinctum voluit.

Egregiæ domûs. Incertum tamen veteriſne & nobilis, an novæ & ſordidæ, teſte Suetonio in Vitell. Cap. 1.

Cap. LXVII. *Parens.* Sextilia.

Quintodecimo. Die 18 Decembris.

Dediderant. Suprà Cap. 63.

Pullo amictu. Atro & lugubri amictu. Sic Juvenalis, Satyr. III, 213.

Horrida mater,
Pullati proceres.

Vetus Scholiaſtes : *pullati ; id eſt, cum nigris veſtibus lugentes*. De his Vitellii ſupremis plura vide apud Suetonium in Vitell. Cap. 15.

Velut in funebrem pompam. Lecticâ efferebantur mortui. Vide Kirchmannum, de Funeribus Roman. II, 9.

CAP. LXVIII. *Inſidiæ*. Vide Supplementum Annal. VIII, 68.

Ignotum rus. Rus Phaontis, liberti. Vide Supplementum Annal. XVI, 84 & 86.

Cecidere. Suprà Hiſt. I, 40 & ſeqq.

Locutus. E roſtris, in foro Romano, ut patet ex Capite 70.

Conſuli. Conſuli ſuffecto. De hujus anni conſulibus dictum ſuprà in Notis ad Hiſt. I, 77.

In æde Concordiæ. Hoc templum in clivo Capitolino, prope arcum Septimii Severi : abſumptum incendiis Capitolinis, reſtitutum eſt, ut teſtantur ſuperſtites reliquiæ & Inſcriptio :

SENATVS. POPVLVSQVE. ROMANVS
INCENDIO CONSVMPTVM RESTITVIT

Ejus rudera vide apud Cl. Piraneſi, *Antichita Romane*, Tom. I, pag. 33 & Tab. XXXII.

Domumque fratris. Foro imminentem, vicinamque ædi Concordiæ, ut mox videbimus cap. 70.

Sacram viam. Quæ ab æde Concordiæ & Capitolio ad palatium ducebat.

CAP. LXIX. *Circa lacum Fundani*. Lacum quidem Fundanum, nunc *Lago di Fundi, dans la terre de Labour*, memorat Plinius III, 5, ſect. 9. At lacus Fundani, de quo nunc agitur, eſt omnino diverſus : is enim fuit in ipsâ Urbe, &, ut videtur, in monte Quirinali, hodie *le Quirinal*, vel *Monte Cavallo*, aut huic monti certè vicinus. Ibi repertus vetus lapis cum Inſ-

criptione, VICVS. LACI. FVND. Lacus illos Gallicè dicimus *des fontaines.* Tales lacus Romæ fuiſſe mille trecentos quinquaginta duos teſtatur P. Victor, *de Regionibus Urbis.*

Suos liberos. Stemma Veſpaſianorum dedi & illuſtravi in priore Taciti editione, Tom. III, pag. 383 & ſeqq.

CAP. LXX. *E primipilaribus.* E primis centurionibus.

Quàm Aventinum. Potiùs, quàm montem Aventinum, qui hodieque dicitur *Monte Aventino*, vel *Monte di Santa Sabina.*

Uxoris. Galeriæ.

Vix puberem. Domitianum, natum anno Urbis conditæ DCCCIV, die IX Kalendas Novembres, ſeu 24 Octobris, Veſpaſiano *patre conſule deſignato, inituroque menſe inſequenti honorem*, Sueton. in Domit. Cap. 1.

CAP. LXXI. *Foro templa.* Templa Fortunæ Primigeniæ, Jovis Tonantis, Saturni, Concordiæ, foro Romano imminebant. Vide Cl. Piraneſi, *Antichita Romane*, Tom. I, versùs finem. *Tavola del Monte Capitolino.*

Erigunt aciem. Flaviani, forum prætervecti; per adverſum collem Capitolinum aciem ſuam erigunt uſque ad primas Capitolinæ arcis fores, ut Vitellianos ab acceſſu prohibeant. Inde Cl. Piraneſi, loc. cit. optimè probat montem Capitolinum muris turribuſque non fuiſſe vallatum, qualem eum exhibet Juſtus Rycquius, *de Capitolio Romano.*

Porticus. Perperam Lipſius exiſtimavit eas porticus fuiſſe templi Jovis Capitolini. Sunt prorſus diverſæ. Illæ erant in latere clivi: hæ ipſi templo appoſitæ.

Prominentem porticum. Unde Flaviani Vitellianos obruebant. Porticus illas exhibet Cl. Piraneſi, loc. cit.

Capitolii fores. Fores Capitolinæ arcis, in quâ erat templum Jovis Capitolini, prope rupem Tarpeiam.

Lucum aſyli. Quem olim poſuerat Romulus, ut impunitate animos devinciret. Lucus ille fuit inter duas rupes montis Capitolini; in quarum unâ erat templum Jovis Capitolini: in alterâ, templa Jovis Feretrii & Martis Capitolini, quorum in ruderibus nunc ſtat ædes Sanctæ Mariæ *Ara-Cæli.* In locum luci & aſyli nunc adſurgit *Piazza del Campidoglio.*

Tarpeia rupes. In Occidentali montis Capitolini parte, quâ ad Tiberim vergit, erat Tarpeia rupes, unde rei dejiciebantur. De eâ dictum ſuprà Annal. VI, 19.

Per aſylum. Quà erat aſcenſus ad templum Jovis Capitolini.

Quæ crebrior. Capitolium tamen a Vitellianis incenſum tradunt Plinius XXXIV, 7. Joſeph. Bell. Jud. IV, 11. Dio LXV, pag. 742. At Plinius & Joſephus ſcripſere, imperante Veſpaſiano; Tacitus verò, ſub Principe Trajano, cùm veritati, non adulationi, locus eſſet.

Appoſitas ædibus. Appoſitas templo Jovis Capitolini, cujus frons triplici, latera duplici columnarum ordine erant inſtructa, teſte Dionyſio Halicarn. lib. IV, Cap. 61. Fortè *ædibus* dixit Tacitus, quòd ſub eodem tecto & pinnaculo, communibuſque lateribus tres continerentur ædes, Jovis nempe, Junonis & Minervæ, teſte eodem Dionyſio Halicarnaſſ. loc. cit.

Aquilæ. Ἀετοὺς quoque aquilas illas dixere Græci. Faſtigium, *le fronton*, faſtigiique decora ſtatuas ſignaque ſuſtinebant aquilæ. Cur ligneæ

fuerint docet Vitruvius III, 2. Porticus templi Jovis Capitolini, ejuſque faſtigium ſignis ornatum exſtat in Petiliæ familiæ aliiſque nummis.

Indireptum. Hæc omnia turbat, falſaque narrat Joſephus Bell. Jud. IV, 11, num. 4.

Cap. LXXII. *Pignus imperii.* Rem illuſtrat Florus I, 7. Tarquinius Superbus *de manubiis captarum urbium templum erexit, quod cùm inaugураretur, cedentibus ceteris deis (mira res dictu) reſtitere Juventas & Terminus. Placuit vatibus contumacia numinum: ſiquidem firma omnia & æterna pollicebantur. Sed illud horrendum, quòd molientibus ædem, in fundamentis humanum repertum eſt caput. Nec dubitavere cuncti monſtrum pulcherrimum, imperii ſedem caputque terrarum promittere.*

Deditâ Urbe. Oratoriè magis, quàm hiſtoricè dictum. Porſena, Etruſcorum rex, Janiculum quidem occupavit, ipſis Urbis faucibus incubuit, obſides accepit: at non dedita Urbs, ut patet ex Floro I, 10, aliiſque Latinis Græciſque Romanæ hiſtoriæ ſcriptoribus. Ipſeque Tacitus, Annal. XI, 24, ait: *Tuſcis obſides dedimus.* Viribus tamen ſuis ſuperbus Porſena ſtatuit *ne ferro, niſi in agri cultu, uterentur* Romani. Vide Plin. XXXIV, 14.

Captâ. De Urbe a Gallis captâ dictum ſuprà Annal. XI, 23 & 24.

Civili bello. Civili bello Syllano, quo anno Urbis conditæ DCLXXI, Scipione & Norbano conſulibus, inter cetera civilis belli portenta, Capitolium, privatorum hominum fraude, incertâ causâ, conflagravit. Vide Appianum, Bell. Civil. libr. I, pag. 400.

Bello Sabino. Bello, quod contra Sabinos geſſit. Sabini, nunc *la Sabine, partie de l'Ombrie & de l'Abruzze ultérieure.*

Jeceratque fundamenta. Inde inchoatum a Tarquinio Priſco Capitolium dixit Antias apud Plinium III, 5, ſect. 9.

Sueſſâ Pometiâ. Sueſſa Pometia, in agro Pometino periit. Cl. Corradinus, *Vetus Latium*, Tom. II, pag. 64 & ſeq. opinatur eam fuiſſe in loco, qui nunc dicitur *Meſa;* diſtantem a Româ per Appiam viam quadraginta novem circiter mille paſſibus.

Exſtruxere. Fabris ex Etruriâ accitis, ut obſervat Cl. Piraneſi, *Magnificenza ed architettura de Romani*, pag. 28.

Horatius Pulvillus. P. Valerius Poblicola III, M. Horatius Pulvillus II, conſules fuere anno Urbis conditæ CCXLVII, poſt exactos reges tertio.

Eâ magnificentiâ. De Capitolio ejuſque magnificentiâ fusè diſſerui in priore Taciti editione, Tom. III, pag. 476 & ſeqq.

C. Norbano conſulibus. L. Cornelius Scipio Aſiaticus & C. Junius Norbanus conſulatum iniere anno Urbis conditæ DCLXXI, ante Chriſtum 83, quo anno conflagravit Capitolium. Unde patet librarios, qui deſcripſere, *interjecto CCCCXV annorum ſpatio*, erraſſe; & *CCCCXV* pro *CCCCXXV* ſcripſiſſe.

Felicitati ejus negatum. Id ipſe Sylla fatebatur, teſte Plinio VII, 43. *Unus hominum ad hoc ævi, felicis ſibi cognomen aſſeruit L. Sylla . . . hoc tamen felicitati ſuæ defuiſſe confeſſus eſt, quòd Capitolium non dedicaviſſet.*

Lutatii Catuli. Q. Lutatius Catulus conſul fuit cum M. Æmilio Lepido, anno U. C. DCLXXVI, A. C. 78.

Cæſarum opera. Qui ornamenta Capitolio addidere. Sic Auguſtus gloriatur in marmore Ancyrano apud eruditum Chishull, *Antiquitates Aſiaticæ*, pag. 174, CAPITOLIVM. ET. POM-

FEIVM. THEATRVM. VTRUMQVE. OPVS. IMPENSA. GRANDI. REFECI. SINE. VLLA. INSCRIPTIONE. NOMINIS. MEI.

CAP. LXXIII. *Competere.* Sic Salluſtius, Fragm. I, 18. *Quaſi formidine attonitus, neque animo, neque auribus, aut linguâ competere.*

Conſulem. Conſulem ſuffectum. De hujus anni conſulibus vide quæ notavimus ſuprà Hiſt. I, 77.

Vitellianorum ſigno. Signum, Gallicè *le mot du guet;* ut ſæpe monuimus.

CAP. LXXIV. *Apud æditüum.* Æditüum templi Jovis Capitolini.

Sacricolarum. Sacricolarum Iſiacorum. Vide Suetonium in Domit. Cap. 1.

Juxta Velabrum. De Velabro dictum eſt ſuprà Hiſt. I, 27.

Jovi conſervatori. Memoria exſtat in Domitiani nummis inſcriptis, IOVI. CONSERVATORI. SC. id eſt, *Senatûs conſulto.* Sacellum araque fuere in Capitolio inter Capitolini & Cuſtodis Jovis templa.

Expreſſam. Sic Valerius Flaccus I, 398.

Caſuſque tuos expreſſa, Phalere,
Arma geris.

Uterque Græcos imitatus.

Jovi Cuſtodi. Sunt quoque, ſed rariores, Domitiani nummi inſcripti, IOVI. CVSTODI. SC. Templum illud ingens fuit in Capitolio, ultra templum Jovis Capitolini, & gradibus Tarpeiæ rupis proximum.

In Gemonias. De Gemoniis ſæpe jam dictum. Vide ſuprà Annal. III, 14.

CAP. LXXV. *Conſulis.* Quinctii Attici.

A partibus Vitellii. Tum enim in Flavianos, non in Vitellianos recidebat invidia.

CAP. LXXVI. *Apud Feroniam.* Feronia, oppidum Latii, luco & cultu deæ Feroniæ percelebre, periit. Haud procul diſtabat loco, qui nunc dicitur *Torre delle Mole*, prope Terracinam. De admirandà Feroniæ religione vide Strabonem V, pag. 157. & Dionyſium Halicarnaſſ. II, pag. 49. Feroniam, deam eſſe libertatis teſtatur Varro, a Servio laudatus ad Æneid. VIII, 564. Alii quinque fuere in Italiâ Feroniæ luci, quos videre eſt apud Cl. Guaſcum, in Virgilianâ editione P. Ambrogi, Tom. II, pag. 34.

Memoravimus. Suprà Cap. 57.

Perſonantes. Cantibus & id genus ludicris perſonantes.

Miniſterium luxûs. Et gulæ.

CAP. LXXVII. *Paganis.* Pagani dicebantur, qui non erant milites; ut ſæpe monuimus.

Liburnicæ. De liburnicis dictum Ann. XVI, 14.

In ore ejus. Pariter Seneca, de Benefic. VII, 19. *In ore parentum filios jugulat.*

Triariam. Triaria, ultra feminam ferox; ut dictum eſt ſuprà Hiſt. II, 63.

Lauream. Laureatas literas, rei proſpere geſtæ nuntias: de hoc uſu vide Supplementum Annal. VIII, 26.

CAP. LXXVIII. *Saturni dies.* Saturnalia XVI Kal. Januarii, ſeu 17 Decembris, diebuſque ſequentibus celebrabantur.

Ocriculi. Nunc *Otricoli, dans le duché de Spolete.*

Per agrum Sabinum. De Sabinis jam dictum ſuprà Cap. 72.

Salariâ viâ. Quæ incipiebat a portâ Collinâ, dictâ quoque Salariâ, hodieque *Porta Salara.* Via portaque ita dicta, *quoniam illâ ſalem in Sabinos portari convenerat.* Plin. XXXI, 7, Sect. 41.

Cap. LXXIX. *Per Flaminiam.* Viam; de quâ dictum ſuprà Annal. III, 9. & XIII, 47.

Saxa rubra. Quæ tribus circiter millibus paſſuum Româ diſtabant. Cùm ex eo monte eruerentur ſaxa, ut via Flaminia repararetur, ibi inventum eſt ſepulcrum Naſonum. Vide Ficoroni, *Roma Antica*, I, 28.

Apud Narniam dediti. Ut vidimus ſuprà Cap. 63.

Fidenas. Nunc *Caſtel Giubileo*, ad ſextum ab Urbe lapidem.

Cap. LXXX. *Telis.* Sic Virgilius, Æneid. VII, 507.

Quod cuique repertum
Rimanti, telum ira facit.

Arulenus Ruſticus. Jam laudatus ſuprà Annal. XVI, 26; & laudandus infrà Vit. Agric. Cap. 2.

Proximus lictor. Præcipuus lictorum, & incedenti magiſtratui proximus. Sic apud Livium XXIV, 44. *Præter undecim faſces, equo prævectus ſenex, ut conſul, animadvertere proximum lictorem juſſit.* Seſtius quoque *proximus lictor* memoratur a Cicerone, in Verrem V, 54.

Cap. LXXXI. *Muſonius Rufus.* Jam memoratus ſuprà Annal. XIV, 59. & XV, 71.

Veſtales. Eadem narrat & illuſtrat Suetonius in Vitell. Cap. 16.

Belli commercia. Hæc belli commercia, Gallicè

dicimus *les treves, les négociations.* Nec aliter Virgil. Æneid. X, 532.

Belli commercia Turnus
Suſtulit iſta prior, jàm tum Pallante perempto.

CAP. LXXXII. *Pontem Milvium.* Veteri ponti Milvio proximus eſt *Ponte Molle*, qui ab Urbe diſtat duobus circiter millibus paſſuum. Vide ſuprà Annal. XIII, 47.

Flaminiâ viâ. Locus inſignis, quo optimè uſus eſt Cl. Piraneſi, *Antichita Romane*, Tom. I, pag. 7, ut probaret viam Flaminiam initium non duxiſſe a portâ *del Popolo*, ſed a portâ Pincianâ, quæ a Tiberi magis diſtabat, ut patet ex tripartito agmine, quod memorat Tacitus. Vide ſuprà Annal. XIII, 47.

Collinæ portæ. Per Salariam viam propinquabat Collinæ portæ, nunc *porta Salara.* Vide jam dicta ſuprà Cap. 78.

Præſidiis. Præſidia illa Gallicè dicimus, *des corps, des diviſions, des poſtes.* Tribus autem in locis prope Urbem pugnatum fuiſſe, omneſque Vitellianos periiſſe tradit Joſephus, in his narrandis minimè accuratus. Joſeph. Bell. Jud. IV, 11.

CAP. LXXXIII. *Victoribus.* De his civilibus bellis Florus III, 21. *Hoc deerat unum populi Romani malis, jam ut ipſe intra ſe parricidiale bellum domi ſtringeret; & in Urbe mediâ, ac foro, quaſi arenâ, cives cum civibus ſuis, gladiatorio more concurrerent.* Vide ſuprà Hiſt. III, 51, Cinnam apud Janiculum confligentem. In Mſ. Codice Pariſienſis Inſtitutionis Oratorii Jeſu, ut loquuntur, legitur: *confluxerant antè armati exercitus in Urbem bis L. Sullâ, & Cinnâ victore iterum.*

Velut feſtis diebus. Velut feſtis diebus Saturnalium id quoque pugnarum atque cædium gaudium accederet, exſultabant, novumque illud voluptatum genus fruebantur.

Malis publicis læti. Faciem hanc Urbis laſcivientis ſimul & furentis, egregiâ arte, veritate plurimâ expreſſit Tacitus. Repertus tamen nuper ingenioſus ſcriptor, *Hiſtoire des révolutions de l'Empire Romain*, Tom. I, pag. 395, qui deſcriptionem illam incredibilem eſſe, Tacitumque ingenio nimis indulſiſſe contenderit: ſanè paulo auſterior, quique haud ſatis attenderit, converſis ad luxuriam imperiis, patriæ amore obliterato, flagrantibuſque bellis civilibus, publica mala atque ipſas clades rideri.

CAP. LXXXIV. *Caſtrorum.* Prætoriorum. Vide jam dicta ſuprà Hiſt. I, 39.

Contrariis vulneribus, verſi in hoſtem. Audacter factum, dictum eleganter. Vitellianus globus in victores irruit; contrariis vulneribus excipiuntur, & cadunt in hoſtem verſi. Hæc decori exitûs gloria a viris fortiter morientibus quæſita.

CAP. LXXXV. *Averſam palatii partem.* Bene quidem, averſam. Antica enim palatii pars erat viæ ſacræ obverſa.

Domum uxoris. Ut ſuprà Cap. 70. Sellula autem, eſt ſella geſtatoria.

Præſentia maximè. Sic ferme Quintus Curtius IV, 1. *Cùm primas ſpes fortuna deſtituit, futura præſentibus videntur eſſe potiora.*

Tacentes loci. Nec aliter Virgilius, Æneid. II, 755.

Horror ubique animos, ſimul ipſa ſilentia terrent.

Pudendâ latebrâ. In cellulâ janitoris. Vide Suetonium in Vitell. Cap. 16 & 17.

E Germanicis militibus. Rem ita narrat Dio LXV, p. 743. Talem deformitatem animadvertit Germanus, nec tulit; ſed miſericordiâ motus: *Ego tibi, inquit, quam poſſum, opem feram. Itaque illum percuſſit, deinde ſibi manus attulit.*

Roſtra. Ubi imperium ejuraverat. Vide ſuprà Cap. 68.

Galbæ occiſi locum. Lacum Curtium, ut ſuprà Hiſt. I, 41.

Ad Gemonias. Sueton. in Vitell. Cap. 17. *Tandem apud Gemonias minutiſſimis ictibus excarnificatus atque confectus eſt, & inde unco tractus in Tiberim.* De Gemoniis dictum ſuprà Annal. III, 14.

Cap. LXXXVI. *Septimum & quinquageſimum.* Sic Eutrop. & Victor in Epitome. Ita quoque Suetonius in Vitell. Cap. 18. At pugnat ſecum Suetonius: nam, ut & ipſe computat in Vitell. Cap. 3, Vitellius periit anno vitæ quinto & quinquageſimo. At de his plura dixi in priore editione, Tom. III, pag. 214.

Claritudine. Fœdis quoque ſuis in Caium Caligulam, Claudium & Neronem obſequiis; ut videre eſt apud Suetonium in Vitell. Cap. 4.

Meruit magis. Illuſtr. Huetius paulo firmior: *Rectiùs dixiſſet*, habuit magis, quàm meruit. *Nec enim meritus eſt amari, qui muneribus amicitias comparat.*

Imputare perfidiam. Intererat Vitellium vinci, quia egregius Princeps fuit Veſpaſianus. Imputare tamen perfidiam non poterant, quòd a Galbâ bono Principe deſciviſſent. Obſcura Galbæ, Othonis, & Vitellii tempora nunc, ut opinor, ſatis ſunt illuſtrata. Nihil ergo addiderim. Monuerim tantùm in Diariis Trevoltienſibus anni 1735, Auguſto menſe, Part. II, pag. 1585 & ſeqq.

optimam eſſe P. Tournemine diſſertationem, quâ ſingularem & abſurdam de Galbæ, Othonis, & Vitellii triumviratu opinionem, in iiſdem Diariis, Auguſto menſe, Part. I, pag. 1350 & ſeqq. propoſitam, confutat. Vix tamen hæc refutatione indigent. Nunc verò ne alia fraus ſubrepat, addiderim, licèt id eruditis omnibus viris ſit compertum, nonnullos aureos argenteoſque Othonis nummos haberi, aliquot etiam, rariores tamen, æreos reperiri, in Ægypto & Antiochiæ cuſos. At nulli ſinceri ejus nummi, ex ære, Romæ cuſi, hactenus inventi ſunt: circumferuntur adulterini, quos inter celebratiſſimus eſt, quem Magnus Etruriæ Dux olim emit 7000 *ſcudi*, ut vulgo loquuntur. In unâ falſi hujus nummi parte, IMP. OTHO. CAES. AVG. P. M. COS. II. Caput Othonis laureatum. In alterâ parte: MATVRA CELERITAS. Imperator in ſuggeſtu, adſtante hominum multitudine, pecuniam e ſinu effundit. S. C. Id eſt, *ſenatûs conſulto.*

NOTÆ
IN LIBRUM QUARTUM
HISTORIARUM.

Cap. I. *Procerum habitu.* Proceritate corporis, & ævi flore inſignis Germanicus miles, Vitellio addictus. Plura vide infrà in libro de Moribus German. Cap. 4.

Cap. II. *Ariciam.* Nunc *la Riccia*; de quâ jam ſuprà Hiſt. III, 36.

Bovillas. Manent rudera, ubi nunc *l'Oſteria delle Fratocchie.* Vide ſuprà Annal. XV, 23.

Preſſere. Fortè *oppreſſere:* quo verbo ſæpe uſus eſt Tacitus; ſicque placebat Faerno. Ita vertit Davanzati, *furono circondati e oppreſſi.*

Vitiis fratris. Mallem, *fratri.* Sic quoque volebat Faernus.

Cap. III. *Lucilius Baſſus.* De quo ſuprà Hiſt. II, 100. & III, 12.

Capuæ. Capua, Vitellio fida; ut vidimus ſuprà Hiſt. III, 57.

Nullâ ope juvarentur. Licèt ipſi Flavianas partes juviſſent. Suprà Hiſt. III, 76.

Quàm beneficio. Æquè verè Seneca de Beneficiis I, 1. *Cùm ita naturâ comparatum ſit, ut altiùs injuriæ, quàm merita deſcendant, & illa citò defluant, has tenax memoria cuſtodiat.*

Diximus,

Diximus. Hiſt. III, 77.

In iiſdem anulis. Anulos, equeſtris dignitatis inſignia, proditionis præmium, a Vitellio acceperat. De anulis vide Hiſt. I, 13.

Principibus ſolita. Nomina Imperatoris, Cæſaris, Auguſti, tribunicia poteſtas, &c.

Forma. Ea literarum forma, primâ facie.

Conſulare imperium. Sueton. in Domitian. Cap. 1. *Cæſar conſalutatus, honorem præturæ Urbanæ cum conſulari poteſtate ſuſcepit titulo tenus: quam juriſdictionem ad collegam proximum tranſtulit.*

Cap. IV. *Publicè loqueretur.* Publicè loqui cenſebatur, qui ad ſenatum conſuleſve ſcribebat. Vide Ciceronem, Ep. XV, 1 & 9.

Paucos poſt dies. Potuiſſe eadem paucos poſt dies, cùm Romam veniſſet, in ſenatu loco ſententiæ dici.

Sera. Bene illuſtr. Huetius: *Si, imperitante Vitellio, id feciſſet Mucianus, poterat adſcribi libertati: Nunc cùm, eo mortuo id faciat, libertati tribui non poteſt.*

In Sarmatas. Sanè Sarmatas Rhoxolanos; quos fortè rurſus tumultuantes compeſcuerat Mucianus, cùm per Thraciam Mœſiamque iter faceret. De his jam dictum ſuprà Hiſt. I, 79. & III, 24. Fingebatur autem hæc expeditio, quòd de victis civibus triumphalia dari non poterant. De triumphalibus ornamentis plura dicentur in Vitâ Agric. Cap. 40.

Cap. V. *Iterum in mentionem.* De Helvidio jam facta mentio ſuprà Annal. XVI, 35.

Regione Italiæ. Hæc inſititia & omittenda videntur. Omiſit Davanzati.

Cluvio patre. Cluvii filius, appellari non potuit Helvidius Priſcus, quin adoptatus fuerit ab Helvidio Priſco, unde in nomen & familiam tranſierit. Exiſtimat Lipſius eum adoptatum fuiſſe ab Helvidio Priſco, legato legionis, de quo ſuprà Annal. XII, 49, ejus avunculo. Utrum avunculus fuerit, necne, incertum. Præterea alii eſſe potuere Helvidii Priſci. Memoratur Annal. XIII, 28, Helvidius Priſcus, tribunus plebis. Quis ergo adoptaverit, incompertum.

Ordinem primipili. Qui primus centurio fuerat; vide Annal. XIII, 36.

Doctores ſapientiæ. Stoicos, quorum placita hìc egregiè Tacitus, Epictetus Enchiridii initio, expoſuere.

Quæſtorius. Summâ cum induſtriâ ſub Nerone Achaiam quæſtor adminiſtraverat, teſte Scholiaſte Juvenalis ad Satyr. V, 36.

Gener delectus. Ut jam vidimus ſuprà Annal, XVI, 28 & 35.

Cap. VI. *Rediit.* Apolloniâ rediit, cùm Galba exſules patriæ reddidit; ut dictum eſt ſuprà Hiſt. II, 92. Vide & Supplementum Annal. XVI, 36.

Delatorem Thraſeæ. Vide ſuprà Annal. XVI, 22, 28 & ſeq.

De imperio Veſpaſiani cenſebant. Cùm ſenatus cuncta Principibus ſolita Veſpaſiano decrevit, ut dictum eſt ſuprà Cap. 3, tunc factum eſt ſenatuſconſultum, quæ Lex Regia vulgò dicitur: exſtat adhuc ære inciſa in ædibus Capitolinis. De illâ lege imperii fusè diſſerui in priore Taciti editione Tom. III, pag. 487 & ſeqq. Hìc ſatis ſit ſenatuſconſultum proponere, ut egregium antiquitatis monumentum magis ac magis innoteſcat. Deeſt initium.

FOEDVSVE. CVM. QVIBVS. VOLET. FACERE.
LICEAT. ITA. VTI. LICVIT. DIVO. AVG.
TI. IVLIO. CAESARI. AVG. TIBERIOQVE. CLAVDIO. CAESARI. AVG. GERMANICO.

VTIQVE. EI. SENATVM. HABERE. RELATIONEM.
FACERE. REMITTERE. SENATVS.
CONSVLTA. PER. RELATIONEM. DISCESSIONEMQVE. FACERE. LICEAT.
ITA. VTI. LICVIT. DIVO. AVG. TI. IVLIO.
CAESARI. AVG. TI. CLAVDIO. CAESARI.
AVG. GERMANICO.

VTIQVE. CVM. EX. VOLVNTATE. AVCTORITATEVE. IVSSV. MANDATVVE. EIVS.
PRAESENTEVE. EO. SENATVS. HABEBITVR.
OMNIVM. RERVM. IVS. PERINDE.
HABEATVR. SERVETVR. AC. SI. E. LEGE. SENATVS. EDICTVS. ESSET. HABERETVRQVE.

VTIQVE. QVOS. MAGISTRATVM. POTESTATEM.
IMPERIVM. CVRATIONEMVE.
CVIVS. REI. PETENTES. SENATVI. POPVLOQVE. ROMANO. COMMENDAVERIT.
QVIBVSQVE. SVFFRAGATIONEM. SVAM. DEDERIT. PROMISERIT. EORVM.
COMITIS. QVIBVSQVE. EXTRA. ORDINEM.
RATIO. HABEATVR.

VTIQVE. EI. FINES. POMERII. PROFERRE. PROMOVERE. CVM. EX. REPVBLICA.
CENSEBIT. ESSE. LICEAT. ITA. VTI. LICVIT.
TI. CLAVDIO. CAESARI. AVG. GERMANICO.

VTIQVE. QVAECVNQVE. EX. VSV. REIPVBLICAE.
MAIESTATE. DIVINARVM.

HVMANARVM. PVBLICARVM. PRIVATARVM-
QVE. RERVM. ESSE.
CENSEBIT. EI. AGERE. FACERE. IVS. POTES-
TASQVE. SIT. ITA. VTI. DIVO. AVG.
TIBERIOQVE. IVLIO. CAESARI. AVG. TIBE-
RIOQVE. CLAVDIO. CAESARI.
AVG. GERMANICO. FVIT.

VTIQVE. QVIBVS. LEGIBVS. PLEBEIVE. SCITIS.
SCRIPTVM. FVIT. NE. DIVVS. AVG.
TIBERIVSVE. IVLIVS. CAESAR. AVG. TIBE-
RIVSQVE. CLAVDIVS. CAESAR. AVG.
GERMANICVS. TENERENTVR. IIS. LEGIBVS.
PLEBISQVE. SCITIS. IMP. CAESAR.
VESPASIANVS. SOLVTVS. SIT. QVAEQVE. EX.
QVAQVE. LEGE. ROGATIONE.
DIVVM. AVG. TIBERIVMVE. IVLIVM. CAE-
SAREM. AVG. TIBERIVMVE.
CLAVDIVM. CAESAREM. AVG. GERMANICVM.
FACERE. OPORTVIT.
EA. OMNIA. IMP. CAESARI. VESPASIANO. AVG.
FACERE. LICEAT.

VTIQVE. QVAECVNQVE. ANTE. HANC. LEGEM.
ROGATAM. ACTA. GESTA.
DECRETA. IMPERATA. AB. IMPERATORE.
CAESARE. VESPASIANO. AVG.
IVSSV. MANDATVVE. EIVS. A. QVOQVE. SVNT.
EA. PERINDE. IVSTA. RATAQ.
SINT. AC. SI. POPVLI. PLEBISVE. IVSSV. ACTA.
ESSENT.

SANCTIO.

SIQVIS. HVIVSCE. LEGIS. ERGO. ADVERSVS.
LEGES. ROGATIONES. PLEBISVE. SCITA.
SENATVSVE. CONSVLTA. FECIT. FECERIT.

SIVE. QVOD. EVM. EX. LEGE. ROGATIONE. PLEBISVE. SCITO. S. VE. C. FACERE. OPORTEBIT. NON. FECERIT. HVIVS. LEGIS.
ERGO. ID. EI. NE. FRAVDI. ESTO. NEVE. QVIT. OB. EAM. REM. POPVLO. DARE. DEBETO.
NEVE. CVI. DE. EA. RE. ACTIO. NEVE. IVDICATIO. ESTO. NEVE. QVIS. DE. EA. RE. APUD.
*ſe a*GI. SINITO.

Qui plura voluerit de hujus legis momentis, adeat priorem Taciti editionem loco ſuprà citato.

Juratis. Sic ſuprà Annal. IV, 21. *Judicio jurati ſenatûs :* quod vide.

Urnam poſtulabat. Urnam & ſortes poſtulabat. Vide infrà Cap. 8.

Cap. VII. *Sentio.* Quis ſit ille Sentius ignoratur. Fortè emendandum, *Senecâ.* Et ita ſuperadditum in Mſ. Vatic. 1958. Fuitque Seneca Veſpaſiani amicitiâ dignus.

Cap. VIII. *Vetera exempla.* Talia quidem exempla occurrunt apud Ciceronem Epiſt. ad Atticum I, 17. & Dionem LIX, pag. 657. Quámque frequentes in ſenatu ſortes Auguſtus fecerit docet Suetonius in Aug. Cap. 35. At nonnumquam eligebantur legati, ut patet ex eodem Suetonio in Claud. Cap. 6. & Dione, loc. cit.

Suâ oratione. Quam vide Annal. XVI, 28.

Per hujuſmodi imagines. Per has judicii imagines; ut ſuprà Annal. III, 17. *Biduum ſuper hac imagine cognitionis abſumptum.*

Senem triumphalem, Vide ſuprà Hiſt. II, 77.

Mediis patrum. Id eſt neutram partem ſecutis, neque Helvidio, neque Marcello addictis; ſicque

accepere optimi interpretes Itali, Hiſpani, Angli & Galli. Nec intelligendum, ut quibuſdam placet, de ſenatoribus mediis, id eſt, mediocris fortunæ.

CAP. IX. *Tractabatur ærarium.* De ærario, iiſque, qui ærarium tractavere, dictum Annal. XIII, 29.

Impenſis. Publicis impenſis, ut infrà Cap. 40.

Oblivio tranſmiſit. Oblivione tranſmiſit. Neutris delectatur Tacitus. Sic aliàs uſurpat *obſidium*, *occidium*. In plurali Horatius II, Serm. VI, 62.

> *Ducere ſollicitæ jucunda oblivia vitæ.*

Infrà idem Tacitus, Cap. 31. *Aut levi murmure, & plerumque ſilentio tranſmittebant.*

Et meminiſſent. Maximè ii, qui poſtea Helvidium, ob nimium libertatis ſtudium, reum majeſtatis fecere; ut dicetur infrà in Appendice Chronologicâ ad annum DCCCXXV.

CAP. X. *Muſonius Rufus.* De quo ſuprà Annal. XV, 71.

Publium Celerem. Publium Egnatium Celerem, de quo ſuprà Annal. XVI, 32. Vide & Scholiaſten Juvenalis in Satyr. I, 33.

Sapientiam. Stoicam. At nemo nequior, quàm cùm optimæ diſciplinæ corruptor.

CAP. XI. *Ambiri, coli.* Et, teſte Dione LXVI, pag. 745, ægre ferebat, ſi minùs coleretur: ut nimius in ornandis iis, quorum vel leviſſimum officium erat expertus, ita adversùs ceteros acerbiſſimum exercebat odium.

C. Piſonis. C. Calpurnii Piſonis, a Nerone interfecti; de quo ſuprà Annal. XV, 48 & 59.

Quadrageſimum ab Urbe lapidem. Ubi villa &

monumentum erat Calpurniorum. Multi adhuc ibi reperiuntur inſcripti lapides, qui ad Calpurniæ gentis libertos pertinent, teſte erudito Corradino, *Vetus Latium*, Tom. II, pag. 202. Villa erat viæ Appiæ contermina, haud procul a ponte Sanctæ Cæciliæ.

Præfectus. Vide ſuprà Hiſt. II, 92.

Alphenus Varus. Prætorii quoque præfectus, Hiſt. III, 36.

Aſiaticus enim. Fortè *Aſiaticus autem.* De hoc fœdo mancipio vide Hiſt. II, 57 & 95.

Servili ſupplicio. Suprà Annal. III, 50. & XV, 60.

CAP. XII. *Pars Cattorum.* De quibus plura vide infrà de Moribus German. Cap. 29 & ſeq.

Seditione domeſticâ. Quonam tempore hæc ſeditio domeſtica, & migratio contigerint incompertum. Certè diu ante Julii Cæſaris tempora, ut obſervat Cl. Alting, *Notit. Germ. Infer.* pag. 14 & 15.

Inter vada ſitam. Unde eam *paluſtrem humilemque inſulam* appellat Tacitus Hiſt. V, 23. De quâ jam dictum Annal. II, 6. Mutatis temporibus, mutata inſulæ forma ac fortuna; auctaque ſemper gloria.

Mare Oceanus. Sic quoque locutus eſt Julius Cæſar, Bell. Gall. III, 7. Malè in libris ante priorem noſtram editionem editis, *mare Oceanum.*

Viros tantùm armaque. Bene Otho Vænius: *Inter ceteros populi Romani ſocios principem facilè locum olim tenebant Batavi; quippe qui nec opibus Romanis, nec validiorum ſocietate, ut ceteri, attererentur: ſed fœdere cum Romanis inito, in ſociorum numerum relati, a vectigalibus, ſervitio, omnique tributi nomine immunes, ſoli militum delectui, armorumque ſuppeditationi ob-*

noxii erant. Inde laudatus Otho Vænius, pictor, artis ſua famâ nobilis, & diſcipulo ſuo P. P. Rubens nobiliſſimus, materiam ſumpſit hoc *Batavorum cum Romanis bellum*, fusè a Tacito in Hiſtoriarum libris IV & V deſcriptum, tabulis triginta ſex exprimendi, quas Antonius Tempeſta ære incidit. Illas ſi inſpexerint & cum Taciti narratione contulerint viri artium literarumque periti, artem quidem Othonis Vænii laudabunt, Tacitum verò ſummopere ſuſpicient, & quod multis aliis argumentis manifeſtum, atque ore omnium jam pervulgatum eſt, eum *maximum antiquitatis pictorem* prædicabunt. Væniani autem operis, pro ſuâ humanitate, & immenſis, quibus in hoc præclariſſimo artium genere exuberat opibus, copiam nobis fecit. Cl. Mariette; hac in re, ut in aliis plurimis, de noſtris ſtudiis optimè meritus.

Per Britanniam. Vide Hiſt. II, 27. & Vit. Agric. Cap. 18 & 36.

Arma equoſque retinens. Nempe patrio nandi uſu, ſeque & arma & equos retinebant, ut videre eſt in Vit. Agric. Cap. 18, integriſque turmis Rhenum perrumpebant. Sic, Hadriano Principe, equites Batavi Iſtrum, *le Danube*, natatu tranſmiſere, apud Dionem LXIX, pag. 792.

Perrumpere. Suetus perrumpere.

Cap. XIII. *Claudius Civilis.* Julius Paullus & Claudius Civilis, fratres; ut videbimus infrà Cap. 32. Civilis autem appellatus eſt Julius Civilis ſuprà Hiſt. I, 59. Fortè quòd Julius Claudius Civilis diceretur: hìc verò omittitur Julius, quia jam nominatus Julius Paullus.

Fonteius Capito. Germaniæ inferioris legatus; de quo ſuprà Hiſt. I, 7.

Adiit. Vide Hiſt. II, 59.

Dehoneſtamento. Captus uno oculo. De Han-

nibale vide Livium XXII, 2. de Sertorio Plutarchum in Sertor. pag. 569.

Hordeonius Flaccus. Germaniæ ſuperioris rector. Hiſt. I, 9.

CAP. XIV. *Specie epularum.* Et inter epulas de bello conſultare ſoliti erant barbari. Vide infrà de Moribus German. Cap. 22.

Sacrum in nemus. Inter Moſam & Rhenum, ad Duodecimum, nunc *Dooden-Werd*, fuiſſe nemus illud ſacrum deæ Levæ, ibique adhuc eſſe vicum *Lewen*, exiſtimat Cl. Alting, *Notitia Germaniæ inferioris antiquæ*, pag. 103, & Tab. IV. De his nemoribus dicetur adhuc infrà de Moribus German. Cap. 9.

Neque enim ſocietatem. Neque enim ſocios, ut olim, ſed ſervos haberi. Mallet illuſtr. Huetius, *neque enim in ſocietatem*: ac quidem meritò. Evanuiſſe videtur præpoſitio ob ſuperiorem particulam *enim.*

Quando legatum. Notam interrogandi rectè appoſuit Lipſius; ſicque interpretatur: En, uſque eò viles Romanis ſumus, ut non legati, aut prætores ſaltem nos diripiant (id eſt, honeſtiorum manibus pereamus) ſed latrunculi aliquot minuti, præfecti & centuriones. Contrà alii, interrogatione omiſsâ, ita interpungunt, *quando . . . venire*: & *quando* pro *quippe* accipiunt.

Novos ſinus. Quibus Batavorum opes erant abditæ. Vide ſuprà Hiſt. II, 92.

Inania legionum. Infrequentium invalidarumque legionum inania erant nomina.

Imputaturos. Bene illuſtr. Huetius: *Si, Batavis rebellantibus, res malè ſuccedat, ita excuſabunt apud Veſpaſianum, quòd Vitellianarum partium reliquias abolere tentaverint; ſin vincant, quis victores ad reddendam rationem cogere poſſit.*

Cap. XV. *Patriis exſecrationibus.* Gentili ſuâ religione, ut dictum ſuprà de Britannis, Annal. XII, 34.

Partem inſulæ. Occidentalem partem inſulæ, & Oceano proximam. Plinius IV, 15, *nobiliſſima Batavorum inſula & Cannenufatum.* Ibi nunc *la Haye*, *Roterdam*, *&c.* Canninefatum autem memoriam exſtare in vico *Kennebourg*, qui in Sancti Willebrordi teſtamento memoratur, obſervat eruditus Bucherius, *Belgium Romanum*, pag. 183.

Linguâ. Origine & linguâ Cattorum, ut ſuprà Cap. 12.

Suprà retulimus. Hiſt. II, 69. & fortè hìc emendandum, *remiſſas in Germaniam.*

Mogontiaci. Nunc *Mayence.*

Caianarum expeditionum. Quas Caius Caligula adversùs Germanos ſuſceperat. Vide Supplementum Annal. VIII, 38.

More gentis. Quo poſtea more reges Franci, aliique multi, ut omnibus compertum, delecti. Vide infrà de Moribus Germanorum, Cap. 8.

Friſiis. Friſii maritima incolebant inter Rheni & Amiſiæ, *l'Ems*, oſtia.

Cohortium hiberna. Creditur hiberna illa fuiſſe loco, qui nunc dicitur *le château de Britten*, ad Rheni oſtium. At in Oceano deliteſcunt. Vide Cl. Sellium, *Hiſtoire générale des Provinces Unies*, Tom. I, pag. 16. Tom. II, pag. 62.

Lixas. De lixis dictum ſuprà Hiſt. I, 49.

In ſuperiorem inſulæ partem. Ea eſt ſuperior inſulæ pars, quæ nunc dicitur *Betuwe*, aut *Betaw.*

Primipilari. Primo centurione.

Nerviorum. Nunc *le Hainau.*

Germanorumque. Tungrorum aliorumque Germanorum populorum, qui e Germaniâ in has oras tranſierant.

Cuneis. De his cuneis fronte anguſtioribus, deinde latioribus, vide infrà in Moribus German. Cap. 6.

Acies. Acies, ut videtur, occurrêre prope locum, qui nunc dicitur *Kuilenburg*, *dans l'iſle de Betuwe.*

Tungrorum. Quorum nomen adhuc manet in oppido *Tongres.*

Cap. XVII. *Germaniæ.* Inferior & ſuperior Germania.

Suas in civitates. In Galliarum civitates.

Vindicis aciem. Vide Supplementum Annal. XVI, 78.

Belgas. Plin. IV, 17. A Scalde, *l'Eſcaut*, ad Sequanam, *la Seine*, erat Belgica.

Procubuerint. Suprà Hiſt. II, 43 & 66.

Ante tributa. Hæc ne intelligas de tributis, quæ Julius Cæſar ferme ante CXX annos impoſuerat. Nec tam vitales tunc Galli, ut rectè monet Lipſius. Verùm accipe de tributis, quæ Auguſtus Tiberiuſque, actis Galliarum cenſibus, præſcripſerant. Primum cenſum egit Auguſtus, ſeptimo ſuo conſulatu, anno U. C. DCCXXVII, teſte Dione LIII, pag. 512. Alii fuere cenſus, annis U.C. DCCLXVII & DCCLXIX. Tacit. Annal. I, 31 & 33. Verè ergo dici potuit, *multos adhuc in Galliâ vivere, ante tributa genitos.*

Quinctilio Varo. De Varianâ clade dictum Annal. I, 10 & aliàs ſæpe.

Cap. XVIII. *Hibernis præerat.* Hiberna illa erant Vetera caſtra, nunc *Santen*, ut mox dicetur, duabus legionibus ſita. Vide infrà Cap. 22. Mummius Lupercus erat legionis legatus, ſed hibernis, in quibus duæ legiones erant, præerat; fortè, quòd ſenior: uti explicat Ryckius. Nulla

ergo difficultas, quam fingit eruditus Savilius. Duæ autem illæ legiones erant quinta & quintadecima, quæ memorantur infrà Cap. 35.

Veterum. Vetera, ſeu Vetera caſtra, nunc *Santen; dans le duché de Cleves.*

Oppidano certamine. Eodem oppido oriundi Civilis & Labeo; unde, utì adſolet, certamen.

Cap. XIX. *Pretium itineris.* Viaticum; ut ſuprà Hiſt. I, 57. De donativo, dictum eſt Hiſt. II, 94. de duplici ſtipendio, Annal. I, 17.

Qui Bonnam. Hodieque *Bonn.*

Cap. XX. *Tria millia.* Has legiones adeò imminuerat Vitellius, ut dimidia, aut vix dimidia legionum pars eſſent.

Coloniâ Agrippinenſium. Nunc *Cologne.*

Cap. XXI. *Conceſſerant.* Ut dictum ſuprà Cap. 18.

Bructeri Tencterique. Vicini ſociique bellorum; de quibus ſuprà Annal. XIII, 56.

Germania. Germania Tranſrhenana.

Cap. XXII. *In modum municipii.* Ante caſtra erant proceſtria, ut videre eſt apud Feſtum in voce *proceſtria.* Ibi non modò calones, lixæ, aliaque militiæ miniſteria, ſed & mercatores, & qui ſocietatis ac tranquillitatis causâ huc ſe conferebant. Inde, longâ pace, ædificia in modum municipii excreverant. Jam vidimus ſuprà Cap. 15. *Direpta caſtra: dein vagos & pacis modo effuſos lixas, negotiatoreſque Romanos invadunt.*

Ni copiæ. Parum proviſum erat ſecuritati, ſubverſis proceſtriis, ni ſimul copiæ, id eſt cibaria ceterique commeatus, in caſtra conveherentur. Contrà eas rapi permiſere; & paucis diebus per licentiam abſumptæ ſunt.

Utramque Rheni ripam. Opinatur Lipſius vel omittendum *utramque*, vel emendandum *utrimque*, ita ut hoſtes non utramque Rheni ripam obtinuerint, ſed ſupra infraque caſtra militem locaverint ad obſeſſorum terrorem. At libri omnes ſcripti & editi præter Mſ. Bud. habent *utramque*: igitur vox retinenda. Nec emendandum *utrimque*, id eſt ſupra & infra caſtra; cùm non utrimque tantùm caſtra premere potuerit Civilis, ſed utramque etiam Rheni ripam obtinere, ſiniſtram cum ſuis Batavis, & quæ acceſſerant, auxiliis, dextram cum adventantibus Germanis. Sic enim viſu truculentior, & abundabant commeatus. Romanis verò ſpes omnis intercluſa.

Ferarum imagines. Hac de re plura infrà de Moribus German. Cap. 7.

Externique facie. Nempe veteranarum cohortium ſigna, belli civilis; externi faciem referebant ferarum imagines.

Vix quinque millia. Adeò Vitellius has legiones imminuerat, ut jam monuimus ſuprà Cap. 20.

Cap. XXIII. *Pars caſtrorum.* Caſtra illa ſunt Vetera Caſtra, ut jam dictum eſt Cap. 18. Ea Auguſtus duabus legionibus poſuerat. Unius caſtra in colle, alterius in plano. Vetera autem dicebantur, quòd alia poſtea in Germaniâ poſita ſunt.

Tranſrhenanique. Bructeri, Tencteri, ceterique Germani populi.

Per teſtudinem ſuorum. Ut ſuprà Hiſt. III, 27. & Annal. XIII, 39.

In modum pontis. Quomodo hæ turres ſtruerentur, indeque pons proferretur, ut miles effunderetur in muros, docet Vegetius IV, 17.

Baliſtis. Vide ſuprà Hiſt. III, 23.

Crates vineaſque. De quibus ſuprà Hiſt. II, 21.

Cap. XXIV. *E legionibus.* Quartâ Macedonicâ, & duoetviceſimâ, quæ Mogontiaci agebant.

Invalidus corpore. Senectâ & debilitate pedum invalidus, ut dictum ſuprà Hiſt. I, 9.

Armaque palam depelli. Ita ferme Salluſtius, Orat. II. de Republicâ ordinandâ, Cap. 52. *Hoſtem adverſum opprimere, ſtrenuo homini haud difficile eſt: occulta pericula neque facere, neque vitare, bonis in promptu eſt.*

Traditore. *Traditor*, vox a nullis ſcriptoribus Romanis uſurpata; multò pòſt a Chriſtianis reperta. Unde legendum exiſtimo, *interfecto traditove:* nempe *tradito* hoſtibus, quibuſcum ſocietatem iniſſe dicebatur.

Cap. XXV. *Cladis.* De quâ ſuprà Cap. 20.

Repens. Pro *recens;* ut ſæpe monuimus.

Aquiliferis. Bene Lipſius: Aquiliferis tradebantur epiſtolæ, ut ad ſigna, id eſt in principiis, de quibus dictum Annal. I, 61. legerentur. Sic Spartianus in Peſcennio Nigro, Cap. 4, ex epiſtolâ M. Antonini Imperatoris. *Itaque miſi literas recitandas ad ſigna.*

Uſurpandi juris. Id eſt, uſurpandi juris ſui causâ.

Cap. XXVI. *Quod in pace, fors.* Nec aliter Tullius de Divinatione II, 27, cùm varia prodigia memoraſſet: *Atque hæc in bello plura & majora videntur timentibus: eadem non tam animadvertuntur in pace. Accedit illud etiam quod in metu & periculo, cùm creduntur faciliùs, tum finguntur impuniùs.* Vide & Tacitum ſuprà Hiſt. I, 86.

Noveſium. Nunc *Nuis*, aut ut alii ſcribunt *Neuſs*, près *Duſſeldorf.*

Sextadecima legio. Cujus caſtra erant Noveſii.

Legatus. Herennius Gallus, legatus legionis primæ, ab Hordeonio Flacco additus eſt Voculæ in partem curarum.

Gelduba. Haud procul Noveſio erat Gelduba, hodie *Gelb*, vel *le bourg de Geloub.*

Gugernorum. Gugerni, origine Germanicâ; inter Ubios Batavoſque interjecti, terrarum partem occupabant, quas nunc dicimus, *partie des duchés de Cleves & de Gueldre, entre le Rhin & la Meuſe.*

Cap. XXVII. *Legati.* Herennii Galli, de quo dictum ſuprà.

Cap. XXVIII. *Immenſis auctibus.* Sic Velleius Paterculus II, 40. *Hujus viri*, Pompeii, *faſtigium tantis auctibus fortuna extulit.* Immenſis autem auctibus extollebatur Civilis, cùm Tranſrhenani Germani undique ei jungerentur.

Ubios Treveroſque. Nunc *les peuples de Cologne & de Treves.*

Moſam amnem. Nunc *la Meuſe.* At, ut rectè obſervat eruditus Bucherius, *Belgium Romanum*, pag. 183 & ſeq. non Moſam tantùm, ſed & Scaldim, *l'Eſcaut*, tranſiit manus illa ſociorum Civilis, quæ Menapios, Morinos, nunc *les diocèſes de Tournai, de Boulogne, de Saint-Omer, d'Ipres*, & extrema Galliarum quateret. Vide Supplementum Annal. VIII, 35.

Agrippinenſes. Quod nomen eis ex Agrippinæ vocabulo inditum eſt; ut vidimus ſuprà Annal. XII, 27.

In vico Marcoduro. Marcodurum, nunc *Düren dans le duché de Juliers.*

Ripâ. Ripâ Rheni.

Obſidium legionum. Quæ in caſtris Veteribus,

nunc *Santen*, detinebantur; ut dictum eſt ſuprà Cap. 23.

Facili damno. Quod damnum facilè tolerabatur propter militum multitudinem.

CAP. XXIX. *Aut inſignibus*. Quibus locupletiſſimi, aut ii, quibus honorata erat militia, diſtinguebantur.

Tendere arcus. Ita libri omnes ſcripti & editi. Mallet tamen Lipſius *tendere armis;* probatque Cl. Erneſtus. Nihil mutaverim. Nec niſi arcu teliſque Romanos e ſummis caſtrorum ſuorum mœnibus, tela, ferratas ſudes, & gravia ſaxa ejaculantes, laceſſere poterant Batavi.

CAP. XXX. *Turrim*. De his turribus dictum ad Hiſt. IV, 23.

Prætoriæ portæ. In caſtris prætoria porta decumanæ portæ erat oppoſita. De his portis vide ſuprà Annal. I, 66.

Suſpenſum & nutans machinamentum. Hujus machinamenti inventor, vir immortalis nominis, Archimedes, cùm Syracuſæ a Marcello obſiderentur; ut videre eſt apud Polybium VIII, pag. 517. Manus ferreæ e machinis demiſſæ abreptos cum ipſis armis viros jactabant & affligebant: σὺν αὐτοῖς γὰρ τοῖς ὅπλοις τὺς ἄνδρας ἐξαιρϐντες ἐρρίπτϐν. Harumce machinarum artificium pluribus deſcribit Polybius loc. cit. Quæ tamen fidem vix adhuc obtinerent, ni ſuperiore ſæculo Cl. Trewleben, manus ferreas Archimedis æmulatus, eâdem, atque utiliore, arte, medio mari, e navibus per plures annos ſubmerſis, & ſub arenâ latitantibus, tormenta bellica, immenſam argenti rudis & ſignati vim, gemmas plurimas ſubduxiſſet, veteribuſque dominis reſtituiſſet anno 1660. Cujus

quidem mirabilis inventi teſtem vidi prægrandem nummum argenteum. Vide & Van-Loon, *Hiſtoire Métallique des XVII Provinces des Pays-Bas*, Tom. II, pag. 457.

Cap. XXXI. *Ante Cremonenſe prœlium.* Ante finem menſis Octobris. De Cremonenſi prœlio dictum ſuprà Hiſt. III, 22 & ſeqq.

Cæcinæ edicto. Edicto Cæcinæ, conſulis, ut utriuſque Germaniæ legiones in Veſpaſiani victoris partes concederent.

Alpinus Montanus. Natione Trevir, *de Treves*; de quo ſuprà Hiſt. III, 33, oſtentui miſſus.

Cap. XXXII. *Geldubam.* De Geldubâ caſtriſque, ſuprà Cap. 26.

Armis falſis. Ne externa bella hoſtileſque animos falsâ Flavianarum partium ſpecie velaret. Sic *res externas*, *externa* moliri, dixit Tacitus Annal. VI, 32. & Hiſt. III, 5.

Cap. XXXIII. *Retenta.* Ut Vetera caſtra; *Santen*, obſidio ſemper premeret.

Adversùs Voculam. Qui Gugernorum pagos infeſtabat, ut dictum eſt ſuprà Cap. 26.

Aſciburgii. In Gugernorum civitate, Vetera caſtra inter & Geldubam, erat Aſciburgium, nunc *Asburg*, *près de la ville de Meurs.* Plura infrà de Moribus German. Cap. 3.

Subſignano milite. Subſignanum militem hìc intelligo lectos e legionibus, qui memorati ſunt ſuprà Cap. 24. Igitur in medio ſtetere legionarii, auxilia paſſim circumfuſa ſunt. De ſubſignano milite dictum adhuc Hiſt. I, 70.

Vaſconum. Vaſcones, nunc *la Navarre.*

A Noveſio. Nuis, *Mayence.*

Cap. XXXIV. *Obſidium legionum.* De quo ſuprà Cap. 30.

In conſpectu caſtrorum. Caſtrorum Veterum, *Santen.*

Depoſitis. Fore, ut depoſitis, &c. Hæc ſæpe omittunt Hiſtorici.

Cap. XXXV. *Caſtrorum.* Caſtrorum Veterum.

Ut inde, terreſtri itinere. Fruſtra aliquid vitii hìc comminiſcitur Lipſius. Fugientibus hoſtibus, *impedimenta legionum*, id eſt currus & jumenta legionum cum imbelli turbâ, cum calonibus nempe & lixis, Noveſium, *Nuis*, miſſa ſunt, ut inde frumentum adveherent. Primum agmen ſecurum inceſſit. Alteri agmini datæ in præſidium cohortes: at Civilis, quid ageretur certior, & validior, incautos eos invadit.

Flumine. Rheno.

Manentibus. Caſtra Geldubæ, *Gelb*, ut fuerant, manebant: nec diruta, nec aucta.

Cap. XXXVII. *E ſuperiore exercitu.* E ſuperioris Germaniæ exercitu.

Occidiſſet. Sub finem Decembris.

Cattis, Uſipiis, Mattiacis. Qui e Germaniâ, concitatore Civili, in belli ſocietatem venerant. De his populis plura dicentur infrà de Moribus German. Cap. 29 & ſeqq.

Loricam Gallicè *une tranchée.* De loricâ dictum ſuprà Annal. IV, 49.

Cap. XXXVIII. *Conſulatum.* Flavius Veſpaſianus Auguſtus II, & Titus Flavius Cæſar conſulatum iniere anno Urbis conditæ DCCCXXIII. Jeſu Chriſti 70. Veſpaſianus conſul primùm fuerat, ſed ſuffectus tantùm anno U. C. DCCCIV.

Africam. Nunc *le Royaume de Tunis.*

L. Piſone. Quem conſulem & vectigalibus publicis præpoſitum vidimus ſuprà Annal. XIII, 31. & XV, 18.

Annonæ cura. Verè quoque Juvenalis, Satyr. X, 80.

Duas tantùm res anxius optat
Panem & Circenſes.

Cap. XXXIX. *Julius Frontinus.* Varia ejus opera adhuc exſtant; meliora, quàm elegantiora. Nempe *Strategemata: De Coloniis: De Aquæductibus, &c.*

Vocaverat. Abſentibus conſulibus: unde prætori Urbano jus vocandi ſenatum.

Regibus. Sohemo, Antiocho, Agrippæ, qui Veſpaſiani partes fovebant. Vide ſuprà Hiſt. II, 81.

Tertio Juliano. Legato ſeptimæ legionis; de quo ſuprà Hiſt. II, 85.

Plotium Griphum. Jam memoratum Hiſt. III, 52.

Hormo. Veſpaſiani liberto. Suprà Hiſt. III, 12.

Vis penes Mucianum. Vis & poteſtas præturæ penes Mucianum. Sic ſuprà Hiſt. II, 39, *honor imperii penes Titianum; vis ac poteſtas penes Proculum.*

Fraternâ imagine. Piſonis, fratris ſui, quem Galba adoptaverat, imagine fulgentem. Vide Hiſt. I, 15.

Citeriorem Hiſpaniam. De quâ jam dictum in Supplemento Annal. XVI, 67.

Cluvii Rufi. Qui Hiſpaniæ præerat; ut dictum eſt Hiſt. I, 8 & 76.

In hiberna. In Pannoniam. Hiſt. II, 86.

Arrio Varo. Arrius Varus, duce Corbulone, ſtrenuè rem geſſerat in Armeniâ; unde familiaris

ei miles tertia legio. Hiſt. II, 74. & III, 6. Poſteà præfectus fuerat prætorio. Hiſt. IV, 2.

CAP. XL. *Confuſio.* De hac voce dictum ſuprà Hiſt. III, 38.

Honoribus. De reponendis recolendiſque Galbæ imaginibus. Hiſt. III, 7.

Inritum fuit. Nec celebrata poſtea ejus memoria: nulla enim antè fuerat.

Bello rapta. Ita quoque Suetonius in Veſpaſ. Cap. 10. *Sorte elegit, per quos rapta bello reſtituerentur.*

Figerentque. Mallet illuſtr. Huetius, *refigerentque.* Leges, tabulis æreis inſcriptæ, in templis lociſque publicis figebantur. Vide Annal. III, 63.

Fœdatos. Quàm fœdati fuerint adulatione temporum Neronianorum faſti diximus in Supplemento Annal. XVI, 55.

Modumque publicis impenſis. Prætores ærarii id poſtulaverant, ut vidimus ſuprà Cap. 9. Unde patet hæc omnia juſſu Principis facta.

Confugiſſe. Suprà Hiſt. II, 85.

Gripho. Plotius Griphus, nuper in ſenatorium ordinem additus, ac legioni præpoſitus. Hiſt. III, 52.

Cognitionem. De quâ ſuprà Hiſt. IV, 10.

Demetrio. Antea morienti Thraſeæ adſtiterat; Annal. XVI, 34 & 35; nunc Sorani accuſatorem defendit. Adeóne parum ſibi conſtans philoſophia!

Junius Mauricus. Cujus brevis, ſed magna laus apud Plinium IV, Ep. 22. Hoc *viro nihil firmius, nihil verius.* Vide infrà Vit. Agric. Cap. 45.

CAP. XLI. *Quo certatim.* Certatim juravere omnes magiſtratus, quòd ſe ſceleris puros ſentirent ac probare vellent: ceteri verò, quos inter plures rei, cunctantiùs, & cùm ſententiam rogabantur,

Fruſtra tentat Lipſius, *quo ſeriatim*, pro *quo certatim*. Ignota Romanis vox *ſeriatim*.

Scribonios fratres. De eorum exitio vide Supplementum Annal. XVI, 61.

Vibium Criſpum. Hominem famæ magnæ potiùs, quàm bonæ; de quo ſuprà Hiſt. II, 10.

Nondum ſenatoriâ ætate. Nondum natus annos quinque & viginti.

CAP. XLII. *Aquilio Regulo*. Is *Regulus omnium bipedum nequiſſimus, qui ex paupere & tenui ad maximas opes per flagitia proceſſit*; de quo plura vide apud Plinium I, Ep. 5. & II, Ep. 20.

Craſſorum & Orphiti domus. Craſſum Camerinumque, e Craſſorum domo, a Regulo ſub Nerone accuſatos memorat quoque Plinius I, Ep. 5. De Craſſo, Piſonis a Galbâ adoptati fratre, vide Tacitum Hiſt. I, 48. De Scriboniano Camerino vide eumdem Tacitum Hiſt. II, 72. Cornelium Orphitum, conſulem, putidumque adulatorem vidimus Annal. XII, 41. & XVI, 12.

Sponte ex S. C. Optimè illuſtr. Huetius: *accuſationem decrevit ſenatus. Ad eam ſe ſponte obtulit Vipſtanius Meſſala.* Unde breviter, ſed accuratè, Tacitus ſcripſit, *ſponte ex ſenatuſconſulto*. Nec redundat, ut quidam voluere, *ex ſenatuſconſulto*: nec emendandum, ut aliis placuit, *ſponte ex ſe.* Exemplum accuſationis a ſenatu decretæ videre eſt apud Plinium, Ep. II, 11.

Non cauſam, neque reum tueri. Bene, & ad mentem Quintiliani, Declam. CCCXIII. *Majore cum verecundiâ patronus confitebitur, ſi quid confitendum eſt.*

Curtius Montanus. Jam memoratus ſuprà Annal. XVI, 28. Juvenalis autem, Satyr. IV, 107.

Montani quoque venter adeſt abdomine tardus.

Raptis conſularibus ſpoliis. Quæſtorius tantùm erat Regulus, ut mox dicetur; ergo nondum acceperat conſulatum, præmium accuſationis, ut vult Lipſius. Conſularia hæc ſpolia intellige de raptis Orphiti, conſularis viri, ſpoliis.

Septuagies ſeſtertio. Gallicæ monetæ libris 1,361,908.

Marcellum, Criſpum. Quomodo Eprium Marcellum, Vibium Criſpum ſenes noſtri imitati ſunt, ſic juvenes Regulum imitentur.

Viſuri ſumus. Tentat Lipſius, *auſuri ſumus.* At rectè eleganterque dictum, *viſuri ſumus.* Prætoriumne & conſularem viſuri ſumus, quem adhuc tantummodo quæſtorium offendere non audemus?

Extremum dominorum. Nec fuit extremus Nero. Truculentior adhuc Domitianus, *ſub quo non minora flagitia* commiſit Regulus, *quàm ſub Nerone, ſed tectiora.* Plin. I, Ep. 5.

Inteſtabilior. Tiberius, Annal. VI, 51, jam dictus eſt *inteſtabilis ſævitiâ*, pro *deteſtabilis.* Nec aliter Salluſtius in Jugurth. Cap. 190, *improbus atque inteſtabilis videtur;* & in Fragment. Hiſtor. lib. I. *Si pejor atque inteſtabilior metu veſtro fuerit.*

Quàm mores. Diutiùs durant peſſima dominorum exempla, quàm optimi Principis mores.

Cap. XLIII. *Helvidius.* De Helvidio Priſco & Eprio Marcello jam dictum ſuprà Cap. 6.

Cluvii Rufi. Jam laudati, Hiſt. I, 8.

Præſente Cæſare. Cæſare Domitiano. Antea, Cap. 8. Marcellus Helvidium monuerat, *ne ſuprà Principem ſcanderet.*

Renidens. Subridens. Sic ſuprà Annal. XV, 66, *renidens Scevinus.*

Retraherentur. In curiam retraherentur ne abirent. Sic cùm abiret, curiamque relinqueret L.

Piſo, commotus eſt Tiberius, & propinquos ejus impulit, *ut abeuntem auctoritate vel precibus tenerent.* Suprà Annal. II, 34.

CAP. XLIV. *Obviam itum.* Clementiam ſuadentibus Domitiano & Muciano.

Interfecerat. Rem fuſiùs narratam vide Annal. XIII, 44.

Soſianus. Antiſtius Soſianus, factitatis in Neronem carminibus probroſis, olim exſilio multatus. Suprà Annal. XIV, 48. & XVI, 14.

CAP. XLV. *Pulſatum ſe.* Digeſt. libr. XLVII, Tit. 10, Leg. 5, ex Ulpiano. *Inter pulſationem & verberationem hoc intereſt, ut Ofilius ſcribit: Verberare eſt, cum dolore cædere: pulſare, ſine dolore.*

In coloniâ Senenſi. Nunc *Sienne en Toſcane.*

Supremorum imaginem. Funerum imaginem præſenti ſibi, & tamquam defuncto, fuiſſe circumdata.

Jacerentur. Ut intelligas quâ arte, quâ diligentiâ, quâ brevitate hæc accuſatio ſit expoſita, vide Digeſt. libr. XLVIII, Tit. 10. *De injuriis & famoſis libellis.* Leg. 1 & ſeqq. Agitur de injuriâ, *quòd jure & juſtitiâ caret.* Atrox eſt injuria, perſonâ ſenatoris: atrocior, quæ *in conſpectu* cœtuque multitudinis, & mandatu juſſuque magiſtratuum. Injuria illata *re*, quòd pulſatus eſt Patruitus: & lege Corneliâ de injuriis datur actio, quòd *quis pulſatus ſit.* Illata quoque *verbis* injuria, quòd factum ſit convicium planctu, lamentis & ſupremorum imagine. Fuit & *contumelia*, fuere probra. Injuria facta pertinet *ad corpus*, *ad dignitatem*, nec in ſenatorem unum, ſed in ſenatum univerſum redundat.

Cyrenenſibus. Accuſantibus Cyrenenſibus. Alios

a Cyrenenſibus accuſatos vidimus ſuprà Annal. III, 70. & XIV, 18.

Lege repetundarum. Damnatus eſt Antonius Flamma lege Juliâ repetundarum ob pecunias contra legem acceptas; & multatus eſt exſilio ob ſævitiam in Cyrenenſium provinciâ exercitam.

Congregati. Vide ſuprà Hiſt. II, 67.

Stipendia. De ſtipendiis prætorianæ militiæ dictum ſuprà Annal. I, 17.

Memoravimus. Suprà Cap. 2.

Germanici militis. Ob ſuam in Vitellium fidem.

Militiam & ſtipendia. Militiam prætorianam ejuſque ſtipendia. Inde mox dicuntur *in prætorium accepti.*

CAP. XLVII. *Sexcenties ſeſtertium.* Gallicæ monetæ libræ ſunt 11,673,015.

Pompeius Silvanus. Jam memoratus ſuprà Hiſt. II, 86.

Legem ferente. Pro ſuo conſulari imperio, de quo ſuprà Cap. 3.

Funuſque cenſorium. De hoc funere jam dictum ſuprà Annal. IV, 15.

Flavio Sabino. Veſpaſiani fratri.

CAP. XLVIII. *Caius Cæſar.* Caligula. Vide Supplementum Annal. VIII, 21.

M. Silanum. Quis ſit hic M. Silanus, incertum, ob incuriam Dionis LIX, pag. 656, de L. Piſone, quæ ad M. Silanum pertinent, narrantis. Præterea nec is M. Silanus idem eſſe videtur, qui ſocer fuit Caii, quemque interemptum a Caio diximus in Supplemento Annal. VII, 23. Vix enim conſtant tempora: quod non ſatis animadvertit eruditus Reimarus in Notis ad Dionem pag. 656, not. 220. Potiùs crediderim fuiſſe M. Silani filium.

Beneficiorum numerus. Beneficia intellige de militiæ

militiæ gradibus, ad quos proconſul, legatuſve, promovebant. Diviſus eſt & æquatus beneficiorum illorum numerus inter proconſulem & legatum; & mixtis utriuſque mandatis, quæſita diſcordia, auctaque pravo certamine. Jus tamen legatorum adolevit, vel quia minoribus major eſt æmulandi cura, vel ipsâ diuturnitate officii. Legati enim per plures annos dignitatem obtinebant: proconſules verò ſæpe annui; & ſplendidiſſimus quiſque ſecuritati magis, quàm potentiæ conſulebant. De Beneficiis autem & Beneficiariis plura diſſerui in priore Taciti editione, Tom. III, pag. 509 & ſeq.

Cap. XLIX. *Legionem.* Tertiam fuiſſe legionem dixi ſuprà ad Hiſt. II, 6.

Alæ Petrinæ. De quâ jam dictum Annal. XI, 4.

Galerianum. Calpurnium Galerianum; cujus cædem vidimus ſuprà Cap. 11.

Quæſitum ſibi crimen. Quæſitum ſibi rerum novarum crimen, juſtamque cædis cauſam. Exiſtimaverat centurio Piſonem, principatûs avidum, læta omnia ultro excepturum, mortemque hac rebellione arceſſiturum.

Clodii Macri. De quo ſuprà Hiſt. I, 7.

Cap. L. *Conſternatio vulgi.* Hæc ne accipias de pavore, ſed de concurſu & acclamationibus vulgi, Piſonem Principem ſalutantis. Eodem ſenſu Valerius Maximus VIII, 9, num. 1, dixit: *Verbis ergo facundis ira, conſternatio, & arma ceſſerunt.*

Sæpius rediturus. Memoratur infrà in Vitâ Agric. Cap. 45. Nos quoque memoravimus in Appendice Chronologicâ ad annos Urbis conditæ DCCCXLVI & DCCCXLVII.

Adrumeto. Urbe Africæ, de quâ jam dictum ſuprà Annal. XI, 21.

Oeenſium Leptitanorumque. Bellum illud memorat Plinius V, 5. *Ad Garamantas iter inexplicabile adhuc fuit. Proximo bello, quod cum Oeenſibus Romani geſſere, initiis Veſpaſiani Imperatoris, compendium viæ quatridui deprehenſum eſt.* De Leptitanis & Garamantibus jam dictum ſuprà Annal. III, 74. *Oeenſis civitas* inter duas Syrtes memoratur a Plinio V, 4. Ibi fuit Oea, urbs Epiſcopalis, nunc *Tripoli.*

Indomitam. Olim tamen triumphatam a Cornelio Balbo. Plin. V, 5.

Mapalium. De his mapalibus vide Ann. III, 74.

CAP. LI. *Conceſſa filio.* Stupris, adulteriis, libidine, filium Principis, Principemque agebat Domitianus. Vide ſuprà Hiſt. IV, 2 & 39.

CAP. LII. *Indiſcretum.* Qui diſcerni, id eſt, alienari non poteſt; ut rectè explicat ill. Huetius.

Commeatus ſubvenere. Inde in tot nummis Veſpaſiani hoc anno cuſis, ANNONA AVG. CERES AVG. *Annona Auguſta. Ceres Auguſta.*

CAP. LIII. *L. Veſtinum.* Cujus laudes vide in æreâ Claudii tabulâ, quam edidi ſuprà in notis ad Annal. XI, 24.

In paludes. In paludes Oſtienſes; ut ſuprà Annal. XV, 43.

Undecimo Kalendas. Die 21 Junii.

Fauſta nomina. Ut futuræ proſperitatis forent auguria. De illo Romanorum uſu Cicero de Divinatione I, 102. *Cùm imperator exercitum, cenſor populum luſtraret, bonis nominibus qui hoſtias ducerent eligebantur: quod idem in delectu conſules obſervant, ut primus miles fiat bono nomine.* Idem teſtatur & explicat Feſtus. *Lacus Lucrinus in vectigalibus publicis primus locatur fruen-*

dus, ominis boni gratiâ: ut in delectu cenſuve primi nominantur Valerius, Salvius, Statorius.

Felicibus ramis. Sic in ſacris verbenaca, *la verveine*, memoratur ab Ammiano Marcellino XXIX, 3. *Verbenas felicis arboris geſtans.* Teſte quoque Plinio XXV, 9. *Nulla tamen Romanæ nobilitatis plus habet, quam hierabotane... Noſtri verbenacam vocant. Hæc eſt, quam legatos ferre ad hoſtes indicavimus. Hac Jovis menſa verritur, domus purgantur luſtranturque.* Udâ etiam lauro ſparſas fuiſſe domos, quæ novos dominos erant habituræ, docet Ovidius, Faſtorum V, 677. At de felicibus & infelicibus arboribus fuſiùs docent pontifices apud Macrobium III, 20. *Ait enim Veranius de verbis pontificalibus: Felices arbores putantur eſſe quercus, æſculus, ilex, ſuber, fagus, corylus, ſorbus, ficus alba, pirus, malus, vitis, prunus, cornus, lotus. Tarquinius autem Priſcus in Oſtentario arborario ſic ait: Arbores, quæ inferûm deorum avertentiumque in tutelâ ſunt, eas infelices nominant, alternum ſanguinem, filicem, ficum atram, quæque baccam nigram, nigroſque fructus ferunt, itemque acrifolium, pirum ſilvaticum, ruſcum, rubum, ſenteſque, quibus portenta prodigiaque mala comburi jubere oportet.*

Pueris puelliſque patrimis matrimiſque. Pueri flaminii, puellæ flaminiæ, quorum patres matreſque adhuc vivebant. Feſtus: *Flaminia dicebatur ſacerdotula, quæ flaminicæ Diali miniſtrabat, eaque patrimes & matrimes erat, id eſt, patrem matremque adhuc vivos habebat... Flaminius Camillus puer dicebatur ingenuus patrimes & matrimes, qui flamini Diali præminiſtrabat.*

Perluêre. Mallet eruditus Antonius Auguſtinus *perpluêre.* Quod longiùs arceſſitum, nec ex uſu Taciti opinor: Minimè diſplicet *perluêre*; ſeu toralem aquam miſerint, quo de uſu Tertullianus

de Baptiſmo, Cap. 5. *Villas, domos, templa; totaſque urbes aſpergine circumlatæ aquæ expiant paſſim;* ſeu vivis fontibus amnibuſque largiùs perfuderint, ut apud Livium I, 45, *quin tu antè vivo perfunderis flumine.*

Præeunte. Quo de uſu Plinius XXVIII, 2: *Vidimus certis precationibus obſecraſſe ſummos magiſtratus: & ne quid verborum prætereatur, aut præpoſterum dicatur de ſcripto præire.* Talia de Claudio vide apud Suetonium in Claud. Cap. 22.

Plautio Æliano. Inſigne ejus monumentum, quod exſtat viâ Tiburtinâ, ad pontem Luganum, *Ponte Lugano*, protuli & illuſtravi in priore Taciti editione Tom. III, pag. 512 & ſeq.

Suovetaurilibus. De quibus jam dictum Annal. VI, 37.

Redditis extis. Dicuntur *exta reddita*, quòd inſpecta probataque ab haruſpicibus extiſpicis, ſacrificulis redderentur, aræque ſuperponerentur.

Junonem, Minervam. Juno ac Minerva cellas habebant in templo Jovis Capitolini.

Auri argentique ſtipes. Seneca de Beneficiis VII, 4. *Omnia deorum ſunt: tamen & diis poſuimus donum, & ſtipem jecimus.* Idem Quæſt. Natur. IV, 2. *In hæc* Nili *ora ſtipem ſacerdotes, & aurea dona præfecti, cùm ſollemne venit ſacrum, jaciunt.* Alias ſtipes vidimus ſuprà Annal. XIV, 15.

Ædibus adjecta. Id unum mutatum, ut altiores forent novæ ædes.

Magnificentiæ. De Capitolio, templove Jovis Capitolini, a Veſpaſiano & Domitiano Principibus reſtituto, fusè egi in priore Taciti editione, Tom. III, pag. 514 & ſeqq. & ut intelligeretur ejus magnificentia, illud cum celebratiſſimis totius ævi templis contuli. Quantæ fuerint ejus opes

pronum eſt cuivis æſtimare ex ſolis inauratis operibus, quæ, teſte Plutarcho, in Poplicol. p. 105, ſuperavere duodecim millia talentorum, *Gallicæ monetæ libras 65,362,500.*

Cap. LIV. *Druidæ canebant.* Tiberius Druidas Gallorum ſuſtulerat, Plin. XXX, 1, num. 4. Eorum religionem diræ immanitatis penitus aboleverat Claudius, Sueton. in Claud. Cap. 25. Videntur ergo in Gallias revertiſſe, aut cùm Nero magicis vanitatibus eſſet deditus, aut cùm ſævirent bella civilia. Ex Britanniâ rediere, ubi quàm maximè viguit hæc ſuperſtitio, de quâ jam dictum eſt Annal. XIV, 30. Si plura volueris, adi eruditum Borlaſſe, *Obſervations on the antiquities of the County of Cornwall.* Ibi originem, doctrinam, fata, monumentaque Druidarum fusè proſequitur.

Cap. LV. *Hordeonii cædem.* De quâ ſuprà Cap. 36.

E majoribus ſuis. Mallet illuſtr. Huetius, *a majoribus ſuis.*

Quàm ſocius, jactabat. Ἑλληνικῶς autem dictum, *hoſtis, ſocius:* ut apud Virgil. Æneid. II, 377.

Senſit medios delapſus in hoſtes.

Hic Lingon. Hic geminatur. Pariter Virgilius, Eclog. IV, 55.

Non me carminibus vincet, nec Thracius Orpheus,
Non Linus; huic mater quamvis, atque huic pater adſit.

Trevir, *de Treves:* Lingon, *de Langres.*

Coloniâ Agrippinenſi. Nunc *Cologne.*

Ubiorum Tungrorumque. Ubii, *la Cité de Cologne.* Tungri, *la cité de Tongres.*

Cap. LVI. *Probataque.* Meritò dixit Cæſar; Bell. Gall. III, 10. *Omnes fere Gallos novis rebus ſtudere, & ad bellum mobiliter celeriterque excitari.*

Voculam. De quo ſuprà Cap. 25 & ſeqq.

Diximus. Suprà Cap. 18.

Nerviorum Betaſiorumque. Nervii, *le Hainau*; Betaſii, *le Brabant*; ubi adhuc vicus *Bets*, teſte Bucherio, *Belgium Romanum*, pag. 184. In veteri Inſcriptione apud Gruterum, pag. DXX. num. 9. CIVES BETASII.

Marſacoſque. Marſaci Canninefatibus fuere contermini, & Oceano proximi. Eam Septemtrionalis Hollandiæ, *la Nord-Hollande*, partem tenuere, ubi nunc oppida *Harlem*, *Alkmar*, &c. Veteriſque nominis memoria exſtat adhuc in *Marſdiep*, teſte Cl. Alting, *Notit. German. inf.* pag. 93. Meminit quoque *Marſaciorum* Plinius IV, 15.

Cap. LVII. *Veteribus.* *Santen*, ut ſæpe dictum eſt.

Sacrovirum. De Sacroviro & Æduis vide Annal. III, 46. De Vindice & Galliis vide Supplementum Annal. XVI, 66 & ſeqq.

Notos eorum animos. Meliùs divo Julio, divoque Auguſto notos eorum animos, qui non niſi ſeverâ dominatione flecterentur. Galbæ manſuetudinem, & imminuta ab eo tributa, hoſtiles ſpiritus illis addidiſſe. Tributi levamentum vidimus Hiſt. I, 8.

Noveſium. Nunc *Nuis*; ut ſuprà Cap. 26.

Cap. LVIII. *Malis hoſtium.* Id eſt, *quæ nobis hoſtes creant*; ut rectè explicat illuſtr. Huetius.

Finem miſeriarum. Verè quoque Salluſtius, Catilin. Cap. 51. *In luctu atque miſeriis mortem*

ærumnarum requiem, non cruciatum eſſe.

Nos. Meliùs fortè, *vos.*

Donativo. De quo ſuprà Cap. 36.

Geldubam. Vide ſuprà Cap. 26, 32 & ſeqq.

Cap. LIX. *Fœdiſſimam mortem.* Fœdiſſimam vocat mortem, quæ deſertoris proditoriſque manu obvenit; ut rectè explicat Pichena.

Romani imperii inſignibus. Hæc de aquilis, vexillis ceteriſque Romani exercitûs ſignis, quæ ſecum ſumpſit Claſſicus, dicta vult Pichena. Contrà, & probabiliter, exiſtimat Cl. Erneſtus Claſſicum lictores, faſces, quæ ſunt Romani imperii inſignia, ſumpſiſſe. Ceterùm non inceſſit, tamquam Imperator. Juratum enim pro imperio Galliarum.

Altis ordinibus. Ad primos militiæ gradus evexit.

Ad obſeſſos. Ad legiones, quæ inopiam obſidiumque in Veteribus caſtris, *Santen*, tolerabant.

Cap. LX. *Internatas ſaxis.* Sic quoque Columella II, 12. *Internatæ herbæ fœno reſerventur.*

Tum pactus. Tum Civilis pactus prædam, &c.

Leves. Sine pecuniâ, ſine armis, ſine ſarcinis.

Cap. LXI. *Barbaro voto.* Talia vota fuere ſemper, ſuntque adhuc in uſu apud barbaros. Ea quoque uſurpavere omnium fere gentium militares viri, quos inter eminet Julius Cæſar, de quo Suetonius in Jul. Cap. 67. Milites *diligebat uſque adeò, ut, auditâ clade Titurianâ, barbam capillumque ſummiſerit; nec antè dempſerit, quàm vindicaſſet.* De rutilo Germanorum crine dicetur infrà de Morib. German. Cap. 4.

Figendos. Ad opprobrium ſimul & tormentum.

Veledæ. De Veledâ aliiſque fatidicis feminis

plura dicentur infrà de Moribus German. Cap. 8.

Vindoniſſæ. Mogontiacum, nunc *Mayence.* Vindoniſſa, nunc *Windiſch, dans le canton de Berne.*

Sita ſunt. Et a Romanis retinebantur; ut videbimus infrà Cap. 70.

Cap. LXII. *Legio ſextadecima.* De quâ ſuprà Cap. 26.

Treverorum. Nunc *Treves.*

Inhonora. Et incompta ſigna. Vide Annal. III, 2.

Bonnenſibus caſtris. Nunc *Bonn;* ubi caſtra primæ legionis. Vide ſuprà Cap. 19.

Ala Picentina. A Picentinis, hodie *partie de la terre de Labour,* ita appellata.

Cap. LXIII. *Auctuque.* A conditâ coloniâ, de quâ dictum ſatis Annal. XII, 27, opulentiâ auctuque, id eſt opum vi hominumque multitudine, inſignis erat Ubiorum civitas: inde Tranſrhenanis gentibus invidia.

Cap. LXIV. *Tencteri.* De quibus plura infrà in libro de Moribus German. Cap. 32.

In corpus nomenque. Quæ veluti ejuraverant ob coloniam Romanam nomenque Agrippinæ.

Præcipuo deorum. Deorum maximè Mercurium colebant Germani, ut dicetur infrà de Morib. German. Cap. 9. At nunc, vigentibus bellis, præcipuus erat Mars.

Sub cuſtode & pretio. Nempe ita cuſtoditi tranſitus, ut Tranſrhenani Germani Ciſrhenanos adire non poſſent, niſi inermes, & ſoluto pretio, ſeu vectigali. Vide infrà Cap. ſeq.

Abruptis voluptatibus. Quibus inter dominationis inſtrumenta utebantur Romani; ut videbimus in Vitâ Agric. Cap. 21.

CAP. LXV. *Data eſt.* In hoc tumultu.

Deductis olim. Cum conderetur colonia.

Vectigal. Omittimus vectigal, ſeu portoria, quæ onera commerciorum ſunt. De vectigalibus portoriiſque jam dictum Annal. XIII, 50.

CAP. LXVI. *Bellum inferre ſtatuit.* Et a coloniâ Agrippinenſi, *Cologne*, versùs Moſam, *la Meuſe*, iter direxit, obvioſque Sunicos, *le Limbourg*, primùm occupavit.

Sunicis. Nunc *le Limbourg*; ubi adhuc vicus *Sinnich*, veteris nominis memoria, teſte Bucherio, *Belgium Romanum*, p. 178 & 184. Eos *Sunucos* appellat Plinius IV, 17.

Et Nerviorum. Tungri, *Tongres*; Betaſii, *le Brabant*; Nervii, *le Hainau.*

Pontem Moſæ. Nunc *Maeſtricht.*

Seu militem mavultis. Sic Catilina apud Salluſtium, in Catilin. Cap. 13. *Vel imperatore, vel milite me utemini.*

Profugit. In avia Belgarum, ut dicetur infrà Cap. 70. Avia illa eſſe nunc paludes Flandrorum, prope *Bruges*, meritò conjicit Bucherius, *Belgium Romanum*, pag. 178 & 185.

CAP. LXVII. *Julius Sabinus.* Jam memoratus ſuprà Cap. 55.

Monumentis. Tabulis æreis, quibus inſcriptum fœdus Romanum civitaſque Romana Lingonibus univerſis data, ut dictum eſt ſuprà Hiſt. I, 78.

In Sequanos. Nunc *la haute Alſace*, *la Franche-Comté*, *&c.* Vide Supplementum Annal. XVI, 78.

Reddemus. Periit hæc Hiſtoriarum pars. De illâ vide Appendicem Chronologicam, anno U. C. DCCCXXXI.

Civitates. Quas inter inſignis fuit civitas Lingonum, teſte Frontino, Strategem. IV, 3, n. 4.

Auſpiciis imperatoriis Cæſaris Domitiani, Germanico bello, quod Julius Civilis in Galliâ moverat, Lingonum opulentiſſima civitas, quæ ad Civilem deſciverat, cùm advenientem ab exercitu Cæſaris populationem timeret, quòd præter ſpem inviolata nihil ex rebus ſuis amiſerat, ad obſequium redacta, ſeptuaginta millia armatorum ei tradidit.

Remis. Remi, nunc *le diocèſe de Reims.*

CAP. LXVIII. *Annonæ præfecit.* Rem frumentariam aliaque cibaria providebat annonæ præfectus.

Arretinum Clementem. Arretinus fortè dictus eſt ab oppido Arretio, nunc *Arezzo.*

Adfinitatem. Ab eâ adfinitate cognomentum accepiſſe videtur Titus Flavius Clemens, ob Chriſtianam religionem poſtea a Domitiano martyrii laureâ donatus; ut dicetur infrà in Appendice Chronologicâ ad annum U.C. DCCCXLVIII. Vide & Stemma Flaviorum, quod propoſui & illuſtravi in priore Taciti editione, Tom. III, pag. 384.

Caio Cæſare. Caligulâ.

Senatorii ordinis. Errat ergo Suetonius in Tit. Cap. 6. *Præfecturam quoque prætorii ſuſcepit* Titus, *numquam ad id tempus, niſi ab equite Romano adminiſtratam.* Eam jam adminiſtraverat Clemens ſenatorii ordinis.

Sexta & octava. De his omnibus legionibus dictum ad Hiſt. II, 6. Secunda autem legio eſt ſecunda adjutrix.

Peninis Cottianiſque. Peninæ Alpes, nunc *le paſſage du grand Saint-Bernard :* Cottianæ, nunc *le paſſage de Briançon à Suze.* De his plura vide ſuprà Hiſt. I, 61.

Monte Graio. Mons Graius, ſeu Alpes Graiæ, nunc *le petit Saint-Bernard.*

Vecordi facundiâ. Id eſt, ut explicat illuſtr. Huetius, temerariâ, ſtolidâ, improvidâ.

CAP. LXIX. *Ab ignavis.* Ita ferme Salluſtius in Jugurth. Cap. 54. *Omnè bellum ſumi facilè, ceterùm ægerrumè deſinere: non in ejuſdem poteſtate initium ejus & finem eſſe: incipere cuivis etiam ignavo licere; deponi, cùm victores velint.*

Steterant. Ut dictum eſt in Supplemento Annal. XVI, 78.

Jactantibus. Ut penes ſe foret jus, auſpicium, ſedeſque Imperii. Sic Livius XXII, 1. *Quod enim illi juſtum imperium, quod auſpicium eſſe?* Idem Livius XXVIII, 27. *Imperium auſpiciumque abnuiſtis, ſacramenti religionem rupiſtis.*

Civitatis ſuæ. Treverorum.

CAP. LXX. *Avia Belgarum.* De quibus dictum ſuprà ad Cap. 66.

Vindoniſſâ. Nunc *Windiſch*, ut ſuprà Cap. 61.

Rætiam. Nunc *les Griſons*, &c.

Ala Singularium. Peculiaris militia fuit prætorianæ proxima, *tum munere, tum prætenturæ viciniâ*, ut ait eruditus Fabrettus, Inſcript. Dom. Cap. 5, pag. 354, ubi de equitibus ſingularibus cumulatè agit. Vide quoque Philippum Bonanni, *Muſeum Kircherianum*, pag. 112. In veteribus Inſcriptionibus ſæpe occurrit EQ. SING. vel EQ. SING. AVG. id eſt, *eques ſingularis Auguſti.* Vel EQ. SING. D. D. N. N. id eſt, *eques ſingularis dominorum noſtrorum*, cùm plures eſſent Imperatores. Ut a dextris, prætoriani; ſic a ſiniſtris prætorii tendebant ſingulares, teſte Hygino in Gromatico.

Vangionum. Vangiones, *le diocèſe de Worms*; Triboci, *le diocèſe de Strasbourg.* Cæracates, ut videtur, *le diocèſe de Mayence.*

Vitato Mogontiaco. Mogontiacum, *Mayence*,

vitavit Tutor, quòd Romanæ legiones illud adhuc obtinerent.

Bingium. Hodieque *Bingen :* at tunc, ut patet e Taciti narratione, Bingium erat in ripâ ſiniſtrâ Navæ fluminis; nunc verò eſt in dextrâ. Quod rectè animadvertêre eruditus Freherus & P. Waſtelain, *Deſcription de la Gaule Belgique*, pag. 114 & ſeqq.

Navæ fluminis. Nava, hodie *Nahe.* Flumen illud ad oppidum *Bingen* in Rhenum influit.

Memoravimus. Suprà Cap. *62.*

Mediomatricos. Nunc *les diocèſes de Metz & de Verdun.*

Cap. LXXI. *Tributa toleravere.* De his ſuprà Cap. *26.*

Rigodulum. Hodieque *Rigol*, duabus leucis infra Treveros, *Treves*, ad Moſellam, *la Moſelle*, ſitum, e regione oppidi *Pfaltz.* De Rigodulo hocque Taciti loco accuratè diſſerit P. Waſtelain, *Deſcription de la Gaule Belgique*, pag. 245.

Cap. LXXII. *Cremonam meruiſſe.* Vide ſuprà Hiſt. III, 33.

In fiſcum. Fiſcus erat Principis; ut jam dictum eſt ſuprà Annal. VI, 2.

A metu infamiæ. Ob infamiæ metum.

Civium bello. Civili bello.

Cap. LXXIII. *Armis adfirmavi.* Eodem ſenſu Livius XXVIII, 27. *Non quòd verba umquam potiùs, quàm res exercuerim.*

Cimbros Teutonoſque. De his bellis adversùs Cimbros & Teutonos vide Velleium Paterculum II, 8 & 12. Plutarchum in Mario, pag. 419 & ſeqq. Paucis & ingeniosè Cl. Mallet, *Introduction à l'Hiſtoire de Dannemarck*, pag. 13 & ſeqq.

Arioviſtus. Arioviſtus, Germanorum rex, Gallias occupavit. Vide Julium Cæſarem, Bell. Gall. I, 31 & ſeqq.

Cap. LXXIV. *Vobis addidimus.* Ea tantùm vobis impoſuimus tributa, quæ ad tuendam pacem erant neceſſaria. De Galliarum tributis dixi in priore Taciti editione, Tom. II, pag. 433 & ſeqq. ubi diſſerui de tributis ac vectigalibus imperii Romani.

Haberi queunt. Pariter vectigalium neceſſitatem & imminentia omnium inter ſe gentium bella, pulſis Romanis, memorat Cicero, ad Quinctum fratrem I. Ep. unic. *Simul & illud Aſia cogitet, nullam a ſe neque belli externi, neque diſcordiarum domeſticarum calamitatem abſuturam fuiſſe, ſi hoc imperio non teneretur. Id autem imperium cùm retineri ſine vectigalibus nullo modo poſſit, æquo animo parte aliquâ ſuorum fructuum pacem ſibi ſempiternam redimat atque otium.*

Proximis ingruunt. Sic quoque Sylla Bocchum alloquitur apud Salluſtium in Jugurth. Cap. 109. *Tibi verò nulla opportunior amicitia noſtrâ: primùm quòd procul abſumus, in quo offenſæ minimum, gratia par, ac ſi propè adeſſemus.*

Naturæ mala. Nec aliter Seneca de Conſtantiâ Sapientis, Cap. 9. *Omnia itaque ſic patitur* ſapiens, *ut hiemis rigorem, & intemperantiam cæli, ut fervores morboſque, & cetera fortè accidentia.*

Bella omnium inter ſe gentium. Similis omnino ſententia apud Salluſtium, in Oratione II, ad Caium Cæſarem de Rep. ordinandâ, Cap. 10. *Quippe ſi morbo jam, aut fato huic imperio ſecus accidat; cui dubium eſt, quin per orbem terrarum vaſtitas, bella, cædes oriantur!* Quæ omnia collegiſſe juvat, ut prudens lector imitationis exempla habeat, ejuſque utilitates ſentiat.

Cap. LXXVI. *Prædam victoribus.* Exſpectandos Germanos, cùm in Gallis non ſit ſatis roboris; etſi Belgæ, omnium fortiſſimi, a ſuis partibus palam aut voto ſtent: ut rectè explicat illuſtr. Huetius.

Legionem. XIV legionem.

Accitas ex Hiſpaniâ. Vide ſuprà Cap. 68.

Et conciones. Et conciones potiùs, quàm ferrum, &c. ut ſæpe aliàs.

Aut Lingonas. Treveri ac Lingones arma depoſuerant, poſtquam eos adlocutus eſt Cerialis, ut vidimus Cap. 73.

Cap. LXXVII. *Lingonibuſque.* Qui in Civilis exercitu militabant, nec ad Romanorum partes redierant.

Bructeri Tencterique. Ut ſuprà Cap. 21.

Viam inter Moſellamque flumen. Miror ab erudito Savilio accuſari Tacitum, quòd hìc non ſe exactiorem præſtiterit chorographum, nec expreſſerit quæ eſſet hæc via, quæ fluvii pars Romanis caſtris teneretur, quæ ratio ſitûs quoad urbem. At hæc omnia patent ex ipsâ Taciti narratione. Via illa unica eſt, quæ coloniâ Treverorum, *Treves*, coloniam Agrippinam, *Cologne*, ducebat. Caſtra Romana evidenter erant in ſiniſtrâ ripâ Moſellæ, prope ulteriorem urbis partem, quæ erat quoque in ſiniſtrâ Moſellæ ripâ. Pars autem illa ulterior medio Moſellæ ponte adnectebatur coloniæ Treverorum, quæ tunc, utì nunc, erat in dextrâ Moſellæ ripâ. Non potuit ergo Tacitus eſſe accuratior.

Non Flaccum. Hordeonium Flaccum & Dillium Voculam, de quibus ſæpe ſuprà.

Prædixerim. Fortè emendandum, *quàm*, *quòd vos Gallici fœderis oblitos, rediſſe in memoriam Romani ſacramenti temere credidi.*

Legati veſtri. Hordeonius Flaccus & Vocula militum manibus, Numiſius & Herennius hoſtium cecidere.

Cap. LXXVIII. *Capit exſcinditque.* Cùm pons recuperaretur, caſtra hoſtium caperentur & exſcinderentur, tunc facta videtur cædes, de quâ Dio LXVI, pag. 745. Rebelliones Germaniæ Cerialis compeſcuit, multis prœliis factis: tantaque in uno ex his prœliis multitudo Romanorum barbarorumque cæſa eſt, ut mortuorum cadavera præterfluentis amnis curſum retinuerint.

Cap. LXXIX. *Chaucis Friſiiſque.* De quibus infrà in libro de Moribus German. Cap. 34 & 35.

Tolbiaci. Nunc *Zulpik, dans le diocèſe de Cologne.* Quem locum illuſtriſſimum poſtea fecit parta a Chlodoveo, ope divinâ, de Alemannis victoria, anno J. C. 496.

Terreſtri itinere. Et, ut videtur, militari viâ; quæ adhuc ſatis integra, a Geſſoriacenſi portu, nunc *Boulogne*, Bagacum Nerviorum, nunc *Bavai*, & Atuatucam Tungrorum, nunc *Tongres*, ducebat.

Famam victoriæ . . . lacerabant. Ita Livius XXXVIII, 54. *Populum Romanum ne morte quidem P. Scipionis exſatiari, niſi & ipſius fama ſepulti laceretur.*

Cap. LXXX. *Vitellii filium.* Germanicum; de quo ſuprà Hiſt. II, 59.

Prioris vitæ criminibus. Vide ſuprà Hiſt. II, 86.

Captivum ac deditícium. Suprà Hiſt. III, 14 & 31.

Cap. LXXXI. *Æſtivis flatibus.* Quibus certa maris incipiunt die ſexto Kalendarum Juniarum,

id eſt die 27 Maii; deſinunt autem die octavodecimo Kalendarum Octobrium, ſeu die 14 Septembris. De nauticis Romanorum legibus plura dixi in priore Taciti editione, Tom. III, p. 529.

Multa miracula. Miracula a Tacito narrari fortè quis mirabitur; &, licèt a Tacito narrata, quod non minùs mirum eſt, nullam, ut opinor, fidem obtinere debent. Quæ ſi pluribus expoſita volueris, adi priorem Taciti editionem Tom. III, pag. 529, ubi de Veſpaſiani miraculis diſſerui.

Gemitu. Aut redundat, *gemitu;* aut legendum, *gemitu remedium cæcitatis expoſcens.* Durum nimis, *gemitu, monitu.*

Monitu Serapidis. Mos fuit ægrotis, maximè e plebe, ſacerdotum inſtinctu, cibo potuque abſtinere, & ſuper cæſarum victimarum pelles in templis Æſculapii, Serapidis, cubare. Hinc jejunorum cerebroſorumque hominum viſus, ſomnia, quæ tamquam dei monita habebantur.

Manum æger. Aliter Sueton. in Veſpaſ. Cap. 7. *E plebe quidam luminibus orbatus, item alius debili crure, ſedentem pro tribunali pariter adierunt, orantes opem valetudinis demonſtratam a Serapide per quietem.*

Divino miniſterio. Et huic divino miniſterio Principem a deis deſtinatum.

Nullum mendacio pretium. Quòd, cùm hæc ſcriberet Tacitus, Trajano Principe, exciſa erat Flaviorum domus.

Cap. LXXXII. *Ponè tergum.* Intentus quidem numini; ſed aliquo motu excitatus, reſpexit ponè tergum.

E primoribus Ægyptiorum. Aliter adhuc Suetonius in Veſpaſ. Cap. 7. *Cùm de firmitate imperii capturus auſpicium, ædem Serapidis, ſubmotis omnibus, ſolus intraſſet: ac propitiato*

multùm deo, tandem ſe convertiſſet, verbenas, coronaſque, & paniſicia, ut illic aſſolet, Baſilides libertus obtuliſſe ei viſus eſt: quem neque admiſſum a quoquam, & jam pridem propter nervorum valetudinem vix ingredi, longéque abeſſe conſtabat.

Baſilidis. A voce Græcâ βασιλέως, *regis.*

Cap. LXXXIII. *Macedonum primus.* Hic eſt Ptolemæus I, dictus *Soter*. Clemens autem Alexandrinus in Protrept. id tribuit Ptolemæo Philadelpho.

Recèns conditæ. Ab Alexandro Magno. Unde Macrob. Saturnal. I, 20. *Alexandria civitas, quæ conditorem Alexandrum Macedonem gloriatur, Sarapin atque Iſin cultu pæne attonitæ venerationis obſervat.*

In Pontum. In Pontum Aſiaticum & Paphlagoniam, ubi urbs Sinope, de quâ mox dicetur.

Quibus mos. Vetus fama, ſed nomen inane, ut conſtat ex Geneſi XLI, 8, & aliis multis ſacræ Scripturæ libris.

Antiſtitem cærimoniarum. Eumolpidæ, ab Eumolpo oriundi, antiſtites erant Cereris, & cærimoniis, quæ Eleuſine, in Atticâ, ſecretiſſimè agebantur, præerant. Periit Eleuſin: manent tantum rudera, quibus nomen *Leſſina, ſur la côte de Livadie.* Templi reliquias exhibet Cl. Spon, *Voyage*, Part. II, pag. 279.

Sinopen. Turcis *Sinoub;* nobis vulgò *Sinope, ſur les côtes de la Mer noire, dans la Natolie.*

Jovis Ditis. Jovis Plutonis. Cur autem Serapidem Jovem Ditem, ſeu Plutonem appellet, mox ex Plutarcho explicabimus Cap. ſeq.

Pythium Apollinem. Pythium Apollinem Delphos adeant. Delphi, olim percelebres, nunc

vicus dictus *Caſtri, au pied du mont Parnaſſe.*

Patris ſui. Jupiter Apollinis pater habebatur; ſoror Proſerpina. Bene *reveherent;* cùm ſacra illa antiquitus ex Ægypto avecta.

Cap. LXXXIV. *Adverſari regem.* Vulgus cœpit reniti, regi obſiſtere, invidere Ægypto, quæ Jove Sinopenſi potiretur; ſibi metuere, ſi numen, ſuum præſidium, amitteret.

Mirum inde dictu. In hac narratione nobile exemplum, quomodo olim adornatæ fabulæ. Aliter, nec tam fabulosè, rem narrat Plutarchus, Tom. II, *de Iſide & Oſiride*, p. 361. Plutarchus autem ibi Plutonem appellat, quem alii Jovem nominant. Ideo Serapis Tacito dicitur *Jupiter Dis*, ſeu Jupiter Pluto.

Pro magnitudine urbis. Templi magnificentiam teſtatur Ammianus Marcellinus XXII, 16. *His*, Alexandriæ miraculis, *accedunt altis ſublata faſtigiis templa, inter quæ eminet Serapeum, quod licèt minuatur exilitate verborum, atriis tamen, columnariis ampliſſimis, & ſpirantibus ſignorum figmentis, & reliquâ operum multitudine ita eſt exornatum, ut poſt Capitolium, quo ſe venerabilis Roma in æternum attollit, nihil orbis terrarum ambitioſius cernat.* Immenſas auri opes, templumque, quo nullum ſplendidius ibique cultum magni Jovis Sinopenſis ſimulacrum celebrat Dionyſius Perieget. verſ. 255 & ſeqq.

Rhacotis. Coptis hodieque dicitur *Rhacot.* Olim pagus erat: poſtea ibi urbs celeberrima ab Alexandro condita, & appellata Alexandria, nunc *Alexandrie.* Serapeum fuit in vico, cui nomen *Necropolis*, prope columnam Pompeii, ut vulgò loquuntur; quam veriùs columnam Dionyſii Ptolemæi dicerent, ut ex ſemeſis Inſcriptionis literis

obſervavit P. Sicard, egregius Ægyptiarum antiquitatum indagator.

Seleucia. Quæ Plinio V, 21 & VI, 33, dicitur *Selucia Pieria Syriæ*, nunc *Suveidia*.

Quem tertia ætas. Hic eſt Ptolemæus III, dictus *Evergetes*.

Memphim. Memphis, olim *arx Ægypti regum*, ut ait Plinius V, 9, nunc periit. Ex ejus ruderibus excitata eſt in dextrâ Nili ripâ urbs altera & maxima, *le Caire*. Manent tamen ampliſſimæ urbis veſtigia in loco, cui hodie nomen *Gizè*. Memphim autem ſedem eſſe, ex quâ Serapis tranſierit, perhibebant, quòd Memphi mons eſſet Sinopius. Sic enim Euſtathius in verſ. 251. Dionyſii Perieget. *Σινωπίτης δὲ Ζεὺς, ἢ ὁ Μεμφίτης, Σινώπιον γὰρ ὄρος Μέμφιδος· ἢ ἀπὸ Σινώπης τῆς Ποντικῆς.*

Deum ipſum. Serapidem fuiſſe deum maximum, ac Pantheon, qui maximos præcipue deos, Jovem, Plutonem, Solem, Æſculapium, Oſirin, referret, patet ex diverſis ejus inſignibus, veterumque Scriptorum ac nummorum monumentis. Hac de re plura dixi in priore Taciti editione, Tom. III, pag. 533 & ſeqq. cùm de Deo Serapide diſſererem.

CAP. LXXXV. *Valentinus.* De quo ſuprà Cap. 71.

CAP. LXXXVI. *Lugdunum.* Nunc *Lyon*. Domitianus, quaſi ejus auſpiciis & virtute confectum fuiſſet hoc bellum, laudatur a Silio Italico III, 607.

At tu tranſcendens, Germanice, facta tuorum,
Jam puer auricomo performidate Batavo.

In his quoque Domitiani laudibus nimius eſt Joſeph. Bell. Jud. VII, 4, num. 2.

Simulans. Sic quoque Suetonius in Domit. Cap. 2. *Simulavit & ipſe modeſtiam : inprimiſque poeticæ ſtudium , tam inſuetum antea ſibi , quàm poſtea ſpretum & abjectum.* Bene ac verè. Adulatoriè verò ejus ſtudia commendant maximiſque laudibus attollunt Quintilianus, Inſtitut. Orat. X, 1. & Silius Italicus III, 618.

FRAGMENTUM

LIBRI XCI HISTORIARUM

TITI LIVII PATAVINI,

Supplemento & adnotationibus illuſtravit

GABRIEL BROTIER.

LIB. XCI.

TAMENINSEQVENTI
IPSOPERVIGILANTEIN
EODEMLOCOALIAEXCI
TATATVRRISPRIMALV
CEMIRACVLOHOSTIB
FVITSIMVLETOPPIDI
TVRRISQVAEMAXIMV-
PROPVGNACVLVMFVE
RATSVBRVTISFVNDA
MENTISDEHISCEREIN
GENTIBVSRIMISETTV
. . . .
IVS . . . . . IGNICOE
PITINCENDIIQ.SIMVL
ETRVINAEMETVTER
RITICONTREBIENSES
DEMVROTREPIDIEFFV
GERVNTETVTLEGATIMIT
TERENTVRADDEDENDA-
VRBEMABVNIVERSA
MVLTITVDINECONCLA
MATVMESTEADEMVIR
TVSQVAEINRITANTE-
OPPVGNAVERATVICTo
REMPLACABILIOREM
FECITOBSIDIBVSACCEp
TISPECVNIAEMODICA-
EXEGITSVMMAMARMA
QVEOMNIAADEMITTRANſ
.VGASLIBEROSVIVOS
ADSEADDVCIIVSSITETFVGI
TIVOSQVORVMMAIOR
MVLTITVDOERATIPSIS
IMPERAVITVTINTERFI
CERENTIVGVLATOSDE
MVRODEIECERVNTCV-
MAGNAIACTVRAMILI
TVMQVATTVORETQVA
DRAGINTADIEBVSCON
R .
TEBRIAEXPVGNATARE
LICTOQVEIBI.L.INSTELO

. . . .
ADHIBERVMFLVME
COPIASADDVXITIBIHIBER
NACVLISSECVNDVMOP
PIDVMQVODCASTRAAE
LIAVOCATVRAEDIFICA
TISIPSEINCASTRISMA
NEBATINTERDIV CON
VENTVMSOCIARVMCI
VITATIVMINOPPIDOA
N
GEBATARMAVTFIERET
PROCOPIISCVIVSQPOPV
LIPERTOTAMPROVINCI
AMEDIXERATQVIBVS I
SPECTISREFERRECETERA
ARMA MILITESIVSSITQVAE
AVTITINERIBVSCREBRIS
AVTOPPV. . . . . .
. . . .
FACTAERANTNOVA
MANEPERCENTVRIO
NESDIVISIT. . . . .
TVMQVOQ . . . SIN
STRVXIT ARMIS VESTI
MENTAQV . . . . .
N
. . . . . . IPE
DIVMDATVMFABROS
. . . . IN
DEQEXCIVERATQVIBVS
S
OFFICINABV.BITVMEN
. . . . RA
TIONEINITAQVIDINSIN
GVLOSDIESEFFICIPOSSET
ITAQOMNIASIMVLINSTRV
MENTABELLIPARABAN
TVRNEQVEMATERIAAR
TIFICIBVSPRAEPARATIS
ANTEOMNIBVSINIXO
GIVITIVM.VDIONEC
SVOQVISQOPERIARTI
FEXDEERATCONVO
CATISDEINDEOMNIVMPO
PVLORVMLEGATIONIB.
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . . QVAS IPSE RES
. . . .
QVASQINOPPVGNAN
DISVRBIBVSHOSTIVM
GESSISSETEXPOSVITET
ADRELIQVABELLICOHOR
TATVSESTPAVCISEDOC
TOSQVATVMHISPANI
AEPROVINCIAEINTER
ESSETSVASPARTESSV
PERIORESESSEDIMIS
SODEINDECONVENTV
IVSSITQVAEOMNIB'
. . . .
IBI . . . .
RESVASPRINCIPIOVE
RIS'M'PERPERNAM
CVMVIGINTIMILIB'
PEDITVMEQVITIBVS
MILLEQVINGENTIS
INILVRCAONVMGEN
TEMMISITADTVENDA
REGIONISEIVSMARI
TIMAMORAMDATIS

PRAECEPTISQVIBVSITI
NERIBVSDVCERETAD
DEFENDENDASSOCIAS
VRBESQVASPONPEIVS
OPPVGNARETQVIB·
QVEIPSVMAGMEN
PONPEIEXINSIDII·
ADGREDERETVR
EODEMTEMPOREET
ADHERENNVLEIVM
QVIINISDEMLOCISE
RATLITERASMISIT
ETINALTERAMPROVIN
CIAMAD.L.HERTVLEIV
PRAECIPIENSQVEMAD
MODVMBELLVMAD
MINISTRAREVELLETANTE
OMNIAVTITASOCIASCI
VITATESTVERETVRNEA
CIECVMMETELLODIMI
CARETCVINEQAVCTORI
TATENEQVIRIBVSPARES
SET NEIPSEQVIDEM
CONSILIVM . . . .
. . VERSVS . . .
NEQVEIN . . . . .
SVRVMEVMCREDEBAT
SITRAHERETVRBELLV
HOSTICVMMAREABTER
GOPROVINCIASQOMNES
INPOTESTATEHABERET
NAVIBVSVNDIQCOM
MEATVSVENTVROSIPSI
AVTEMCONSVMPTISPRIO
REAESTATEQVAEPRAEPA

RATAFVISSENTOMNIV
RERVMINOPIAMFORE
PERPERNAMINMARITIMA
REGIONEMSVP . . .
VTEAQVAEINTEGRAAD
HVCABHOSTIS . . .
RIPOSSETETSIQVAOCCA
SIODETVRINCAVTOSPER
TEMPVSADGRESSVRVM
IPSECVMSVOEXERCITV
HIBERONESETAVTALCO
N
RESPROGREDISTATVIT
AQVIB.G . . . . .
MEMCVM . . . OPPVG
NARENTVRCELTIB.
VRBESINPLORATAME
SEOPEM . . . . .
. . . MISSOSQQVIITI
NERAEXERCITVIROMAN
MONSTRARENT
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

MARITIMAMNEORAM
VTPONPEIVMABILERCA
ONIAETCONTESTANIA
ARCEATVTRAQ.SOCIAGE
TEANAN·ADMETELLVMET
RVSITANIAMSECONVER
TAT HAECSECVMAGI
TANSSERTORIVSPRAE
TERHIBERVMAMNEM
R
PERPACATOSAGOSQVIE
TVMEXERCITVMSINE
VLLIVSNOXADVXITPRO
FECTVSINDEINBVRSAO
NVMETCASVANTINORV̄
ETGRACCVRITANORUM
FINESEVASTATISOMNIB.
PROCVLCATISQVESEGITI
BVSADCALAGVRIMNA
SICAMSOCIORVMVRBE.
BENITTRANSGRESSVS
QAMNEMPROPINQVM
VRBIPONTEFACTOCASTRA
POSVIT POSTERODIE·M
MASIVMQVAESTOREM
INARVACOSETCERINDO
NESMISITADCONSCRI
BENDOSEXIISGENTIBV.
MILITESFRVMENTVM
QVEINDECONTREBIAM
. . . LEVCADAAPPELLA
TVRCONPORTANDVMPRAE
TERQVAMVRBEMOPPOR
TVNISSIMVSEXBERO
NIBVSTRANSITVSERAT
INQVAMCVMQVEREGIO
NEMDVCEREEXERCITV̄
STATVISSETET.C.INSTE
LVMPRAEFECTVMEQVI
TVMSEGOVIAMETIN
VACREORVMGENTEM
ADEQVITVMCONQVISI
TIONEMMISITIVSSV̄
CVMEQVITIBVSCONTRE
BIAESESEOPPERIRIDI
MISSISIISIPSEPROFEC
TVSPERVMCONVMA
GRVMDVCTOEXERCI
TVINCONFINIOVIRO
NVMPOSVITCASTRAPOS
TERODIECVMEQVITIB.
PRAEGRESSVSADITINE
RAEXPLORANDAIVSSO
PEDITEQVADRATOAGMI
NESEQVIADVAREIAM
VALIDISSIMAMREGIO
NISEIVSVRBEMVENIT
HAVDINOPINANTIB.
. . . ADVENERAT
VNDIQEQVITIBVSET
SVAEGENTISETAVTRIC

BREVIARIUM

BREVIARIUM

FRAGMENTI LIBRI XCI.

TITI LIVII.

Contrebia a Sertorio expugnata. Is, in hiberna ducto exercitu, conventum ſociarum civitatum agit, & ad reliqua belli cohortatur. Principio veris M. Perpernam in Ilurcaonum gentem mittit. Herennuleium & Hertuleium docet quemadmodum bellum ſit adminiſtrandum. Ipſe ad Calagurim Naſicam, ſociorum urbem, venit: M. Maſium mittit in Arvacos & Cerindones, C. Inſtelum Segoviam & in Vacreorum gentem: mox profectus per

Umconum agrum, Vareiam vali-diſſimam urbem petit.

Hæc geſta

A. U. C.	A. C.		
DCLXXVIII.	76.	Coſſ.	CN. OCTAVIO, C. SCRIBONIO CURIONE.
DCLXXIX.	75.	Coſſ.	L. OCTAVIO, C. AURELIO COTTA.

FRAGMENTUM

LIBRI XCI HISTORIARUM

TITI LIVII PATAVINI.

NOCTE tamen inſequenti, ipſo pervigilante, in eodem loco alia excitata turris primâ luce miraculo hoſtibus fuit: ſimul & oppidi turris, quæ maximum propugnaculum fuerat, ſubrutis fundamentis dehiſcere ingentibus rimis, & tu*m erumpente validiùs ardeſcere* igni cœpit: incendiique ſimul & ruinæ metu territi Contrebienſes de muro trepidi effugerunt; &, ut legati mitterentur ad dedendam urbem ab universâ multitudine conclamatum eſt. Eadem virtus, quæ inritantes oppugnaverat, victorem placabiliorem fecit. Obſidibus acceptis, pecuniæ modicam exegit ſummam, armaque omnia ademit. Transfugas liberos vivos ad ſe adduci juſſit; & fugitivos,

quorum major multitudo erat ipſis, imperavit ut interficerent. Jugulatos de muro dejecerunt. Cum magnâ jacturâ militum, quatuor & quadraginta diebus Contrebia expugnata; relictoque ibi L. (*fortè potiùs* Caio) Inſtelo, *præfecto equitum*, ad Hiberum flumen copias adduxit. Ibi hibernaculis ſecundùm oppidum, quod Caſtra Ælia vocatur, ædificatis, ipſe in caſtris manebat, interdiu conventum ſociarum civitatium in oppido agebat. Arma ut fierent, pro copiis cujuſque populi per totam provinciam edixerat: quibus inſpectis, referre cetera arma milites juſſit, quæ aut itineribus crebris, aut oppu*gnationibus variiſque prœliis labe*facta erant. Nova manè per centuriones diviſit *militi*: tum quoq*ue ipſo*s inſtruxit armis, veſtimentaqu*e addita; & operarum* i*m*pendium datum. Fabros *enim advocaverat*, indeque exciverat quibus officinabus bitumen *excoqueretur*, ratione initâ quid in ſingulos dies effici poſſet.

Itaque omnia ſimul inſtrumenta belli parabantur. Neque materia artificibus, præparatis antè omnibus, *in miniſterium tardior*; nec ſuo quiſque operi artifex deerat. Convocatis deinde omnium po-

pulorum legationibus, *ſummatim prioris belli eventus recenſuit, laudatiſque civitatum conſenſu & militum virtute*, quas ipſe res *conſilio providiſſet*, quaſque in oppugnandis urbibus hoſtium geſſiſſet, expoſuit; & ad reliqua belli cohortatus eſt paucis edoctos quantum Hiſpaniæ provinciæ intereſſet ſuas partes ſuperiores eſſe. Dimiſſo deinde conventu, juſſis, quæ omnib*us conducerent, quibuſque s*ibi *poſſent res ſerva*re ſuas, principio veris M. Perpernam cum viginti milibus peditum, equitibus mille quingentis in Ilurcaonum gentem miſit ad tuendam regionis ejus maritimam oram; datis præceptis, quibus itineribus duceret ad defendendas ſocias urbes, quas Po*m*peius oppugnaret, quibuſque ipſum agmen Po*m*peii ex inſidiis aggrederetur.

EODEM tempore & ad Herennuleium, qui in *i*iſdem locis erat litteras miſit, & in alteram provinciam ad L. Hertuleium, præcipiens, quemadmodum bellum adminiſtrare vellet; ante omnia ut ita ſocias civitates tueretur, ne acie cum Metello dimicaret, cui neque auctoritate neque viribus par eſſet: ne ipſe quidem conſilium *inierat ad*versùs *eum eundi*, neque in *præſentiarum incur*ſurum eum credebat,

ſi traheretur bellum : hoſti, cùm mare ab tergo provinciaſque omnes in poteſtate haberet, navibus undique commeatus venturos : ipſi autem, conſumptis priore æſtate, quæ præparata fuiſſent, omnium rerum inopiam fore : Perpernam in maritimam regionem ſup*erventurum*, ut ea, quæ integra adhuc, ab hoſtis *vi tuta*ri poſſet, &, ſi qua occaſio detur, incautos per tempus adgreſſurum. Ipſe cum ſuo exercitu Hiberones & Autalcones progredi ſtatuit, a quibus g*ratiam querebatur inſa*mem : cùm *nuper* oppugnarentur Celtib*erorum* urbes i*m*ploratam eſ*s*e opem *ab Metello*, miſſoſq*ue* qui itinera exercitui Romano monſtrarent. *Quam perfidiam ultum ire volebat Sertorius, ut inſigni exemplo ceterorum fidem retineret. Illos cùm pro flagitii gravitate mulctaſſet, variis diſtrahitur curis, ambiguus quónam bellum vertat, utrum fidos Romanis populos incurſet*, maritimamne oram, ut Po*m*peium ab Ilercaoniâ & Conteſtaniâ arceat, utrâque ſociâ gente, an ad Metellum & Luſitaniam ſe convertat.

Hæc ſecum agitans Sertorius præter Hiberum amnem per pacatos agros quietum exercitum ſine ullius noxâ duxit. Profectus inde in Burſaonum & Caſuan-

tinorum & Graccuritanorum fines, evaſtatis omnibus proculcatiſque ſegetibus, ad Calagurim Naſicam ſociorum urbem venit, tranſgreſſuſque amnem propinquum urbi, ponte facto, caſtra poſuit. Poſtero die M. Maſium quæſtorem in Arvacos & Cerindones miſit ad conſcribendos ex iis gentibus milites, frumentumque inde Contrebiam, *quæ* Leucada appellatur, co*m*portandum, præter quam urbem opportuniſſimus ex Beronibus tranſitus erat, in quamcumque regionem ducere exercitum ſtatuiſſet; & C. Inſtelum, præfectum equitum Segoviam & in Vacreorum gentem ad equitum conquiſitionem miſit, juſſumque cum equitibus Contrebiæ ſeſe opperiri. Dimiſſis iis, ipſe profectus per Umconum agrum, ducto exercitu in confinio Vironum poſuit caſtra. Poſtero die cum equitibus prægreſſus ad itinera exploranda, juſſo pedite quadrato agmine ſequi ad Vareiam validiſſimam regionis ejus urbem venit. Haud inopinantibus *Vareianis* advenerat, undique equitibus & ſuæ gentis & Autri*gonum accitis*.

NOTÆ
IN
FRAGMENTUM LIBRI XCI
TITI LIVII.

FRAGMENTUM. Egregios labores eruditi viri Benjamini Kennicott in edendis Bibliis Hebraicis laudaveram in priore Taciti editione Tom. III, pag. 567. nec tum ſpes fuit eos in Romanæ hiſtoriæ utilitatem ceſſuros. Id tamen felici literarum fato contigit, cùm Cl. V. Paulus Jacobus Bruns Vaticanam Bibliothecam anno 1772. inviſeret, antiquos qui ibi adſervantur ſacræ Scripturæ codices luſtraturus, ut ſtudiis Cl. Kennicott inſerviret. Dum enim eos recenſebat, illi oblatus eſt codex Latinus, deſignatus N°. 24. in Bibliothecâ Palatino-Vaticanâ, qui libros Tobiæ, Jobi & Eſther complectebatur. Animadvertit Cl. Bruns codicem illum eſſe ex eorum numero, quos, ut utamur Ciceroniano verbo in Epiſtolis ad Familiares VII, 18, appellare poſſumus palimpſeſtos, id eſt iterum ſcriptos. Nempe parſimoniæ causâ, & ob membranarum raritatem, antiquorum librorum ſcriptura pumice delebatur, extritiſque illis membranis novi libri inſcribebantur. Porro cùm Cl. Bruns in Tobiæ, Jobi & Eſter codicem incidiſſet, eumque palimpſeſtis membranis conſtare deprehendiſſet,

curioſitate ſuâ dignum ratus eſt quæ priùs fuerant ſcripta in fugacibus literarum veſtigiis inveſtigare. Obſervavit primùm in multis membranarum illarum paginis ſcriptas olim fuiſſe Ciceronis orationes, quas typis editas habemus. Oculos ejus gratiùs detinuit titulus aliis membranis minutiſſimo charactere exaratus LIB. XCI. TITI. LIVII. Librum enim illum in Titi Livii editionibus deeſſe compertum habebat. Curioſitatem ejus adhuc accendebat, quòd pars illa Livii in his membranis unciali, ut loquuntur, charactere, ac proinde antiquiſſimo, fuiſſet olim exarata. Aciem ergo oculorum intendit, ut extritam illam Livii partem, quantâ poſſet perſpicacitate & diligentiâ, legeret ac deſcriberet. Illam poſtea anno 1773 Hamburgi typis edidit: confiſus non defore, qui præſtantiſſimum Romanæ & Hiſpanæ antiquitatis monumentum pro rei gravitate illuſtrarent. Exemplar Hamburgianæ editionis, Londino miſſum, nactus, illud ſtatim & Supplemento explevi, & adnotationes, quibus opus erat maximè ad veterem Geographiam explicandam, addidi. Nec tamen meam hanc opellam tum in lucem emiſi, quòd ſatiùs duxerim illam cum alterâ hac Taciti editione conjungere.

Titi Livii. Tanta eſt apud literarum & hiſtoriæ peritos T. Livii commendatio, ut ſummum ſit omnium deſiderium, quòd magnâ ſcriptorum ejus parte careant. Superiore ſæculo quammaximam lætitiam iis attulit Johannes Horrion, Societatis Jeſu, cùm librum XXXIII T. Livii, quem in Bibliothecâ Eccleſiæ Cathedralis Bambergæ repererat, Paderbornæ edidit anno 1617. Pars libri XCI, licèt exigua, quam Cl. Bruns nuper invenit in Bibliothecâ Vaticanâ, induſtriam exſtimulare animoſque addere debet, ut Bibliothecarum foruli ipſique codices palimpſeſti diligentiſſimè inſpi-

ciantur, ne quid adhuc lateat magnâ cum laude & omnium gratulatione proferendum. Ne veteribus quidem Monialium Bibliothecis abſtinendum videtur, cùm feratur priore ſæculo fuiſſe manu ſcriptos T. Livii codices in Abbatiâ Fontis-Evraldi, *Fontevrault*, qui propolæ turpiter ſunt venumdati. Is, quod turpius funeſtiuſque fuit, eorum membranis uſus eſt in ludicris palmulis, *des battoirs*, obtegendis; quibus paſſim divenditis, cùm tum maximè luſoriarum pilarum exercitationes vigerent, compertum fuit in iis codicibus contentos fuiſſe T. Livii libros, qui decades octavam, decimam & undecimam conficiebant; ut videre eſt apud Colomiès, *Bibliotheque choiſie*, pag. 33. Nondum fortè tamen deſperandum de integro Livio adinveniendo. Illum enim exſtare in Bibliothecâ Turcarum Imperatoris admonuit Petrus della Valle. Ut inde erueretur ſæpe adlaboratum eſt ſub regibus Ludovico XIII. Ludovico XIV. & Ludovico XV. munificis literarum patronis. At vanus caſſuſque hactenus recidit labor; reſponſumque ſemper eſt a Turcis, quibus eum quærendi cura impoſita eſt, talem librum in Palatii, *le Serrail*, Bibliothecâ non reperiri. Dolendum certè eſt quòd illa inquiſitio Turcis tantùm fuerit commiſſa, Francis verò numquam permiſſa. Præterea audivi T. Livium non in Palatinâ, ſed in ſanctæ Sophiæ Bibliothecâ deliteſcere: dictum quoque mihi eſt eum non exſtare Latinè, ſed Græcè. Magna quidem erit Latinitatis jactura, ſi Græca tantùm Livii interpretatio maneat, at ingens adhuc foret ipſius interpretationis utilitas, cùm, quod potiſſimum eſt, hiſtoriæ materiam, geſtorum ſeriem, Livianamque narrationem ſit allatura. Quod monitum volui, ut Principes, quibus literarum honor ac dignitas cordi ſunt, videant quid per ſuos legatos hac in re tentare

valeant. Operæ quoque pretium ſimul foret, ſi per Turcicam diffidentiam licet, Imperatorem exorare, ut titulos veterum ſuorum librorum Latinorum ac Græcorum, Arabicarum etiam interpretationum, communicatos vellet. Eóque magis inſtandum, quòd ejus Bibliotheca, jam paſſa incendia, iis ſit obnoxia. Hæc paulo fuſiùs ſum proſecutus, ob publicam utilitatem, & ut T. Livii fata ſpeſque noteſcerent. Nunc ad Fragmentum libri XCI. illuſtrandum propero.

Nocte inſequenti. Supplevi *nocte;* idque poſtulabat, quod mox ſequitur *primâ luce miraculo hoſtibus fuit. Nocte* erat ſanè ſcriptum in ſuperiore paginâ.

Ipſo pervigilante. Ipſo Sertorio pervigilante.

Tum erumpente validius ardeſcere igni. Si quis attenderit quæ ſuperſint literæ, vacuumque ſpatium, is haud diffitebitur hunc eſſe Livii ſenſum.

Contrebienſes. Contrebia, urbs citerioris Hiſpaniæ, ſeu Tarraconenſis, nunc *Santa-Vert, dans la Mancha.*

L. (*fortè potiùs Caio*) *Inſtelo, præfecto equitum.* Is mihi videtur eſſe C. Inſtelus, præfectus equitum, qui infrà memoratur pag. 559. Proclivis autem fuit error, ut L. pro C. maximè in unciali charactere, ac detrito legeretur. Si L. Inſtelus legendus eſt, quæ ſit ejus dignitas militaris ignoratur.

Hiberum flumen. Nunc *Ebro* dicitur; de quo Plinius III, 3. *Iberus amnis navigabili commercio dives, ortus in Cantabris, haud procul oppido Juliobricâ,* nunc *fuente d'Ivero, per* CCCCL. M. *paſſ. fluens: navium per* CCLX. M. *a Variâ oppido,* nunc *Logroño,* de quo infrà adhuc dicetur, *capax, quem propter univerſam Hiſpaniam Græci appellavere Iberiam.* Videre

Aa vj

eſt apud eruditum Florez, *Medallas de Eſpaña*, Tab. LII, num. 12. rariſſimum inſignemque nummum, in quo caput hominis ex ore aquam projicientis: infrà HIBERVS. Inde conſtat tum antiqua orthographia, cui favet codex Vaticanus, tum Hiſpanum fluminis ſymbolum.

Oppidum, quod Caſtra Ælia vocatur. Oppidum illud uni Livio memoratum, propinquum fuit Hibero flumini: ita ſanè dictum, ab Ælio aliquo qui caſtra ibi condiderit. In Oſcæ, nunc *Hueſca*, nummis memoratur C. AELIVS II VIR, id eſt *C. Ælius duumvir.*

Quæ aut itineribus. Hæc Cl. Bruns ſine ullâ diſtinctione cum ſequentibus *nova manè &c.* conjungebat. Quod quàm vitioſum ſit ſatis indicat rerum verborumque ſeries.

Oppugnationibus variiſque prœliis labefacta. Ita ſupplendum monſtrant & ſuperſtites literæ, & vacuum ipſum ſpatium. Arma autem itineribus, oppugnationibus, prœliis deteri, labefieri notum ac compertum eſt. Nec de itineribus mirum videatur, cùm in iis ſæpe cædendæ eſſent materiæ, aliaque præſtanda, quæ paſſim occurrunt in anaglyphis Columnæ Trajanæ.

Diviſit militi. Supplendum, ut patet, *militi*, vel *militibus*. Placet magis *militi*, ne ambigua ſint quæ ſequuntur.

Tum quoque ipſos. Ipſos quoque centuriones armis inſtruxit. Quæ manent literæ, Supplementum ſatis indicant.

Veſtimentaque addita. Nec difficile quoque fuit Supplementum, per ſe ſatis obvium.

Et operarum impendium. Fabros enim advocaverat. Id, ut opinor, & loco & narrationi accomodatum videbitur.

Bitumen excoqueretur. Aut *excoqueretur*, aut *eliquaretur* ſupplendum. Sertorius machina-

rum ſcientiâ & uſu peritiſſimus, ut videre eſt apud Plutarchum in ejus vitâ, adversùs hoſtes & bitumine & malleolis & falaricis utebatur, maximè cùm incendendæ eſſent eorum turres. De his machinamentis Vegetius, *de Re militari*, IV, 18. *Quòd ſi oppidani exire non audeant, majores baliſtas, malleolos vel ſalaricas cum incendio deſtinant, ut perruptis coriis, vel centonibus, intrinſecus flamma condatur. Malleoli velut ſagittæ ſunt, & ubi adhæſerint, quia ardentes ſunt, univerſa conflagrant. Falarica autem, ad modum haſtæ, valido præfigitur ferro: inter tubum & haſtile ſulphure, reſinâ, bitumine, ſtuppiſque convolvitur infuſo oleo, quod incendiarium vocant, quæ baliſtæ impetu deſtinata, perrupto munimine ardens figitur ligno, turritamque machinam frequenter incendit.* Falaricâ uſos eſſe Saguntinos docet Livius XXI, 8. *Falarica* autem *erat Saguntinis, miſſile telum, haſtili oblongo, & cetera tereti; præterquam ad extremum, unde ferrum extabat: id ſicut in pilo, quadratum ſtuppâ circumligabant, linebantque pice. Ferrum autem tres in longum habebat pedes, ut cum armis transfigere corpus poſſet.* Antiqua arma in Celtiberiâ reperta exhibet Sereniſſimus Princeps Hiſpaniæ, D. Gabriel, in egregio ſuo opere, *Saluſtio*, pag. 303.

In miniſterium tardior. Locus omnino corruptus ab ipſo vetere librario, ſi quidem in codice Vaticano legitur *inixogivitium-udio.* Ni tamen me mea fallit conjectura, ad Livii ſenſum proximè accedunt, quæ repoſui. Erunt fortè qui conjiciant, *in hoc ſervitium tardior.* At diſplicet *ſervitium* hoc ſenſu uſurpatum, nec Livianum eſt.

Summatim prioris belli . . . militum virtute. Hæc conveniunt iis quæ antecedunt, & loco, qui in codice legi non poteſt.

Conſilio providiſſet. Hæc quoque ſatis indicantur rerum ſerie.

Omnibus conducerent, quibuſque ſibi poſſent res ſervare. Antecedentia & reliquæ literæ hæc indigitant.

Viginti milibus. Libri veteres, Inſcriptiones, ut & hic codex Vaticanus Livii ſæpe habent *milibus*, *milia.* Sed & ipſe quoque mox habet *mille.*

Ilurcaonum. Ilurcaones oram maritimam ad oſtia fluminis Hiberi, *l'Ebro*, habitabant: nunc *la partie méridionale de la Catalogne & la partie ſeptentrionale du Royaume de Valence.* Fortè meliùs ſcriberetur *Ilercaonum.* Ipſe Livius XXII, 21. dixit *in agro Ilercaonenſium ;* & ipſe mox infrà in Fragmento memorat Ilercaoniam. In Plinio III, 3. legitur regio *Ilergaonum.* Multa eſt apud antiquos ſcriptores in ſcribendis nominibus varietas. Iidem enim Julio Cæſari, *de Bello civili* I, 59. dicuntur *Illurgavonenſes.* Ptolemæo II, 6. Ἰλερκάονες.

Pompeius. In codice Vaticano librarius ſcripſit *Ponpeius*, *Ponpeii*, *inploratam.* Vitia ſunt pronuntiationis & ſcripturæ, quæ ex nummis & lapidibus corrigere pronum eſt.

L. Hertuleium. Perperam Epitome Liviana libr. XCI. habet, *Herculeius ;* Fragmenta Salluſtii, *Hirtuleius.* Verum nomen prodit antiquiſſimus hic Livii codex, ut rectè obſervavit Cl. Bruns.

In alteram provinciam. In Hiſpaniam ulteriorem; videturque Hertuleius fuiſſe in Luſitaniæ finibus, *le Portugal*, quæ pars erat Hiſpaniæ ulterioris.

Inierat adversùs eum eundi, neque in præſentiarum incurſurum. Quæ ſuperant in Mſ. codice locuſque ea ſuggerunt.

Superventurum. Jam pars verbi occurrit in Mſ. codice. Id quoque innuit, quod mox ſequitur, *incautos . . . adgreſſurum.*

Ab hoſtis vi tutari. Supplevi quæ indicabant reliquæ literæ.

Hiberones & Autalcones. Hi populi Citerioris Hiſpaniæ veteribus ſcriptoribus non memorantur. At cùm Metello ad Celtiberos tendenti iter monſtraverint, manifeſtum eſt eos habitaſſe in eâ parte Hiſpaniæ, quam nunc dicimus *la partie orientale de la Caſtille vieille*, *& partie d'Alava & de Navarre.* Et ut videtur ex nominibus Hiberones Hibero flumini propiores, Autalcones Celtiberis. Opinor Livium ſcripſiſſe *ad Hiberones & Autalcones progredi. Ad* exciderit aut vitio librarii, aut extritâ ſcripturâ. Immo ſuſpicor non fuiſſe ſcriptum *Hiberones*, ſed *ad Berones.* In extritis enim literis falli potuit Cl. Bruns. Manet fortè veteris nominis memoria in oppido quod nunc dicitur *Briones*, & Hibero flumini vicinum eſt, ſuprà *Logroño.*

Gratiam querebatur infamem. Id & loco & veteris ſcripturæ veſtigiis convenire mihi videtur. Pro *querebatur*, ſi quis malit, *repoſcebat*, haud repugnabo.

Nuper oppugnarentur. Supplevi *nuper*; quod cum hiſtoriâ conſentit.

Celtiberorum urbes. Non difficile fuit Supplementum, cùm maxima pars in codice Mſ. exſtaret. Celtiberi autem, Celtis, ſeu Gallis, & Hiberis mixti, unde iis nomen, illudque apud Hiſpanos bellorum ſtudiis celebratiſſimum. Laudantur a Silio Italico III, 340.

Venere & Celtæ ſociati nomen Hiberis.
His pugnâ cecidiſſe decus.

Eam Hiſpaniæ partem tenuere, quam nunc dici-

mus *la partie occidentale de la Caſtille nouvelle*, *& une grande partie de l'Aragon.*

Eſſe opem. In Mſ. *eſe*; ut jam aliàs monui, aut librarii vitio, aut detritâ ſcripturâ.

Ab Metello. Id neceſſariò fuit ſupplendum. Metellus enim Occidentalem Hiſpaniæ partem tenebat. Pompeius autem Orientalem. Unde unus Metellus implorare opem poterat, ut ſubveniret Celtiberis.

Quam perfidiam ultum ire . . . populos incurſet. Magnus hic ob extritam ſcripturam hiatus, quem convenienter loco & tempori expleviſſe mihi videor.

Ilercaoniâ. Ilercaonia, ſeu regio Ilercaonum, erat, ut jam dixi, prope oſtia fluminis Hebri, *l'Ebro*; & oram maritimam Hiſpaniæ, Orientem versùs, obtinebat, ubi nunc *la partie méridionale de la Catalogne & la partie ſeptentrionale du Royaume de Valence.*

Conteſtaniâ. Conteſtania, ſeu Conteſtanorum regio, erat infra Ilercaoniam; & oram maritimam Hiſpaniæ, Orientem versùs occupabat, ubi nunc *la plus grande partie du Royaume de Valence*, *& partie du Royaume de Murcie.*

Luſitaniam. Perperam aut librarius ſcripſit, aut Cl. Bruns legit *Ruſitaniam.* Certo certius legendum *Luſitaniam*, cujus pars magna nunc *le Portugal.*

Hiberum amnem. De Hibero amne jam dictum ſæpe ſuprà.

Burſaonum. Burſaones Plinio III, 3. dicuntur *Burſaonenſes.* Erant e centum quinquaginta duobus populis, qui Cæſarauguſtam, nunc *Sarragoſſe*, juris causâ, conveniebant. Principem eorum urbem Βούρσαδα Ptolemæus II, 6. Celtiberorum urbibus accenſet. Videntur habitaſſe Hiſpaniæ partem, quam nunc dicimus *la Mancha*,

Caſuantinorum. Cùm Plinius III, 3. in hoc populorum tractu memoret *Caſcantenſes ;* & Ptolemæus II, 6. urbem Κάσκαντον, nunc *Caſcante, dans le Royaume de Navarre*, trans Hiberum fluvium ; crediderim Caſuantinos a Livio memoratos eoſdem eſſe ac Caſcantenſes ; aut incompertum qui ſint illi *Caſuantini.*

Graccuritanorum. Urbs princeps Graccuritanorum erat Graccuris, nunc *Agreda, dans la Caſtille vieille.* De hac urbe Feſtus : *Gracchuris urbs Hiberæ regionis, dictæ a Graccho Sempronio, quæ antea Illurcis nominabatur.* Nec aliter Epitome Livii, libr XLI. *Tib. Sempronius Gracchus proconſul Celtiberos victos in deditionem accepit : monimentumque operum ſuorum, Gracchurim oppidum in Hiſpaniâ conſtituit.* Veterem nominis orthographiam retinuit Mſ. codex Vaticanus, ut conſtat ex nummis inſcriptis MVNICIP. GRACCVRIS, id eſt *municipium Graccuris.*

Calagurim Naſicam. Calaguris Naſica, nunc *Calahorra dans la Caſtille vieille.* Hujus urbis nummus ex ære mediocri perrarus exſtat apud eruditum Florez, *Medallas de Eſpaña*, Tab. XI, num. 9, pag. 259. Ex unâ parte caput hominis nudum ; ex alterâ parte, bos. Suprà, CALAGVRRI. Infrà, IVLIA. Nempe Calagurris Julia Naſſica municipium erat, fortè ita dictum a Cornelio Scipione Naſicâ. Plinius III, 3. memorat *Calaguritanos, qui Naſſici cognominantur.* Fuit & Calaguris Fibularia ; unde Plinius loc. cit. appellat *Calaguritanos, qui Fibularenſes cognominantur.* Illa Calaguris debet eſſe *Loharre dans le Royaume de Navarre.*

Amnem propinquum urbi. Amnis ille eſt Hiberus, *l'Ebro*, ſæpe nobis memoratus.

Venit. In Mſ. *benit.* Nempe ex vitioſâ pro-

nuntiatione librarii, quæ adhuc frequens eſt in Hiſpaniâ, Aquitaniâ &c. Inde ſimilis error frequens occurrit in veteribus Inſcriptionibus.

Arvacos. Plinio III, 3 & IV, 20. appellantur *Arevaci.* Celtiberis vicini erant, Occidentem versùs; immo & pars Celtiberorum: unde dicebantur Arevaci Celtiberi, nunc *la partie orientale de la Caſtille vieille.* Nomen ducebant ab Arevâ fluvio, nunc *la riviere Arlencon*, qui urbem *Burgos* alluit. *Arevacis nomen dedit fluvius Areva.* Plinius III, 3.

Cerindones. Populus ſoli Livio nominatus; & certè Arevacis vicinus. In hoc ſitu Plinius memorat Pelendones, partem quoque Celtiberorum. Quatuor populis conſtabant Pelendones, quorum unus videntur fuiſſe Cerindones. Plinius III, 3. *Pelendones Celtiberorum, quatuor populis: quorum Numantini*, nunc *les ruines de Numance dans la Caſtille vieille, prés de la ville de Soria.* In vetere Inſcriptione apud Gruterum CXI, 5. PELLENDONES. AREVACON.

Contrebiam. Urbs illa diverſa eſt a Contrebiâ, quam a Sertorio expugnatam initio fragmenti vidimus. Contrebia, quæ appellabatur Leucada, debuit eſſe Calaguri Naſicæ vicina, Occidentem versùs, ſi quidem præter hanc urbem opportuniſſimus erat ex Beronibus tranſitus.

Beronibus. Ptolemæo II, 6. Βήρωνες. Hiberum fluvium accolebant. Inter eorum oppida erat Tritium, nunc *Tricio*, *prés de Najera*, *dans le pays de Rioxa.* Jam monui Beronum nomen manere in oppido *Briones.*

Segoviam. Nunc quoque *Ségovie*, *dans la Caſtille vieille.*

Vacreorum. Pronum eſt divinare emendandum eſſe *Vaccæorum.* At cùm Plinius III, 3. memoret Vaccæos, quorum XVIII erant civi-

tates, quas inter appellat Intercatienſes, Pallantinos, Lacobricenſes, Caucenſes: earum quoque e numero potuerunt eſſe Vacrei. Vaccæi autem, quorum pars certè fuere Vacrei, eam Hiſpaniæ partem tenebant, quam nunc dicimus *partie de la Caſtille vieille & du Royaume de Léon*, *ubi urbes Pallentia*, *Valladolid*, *Simancas.*

Contrebiæ. Contrebiæ, nunc *Santavert*, quam Sertorius expugnaverat, ut dictum eſt initio Fragmenti.

Per Umconum agrum. Umcones, ut patet ex ipſo Sertorii itinere, fuere cis Hiberum flumen, ſupra urbem Calagurim Naſicam, ubi nunc *la partie Méridionale de la Navarre*, Orientem versùs.

Vironum. Umconibus vicini erant Virones, & Hiberum flumen accolebant; nunc *la partie méridionale de la Navarre*, Occidentem versùs.

Vareiam. Vareia, urbs erat Vironum, nunc *Logroño*, *dans la Navarre*, Hibero flumini appoſita.

Haud inopinantibus Vareianis. Supplevi *Vareianis*, ut locus ipſe poſtulabat.

Suæ gentis. Gentis Vironum, quorum urbs validiſſima erat Vareia. Ptolemæus II, 6. Virones omiſit; & Vareiam Beronibus attribuit.

Et Autrigonum accitis. In Mſ. codice *& Autric.* Supplevi, & Autrigonum *accitis.* Licèt Cl. Bruns legerit AVTRIC. Certè fuit ſcriptum AVTRIG. Ptolemæo II, 6. dicuntur Αὐτρίγονες; & juxta Plinium III, 3. Autrigonum decem erant civitates. Habitabant Hiſpaniæ partem quam appellamus *la partie ſeptentrionale de la Caſtille vieille.* Decem civitatum una fuit Viroveſca, nunc *Birbieſca.*

Cl. Bruns, cùm hoc T. Livii Fragmentum

edidit, Inſcriptionem de bello Sertoriano protulit, quam Barcinone repertam fert Mſ. codex Marcanovæ, qui Venetiis in Bibliothecâ Ill. Cornaro adſervatur.

D. M. S.

BELLO SERTORIANO
VVLNERE SVSCEPTO
A KALAGVRITANO NITIA
QVEM MANV EXTEMPLO
FODI. ACQVIRENDAE
VALITVDINIS GRATIA
BARCINONAM PECII.
ESCVLAPIO VOTA VOVI.
TEMPLVM INGRATO VT
FIERET STATVI. MORTE
INMATVRA ME INTERCI
PIENTE. ET AB VALITVDI
NE. ET AB AVRA ADVLE
SCENTEM MISERABILI
TER DESTITVTVM VIDES
EQVITVM. MAGISTER. SP. POMPEANVS.

Licèt Marcanova curioſus fuerit veterum monumentorum accumulator, illa Inſcriptio, neſcio quid recens & adulterinum ſpirare mihi videtur. Suſpecta quoque viſa eſt, Scaligero Inſcriptio altera, quam tamen ex erudito Reſendio, ut inventam apud Exarramam fluvium in Luſi-

tania, habet Gruterus, pag. XVI, num. 2.

I. O. M.

OB PVLSOS A Q. SER
TORIO METELLVM
ADQ. POMP.
IVN. DONACE
CORON. ET SCEPTRVM
EX ARG. MVNVS
ADTVLIT
FLAMINICAE PHIA
LAM CAELATAM
HIERODVLIS COE
NAM DEDIT.

Certæ & indubitatæ fidei monumentis illuſtratur ac commendatur antiquitas; ſuſpectis ſpuriiſque obſcuratur & deteritur.

FINIS TOMI QUARTI.